LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

VYGANDAS MARBURGIETIS

NAUJOJI PRŪSIJOS KRONIKA

VILNIUS • 1999

UDK 943.8(0936)"13"/"14"
Vi 97

Vertė
RIMANTAS JASAS

Mokslinis redaktorius
KĘSTUTIS GUDMANTAS

Išleista Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcijai parėmus

ISBN 5-415-00489

VYGANDO MARBURGIEČIO KRONIKA

Įvadas

Praėjo truputį daugiau negu 600 metų, kai Vygandas Marburgietis 1394 m. spalio mėnesį užbaigė savo eiliuotą pasakojimą apie Vokiečių ordino ir atvykusių riterių Kryžiaus žygius bei kovas Lenkijoje, kuri kartais bendradarbiavo su pagonimis, pagoniškoje Lietuvoje ir rusų žemėse tam, kad čia „įsišaknytų katalikų tikėjimas, paplistų Dievo garbinimas"[1].

VIII—IX a. anglų ir saksų krikščioniška misija buvo daugiau ar mažiau taikaus pobūdžio, bet nuo Karolingų dinastijos iškilimo prasidėjo kardo apaštalavimas[1] Šiaurės ir Vidurio Europoje. Anglų ir saksų bei vokiečių valdovų užkariavimo politika vėlesniais amžiais tapo pavyzdžiu militaristiniam bažnytiniam krikščioninimui ir germanizavimui Rytų Europoje. Nuo 1095 m., kai popiežius Urbonas II pakvietė Vakarų Europos krikščionis vaduoti Šventąją Žemę, prasidėjo Kryžiaus karų epocha. Jos

[1] *Stakauskas J.* Lietuva ir Vakarų Europa XIII-ame amžiuje. — K., 1934. — P. 16.

metu susiklostęs prievartinis krikščioninimas jau nebepripažino teisės krikštytis savarankiškai: apkrikštyti pagonys nebegalėjo gauti politinių teisių, jų žemės tapo feodalinės Europos ekspansijos, palaimintos popiežiaus ir imperatorių, sritimis[2]. XIII a. jauna bekylanti Lietuvos valstybė susidūrė su prie jos šiaurinių ir pietvakarinių sienų įsikūrusio Vokiečių ordino šakomis. Ordino misija buvo platinti krikščionybę pagoniškuose kraštuose. Prasidėjo kelis šimtmečius trukusi nuožmi kova dėl, iš vienos pusės, „tikrojo tikėjimo" prievartinio įšaknydinimo Prūsijoje, Livonijoje, Lietuvoje ir rusų žemėse, iš kitos pusės — dėl baltų tautų ir Lietuvos valstybės teisės egzistuoti. XIII a. Kryžiaus žygiai į Šventąją Žemę neteko pirmykščio patrauklumo Europos kunigaikščių akyse. Karai Pabaltijyje, Italijoje ar Ispanijoje buvo ne tokie brangūs, o Vokiečių ordinas ar dėkingi Ispanijos karaliai buvo svetingesni ir artimesni[3].

XIII amžiaus pabaigoje Prūsijos kryžiuočiai pasiekė Nemuną, o Livonijos šaka galutinai užkariavo Žiemgalą[4]. Vokiečių ordinas įgijo monopolinę padėtį rytiniame, kuri leido jam kontroliuoti vokiečių ekspansiją Baltijos regione. Nuo 1309 m. didysis magistras valdė abi Ordino šakas iš savo naujos sostinės, perkeltos iš Venecijos į Prūsiją Ma-

---

[2] *Gudavičius E.* Kryžiaus karai Pabaltijyje ir Lietuva XIII amžiuje. — V., 1989. — P. 19.

[3] *Tyerman Ch.* England and the Crusades 1095—1588. — Chicago, 1988. — P. 266. (Čia ir kitur pilnas metrikas žr. literatūros sąraše.)

[4] *Gudavičius E.* Min. veik. — P. 167.

rienburge. 1330 m. buvo ilgam palaužtas Rygos miesto ir arkivyskupo pasipriešinimas Ordinui. Popiežiaus bandymai gelbėti padėtį buvo pavėluoti — kovo 20 d. rygiečiai atidarė Ordinui miesto vartus ir pripažino savo pavaldumą jam[5].

Ordino padėčiai ir politikai didelę įtaką darė popiežiaus ir imperatoriaus tarpusavio kova, kuri XIV amžiuje pakrypo netikėta linkme. Popiežiaus Bonifaco VIII konfliktas (1301—1303 m.) su pasaulietine valdžia prasidėjo nuo bulės „Unam Sanctum" prieš Prancūzijos karalių Pilypą IV Gražųjį. Netrukus, 1305 m., popiežiumi buvo išrinktas prancūzas Klemensas V. Jis įsikūrė prancūziškai kalbančiame Šv. Romos imperijos mieste Avinjone (Šv. Sosto rezidencija buvo iki 1376 m.). Šis konfliktas ne tik atidarė duris prancūzų dvaro įtakai kurijoje, bet ir padėjo pagrindus, anot istoriko Ž. Le Gofo, naujam krikščioniškam pasauliui, kur pasaulietinė ir dvasinė valdžios yra aiškiai atskirtos[6]. Po imperatoriaus Liudviko IV (Vitelsbacho) Bavaro konflikto su popiežiumi Jonu XXII, Šv. Romos imperijos įtaka Vokiečių ordinui smarkiai išaugo. Ją vainikavo Vokiečių ordino iš imperatoriaus išsirūpintas 1337.XI.15 d. donacinis aktas leno teisėms valdyti Žemaitiją, Aukštaitiją, Rusią ir kt. teritorijas. Buvo netgi numatyta įkurti naują diecezija, nepavaldžią Rygai, taip pat užkariautų žemių sostinę Bajerburgą[7]. Tačiau mirus Liudvikui Bavarui

---

[5] *Forstreuter K.* Der Deutsche Orden am Mittelmeer. — Bonn, 1967. — P. 188—200; *Łowmiański H.* Prusy-Litwa-Krzyżacy. — Warszawa, 1989. — P. 405, 435—438; *Varakauskas R.* Lietuvos ir Livonijos santykiai XIII—XVI a. — V., 1982. — P. 75—76.

[6] *Жак Ле Гофф.* Цивилизация средневекого Запада. — Москва, 1992. — P. 95.

[7] PUB. — T. III. — Bd. 1. — Nr. 133, 134.

(1347 m.), Vokiečių ordino santykiai su Imperija smarkiai pablogėjo. Karolis IV (1347—1378) ne tik nepatvirtino minėtos bulės Ordinui, bet ir atskirai nuo jo pradėjo derybas dėl Lietuvos krikšto (1358 m.), užmezgė ryšius su Ordino priešais: lenkais (1348, 1358 m.), Ryga (1356, 1360 m.); tiek Lietuvos krikšto planams, tiek Rygos arkivyskupo siekimams pritarė ir popiežius[8]; 1378 m. prasidėjus Didžiajai schizmai, Ordinas buvo priverstas pasikliauti tik savo karine ir diplomatine jėga. Didieji magistrai Vinrichas iš Kniprodės ir Konradas iš Valenrodo sėkmingai pasinaudojo Gediminaičių tarpusavio kova dėl politinės valdžios LDK. Neatsitiktinai XIV a. II pusėje pastebimos ir Vokiečių ordino pasaulėjimo tendencijos, kai religinę praktiką, asketizmą, keitė propasaulietinė literatūra, turnyrai, „garbės stalai", vaišės ir t. t.[9] Tai padėjo pritraukti vis daugiau riterių iš kitų kraštų. Atvykę kryžininkai už dalyvavimą žygiuose prieš pagonis gaudavo nuodėmių išrišimą, būdavo pakeliami į riterius, iš apiplėštų kraštų būdavo išsigabenamas nemenkas karo grobis. Prūsijoje svečiams buvo organizuojami tur-

---

[8] *Karwasińska J.* Złotte bulle Karola IV w sprawie chrztu Litwy // Cultus et cognitio. Studia z dziejów średniowiecznej kultury. — Warszawa, 1976. — P. 243—248; *Nikžentaitis A.* Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės užsienio politikos veiksmų programa XIV a.—XV a. I pusėje ir jos įgyvendinimas // Lituanistika. — 1991. — Nr. 3. — P. 36—37; *To paties.* Lietuvos diplomatijos veikla Vidurio Europoje XIV a. VI dešimtmetyje // Lituanistika. — 1991. — Nr. 2(6). — P. 7—9.

[9] *Zonenberg S.* Kronika Wiganda z Marburga. — Bydgoszcz, 1994. — P. 14—16.

nyrai, didžiulės puotos ir nematytų žvėrių medžioklės, čia jų laukė „garbės stalas", prie kurio būdavo sodinami labiausiai žygiuose pasižymėję. Taip XIV a. gimė žygių į Prūsiją kultas. Skropo ir Grosvenoro polemikoje (XIVa. pab.) kalbama, kad ateis laikas, kai visa istorija apie užsienio kryžininkų narsą atsispindės Karaliaučiaus Marijos bažnyčios taurėse ir paminkluose[10]. Matyt, neatsitiktinai XIV a. vis dažniau riterių žygius šlovinančiuose Europos poetų, rašytojų, kronikininkų kūriniuose aptinkamas ir Lietuvos vardas. XIV a. anglų poetas D. Čoseris paskyrė eilutes savo tautiečių karo žygiams ne tik Rytuose, bet ir Prūsijoje bei Lietuvoje[11].

Jų tarpe buvo RITERIS garbus,
Dar tik pradėjęs joti į karus,
Jis įtikėjo riterio dvasia —
Ištikimybe, kilnumu, narsa.
Valdovo žygiuos gerą vardą gavo,
Po to daugiau nei kitas apkeliavo
Krikščioniškų ir stabmeldžių kraštų,
Pelnydamas sau pagarbą draugų.
Prie Aleksandrijos kovas laimėjęs,
Paskui tarp svetimšalių pagarsėjęs,
Dažnai už stalo Prūsijoj puotavo;

---

[10] *Keen M. H.* Chauser's Knight, the English Aristocracy and the Crusade / English Court in the Later Middle Ages. — London, 1983. — P. 59.

[11] *Chauser G.* Kenterberio pasakojimai. Bendrasis prologas. Ištraukos iš eiliuoto pasakojimo / Vertė L. Pažūsis // Kultūros barai. — 1994. — Nr. 7. — P. 42.

Ir Lietuvoj, ir Rusijoj kariavo
Ilgiau nei uolūs riteriai kiti.

Osvaldas iš Volkenšteino (von Wolkenstein) poemoje apie jo aplankytus tolimus kraštus, kur kalbėjo dešimčia kalbų, paminėjo Prūsiją, Lietuvą, totorius ir Turkiją. Kiekvienas riteris turėtų aplankyti šiuos kraštus. Tuo tarpu nekaringam pamaldžiam piligrimui siūloma kelionė į Romą, Jeruzalę, Santjagą bei Acheną[12]. 1377 m. kryžiuočių žygį į Žemaitiją aprašė vokiečių poetas Petras Zuchenvirtas (Suchenwirt), kuris pats jame dalyvavo. Austrijos kunigaikščio Albrechto garbei Karaliaučiuje buvo suruošta didžiulė puota, po to 3000 kryžininkų išvyko pamedžioti Žemaitijoje. Buvo medžiojami ne tik žvėrys, bet ir žmonės. Riteriai išpjovė gyvulius, vietoje surengė didelę puotą su visais riteriniais papročiais[13]. Maždaug 17 000 Vygando Marburgiečio eiliuotos kronikos eilučių vokiečių kalba buvo skirtos beveik išimtinai kryžininkų žygiams į Lietuvą ir kovoms su pagonimis apdainuoti. Tarp daugelio ano amžiaus Ordino kronikininkų, tokių, kaip Petras Dusburgietis, Hermanas Vartbergiškis, Torūnės analų autorius ir Jonas iš Posilgės, Vygandas Marburgietis išsiskiria savotišku Kryžiaus žygių ir riterystės kultu; aplinkinių kraštų įvykiai, politinės intrigos, socialiniai reikalai, netgi tuo metu populiarūs stebuklai jį domino tiek, kiek jie padėjo aprašyti 1311—1394 m. karo žy-

---

[12] *Boockmann H.* Der Deutsche Orden. — München, 1989. — P. 155.

[13] SRP (žr. santrumpas), t. 2, p. 161—168; Lietuvių karas su kryžiuočiais. — V., 1964. — P. 225.

gius. Kaip ir jo amžiaus kronikininkams, Vygandui Marburgiečiui jo apdainuojami karo žygiai neatsiejami nuo Dievo Malonės, Užtarimo, Pagalbos, tačiau jo kronika ne tiek į religinių postulatų sistemą įpinta istorija (kas ryšku Petro Dusburgiečio kronikoje)[14], kiek gyvas ir turtingas įvykių amžininko pasakojimas. Tai nestebina, nes XIV—XV a. visoje Vakarų Europoje riterinė etika tapo pagrindine rūmų gyvenimo dalimi, ji buvo iki smulkmenų ritualizuota. Be abejo, riterystės vertybės ir garbingi dvariškių žygiai buvo beveik visų XIV—XV a. Vakarų Europos kronikų pagrindinė tema. Šiuo požiūriu Marburgiečio „Naujoji Prūsijos kronika" yra artimiausia riterinėms kronikoms. Kronikininko žodžiai Strėvos pergalės proga 1348 m. „patiko Viešpačiui, kad krikščionys laimėtų, ypač Mergelei Marijai, kurios paveikslas buvo dailiai nutapytas ant svečių vėliavos", tinka visai jo aprašytų karų su „Kristaus nedraugais", „velniškąja gimine" epopėjos dvasiai išreikšti. Kronikoje daug vietos skirta riterystės simboliams: vėliavoms, pakėlimui į riterius, „garbės stalui", riteriškai narsai ir t. t. Marburgiečio kronikoje minimos trys aukštesniojo rango vėliavos: Šv. Jurgio, Švč. Mergelės, Ordino (su ereliu ir kryžiumi) ir kitos — žemių vėliavos[15]. Ypač dažnai minima Šv. Jurgio vėliava, po kuria paprastai kovodavo atvykę svečiai kryžininkai. Pasak viduramžių legendos, Šv. Jurgio vėliavą — raudoną kryžių baltame lauke — atnešė

---

[14] *Bauer H.* Peter von Dusburg und die Geschichtsschreibung des Deutschen Ordens im 14. Jahrhundert in Preußen. — Berlin, 1935. — P. 76.

[15] SRP, t. 2, p. 624, 641, 658.

iš dangaus angelas[16]. Dažnai kildavo ginčai, kam priklauso garbė vadovauti šiai vėliavai. Vokiečiai tvirtino turį tam pirmumo teisę. Anot Marburgiečio, „nuo seno buvo paprotys patikėti vienam iš vokiečių"[17]. Kai anglai 1364 m. išžygiavo į Gardiną, iškėlę Šv. Jurgio vėliavą, Hanau grafas, įtūžęs dėl tokio elgesio, norėjo juos užpulti, bet „[Ordino] broliai neleido". 1392.m. tokį kivirčą tarp vokiečių ir anglų žygio į Lietuvą metu teko malšinti netgi didžiajam kunigaikščiui Vytautui su žmona. Iš Marburgiečio aprašymų galima spręsti, kad paprastai paskui Šv. Jurgio vėliavą sekdavo įsrutiečiai, nes ir dėl vėliavų eilės tvarkos taip pat neretai kildavo konfliktų. Vėliava buvo patikima kilmingam ir sumaniam raitininkui, būdavo gėda, jei ji patekdavo į priešų rankas. Marburgietis aprašo atvejį, kai vėliavininkas net nukirstomis rankomis nepaleido vėliavos, bet griuvo nudurtas. 1390 ir 1392 m. Šv. Jurgio vėliavą nešė Apolinaras Fuchsas iš Frankonijos. Jis Johanisburgo pilyje buvo pasodintas garbingiausioje vietoje prie garbės stalo[18]. Tokie stalai buvo ruošiami ne tik Prūsijoje, bet ir sėkmingų žygių metu užkariautoje vietovėje. Marburgietis mini, kad 1391 m. Senojo Kauno vietoje „magistras liepė paruošti garbės stalą, ir sėdi su ginklais valgydami ir gerdami, ir magistras juos pavaišino gražiausiai, kaip apie jokį kitą magistrą

---

[16] *Ekdahl S.* Jono Dlugošo „Prūsų vėliavos" Žalgirio mūšio šaltinis. — V., 1992. — P. 30—31.

[17] Šią problemą yra nagrinėjęs H. Kiopenas: *Koeppen H.* Das Ende der Englischen Preußenfahrten // Preußenland, 1970. — T. 8. — P. 49—52.

[18] SRP, t. 2, p. 641, 679.

[to] negirdėta". Toks magistro Konrado iš Valenrodo dosnumas, o kartais ir Ordino lėšų švaistymas įkvėpė XIX a. poetą Adomą Mickevičių parašyti poemą „Konradas Valenrodas", kurioje magistras vaizduojamas tarnaująs lietuviams, o ne kryžiuočiams. Už dalyvavimą žygiuose atvykę kryžininkai neretai buvo pakeliami į riterius. Tokia garbė buvo suteikta, sudeginus Naupilio ir Dirsūniškio (Darsūniškio) pilis, Badeno grafui, „kuris buvo pakviestas į Prūsiją, pažino stabmeldžius", 9 svečiams po 1380 m. žygio į Paštuvos žemę, 1390 m. Miorzo grafui ir ponaičiui iš Markos, 1394 m. Dytrichui iš Logendorfo, atvykusiam į Prūsiją su Genewelio šauliais, ir t. t. Tikri riteriai negalėjo rungtis dvikovoje su tikėjimo priešais. Kada 1394 m. prie Vilniaus prancūzai sumanė kautis dvikovoje su lenkais, maršalas Verneris Tetingeris pasakė, kad „tai niekam nesuteiks šlovės, kas su jais rungsis, nes tai tikėjimo priešai". Kita vertus, XIV a. vidury realybė pamažu ardė kryžininkų įsitikinimą savo kovos prieš „Kristaus nedraugus" teisumu.1352 m. kunigaikštis Henrikas Derbis atsisakė dalyvauti žygyje prieš vieną iš „pagonių sąjungininkų" Lenkijos karalių Kazimierą, ragindamas ir kitus nekovoti prieš „garbingą Lenkijos karalių, nei prieš jo žemes"[19]. Toks Vygando Marburgiečio dėmesys riterinėms tradicijoms neatsitiktinis, nes, kaip vėliau sužinosime, jis buvo magistro heroldas, kurio pareiga buvo rūpintis šiais dalykais.

---

[19] *Grabski A.* Polska w opiniach Europy Zachodniej XIV—XV w. — Warszawa, 1968. — P. 69.

Išlikusiame Kronikos tekste nerasime jos autoriaus pavardės. Iš pratarmės ir pabaigos galima sužinoti, kad „Naujoji Prūsijos kronika" buvo išversta į lotynų kalbą „primityviai" Vislicos kustodo Jono Dlugošo „bičiulio ir ištikimo tarno mokslininko" po 1464 m. per 22 dienas, o ji „sukurta eilėmis, vokiečių kalba". Vertimo autorius buvo Torūnės šv. Jono bažnyčios kapelionas Konradas Geselenas iš Geismaro. Lenkų istorikas S. Zonenbergas, tyrinėjęs Vygando Marburgiečio kronikos parašymo, vertimo ir atradimo XIX a. istoriją, nustatė, kad Kronikos vertėjas į lotynų kalbą K. Geselenas studijavo Rostoko universitete ir 1426—1427 m. gavo bakalauro laipsnį. Vėliau jis tapo savotišku Torūnės miesto ir Rostoko universiteto tarpininku. K. Geselenas buvo Torūnės šv. Jono parapinės bažnyčios kunigas ir mokytojas nuo 1444 m. Žinomi jo artimi kontaktai su Torūnės miesto kilmingomis giminėmis (Rusais, Nesais, Freitagais, Pekau, Vacenrodėmis, Knopais) bei Koperniko šeima. Paskutinės žinios apie K. Geseleną datuojamos 1469.XI.24 d.[20]

1821 m. vasarą Torūnės bernardinų vienuolyne tuometinis referendorius, vėliau provincijos mokyklų patarėjas Poznanėje dr. Lukas (Lucas) aptiko rankraštinę knygą, kurioje, be kardinolo Petro Ailiečio 1414—1417 m. sukomponuotų traktatų apie

---

[20] Altpreußische Biographie herausgegeben im Aufträge der Historischen Kommission für ost-und westpreußische Landesforschung (toliau — AB) / Von K. Forstreuter, F. Gause. — Marburg, 1967. — T. 2. — P. 802—803; Hirsch T. Die Chronik Wigands von Marburg. Einleitung // SRP, t. 2, p. 439; *Zonenberg S.* Kronika..., — p. 21—22.

astrologijos ir teologijos bei istorijos santykius, kitų nuorašų, buvo ir Mikalojaus Jerošiniečio bei Vygando Marburgiečio kronikų lotyniški vertimai. Jerošiniečio veikalas čia pavadintas „Senąja kronika" (Cronica vetus...), o Marburgiečio — „Naująja Prūsijos kronika" (Cronica nova Prutenica). Pasirėmus įrašu 165 pastarojo veikalo vertimo skyriuje bei pastaba viename ankstesnių rankraštinės knygos lapų, galima teigti, kad abi kronikos išverstos 1464 m. Jų paraštėse galbūt Jono Dlugošo ranka prirašyta įvairių pastabų; dėl Ordino pretenzijų į Rytų Pamarį ir t. t. Tikėtina, kad lenkų diplomatai, tarp kurių buvo ir J. Dlugošas, skubino Konradą Geseleną daryti kronikų vertimus 1464—1466 m. taikos deryboms su Ordinu. Tačiau vėliau mažai kam žinomas „Naujosios Prūsijos kronikos" vertimas liko gulėti Torūnėje iki savo naujojo gyvenimo XIX a.[21] Pirmą kartą rankraštį išleido 1842 m. J. Foigtas ir E. Račinskis, pateikdami ir lenkišką kronikos vertimą[22]. Antrąjį kronikos leidimą parengė Teodoras Hiršas (Hirsch) žinomame Leipcigo „Prūsijos metraštininkų" („Scriptores rerum Prussicarum") leidinyje 1863 m. Pridėtas platus įvadas ir išsamūs komentarai. T. Hiršas išanalizavo kronikos šaltinius, autorystę, išlikusius originalo fragmentus palygino su lotyniškuoju vertimu, atsekė XVI a. kronikininkų K. Šiuco (Schütz) ir S. Bornbacho panaudotus Marburgiečio originalios kronikos fragmentus bei juos pateikė greta lotyniškojo teksto. Komentaruose Mar-

---

[21] Ten pat. — P. 437—439.

[22] Chronica seu Annales Wigandi Marburgensis / Ed. J. Voigt et E. Raczyński. — Posnaniae, 1842.

burgiečio kronikos atskiros žinutės, faktai lyginami su kitomis prūsiškomis kronikomis bei T. Hiršui žinomais šaltiniais, pateikta išsami biografinė medžiaga[23]. Tačiau lituanistinių faktų — vietovardžių, vardų ir kai kurių įvykių — komentarai nėra tikslūs ir mūsų patenkinti negali.

Vygando Marburgiečio vardas sužinotas tik iš XVI a. autorių: Gdansko miesto tarybos sekretoriaus ir kronikininko Kasparo Šiuco (mirė 1594.IX.16) bei Gdansko metraštininko Stencelio Bornbacho (mirė 1597.III.27) darbų. S. Bornbachas savo kronikos pratarmėje, parašytoje 1564.XII.15 d., išvardijo Prūsijos istorijos šaltinius ir paminėjo Vygandą, kaip senovės istoriką, tęsusį Petro Dusburgiečio istoriją iki 1393 m. („Vygandas tęsė senesnį istorijos darbą toliau iki 1393 m. ir viską labai stropiai sueiliavo"). Taip pat K. Šiucas kelis kartus užsiminė, kad Vygandas tęsė Petro Dusburgiečio kroniką iki 1394 m. vokiškai surimavęs („Ejus (Petri de Duisborg) historiam continuavit Wigandus quidam rythmis usque ad a. 1394"; „Wigandus hatt yhn (Petrum de Duysberch) continuiret in Deutsch reimweise bis a. 1394 und sonderlich bella Lituanica". Tačiau, kita vertus, vadindamas Vygandą „broliu iš Vartembergo", K. Šiucas klaidingai jį tapatino su kitu XIV a. kronikininku Hermanu Vartbergiškiu. 1855 m. Karaliaučiaus archyve buvo rasta 1409 m. žinutė apie Vygandą iš Marburgo, kuris buvo didžiojo magistro heroldas. Manoma, kad jis gimė prieš 1365 m. Mar-

[23] SRP, t. 2, p. 429—662.

burge (Heseno žemėje), greičiausiai bajorų šeimoje, tarnavo kaip heroldas magistro dvare, tačiau nebuvo Ordino brolis. Į jo pareigas įėjo ir diplomatinė tarnyba, ir riterių turnyrų, švenčių priežiūra bei taisyklių palaikymas. Be abejo, dalyvavimas Marienburgo magistro rūmų, kur suplaukdavo riteriai iš visos Vakarų Europos, politiniame ir kultūriniame šurmuly, teikė heroldui daug naudingų žinių ir patirties. Iš Kronikos sužinome, kad 1393 m. ir, matyt, jau anksčiau Marburgietis buvo magistro Konrado iš Valenrodo svitoje. Gdanske susipažinęs su Olyvos kronika, „apimančia Ordino *susikūrimą ir išaugimą, karus, ir t. t.*", pats nutarė panašią parašyti ir iki Konrado iš Valenrodo mirties 1393.X.23 d. ją užbaigė eiliuoti. Tačiau 1394 m. nutarė savo darbą tęsti, nes pats dalyvavo naujo didžiojo magistro žygyje į Vilnių ir buvo jo liudytojas. Darbą baigė spalio 20 d., mirė po 1409 m. sausio 1 d.[24]

Kaip minėta, Vygando Marburgiečio kronika buvo parašyta vokiškai eilėmis, tačiau originalas iki mūsų dienų neišliko. Jos fragmentai atsekami iš J. Dlugošo, K. Šiuco ir S. Bornbacho kūrinių, kurie naudojosi Marburgiečio kronikos originalu.

Pirmasis, plačiai panaudojęs Vygando Marburgiečio kroniką, buvo Krokuvos kanauninkas Jonas Dlugošas. Dalyvaudamas 1464—1466 m. taikos derybose su Ordinu, J. Dlugošas kelis kartus lankėsi Torūnėje ir Gdanske, ta proga užsakė Pet-

[24] AB, t. 2, p. 802—803; SRP , t. 2, p. 448—451. S. Zonenbergas teigia, kad Vygandas greičiausiai gimė Štirijoje, Marburgo mieste (*Zonenberg S.* Kronika..., p. 54—56, 60, 69—72).

ro Dusburgiečio ir Vygando Marburgiečio kronikų vertimus. J. Dlugošas turėjo lenkų ekspertų komisijos užsakymą surinkti istorinę informaciją apie Pamario priklausomybę Lenkijos karalystei. Stambiausias J. Dlugošo darbas, rašytas 1455—1480 m., buvo „Lenkijos istorija" („Annales..."). Pirmosios 4 jos knygos pasirodė 1615 m., o 1711—1712 m. išleistos visos 13 knygų. Pakartotinai išleista 1863—1887 m. raštų X—XIV tomuose[25]. Šiame savo veikale aprašydamas XIV a. įvykius J. Dlugošas naudojosi Marburgiečio 1339—1378 m. pranešimais, nežinomu šaltiniu, Olyvos kronika. Aprašant 1389—1394 m. *buvo naudojamasi Jono iš Posilgės kronika*, kuri įvykius Lietuvoje ir Lenkijoje dažnai atspindėjo kaip Marburgiečio kronikoje. Taigi J. Dlugošas turėjo ne tik lotynišką vertimą, bet naudojosi ir Marburgiečio kronikos vokišku originalu. Tačiau daugeliu atvejų lenkų kronikininkas rėmėsi tik vertimu, dažnai originalą pataisydavo pagal savo nuomonę ir supratimą. Lyginant J. Dlugošo pasakojimą apie 1336.II.25 d. kryžiuočių žygį į Trapėnų žemę su K. Šiuco paskelbtu Marburgiečio eiliuotos kronikos originalo fragmentu (SRP, t. 2, p. 483—490; *Dlugosz J.* Historiae Polonicae..., t. 3, p. 163), matyti, jog naudotasi originalu. Bet J. Dlugošo kronikoje įsivėlė daugybė faktinių klaidų. Štai 1377 m. žinutėje ir Marburgiečio kronikos lotyniškame vertime apie pilių statybą dykroje (SRP, t. 2, p. 584) vietoj Reino pilies (kurią mini K. Šiucas ir S. Bornbachas) parašyta Demrino pilis; arba

[25] *Dlugosz J.* Opera omnia. — Cracoviae, 1873—1878. — T. X—XIV; Dlugossiana. Studia historyczne w pięcsetlecie śmierci Jana Dlugosza. — Warszawa, 1980. — P. 152.

Marburgiečio kronikos lotyniškame vertime apie 1369 m. IX mėn. lietuvių pilies sudeginimą minimi 109 žuvę liepsnose, o K. Šiucas nurodo apie 900 (SRP, t. 2, p. 562; *Dlugosz J.* Historiae Polonicae..., t. 3, p. 296, 349); pasakojimą apie tai, kaip Kęstučio kariuomenė 1361 m. puolė Johanisburgo pilį ir jos viršininkas pasislėpė išvietėje („in priveta", vok. — „Danczk"), J. Dlugošas pavertė Gdansko miesto puolimu. Tokį variantą vėliau perėmė J. Dlugošas, Simonas Grunau ir Lukas Davidas (SRP, t. 2, p. 529; *Dlugosz J.* Historiae Polonicae..., t. 3, p. 266). Arba 1392 m. žinutėje vietoj Balgos ir Christburgo komtūrų J. Dlugošas parašė: Balgos komtūras iš Christburgo (SRP, t. 2, p. 647; *Dlugosz J.* Historiae Polonicae..., t. 3, p. 469). Kartais J. Dlugošas praleisdavo arba nutylėdavo Marburgiečio minimus faktus bei įvykius; rašydamas apie 1348 m. Strėvos mūšį, jis nepaminėjo, kur vyko mūšis, nutylėjo kryžiuočių nuostolius, neišvardijo rusų pulkų iš Vladimiro, Brastos, Vitebsko, Smolensko ir Polocko, kovojusių kartu su lietuviais, ir t. t. (SRP, t. 2, p. 510—512; *Dlugosz J.* Historiae Polonicae..., t. 3, p. 222—223). Aprašydamas 1356 m. lietuvių žygį į Prūsiją, kai prie Alenšteino buvo sunaikinti 17 kaimų, J. Dlugošas apibendrino, jog lietuviai išnaikino beveik visą Prūsiją (SRP, t. 2, p. 522; *Dlugosz J.* Historiae Polonicae..., t. 3, p. 263). Šios ir kitos klaidos, netikslumai, papildymai ir saviti komentarai J. Dlugošo „Lenkijos istorijoje" nedaug gali pasitarnauti atkuriant Vygando Marburgiečio kronikos pirminį variantą[26].

---

[26] SRP, t. 2, p. 431—433. S. Zonenbergas abejoja, kad J. Dlugošas, nemokėdamas vokiečių kalbos, naudojosi Kronikos originalu (*Zonenberg S.* Kronika..., p. 28).

Iš S. Bornbacho parašytos kronikos iki XIX a. išliko tik 54 puslapių ištrauka be pavadinimo. 42-juose išdėstyta Prūsijos istorijos apžvalga, apimanti 1290—1394 m. S. Bornbachas tiesiogiai naudojosi Marburgiečio kronikos originalu, bet ne lotynišku vertimu. Į savo tekstą įterpė tik atskiras jos detales. Jis gana nekritiškai žiūrėjo į Marburgiečio datavimo klaidas, neteisingai perskaitė dalį vardų ir vietovardžių. Greičiausiai S. Bornbachas nežinojo ir paskutinės 1394 m. Vygando Marburgiečio kronikos dalies, nes apie tuos metus žinias skolinosi iš kitų šaltinių[27].

Gdansko sekretorius, kronikininkas K. Šiucas, kurio kronika išėjo 1592 m., o antrasis leidimas 1599 m., naudojosi tiek XIV a. P. Dusburgiečio bei Mikalojaus Jerošiniečio kronikomis, tiek XVI a. lenkų M. Miechovitos ir M. Kromerio kronikomis. J. Dlugošo kronikos tarp savo šaltinių nepaminėjo. Marburgiečio eiliuota kronika naudojosi aprašydamas įvykius iki 1383 m., dažnai pateikdamas ištisus jo kronikos fragmentus. Ten, kur nesuprato vardų, tikrinosi lenkiškose kronikose[28].

Pirminiu Marburgiečio kronikos variantu naudojosi jos vertėjas į lotynų kalbą Konradas Gesselenas. Kaip žinia, vertėjas stengėsi greitai (per 22 dienas) atlikti savo darbą. Todėl Kronikos pabaigoje buvo įdėtas prierašas, jog „niekas tenesistebi, kad ne taip gerai išversta ir lotyniškai [verčiant] sugadinta dėl egzemplioriaus prastumo ir kai kurių retų žodžių, už ką pelnytai reikia papeikti vertė-

---

[27] SRP, t. 2, p. 434—435.
[28] SRP, t. 2, p. 435—436.

ją". Paprastai Kronikos tyrinėtojai kaltina vertėją dėl daugelio gramatikos, sakinio konstrukcijos ir stiliaus klaidų. K. Geselenas verčiamą Kroniką pabandė padalyti į atskirus skyrius. Nesuprasdamas teksto ar dėl to, kad neketino daryti pažodinio Kronikos vertimo, K. Geselenas ne kartą praleido kai kurias vietas arba jas sutrumpino. Vertime galima atrasti tokių pasakymų, kaip „ir vedė derybas dėl to, kas čia [kronikoje] nėra aprašyta", „nėra [kronikoje], dėl ko derėjosi", *sakiniai, nesigilinant į detales,* baigiami pasakymu „ir taip toliau" (*lot.* etc.). K. Šiuco kronikoje išsaugotas Marburgiečio originalo fragmentas apie 1362 m. Kęstučio derybas su magistru Vinrichu iš Kniprodės prie Kauno duoda galimybę palyginti su K. Geseleno vertimu — čia šis epizodas sutrumpintas beveik perpus (SRP, t. 2, p. 533—536). Aprašant lietuvių kunigaikščių žygį į Skalvą 1365 m., Marburgiečio kronikos tekstas „*ir paėmė bei sudegino dvi pilis — Kaustryčių ir t. t.*" („et vicerunt duo castra et incineraverunt, Caustriten etc.") atrodo nebaigtas. K. Šiucas papildė jį, teigdamas, kad tai buvo Spitrės pilis (SRP, t. 2, p. 549—550).

Vertime šlubuoja ir Kronikos chronologijos reikalai: dažnai tie patys įvykiai, kaip Strėvos mūšis, Veliuonos pilies, kur žuvo jos seniūnas Goštautas, gynimas, kartojami kelis kartus; nėra tikslaus datavimo, o pasitenkinama tokios frazėmis, kaip „žiemos pabaigoje", „kitą vasarą", „kitais metais", „tais pačiais metais apie Velykas".

Tačiau kaltinimai J. Geselenui neteisingai išvertus bei pateikus vietovardžių pavadinimus bei asmenvardžius, S. Zonenbergo manymu, yra neteisingi. Palyginęs išlikusį originalų Kronikos teks-

tą su vertimu, Zonenbergas padarė išvadą, kad vertėjas apskritai teisingai juos užrašė, o jeigu keitė, tai tik atskiras raides (dalį — dėl lotynų kalbos rašybos taisyklių). Pasitaikantys neteisingai užrašyti vardai ar datos dažniausiai yra paties kronikininko, bet ne vertėjo klaidos. Vertimo tikslas buvo praktinis — padėti susiorientuoti Jonui Dlugošui Vokiečių ordino XIV a. istorijoje. Šis tikslas vertime aiškiai matomas. Originalas buvo sutrumpintas, apsiribota faktų pateikimu. Nepaisant šių trūkumų, K. Geselenas perteikė Marburgiečio kronikos turinį gana detalia gyva ir vaizdinga kalba. Būtent šis vertimas leidžia susipažinti su XIV a. Vygando Marburgiečio kronikos turiniu[29].

Šiuo metu yra žinomos 439 pilnos Vygando Marburgiečio kronikos vokiško originalo eilutės bei 73 eilučių pradžios[30]. Tai fragmentai, kuriuose pasakojama apie 1330 m. Ordino karą su Lenkija, 1337 m. prūsų mėginimą išduoti Gediminui Bavarijos pilį (Bajerburgą), Lenkijos karaliaus Kazimiero taikingas užmačias, 1345 ir 1352 m. lietuvių įsiveržimus Prūsijon, 1348 m. Strėvos mūšį, 1362 m. Kauno apsiaustį, magistro Vinricho iš Kniprodės veiklos apibūdinimas po jo mirties. T. Hiršo manymu, originalią eiliuotąją kroniką galėjo sudaryti maždaug 25 000 eilučių. Dabartiniai tyrinėtojai jos apimtį riboja maždaug 17 000 eilučių[31].

---

[29] Ten pat, p. 439—441; *Töppen M.* Geschichte der Preussischen Historiographie von P. v. Dusburg bis auf K. Schütz. — Berlin, 1853. — P. 30—32; *Zonenberg S.* Kronika..., p. 33-40, 50.

[30] SRP, t. 2, p. 468—471, 482, 486, 512—513, 518, 532, 535—536, 615; SRP, t. 4 (Leipzig, 1870), p. 4—8; SRP, t. 6 (Frankfurt am Main, 1968), p. 45—47.

[31] SRP, t. 2, p. 441—442; AB, t. 2, sąs. 7, p. 802.

Kokie Vygando Marburgiečio kronikos šaltiniai? Greičiausiai mūsų kronikininkas buvo skaitęs Petro Dusburgiečio kroniką, tiksliau — Mikalojaus Jerošiniečio jos eiliuotą vertimą į vokiečių kalbą, baigtą 1335—1341 m. ir žinomą tiek Ordino broliams, tiek vėlesnei istoriografijai. M. Tiopeno manymu, ji net galėjo pastūmėti mūsų autorių rašyti savo kroniką[32]. Vygandas, rašydamas apie 1311—1331 m., galėjo naudotis Petro Dusburgiečio ir Mikalojaus Jerošiniečio kronikų medžiaga. Tačiau jis aklai nesekė savo pirmtakais, galbūt netgi pridurdamas žinių, gautų iš kitų šaltinių. Tai įrodo Dusburgiečio ir Marburgiečio kronikose aprašyti 1311 m. įvykiai prie Voplaukio, kur faktinė medžiaga yra labai panaši, tačiau nesutampa (skirtingai vadinama netgi vietovė, Dusburgiečio — Voplaukis [Woplaukin], Marburgiečio — Papelaukis [Papilouken])[33].

Kitas šaltinis, kuriuo, be abejo, naudojosi Vygandas Marburgietis, buvo Olyvos kronika. Ji mūsų kronikininkui daugiausia pasitarnavo aprašant įvykius kaimyninėse šalyse, tačiau iš tikrųjų yra svetima pačiam Kronikos, kur visas dėmesys buvo sutelktas karo žygiams ir karui su lietuviais, rusais bei lenkais aprašyti, sumanymui. Tiesa, Marburgietis vėlgi nekartojo aklai Prūsijos kronikos, bet žinias iš jos dažniausiai trumpino ar savaip interpretavo. Iš Olyvos kronikos buvo perimti praneši-

---

[32] *Töppen M.* Geschichte der Preussischen Historiographie, p. 33.

[33] Plg.: SRP , t. 1, p. 176 ir SRP, t. 2, p. 456; *Petras Dusburgietis.* Prūsijos žemės kronika, p. 258 ir Vygando Marburgiečio lietuviško vertimo 2 sk.

mai nuo magistro Karolio iš Tryro rinkimų iki 1350 m. Olyvos vienuolyno gaisro[34]: tai imperatoriaus Henriko VII nunuodijimas, karaliaus Liudviko Bavaro maištas prieš Romos bažnyčią, arkivyskupo Stepono Nikėjiečio iš Armėnijos vizitas į Pamarį, turkų Rodo salos užpuolimas, koplyčios žuvusiems mūšyje prie Plovcų, tilto per Nogato upę statyba, Gdansko pilies perstatymas. Panašūs abiejose kronikose pranešimai apie Ordino žygį į Lenkiją, vadovaujant Liuteriui iš Braunšveigo, Dytricho iš Altenburgo mirtį, magistro Liuterio [Liudolfo] Karaliaus išprotėjimą ir atsisakymą savo pareigų.

Dar vienas šaltinis, kuriuo naudojosi Vygandas Marburgietis, buvo Hermano Vartbergiškio „Livonijos kronika" (iki 1378 m.). Jos rankraštis buvo saugomas Gdansko archyve. Manoma, kad kai kurių kronikų žinių sutapimas yra sietinas su tų pačių senų rankraščių panaudojimu: 1363 m. žinia, kad Ordino magistras Vinrichas iš Kniprodės sugriovė atstatomą Kauno pilį ir vėliau puolė Pieštvės bei Veliuonos pilis (plg.: SRP, t. 2, p. 84 ir p. 539—540), 1364 m. — kad prūsiška ir livoniška Ordino šakos drauge puolė Aukštaitiją. Tačiau Marburgiečio pranešimas daug išsamesnis, nesutampa nurodytos vietovės (plg.: SRP, t. 2, p. 84—85 ir p. 541—543). Taip pat skirtingai aprašomas 1370 m. Rūdavos mūšis (plg.: SRP, t. 2, p. 95—96 ir p. 566—567), 1372 m. Austrijos kunigaikščio Leopoldo atvykimas į Prūsiją ir žygis į Lietuvą (plg.: SRP, t. 2, p. 97 ir p. 568). Kitur Vygandas Marburgietis tiesiogiai perėmė Hermano Vartbergiškio

---

[34] SRP, t. 1, p. 710—726; SRP, t. 2, p. 443; *Töppen M.* Geschichte der Preussischen Historiographie, p. 33—34.

aprašytus faktus, pavyzdžiui, žinią apie Rygos arkivyskupo Fromholdo ginčą su Livonijos magistru 1366 m. (plg.: SRP, t. 2, p. 86—87 ir p. 555), apie 1333 m. bendrą dviejų Ordino šakų žygį į Žemaitiją (plg.: t. 2, p. 66—67 ir p. 487), apie 1367.II mėn. žygį į Lietuvą, kai, Hermano Vartbergiškio žiniomis, buvo nusiaubtos 5 žemės, Marburgiečio žiniomis — 6 (plg.: SRP, t. 2, p. 88 ir p. 558—559), apie 1369 m. Gotesverderio pilies statybą ir sugriovimą (plg.: SRP, t. 2, p. 94 ir p. 561), apie 1370.II mėn. Ordino maršalo žvalgybinį žygį į Lietuvą (plg.: SRP, t. 2, p. 96 ir p. 564).

Taip pat nustatyta, kad kaip šaltinį apie 1330—1331 m. įvykius Marburgietis naudojo Sembos kanauninko užrašus, apie Ordino magistrus sėmėsi žinių iš „Liber Anniversariorum", sudarytos 1312—1348 m. ir papildytos 1382 m.[35]

Tačiau mums žinoma labai nedidelė Vygando Marburgiečio kronikos senųjų šaltinių dalis. Daugelio aprašomų įvykių mūsų kronikininkas tėra vienintelis liudytojas. Tarnaudamas magistro dvare, turėdamas progų bendrauti su Ordino riteriais, didžiuoju magistru, didžiuoju maršalu ir svetimšaliais kryžininkais, Marburgietis, be abejonės, rėmėsi ir žodine tradicija, amžininkų pasakojimais. Tai liudija Kronikoje vartojamas pasakymas „girdėjau iš senų žmonių" („audivi ab antiquis"). O aprašytas 1394 m. žygis į Lietuvą yra paties kronikininko, kaip liudytojo, matytų įvykių atpasakojimas. Kita vertus, pastebėtina, kad Vygandas Marburgietis nelabai skrupulingai, atidžiai bei kritiš-

---

[35] SRP, t. 2, p. 443—444; *Zonenberg S.* Kronika..., p. 85—86.

kai naudojo jam žinomus šaltinius, dažnai duodamas laisvę poetinei fantazijai ar riteriškam pasigyrimui. Todėl atsirado chronologinė painiava, skirtingi tų pačių įvykių aprašymai.

Kaip minėta, „Naujosios Prūsijos kronikos" autoriaus užsimota aprašyti Vokiečių ordino ir jo pergalingų kovų su stabmeldžiais istoriją. Šį darbą Vygandas pradėjęs 1393 m., valdant didžiajam magistrui Konradui iš Valenrodo (1391—1393). S. Zonenbergo manymu, Marburgietis Kroniką rašė kokioje nors pilyje, netoli sienos su Lietuva, greičiausiai Karaliaučiuje (*Zonenberg S.* Kronika..., p. 73—74).

Kronikininkas sumanė pavaizduoti 100 metų Kryžiaus karų Prūsijoje istoriją, todėl Kroniką pradėjo didžiojo magistro Karolio iš Tryro rinkimais 1293 m. Nuo šios datos Marburgietis tikriausiai tęsė kokį nors mums nežinomą rankraštį, nes pagrindinis pasakojimas prasideda tik 1311 m. Iš tikrųjų Karolis iš Tryro didžiuoju Vokiečių ordino magistru buvo išrinktas 1311 m. veikiausiai VII mėn.[36] Pagrindinis dėmesys Kronikoje skiriamas karams su pagoniška Lietuva, krikščioniška, bet priešiška Ordinui Lenkija, su rusų žemėmis, kurios prilygintos stabmeldiškiems kraštams, minimas ir 1343—1345 m. sukilimas Estijoje prieš Danijos karalių. Jį slopinant aktyviai dalyvavo Vokiečių ordinas.

Kaip Marburgiečiui atrodė XIV a. pagoniška Lietuva, pagrindinis Vokiečių ordino priešas? Kronikininkas aprašė Lietuvą, kai šalį valdė didieji ku-

---

[36] *Niess U.* Hochmeister Karl von Trier (1311—1324). — Marburg, 1992. — P. 35—40.

nigaikščiai Vytenis, vėliau Gediminas, jo sūnūs Algirdas ir Trakų kunigaikštis Kęstutis, baigė jų sūnų Jogailos ir Vytauto susitaikymu 1392 m., kai Astravos sutartis pripažino pastarąjį Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Taigi praėjo ištisa epocha: Lietuvos valstybė virto Didžiąja Kunigaikštyste, 1385 m. sudarė Krėvos sutartį su Lenkijos karalyste, 1387 m. priėmė krikštą.

Dar nuo šv. Augustino laikų (354—430 m.) priimta krikščioniška Pasaulio istorijos, kaip dviejų priešiškų tarpusavyje kovojančių Dievo („civitas Dei") ir velnio karalysčių („civitas diaboli"), samprata baltų tautas priskyrė pastarajai[37]. Dualistinis pasaulio istorijos, kaip kovos tarp dviejų karalysčių, turinys buvo perimtas ne tik Kryžiaus žygius aprašančių kronikininkų, bet ir viduramžių poetų. Todėl Lietuvos valstybės evoliucija Marburgiečio nedomino, nes, kaip minėta, pagrindinis Kronikos tikslas buvo Kryžiaus karai. Lietuvos valstybės gyventojai, Marburgiečio akimis, visų pirma buvo katalikų tikėjimo priešai, „velniška giminė". Jų pagoniškas tikėjimas iš anksto suponavo lietuvių piktavališkumą, klastingumą, žiaurumą. Kronikoje apstu aprašymų, kaip lietuviai žiauriai elgėsi užpultuose kraštuose su belaisviais, kai kuriuos iš jų aukodami savo dievams. Štai 1345 m. lietuviai netoli Rygos sučiupo keliaujantį į miestą pirklį, „surišo, perskrodė jam pilvą ir vilko aplink medį, kol ištraukė visus jo vidurius (...), šitaip atnašaudami jo kraują [dievams]", panašiai jie atnašavo 1365 m. prie Ragainės, aukodami „tauro kraują ir vieną

---

[37] *Ivinskis Z.* Rinktiniai raštai. — Roma, 1986. — T. 2. — P. 55.

belaisvį, įmesdami jį į ugnį". 1375 m. „vieną Ordino brolį stabmeldžiai pririšo prie medžio ir subadytą jį trumpomis ietimis, nuo daugelio žaizdų nebegyvą, paaukojo dievams". 1389 m. Medininkų žemėje (Žemaitijoje, kuri dar nebuvo apkrikštyta) burtų keliu jie „dėl savo klaidingo tikėjimo" sudegino, „pririšę rankas ir kojas prie keturių beržų", paimtą į nelaisvę Klaipėdos komtūrą Markvardą iš Rašau. Krikščioniui kankinio mirtis kovoje už tikėjimą buvo šventumo apraiška. Viduramžiais populiarioje hagiografinėje literatūroje itin didelis dėmesys buvo skiriamas šventųjų viešoms kankinių mirtims (Kristaus mirties pavyzdžio atkartojimas) aprašyti. Kronikose Kryžiaus karų metu žuvusių kovoje už tikėjimą su stabmeldžiais riterių mirtis taip pat įgydavo šventumo atspalvį. Didysis kunigaikštis, arba karalius Vytenis, kaip jį vadina Marburgietis, drįso tyčiotis iš Švč. Sakramento — ostijos Voplaukyje, sviedęs ją ant žemės ir sumindžiojęs. Taip jis siekė įrodyti, jog krikščionių tikėjimas „yra tik apgaulė". Lietuvių karaliai, „šėtono įkvėpti", puolė Livonijos pilis Mintaują ir Duobelę (1345 m.), ir „viskas buvo nusiaubta, moterys ir vaikai sugaudyti ir išsivaryti į nelaisvę, ir, stabmeldžių papratimu, jie pridarė nuostolių be galo". 1347 m. Prūsijoje prie Rastenburgo jie „padarė krikščionims daug pikto": degino kaimus, išsivarė su dideliu grobiu „vyrus ir moteris ir t. t., dejuojančius ir verkiančius". 1376 m. „žiaurių barbarų pulkai", „Kristaus priešai", anot Marburgiečio, „kokiomis kančiomis (...) kankino moteris, vaikus ir t. t. — didesnių kaip tada niekad nematyta. Mat čiumpa visus bėglius iš miškų ir krūmų, mergaites išgėdina ir

išprievartauja". Stabmeldžių karaliai nesilaiko sutarčių su Ordinu, elgiasi klastingai. Ypač pakenkė Vytautas, du kartus išdavęs Ordiną, todėl Marburgietis konstatuoja: „Stabmeldžiai retai ką gero padaro — [tatai] aišku iš Vytauto falsifikuoto antspaudo, kaip ir iš jo tėvų ir jo giminaičių". Kronikininko nuomonės apie lietuvius nesušvelnina netgi 1387 m. Lietuvos krikštas. Apie įvykusį faktą Kronikoje net neužsimenama, lietuviai ir toliau Marburgiečiui lieka stabmeldžiai, su kuriais tebetęsiamas Kryžiaus karas.

Kaip žinia, per ilgą 1311—1394 m. laikotarpį Lietuvos valdovai ne kartą bandė priimti krikštą. Tai 1323—1324 m. vykusios Gedimino derybos su popiežiumi Jonu XXII ir Šv. Romos imperijos imperatoriumi Liudviku IV Bavaru, 1341 m. — su Čekijos karaliumi Jonu Liuksemburgiečiu. 1349 m., tarpininkaujant Lenkijos karaliui Kazimierui, Lietuvos valdovai vedė derybas dėl krikšto vėlgi su Čekija, iškeldami sąlygą pakelti Lietuvą į karalystę. 1351 m. Vengrijos karalius Liudvikas pradėjo derybas su Trakų kunigaikščiu Kęstučiu. Apsikrikštijus buvo žadama karaliaus karūna, Vengrijos ir Lenkijos pagalba, atsiimant Ordino užgrobtas žemes, Lietuvoje organizuoti arkivyskupijas ir vyskupijas[38]. Kaip tik šiuo laiku, nuo 1348 m. rugsėjo mėn. iki 1352 m. pradžios, Ordinas nutraukė savo antpuolius į Lietuvą. Vygando Marburgiečio ir K. Šiuco

---

[38] *Nikžentaitis A.* Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės užsienio politikos veiksmų programa XIV a. — XV a. I pusėje ir jos įgyvendinimas // Lituanistika. — 1990. — Nr. 3. — P. 31—37; *To paties.* Lietuvos diplomatijos veikla Vidurio Europoje XIV a. VI dešimtmetyje // Lituanistika. — 1991. — Nr. 2. — P. 3—4.

pasakymai apie didžiojo magistro Henriko Duzemerio taikingumą („guten Frieden")[39] leidžia manyti, kad buvo sudarytos paliaubos tarp Vokiečių ordino ir Lietuvos. Tačiau apie lietuvių ketinimus krikštytis Marburgiečio kronikoje nerasime nė užuominos. Nuo 1358 m. balandžio mėn. prasidėjo naujos plačiai nuskambėjusios visoje Europoje derybos dėl krikšto tarp Čekijos karaliaus ir Vokietijos imperatoriaus Karolio IV ir Algirdo su Kęstučiu. Apie šias derybas savo kronikoje pranešė Hermanas Vartbergiškis[40], vienas iš Marburgiečio plačiai naudotų informacijos šaltinių. Tačiau mūsų kronikininkas, kaip paprastai, ignoravo šias žinias. Vėlgi Kronikoje yra tik užuominos apie galimas paliaubas tarp Ordino ir Lietuvos 1358 m. rudenį — 1360 m. pradžioje (apie jas užsimena K. Šiucas: „kitus dvejus metus, 1358, 1359, abiejose pusėse buvo ramybė", bet ne Marburgietis, nors originale galėjo būti apie tai kalbama)[41].1373 m. lapkričio mėn. buvo vėl mėginama priimti krikštą padedant Vengrijos ir Lenkijos karaliui Liudvikui, tarpininkaujant Mazovijos kunigaikščiui Ziemovitui III. Popiežius Grigalius XI išsiuntė Algirdui, Kęstučiui ir Liubartui bulę, kurioje siūlė krikštytis, kad baigtųsi karai su kryžiuočiais bei kitais krikščionimis[42]. Tačiau derybų metu, skirtingai negu anksčiau, nebuvo sudarytos netgi paliaubos su Vokiečių ordinu. Jau

---

[39] *Nikžentaitis A.* Lietuvos Didžiosios..., p. 35—36.

[40] SRP, t. 2, p. 79.

[41] SRP, t. 2, p. 523—524.

[42] *Theiner A.* Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae. — Romae, 1860. — T. 1. — Nr. 934; *Chodynicki K.* Próby zaprowadzenia chrześcijaństwa na Litwie przed r. 1386 // Przegląd historyczny. — 1914. — P. 296—304.

1374 m. kryžiuočiai, Marburgiečio pranešimu, įsiveržė į Vaiguvos žemę[43]. Po Algirdo mirties diplomatinių kanalų krikštytis ir kartu išspręsti karo su Vokiečių ordinu baigtį pradėjo ieškoti jo sūnus Jogaila. Apie 1379 m. Skirgailos misiją Vengrijos šaltiniuose yra išlikę tik nuotrupos. Apie ją plačiausiai praneša Torūnės analai bei Marburgiečio kronika. Pirmųjų autorius pasakoja, kad Skirgaila atvyko į Rastenburgą 1379.VII.14 d., norėdamas aplankyti Vengrijos ir Čekijos karalius[44]. Marburgietis rašo, jog Skirgaila pakeliui į Vengriją ir pas popiežių Urboną VI liepos 3 d. lankėsi ir pas Ordino magistrą, kuris jį priėmė su pagarba („honorifice suspectus liberaliter dotatus")[45].Tokios žvalgytuvės dėl krikšto vyko Jogailos iniciatyva. Tuo tarpu Kęstutis tuoj pat pradėjo derybas su Vokiečių ordinu dėl taikos. 1379 m. IX.29 d. Trakuose Jogaila, Kęstutis, Lengvenis, Vytautas patvirtino 10 metų taiką su Vinrichu iš Kniprodės. Taika buvo pripažįstama tik rusų žemėms palei Nemuną: Volkovyskui, Suražui, Drogičinui, Melnikui, Brastai, Bielskui, Kamenecui ir Gardinui, ir Ordino žemėms: Osterodei, Ortelsburgui, Alenšteinui, Gunlaukiui ir Zėburgui. Taigi ši taikos sutarties nelietė Aukštaitijos ir Žemaitijos. Apie ją savo Kronikoje praneša ir Vygandas Marburgietis[46]. Manytina, kad toks kronikininko nutylėjimas apie Lietuvos valdovų bandymus krikštytis ir taip išspręsti karo su Vokiečių ordinu problemą, buvo neatsitiktinis. Mar-

---

[43] SRP, t. 2, p. 573.
[44] SRP, t. 3, p. 311.
[45] SRP, t. 2, p. 592—593.
[46] Ten pat, p. 606—607; CEV, nr. 1.

burgietis, kaip ir Ordino vadovybė, pripažino ir atsižvelgė, kai buvo apkrikštijama tik Ordino iniciatyva ar tiesiogiai Ordinui dalyvaujant derybose dėl krikšto. Kartais žygių metu buvo apkrikštijami užimtos vietovės gyventojai, pavyzdžiui, medvėgaliečiai. Tačiau tokios akcijos nebuvo populiarios ir veiksmingos, nes, anot Marburgiečio, stabmeldžiai atkrisdavo „į pirmykštį paklydimą, kaip šuo, sugrįžtantis prie savo vėmalo". Paprastai Ordinas krikštydavo priverstinai išsivestus į nelaisvę lietuvius. Pavyzdžiui, magistras įsakė Veliuonos pilies vyrus, moteris ir vaikus išdalyti po savo šalį ir juos pakrikštyti. Su džiaugsmu buvo priimami pabėgėliai iš Lietuvos, sutikę keisti savo gyvenimo būdą. Marburgietis aprašo, kaip iškilmingai ir pompastiškai buvo sutiktas ir Henriko vardu pakrikštytas Kęstučio sūnus Butautas. Pabėgusio į Ordiną Vytauto krikšto tėvas buvo Ragainės komtūras Vygandas iš Baldersheimo, nors Marburgietis nurodo, kad Vytautą krikštijo pats magistras ir Tapiavos seniūno žmona. Betgi apie pačios Lietuvos taikingą krikštą negalėjo būti nė kalbos. Stabmeldžiai turėjo būti arba naikinami, arba užkariaujami. Marburgiečio aprašytas stabmeldžių žiaurumas, klasta skaitysiančius jo eiliuotą Kroniką turėjo dar labiau paskatinti aktyviai dalyvauti Kryžiaus žygiuose į Lietuvą. Tai, kas apibūdinant stabmeldžius, buvo žiauru, kryžininkams — riteriška, drąsu, pelnyta bausmė netikėliams. Už Vytenio žygį į Voplaukį ir ostijos išniekinimą lietuviams, pasak kronikininko, buvo tinkamai atkeršyta: jie „buvo išžudyti ir savo pačių kraujumi pagirdyti", o Vyteniui „vieno stipraus kryžininko ranka prakirto galvą". Stabmeldžiai naikinami „kalaviju, o jų žemė — ugnimi".

Atvykęs į Lietuvą Austrijos kunigaikštis „su riteriška dvasia pradėjo karą [...] ir visa išdegino, nusivarė, ir niekas neištrūko ir jo rankų", kryžininkų antpuolių metu „niekur stabmeldžiai negalėjo rasti ramybės, o visur žudomi ir imami nelaisvėn". Kronikos pabaigoje Marburgietis išdėstė savo požiūrį į stabmeldžius: „Kronika linki krikščionims išganymo, o kitiems — amžino prakeikimo". Tokio žiauraus elgesio su pagonimis pageidauja ne kas kitas, o pats Dievas ir Švenčiausioji Mergelė Marija. Aprašydamas 1362 m. Kauno pilies apsiaustį ir gaisrą, Marburgietis pažymi: „Stabmeldžiai nebegalėjo užgesinti, kadangi Viešpats labai norėjo, idant jie mirtų šitaip tą pačią dieną, kurią Kristus kentėjo už mus". 1348 m. Strėvos pergalė prieš lietuvius buvo nulemta, nes „patiko Viešpačiui, kad krikščionys laimėtų, ypač Mergelei Marijai", „Dievo motinos įsikišimas davė tą pergalę". Net ir mirusių pagonių laukė baisumai ir kančios. Marburgiečio manymu, 1338 m. miręs Trakų karalius „nukeliavo į pragarą". Laidojant Kęstutį Vilniuje su stabmeldiškomis apeigomis, „pasirodė žemėje plyšys pusantro žmogaus ilgumo, kuris prarijo pelenus", bet „niekas iš šalimais stovinčių nepakeitė gyvenimo būdo". Kiekvieno didžiojo magistro pareiga yra sėkmingai vadovauti karui su lietuviais. Dytrichas iš Altenburgo Marburgiečio apibūdinamas kaip „saldus draugams, kartus priešams, o ypač lietuviams ir rusams, kuriems nedavė pasveikti nuo žaizdų". Henrikas Duzemeris „be baimės kariavo su lietuviais, išgarsino Ordiną". Apie Vinrichą iš Kniprodės rašo: „Jis taip pat lietuvių žemes skersai išilgai niokojo, degino, visokiais už

puolimais alino". Tuo tarpu magistras Liuteris [Liudolfas] Karalius iš susigraužimo, kad buvo nuniokotas Kuršo kraštas, „nuo išgyvenimų išprotėjo". „Ir taip įvairūs paniekinantys priekaištai magistro atžvilgiu buvo girdimi iš jų [Čekijos ir Vengrijos] karalių bei kitų kilmingųjų lūpų. Panašiai [priekaištavo] ir broliai". Todėl ir kronikose pralaimėjimai lietuviams būdavo neretai nutylimi arba patirti nuostoliai sumažinami, o pergalė dažnai perdėm padidinama. Visos Ordino kronikos, taip pat ir Marburgietis, nurodo išpūstą žuvusiųjų Strėvos mūšyje lietuvių ir rusų skaičių. Pagal Marburgietį, žuvo 18 000. Idant sustiprintų įspūdį apie Lietuvos kariuomenės nuostolių dydį, jis pridūrė, kad krikščionys net nenukentėję „perėjo per lūžtantį ledą ir sausomis kojomis — per užmuštus ir paskendusius". 1362 m. Kauno pilyje, Marburgiečio pranešimu, žuvo 3500 stabmeldžių, o krikščionių — tik 200. Tuo tarpu K. Šiucas nurodo 400 žuvusių užgriuvus pilies sienai kryžiuočių (SRP, t. 2, p. 538). A. Kučinsko manymu, Kaune buvo tik pilies įgula, kuri vargu ar turėjo daugiau kaip 200-300 vyrų, todėl pilyje negalėjo žūti tūkstančiai karių[47].

Tačiau net ir toks Kronikos autoriaus požiūris į stabmeldišką Lietuvą nepaslėpė fakto, kad ilgas ir atkaklus jos pasipriešinimas užkariautojams bei deramas karinis atsakas, Lietuvos virtimas didvalstybe, jos valdovų kontaktai su kaimyninėmis šalimis (Lenkija, Mazovija, Rusia, Rygos miestu), derybos su popiežiais, Šv. Romos imperijos imperatoriais, Čekijos karaliais dėl krikšto vertė Ordino vadovy-

---

[47] *Kučinskas A.* Kęstutis. — V., 1988. — P. 73.

bę skaitytis su savo priešininku, o kai kuriais atvejais netgi gerbti. Ryškiausiai Kronikoje apibūdinami Kęstutis ir Vytautas. Kad ir kokiais prakeiksmais Marburgietis palydi Trakų kunigaikštį Kęstutį („istorija linki jam vokiškai blogo, ir kad būtų prakeiktas kaip pasmerktieji"), tačiau turi pripažinti, jog jis yra lygiavertis priešininkas. M. Tiopenas netgi teigė, kad Marburgietis daugelyje savo Kronikos vietų su didele meile aprašė Kęstučio ryžtą ir narsą[48]. Iš tikrųjų Kęstutis buvo gerbiamas Ordine kaip narsus, bebaimis karys. Kartą (1377 m.), kai vyko derybos tarp Ordino maršalo ir Kęstučio, pasak Marburgiečio, „vadai su vokiečiais [kryžininkais] spraudžiasi paskui jį būriu", norėdami jam paspausti ranką. Priešininkų krikščionių noras pasisveikinti su stabmeldžiu valdovu buvo ypatingos pagarbos ženklas. Kitą kartą Marburgietis pasakoja apie keistą Izenburgo kunigaikščio nuotykį Lietuvoje, kai pastarasis, užuot prisijungęs prie kitų kryžininkų, ko ir buvo atvykęs, sumanė pamatyti Kęstutį. Jis nusiuntė į Vilnių vertėją, prašydamas valdovo apsaugos, „sakydamas, kad esąs karys, kuris trokštąs jį pamatyti". Kronikininkas taip pat pasakoja, kaip Ragainės komtūras Šindekopfas, paėmęs į nelaisvę Smolensko karalių (1352 m.), „paguldė jį ant vežimo ir nusiųsdino namo, norėdamas tuo įsiteikti karaliui Kęstučiui". Tiesa, Marburgietis manė, kad tai buvo Kęstučio brolio sūnus, nors iš tikrųjų Smolensko kunigaikštis Ivanas Aleksandrovičius (1313—1358) tebuvo pavaldus

---

[48] *Töppen M.* Geschichte der Preussischen Historiographie. — P. 34.

Lietuvos valdovams. Marburgiečio plačiai aprašyti Vytauto perbėgimai į Ordiną, o vėliau išdavystės (1382—1384.VII mėn. ir 1390—1392.VI mėn.), atnešusios daug nuostolių, rodo, kad Ordino vadovybei teko susitaikyti su nepatikimais bėgliais, tikintis ne tik karu, bet ir politinėmis intrigomis sugriauti Lietuvos valstybę iš vidaus. Kaip paprastai, kronikininkas labai nedaug skyrė dėmesio Vytauto sudarytoms teisinėms sutartims su Ordinu. Jis mini, kad 1383—1384 m. Ordinas davė Vytautui valdyti Marienburgo ir Marienverderio pilis, „kad niokotų abi žemes [Žemaitiją ir Aukštaitiją]".Tačiau ir Vytautas 1384.I.30 d. turėjo užrašyti Žemaičius iki pat Nevėžio, o atgautas su Ordino pagalba žemes Vytautas turėjo valdyti kaip Ordino vasalas. 1384.VI.14 d. Marienverderyje didysis magistras pasižadėjo raštu Vytautui padėti prieš jo pusbrolius[49]. Apie šią didžiojo magistro Konrado Ciolnerio sutartį su Vytautu Marburgiečio kronikoje žinių nėra, kaip nekalbama ir apie 1383.VII mėn. Dubysos sutarties su Jogaila žlugimo aplinkybes. Torūnės analų duomenimis, Jogaila, spaudžiamas motinos Julijonos, atsisakė vykti derėtis pas magistrą prie Skirsnemunės, kur laukė daug komtūrų ir du vyskupai, turėję lietuvių kunigaikščius krikštyti[50]. Tuo tarpu Marburgiečio kronika kartu su Torūnės analais ir Jono iš Posilgės kronika[51] yra pagrindinis šaltinis apie 1383.IX mėn. kryžiuočių kariuomenės kartu su Vytauto vedamais žemaičiais žygį į Trakus ir Vilnių, 1384 m. pavasario

[49] CEV, nr. 15, 16.
[50] SRP, t. 3, p. 126.
[51] SRP, t. 3, p. 137, 138.

žygį į Vandžiogalos žemę, toliau palei Nerį Medininkų ir Ašmenos link. Antrąjį Vytauto pabėgimą į Ordiną Marburgietis aiškina nesantaika tarp Vytauto ir Skirgailos. Užsimena kronikininkas ir apie Ordino riterio Markvardo vaidmenį, organizuojant susitikimą su magistru. Vytauto planas slapta užimti Vilnių buvo sužlugdytas jo svainio Sudimanto, kuris šį kartą nepritarė tokiam savo giminaičio elgesiui ir apie rengiamą sąmokslą perspėjo Jogailos brolį Kaributą. Susitikę prie Lyko upės, Vytautas su Ordinu sudarė amžiną taiką. Marburgietis nedetalizuoja, kad tai buvo 1384 m. sutarties, pagal kurią Ordinui atiteko Žemaičiai, patvirtinimas. 1390.VIII—X mėn. žygyje į Vilnių, Kauną, Trakus ir Vilkmergę, kuriam iš anksto buvo rūpestingai ruoštasi, atsikviesti kryžininkai iš Vokietijos, Prancūzijos, Anglijos, dalyvavo Livonijos magistras, svarbų vaidmenį atliko kryžininkų kariuomenę atvedęs, parūpinęs kariuomenei maisto Vytautas su žemaičių būriais. Kronikininkas netgi išsitarė, kad „Vytautas davė jiems [kryžininkams] nugalėti stabmeldžius". Tačiau jau 1392 m. pavasarį Vytautas, anot Marburgiečio, galvojo „apie didesnę išdavystę". Jis aprašo, kaip į Ritersverderį atvyko Dobrynės vyskupas (Plocko vyskupas Henrikas, Vytauto sesers Danutės vyro brolis), slapta derėjęsis dėl Vytauto sugrįžimo į Lietuvą sąlygų, apie Vytauto kvietimą Markvardui iš Zalbacho prisijungti prie jo prieš kryžiuočius, apie vokiečių Naujojo Gardino ir Meteno pilių sugriovimą. Nuo šiol Vytautas Kronikoje apibūdinamas tik neigiamai: klastingas ir netgi bailys, kuris iš mūšio lauko (1394 m.) „pabėgo pačioje pradžioje, kaip tai ne kartą buvo padaręs".

Marburgiečio kronika pateikė daug vertingų faktų, kurių nerandame kituose šaltiniuose. Ypač tai liečia kronikininko žinias apie Ordino žygius į Lietuvą ir lietuvių žygius į Prūsiją ir į Livoniją.

Po nesėkmingo 1345 m. Kryžiaus žygio į Lietuvą, į kurį buvo susirinkę apie 200 žymių svečių (tarp jų Čekijos karalius Jonas Liuksemburgietis su sūnumi Karoliu, Vengrijos karalius Liudvikas), naujasis magistras Henrikas Duzemeris pakeitė taktiką, pagrindinį dėmesį skirdamas nedideliems žygiams, nukreiptiems į vieną ar kelis valsčius. Marburgietis pažymėjo, kad „nebuvo papročio žiemos metu rengti daugiau kaip du žygius", kitoje vietoje pridūrė: „Prūsijos žemėje žiemos metu, užšalus, buvo rengiami žygiai, o lietingais laikotarpiais liūdni sėdėdavo namie". Aprašydamas tokią kryžiuočių taktiką, Vygandas Marburgietis mums paliko vertingą medžiagą apie XIV a. Žemaitijos ir Aukštaitijos politinį bei administracinį suskirstymą. Kronikos tekste gausiai išvardijami valsčiai (Marburgiečio vadinami žemėmis — terrae), pilys ir kaimai. XIII—XIV a. pradžios dokumentuose ir kronikose terminu žemė buvo vadinamos visos Prūsų (Prūsija, Semba, Galinda ir t. t.), Lietuvos (Nalšia, Upytė, Deltuva; Petro Dusburgiečio ir Hermano Vartbergiškio kronikose minimą Aukštaitiją galima apibrėžti kaip Lietuvos vidurio lygumą, Neries žemę) bei Žemaičių žemės (Karšuva, Laukuva, Kražiai, Šiauliai, Ariogala, Raseiniai, Betygala, Tverai)[52]. Pastarųjų sudėtinės dalys P. Dusburgiečio

---

[52] Lietuvių etnogenezė. — V., 1987. — P. 176—179, 206—207; Гудавичюс Э. „Литва Миндовга" // Проблемы этногенеза и этнической истории балтов. — P. 219—223; *Gudavičius E.* Min. veik. — P. 32—33, 95—100.

buvo vadinamos teritorijomis (territorium), o Vygando Marburgiečio — vėlgi žemėmis. Kronikininkas neskyrė žemės plačiąja prasme nuo jos sudėtinių dalių. Kita vertus, XIV a. senosios žemės sparčiai nyko ir smulkėjo. Tarkim, Kražių žemę XIV a. pabaigoje galima prilyginti bajoro gyvenamai apylinkei, kurios atstumai iki kitų „žemių" tesiekė porą mylių[53]. H. Lovmianskis šioms „žemėms" istoriografijoje įvedė valsčiaus pavadinimą. Jį sudarė pilis ir didelis laukų, pievų, miškų plotas su bajorų sodybomis — kaimais ir žemdirbių — sodžiais[54]. Lauko teritorija siekė vidutiniškai ne daugiau kaip 10 km^2, jame gyveno 50—70 šeimų. Jau gentinėje visuomenėje Lietuvoje radosi įtvirtinti kaimai, todėl lauko, taip pat ir valsčiaus gyventojus, siejo bendra gynyba[55]. Valstybės vidaus konsolidacija, išorės veiksniai — priešų siaubiamieji žygiai — tiesiogiai veikė valsčių kūrimąsi, jų atsiradimą bei nykimą. Medininkų žemė, H. Lovmianskio manymu, susiformavo XIV a., kai po nepaliaujamų Livonijos ir Vokiečių ordinų niokojamųjų žygių sunyko Keklio ir Karšuvos žemės. Žemaičių centriniams valsčiams (Karklėnams, Pavandenei, Šeduvai, Tverams ir Žarėnams) susijungus, Žemaitija tapo galingu politiniu vienetu koordinuojant gynybą prieš vokiečius. Jos centras buvo Medvėgalyje. Tuo tarpu Panemunės valsčiai

---

[53] Lietuvių etnogenezė. — P. 206—207.

[54] *Łowmiański H.* Studja nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego. — Wilno, 1932. — T. 2. — P. 5—44; *Pašuta V.* Lietuvos valstybės susidarymas. — V., 1971. — P. 206—207.

[55] *Łowmiański H.* Studja nad dziejami WKL. — Poznań, 1983. — P. 99—104.

dėl nuolatinių kryžiuočių puldinėjimų smarkiai susmulkėjo[56].

Žemaičiai dar ir XIV a. pabaigoje išliko gana nepriklausomi nuo didžiojo kunigaikščio valdžios. Tai patvirtina ir Marburgiečio aprašytas jų elgesys 1381 m. spalio mėn., kai Kęstutis, norėdamas „sukelti prie ginklo žemaičių žemę Medininkus", pasakė, kad puls Lenkiją arba Bartos žemę, tačiau juos apgavo ir užvaldė Vilniaus pilį. 1382 m. Kęstutis vėl gudrumu pabandė prisiprašyti Medininkų žemės pagalbos prieš Jogailą, bet pastarieji atsakė: „Jogailą pripažįstame mūsų valdovu, neatsisakysime jo su sąlyga, kad Jogaila laikysis stabmeldžių tikėjimo ir savo tautos. O jeigu jis panorės tapti krikščionimi, mes jo neklausysime" („non obediemus ei"). 1394 m. kryžiuočiai pastebėjo du būrius priešo kariuomenės: „viename [buvo] žemaičiai su rusais, kitame — Vytautas su savaisiais" („Wytaud cum suis fortiter sibi adherentes"). Netgi valsčiai Žemaitijoje kiekvienas atskirai dar XIV a. pabaigoje buvo išlaikę tam tikrą politinį savarankiškumą. 1390.V.28 d. 31 kilmingasis iš Žemaitijos atvyko į Karaliaučių pas „savo karalių Vytautą" sudaryti viso savo krašto vardu taiką su Vytautu ir su Ordinu. Žemaičių ir Prūsų buvo susitarta dėl laisvos prekybos. Delegacijoje buvo atstovaujama 7 Žemaitijos valsčiams: Medininkų, Kaltinėnų, Knituvos, Kražių, Viduklės, Raseinių ir Ariogalos[57]. Marburgiečio kronikoje iš 43 H. Lovmianskio priskaičiuotų valsčių ir sutvirtinimų (fortifikuotų kaimų)

---

[56] *Łowmiański H.* Studja..., t. 2 , p. 81—82, 93, 142.
[57] CEV, nr. 67, p. 23—24.

Žemaitijoje minimi 13. Tai Ariogalos, Gaižuvos, Galnos, Kaltinėnų, Medininkų, Paštuvos, Pernaravos, Pramedžiavos, Raseinių, Subnos, Vaikių, Viduklės ir Žarėnų valsčiai. Pirmą kartą buvo paminėti būtent Marburgiečio kronikoje 1348 m. Pernaravos valsčius, 1352 m. Viduklės (tiksliau, K. Šiuco veikale), 1357 m. Subnos ir Galnos valsčiai prie Šušvės upės, netoli Pernaravos ir Ariogalos, 1370 m. — Pramedžiava, 1375 m. — Kaltinėnai. Kaip matyti, tai valsčiai, priklausę centrinei ir rytų Žemaitijai (Raseiniai, Ariogala, Gaižuva, Paštuva, Galna ir Subna, Viduklė, Kaltinėnai), Medininkų žemei (Žarėnai), buvusiai Karšuvos žemei (Vaikiai). Būtent joms teko atlaikyti pagrindinį Vokiečių ordino puolimo 1348—1394 m. smūgį. Paprastai jie buvo siaubiami grupėmis: Ariogala, Pernarava, Gaižuva, Paštuva 1348 m., Gaižuva, Ariogala, Raseiniai, Paštuva 1352 m., Kaltinėnai, Vaikiai, Raseiniai, Ariogala, Gaižuva, Kulautuva, Paštuva 1370 m., Viduklė, Ariogala, Gaižuva, Galna, Paštuva 1372 m., kita kryptis buvo Medininkai, Ariogala, Vaikiai 1355 m., Žarėnai, Medininkai ir dar 6 neįvardytos žemės 1379 m. Žinoma, šios žemės buvo plėšiamos ir kiekviena atskirai, be to, per Ariogalą, Paštuvą, Gaižuvą ėjo kelias į Panemunės žemes ir toliau.

Lietuvoje (plačiąja prasme) Vygandas Marburgietis savo Kronikoje pamini daug daugiau valsčių ir valsčiukų. Buvusioje Lietuvos žemėje jis mini Dirsūniškį (Darsūniškį), Merkinę, Alytų, Paparčius, Punią, Rumšiškes, Trakus, Naupilį (Aukštadvarį), Laukiškes, Žeimius; Nalšios žemėje: Medininkus (prie Vilniaus), Ašmeną, Rudaminą, Šalči-

ninkus; Deltuvos žemėje: Vilkmergę, Kernavę, Maišiagalą, palei Kauną išvardijama visa eilė valsčių, kurie savo dydžiu siekė vieną senovinę mylią ar mažiau: Romainiai, Labūnava, Pėdžiai, Aristava, Beržė, Vandžiogala, Kulva, Žeimiai, Šlavaišuva, Šatijai, Svilonys, Varluva, Kalnėnai, Pavandenė. Be abejo, kai kurios iš Marburgiečio paminėtų „žemių" iš tikrųjų nebuvo valsčiai, bet fortifikuotos gyvenvietės (Kalnėnai, Pavandenė). Toks valsčių susmulkėjimas buvo sąlygotas dažnų Ordino antpuolių bei to, kad stiprėjant valstybei Aukštaitijos valsčiai iš politinių vienetų virto administraciniais. Kai kurie nauji valsčiai iškilo, nes juose gyveno prasimušusios didžiojo kunigaikščio dvare bajorų šeimos. Dirsūniškis buvo Vilniaus vietininko Dirsūno valdos, o jam žuvus žemes paveldėjo jo sūnus. Čia buvo ir medinė pilis.

Marburgiečio kronikoje yra minimos ir XIV a. Lietuvos pilys: Pieštvės, Veliuonos, Kauno Senoji ir Naujoji, Vilniaus Kreivoji ir Žemutinė, Trakų, Alytaus, Merkinės, Eigulių, Naupilio, Strėvos, Maišiagalos bei kitos.

Marburgiečio kronika gana smulkiai aprašė kai kuriuos Ordino žygius, kurių kitos kronikos nemini arba jų žinios yra skurdžios. Po 1348.II.2 d. Strėvos kautynių didysis magistras Henrikas Duzemeris laimėjimui pažymėti įkūrė bernardinių vienuolyną Karaliaučiuje ir pranciškonų vienuolyną Vėluvoje. Tais pačiais metais Ordino maršalas 6 dienas ir naktis niokojo 4 Žemaitijos žemes: Pernaravą, Gaižuvą, Ariogalą ir Paštuvą, grįždamas pro Pieštvės ir Veliuonos pilis. 1348.VIII.15 d. pats magistras su kariuomene puolė Veliuonos pilį, ją sudegino. 1500 išsivestų belaisvių magistras įsakė iš-

dalyti po savo šalį ir apkrikštyti[58]. Taigi A. Kučinsko nuomonė, kad Strėvos kautynės „neišsiskyrė iš kitų žygių (...) ir kad toji kova tik reprezentaciniais sumetimais buvo labiau išgarsinta"[59], neparemta. Kaip ir K. Sideravičiaus mintis, jog kryžiuočiams šiame mūšyje neužteko jėgų ir jie buvo priversti grįžti atgal[60]. Atvirkščiai, Marburgiečio žinios rodo, kad, grįždami į Prūsiją, jie apiplėšė dvi pilis, o netrukus surengė žygius į Lietuvą. Marburgietis, kaip ir kiti jo laiko kronikininkai, padidino lietuvių nuostolių skaičių, kurie, atrodo, ir nebuvo visai maži. Strėvos mūšyje žuvo Gedimino sūnūs Narimantas ir veikiausiai Manvydas.

1352—1356 m. tiek Vokiečių ordinas, tiek lietuviai rengė žygius į priešo teritoriją. Marburgiečio kronika yra faktiškai vienintelis to laiko šaltinis, aprašantis šiuos įvykius. 1352.II mėn. naujasis magistras Vinrichas iš Kniprodės, pasitelkęs kryžininkus iš Vokietijos ir Anglijos (kunigaikštį Henriką iš Lankasterio su 400 anglų karių)[61], surengė žygį į Žemaitiją ir nusiaubė Gaižuvos, Ariogalos, Raseinių ir Paštuvos žemes. Žygis nebuvo iki galo sėkmingas, nes per blogą orą kariuomenė grįždama patyrė nuostolių[62]. 1355 m. Ordino maršalas žygiavo į Medininkų, Ariogalos ir Vaikių žemes, vasarą — į „kitas stabmeldžių žemes"[63]. Tuo pačiu

---

[58] SRP, t. 2, p. 513, 514.

[59] *Kučinskas A.* Kęstutis. — P. 61.

[60] Lietuvių karas su kryžiuočiais. — V., 1964. — P. 224.

[61] *Fowler K.* The King's Lieutenant. Henry of Grosmont, First Duke of Lancaster. — London, 1969. — P. 105.

[62] SRP, t. 2, p. 516.

[63] Ten pat, p. 520—521.

laiku, kai didelė kryžininkų kariuomenė driokojo Žemaitijos valsčius, „lietuvių karaliai" Algirdas ir Kęstutis įsiveržė į Prūsiją ir nuniokojo Šakių, Pavandenio, Kaimo žemes, nužygiavo iki Deimenos ir Kuršių marių. Netrukus Smolensko kunigaikštis įsiveržė į Labguvos žemę, kur buvo sustojęs didysis kunigaikštis Algirdas. Pasak Marburgiečio, lietuviai sugrįžo iš Prūsijos „su milžinišku grobiu". 1353.II mėn. Lietuvos valdovai nusiaubė Rioselio apylinkes, 1354 m. prie Vartenbergo Gunelaukio žemę, 1356 m. kartu su Patirku Algirdas ir Kęstutis puolė Alenšteiną, pasiekė Gutštatą prie Alnos upės[64].

Originalios Marburgiečio žinios ir apie 1363 m. Veliuonos pilies sudeginimą, jos seniūno Goštauto žūtį[65]. Trumpas Hermano Vartbergiškio žinias apie 1364 m. 8 dienų kryžininkų žygį, kai buvo nusiaubti Ariogalos, Pernaravos valsčiai, nuniokoti valsčiai apie Kauną (Labūnava, Žeimiai, Svilonys, Šatijai, Varluva), kai prie Ordino kariuomenės prisijungė ir Livonijos magistras, papildė Vygandas Marburgietis[66]. Toliau kronikininkas rašo, kad tais pačiais metais Kęstutis suskubo nusiaubti Prūsijoje Įsruties ir Vėluvos apylinkes, 1365 m. sunaikino Angerburgo pilį[67]. Tais metais Ordino kariuomenė pirmą kartą pasiekė Vilniaus pakraščius.

Marburgiečio kronika ypač vertingų žinių teikia apie 1378—1394 m. laikotarpį, kurio jau nebeaprašo Vartbergiškis, o Jono iš Posilgės kronikos ir Torūnės analų autoriai naudojo kitus šaltinius (kronikų informacija lyginama paaiškinimuose —

---

[64] Ten pat, p. 516—519.

[65] Ten pat, p. 545—547.

[66] Ten pat, p. 540—543.

[67] Ten pat, p. 548.

R. T.). Marburgietis smulkiai aprašė 1377, 1382, 1390, 1391 ir 1394 m. kryžiuočių žygius į Vilnių ir Trakus, pateikė daug originalios informacijos apie vidaus politines kovas mirus Algirdui. Iš Kronikos sužinome, kaip gudriai sugebėjo tą laikotarpį išnaudoti Ordino magistrai Vinrichas iš Kniprodės, Konradas Ciolneris bei Konradas iš Valenrodo, skatindami dar labiau įsiplieksti nesantaikai tiek tarp Kęstučio ir Jogailos, tiek tarp Jogailos ir Vytauto.

Rimanto Jaso atliktas kronikos vertimas iš lotynų kalbos yra gana tikslus, beveik pažodinis, todėl skaitant sakiniai kartais atrodo sunkoki. Tačiau toks buvo XV a. lotyniškas vertimas. Pažodinis Kronikos vertimas turi didesnę vertę negu laisvas, nors ir lengviau skaitomas. Pati Vygando Marburgiečio kalba yra gana vaizdinga ir lengva.

Greta jau išverstų į lietuvių kalbą Petro Dusburgiečio, Livonijos kronikininkų Henriko Latvio bei Hermano Vartbergiškio darbų Lietuvos skaitytojas turės galimybę susipažinti su dar vienu Vokiečių ordino kronikininko kūriniu Vygando Marburgiečio „Naująja Prūsijos kronika". Turint galvoje, kad XIX a. skelbtos Ordino kronikos yra prieinamos nedaugeliui skaitytojų, o kalbos barjeras (lotynų, senoji vokiečių) jų dar labiau sumažina, dabartiniai leidimai tikrai reikalingi ir turbūt laukiami. Dar vienas kronikos vertimas — tai dar vienas žingsnis į skaitytojo pažintį su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kaimyninių šalių XIII—XIV a. kronikininkų darbais, jų požiūriu į politinius, karinius įvykius, su viduramžių dvasinės ir materialinės kultūros atspindžiais juose.

RITA TRIMONIENĖ

VERTĖJO ŽODIS

Baltai, kaip vienas iš Europos etnosų, per pastaruosius du tūkstančius metų yra patyrę dvi esmines, su niekuo nepalyginamas ir pasekmių požiūriu neatitaisomas katastrofas. Pirmoji iš tų katastrofų buvo jokiuose šaltiniuose neaprašyta slavų invazija į baltų bei finų-ugrų gyvenamus plotus. Antroji katastrofa — tragiškiausias susidūrimas su Vakarų Europa, su jos civilizacija ir ideologija XI—XV a. pr. Daugiausia skriaudų baltams ir Lietuvai XIII—XIV a. padarė tos civilizacijos ir ideologijos nešėjai vokiečių riterių-vienuolių ordinai. Visa, kas ištiko lietuvių tautą po to, buvo tik tų dviejų katastrofų pasekmės, anuomet jau susiklosčiusios Lietuvos geopolitinės padėties padariniai. Baigiantis I tūkstantmečiui, dėl slavų invazijos baltai galutinai prarado savo žemę, savo egzistencijos pagrindą didžiuliame plote — nuo Dauguvos aukštupio šiaurėje iki Pripetės bei Desnos pietuose ir kone tūkstančio kilometrų ruože nuo Neries bei Nemuno ištakų vakaruose iki Dnepro ir Okos baseinų sandūros rytuose. Išsaugoję šias

teritorijas baltai būtų galėję užsitikrinti realią pilnavertės valstybinės raidos perspektyvą. Tų žemių baltišką praeitį liudija *Upa*[1] — Okos dešinysis intakas, prie kurio yra Tula, vienos iš Rusijos sričių centras. Rusui *Upa* nieko nesako, bet mokančiam lietuviškai arba latviškai jis gražiai dera su Lietuvos Upėmis, Upeliais, Upynomis, Upytėmis[2] ir tapačiais Latvijos[3], Karaliaučiaus srities[4] hidronimais, kurie iš tikrųjų yra bendriniai žodžiai, virtę upių pavadinimais. Žmonės, gyvenę tiek prie Dnepro ir Okos, tiek prie Nemuno ir Dauguvos ir tekantį vandenį vadinę vienu žodžiu "upė", turėjo viena iš baltų (tarp jų ir lietuvių) kalbų. Slavų kolonizacija baltų etnosui, jei įsivaizduotume jį kaip žmogaus kūną, nukirto kojas, kad jis niekada negalėtų atsistoti tarp kitų kaip lygus. XIII—XIV a. nuo dar išlikusio baltiškojo masyvo buvo nuskeltas Baltijos pajūris su vertingiausiomis žemėmis tarp Vyslos ir Dauguvos — baltų jungtis su civilizacijos keliu toli pažengusia to meto germaniškąja ir romaniškąja Vakarų Europa. Vokiečių ordino valstybė-

---

[1] *Топоров В. Н., Трубачев О.* Н. Лингвистический анализ гидронимов Верхнего Поднепровья. — Москва, 1962. — P. 5б, 237.

[2] *Vanagas A.* Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas. — V., 1981. — P. 354—355. Neminime kitų kalbotyros, tautosakos, archeologijos mokslų liudijimų apie baltiškojo arealo rytines ribas, nes tai nėra šių eilučių tikslas. Žr. Топоров В. Н. Древняя Москва в балтийской перспективе // Балто-славянские исследования. 19821. — Москва, 1982. — P. 3—61.

[3] Upe, Upele, Upita, Upīte, Upēlis. Žr. Latvijas PSR ūdens teču nosaukumi. S-Ž. — Rīga, 1986. — P. 41.

[4] Žr. *Pėteraitis V.* Mažoji Lietuva ir Tvanksta prabaltų, pralietuvių ir lietuvininkų laikais. — V., 1992. — P. 172—173.

je virš prūsų ir jotvingių genčių užsivožė karsto dangtis. Svetimųjų valdžioje atsidūrė ir savitu istoriniu keliu nuėjo latviškosios baltų gentys. Šią antrąją baltų katastrofą galima palyginti su rankų nukirtimu. Brutaliausią šio vyksmo tarpsnį kaip tik ir aprašo šiame leidinyje pateikiama Vygando Marburgiečio, Vokiečių ordino didžiojo magistro heroldo, "Naujoji Prūsijos kronika" (toliau — VMKr, 1393—1394 m.), vaizduojanti Vokiečių ordino veržimąsi į Lietuvą, ypač XIV a. antrojoje pusėje, Kęstučio laikais. 1394 m., kada baigiasi šios Kronikos pasakojimas, Lietuva, ypač Žemaitija ir Trakų kunigaikštystės šiaurinė lietuvių gyvenama dalis, buvo sudegintų pilių ir sodybų, išžudytų arba į niekieno neaprašytą vergiją išvestų lietuvių šalis. Vokiečių ordino sutriuškinimas Žalgirio (Griunvaldo, Tanenbergo) mūšyje 1410 m., pasiektas jungtinėmis Lenkijos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės jėgomis, nebeprikėlė iš kapų tūkstančių Lietuvos gyventojų, kurie žuvo kare su Prūsijos ir Livonijos kryžiuočiais bei jų talkininkais XIII—XIV a.[5] Lygiai taip pat kaip LDK išplitimas XIV a. į buvusius rytuose kadaise baltiškus plotus negalėjo pakeisti jų naujo rusiško veido. Pasibaigus karams su Vokiečių ordinu, lietuvių tauta buvo visiškai nukraujavusi, ilgam praradusi gyvybinę ir kūrybinę galią, perrengta svetimų kalbų bei kultūrų drabužiu ir pasmerkta vien žūtbūtinei kovai dėl savo, kaip tautos, gyvasties tame mažame lopinėlyje žemės, kurį jai dar paliko neaprašomai godūs ir žiaurūs didieji kaimynai. Panašaus kaip baltai likimo yra sulaukusios tik suomių tautos Šiaurės Rytų Europoje ir keltai.

Vygando Marburgiečio kronikos lotyniškasis variantas, paskelbtas XIX a. ir dabar šiame leidi-

nyje pateikiamas, anksčiau buvo prieinamas tik mūsų istorikams. VMKr žinios, vertingos Lietuvos praeičiai pažinti, netapo mūsų visuomenės istorinės sąmonės savastimi, išskyrus kai kuriuos pasakojimus, kaip antai apie Pilėnų gynimą, Kęstučio pabėgimą iš kryžiuočių nelaisvės, Vytauto santykius su Vokiečių ordinu. Šie epizodai buvo panaudoti lietuvių grožinėje literatūroje.

VMKr originalas buvo parašytas eilėmis vidurinių amžių vokiečių kalbos aukštaičių tarme. Jis pats ar visas nuorašas iki šiol nėra išlikęs. Paskutinis istorikas, kuris turėjo eiliuotą vokišką originalą ir jį plačiai panaudojo, buvo Gdansko (Lenkija) miesto tarybos sekretorius ir istoriografas Kasparas Šiucas (mirė 1594 m.).

Savo veikale "Prūsijos istorija" (*Caspar Schütz*. Historia rerum Prussicarum. — Zerbst, 1592) jis pateikia ir 9 vokiško eiliuoto originalo fragmentus. Tai buvo vienintelis šaltinis, parodantis, kokia iš tikrųjų buvo toji pirminė Vygando Marburgiečio kronika. XIX a. ir XX a. prieš II pasaulinį karą Vokietijoje ir Austrijoje buvo rasti dar 3 eiliuoto vokiškojo originalo fragmentai. Jie buvo išlikę įvairiose viduramžių rankraštinėse knygose ir paskelbti to meto leidiniuose bei pakartotinai vadinamuosiuose "Prūsijos metraštininkuose" (Scriptores rerum Prussicarum. — Leipzig, 1863—1870. — T. 2, 4; Frankfurt am Main, 1968. — T. 6). Iš šių fragmentų matyti, kad VMKr vokiškasis originalas buvo ištisinis eiliuotas kūrinys, kurį sudarė apie 17000 eilučių. Jis susidėjo iš ilgesnių ir trumpesnių pasakojimų ir visai trumpų metraštinio pobūdžio žinių apie įvykius. Ta visuma nebuvo suskaidyta į

jokius skyrius ar poskyrius (lot. "caput") ir, savaime suprantama, tie pasakojimai neturėjo savarankiškų antraščių, kaip tai yra lotynų kalba parašytoje Petro Dusburgiečio "Prūsų žemės kronikoje" (1326 m.). Šiame leidinyje skelbiamas lotyniškasis VMKr variantas — eiliuoto vokiško originalo vertimas į lotynų kalbą, kurį 1464 m. atliko Torūnės šv. Jono bažnyčios kapelionas Konradas Geselenas (Ghesselen) iš Geismaro. Šiuo metu lotyniškojo vertimo rankraštis saugomas Slaptajame Prūsijos valstybės kultūrinio palikimo archyve Berlyne (Geheimes Staatsarchiv Preußische Kulturbesitz, Berlin-Dahlem, Archivstraße 12-14), signatūra: XX skyrius, Karaliaučiaus valstybinis archyvas, Ordino foliantas Nr. 273 (XX. Hauptabteilung Staatsarchiv Königsberg, Ordensfoliant 273.). K. Geselenas dirbo labai skubėdamas, originalo pasakojimą jis trumpino, praleistas vietas pažymėdamas santrumpa *etc.* (ir t.t.) Geselenas pirmasis mėgino išryškinti Kronikos turinį, kai kuriems pasakojimams duodamas paties sugalvotus pavadinimus. Vieni jų įrašyti pačiame rankraščio tekste, o kiti — paraštėse. Kaip antai: "De eclipsi solis" (Apie saulės užtemimą), "De electione Karoli de Tryr in magistrum et blasphemia sacramenti facta et ejusdem vindicta in campo Papelauken" (Apie Karolio iš Tryro išrinkimą magistru bei sakramento išniekinimą ir bausmę už tai Papelaukyje), "Anno 1362. Cawen castrum obsidetur etc." (1362 metai. Apgulama Kauno pilis ir t.t.). Lotyniškajame VMKr vertime neaptiksime ir unikalios didžiojo maršalo kalbos Ordino kariams prieš 1338 m. Galialaukio mūšį. Ji žinoma tik iš perpasakojimo minėtoje K. Šiuco "Prūsijos istorijoje", taip pat tik iš K. Šiu-

co galime sužinoti, kas buvo tikrai parašyta Kronikos vokiškajame originale apie kryžiuočių traukimąsi iš 1352 m. žygio į Raseinių žemę. Taigi istorijos mokslas neteko daug vertingos informacijos.

Vertinant VMKr kaip istorinį šaltinį, prisimintina, kad ji nebuvo vienintelis tokio žanro kūrinys. Vygando Marburgiečio eiliuotas vokiškasis originalas priklauso tai Vokiečių ordino beletrizuotai istoriografijai, kuri buvo sukurta XIII—XIV a. ir siekė raštu užfiksuoti ir išlaikyti atmintyje Vokiečių ordino bei jo atšakos — Livonijos ordino valstybių atsiradimą ir tolesnę istoriją Pabaltijyje. Šiuo laikotarpiu buvo parašytos dvi didesnės kronikos proza lotynų kalba — Henriko Latvio kronika apie pirmojo Rygos vyskupo Alberto ir jo įkurto Kalavijuočių ordino laikus (iki 1226 m.)[5] ir Hermano Vartbergiškio[6] palyginti labai trumpa kronika apie įvykius Livonijoje XII—XIV a., taip pat ir apie Livonijos ordino žygius į Lietuvą XIV a. (iki 1378 m.). Vokiečių ordino įsikūrimą Prūsijoje ir jo valstybės istoriją iki 1330 m. proza lotynų kalba aprašė Vokiečių ordino kunigas Petras Dusburgietis[7]. Tuo pat metu sukurtos bent keturios eiliuotos kronikos vokiečių kalba: "Eiliuotoji Livonijos kronika"[8]

---

[5] Heinrici Chronicon = Indrika Hronica / A. Feldūna tulkojums, E. Mugurēviča preikšvārds un komentari. — Rīga, 1993.

[6] Hermani de Wartberge Chronicon Livoniae / hrsg. von Ernst Strehlke // SRP, t 2. — Leipzig, 1863. — P. 9—178.

[7] Petri de Dusburg Chronicon terrae Prussiae / ed. M. Töppen // SRP, t. 1, p. 21—219; *Petras Dusburgietis.* Prūsijos žemės kronika // Parengė, įvadą ir paaišk. parašė, žemėlapį sudarė R. Batūra; vertė L. Valkūnas. — V., Vaga, 1985.

[8] Livländische Reimchronik / hrsg. von L. Meyer. — Paderborn, 1876.

(12015 eilučių), Prūsijos kunigas Mikalojus Jerošinietis[9] eilėmis į vokiečių kalbą išvertė ir papildė minėtą lotynišką Petro Dusburgiečio "Prūsijos žemės kroniką" (prieš XIV a. vid.; 27 838 eilutės). Pagaliau Baltramiejus Hionekė parašė "Naująją eiliuotąją Livonijos kroniką" apie 1315—1348 m. įvykius[10]. Tačiau jos išliko tik fragmentai, o tikroji apimtis nėra žinoma. Tad Vygando Marburgiečio eiliuotas vokiškasis originalas, kaip Prūsijos ir Lietuvos istorijos žinių šaltinis, savo dydžiu tarp išlikusių Vokiečių ordino eiliuotų kronikų užimtų antrą vietą. Be to, ji turi tą privalumą, kad, išskyrus pradžią, kur pasakojama apie Ordino vidaus reikalus ir santykius su Lenkija, toliau ištisai vyrauja žygių į Lietuvą aprašymai. Tuo tarpu "Eiliuotojoje Livonijos kronikoje" Lietuvos istorijos įvykiai atsispindi gal tik ketvirtyje teksto. Panašiai — Petro Dusburgiečio "Prūsijos žemės kronikoje" ir jos Mikalojaus Jerošiniečio vokiškajame eiliuotame vertime. Visos tos kronikos yra didelis žinių lobynas, tuo labiau kad Lietuvoje tuo pačiu metu nebuvo sukurta ar bent neišliko jokio karų su Vokiečių ordinu aprašymo. VMKr kaip literatūros kūrinys nėra išsamiau nagrinėta. Prof., hab. dr. J. Girdzijausko nuomone, ji parašyta vokiečių viduramžių pabaigos poezijai būdingu vadinamuoju Knittelversu, t. y. sinkopiu, kuris pasižymi kintančiu, klumpančiu ritmu. Vienoje eilutėje yra nuo 6 iki 10, dažniausiai 7-8 skiemenys. Tarp kirčiuotų

---

[10] Di Kronike von Pruzinlant des Nicolaus v. Jeroschin / hrsg. v. E. Strehlke // SRP, t. 1. — 1861. — P. 291—648.

[11] *Höhlbaum K.* Renner's livländische Historien und die jüngere livländische Reimchronik. — Leipzig, 1872.

skiemenų — 1 arba 2 nekirčiuoti. Tai eilėdara, artėjanti prie jambo. Eilutės baigiasi netaisyklingai kaitaliojamais vyriškais ir moteriškais rimais. Tekstas nesuskaidytas į posmus. Kiek apie tai galima spręsti iš išlikusių vokiško eiliuoto originalo fragmentų ir sutrumpinto 1466 m. K. Geseleno lotyniškojo vertimo, Kronikoje esama vidurinių amžių riteriškojo epo bei negausiai hagiografijos elementų. Įterptas ir vienas kitas to meto anekdotas. K. Šiucas šį VMKr pasakojimo stilių apibūdino kaip "karišką". Stiliaus lakoniškumas dar labiau ryškėja lotyniškajame K. Geseleno vertime, kur atsisakyta, vertėjo manymu, daugelio nereikalingų žodžių. Poetinė forma, į kurią įvilkta ši istorinė medžiaga, teikia formalų pagrindą siedinti VMKr bei kitas Vokiečių ordino eiliuotas kronikas su viduramžių vokiečių poezija, tačiau tikros poezijos čia nedaug: lotyniškajame vertime veikiau vyrauja kraujo kvapas.

Skaitytojas nusivils neradęs VMKr bent kiek išsamesnių 1348 m. Strėvos, 1370 m. Rūdavos mūšių aprašymų. Vilniaus puolimo aprašymai taip pat neišsamūs, chaotiški, sakytume, impresionistiški. Pateikiami kai kurie įvykio epizodai, bet visumos ryškaus, nuoseklaus vaizdo nėra. Daugelio Vokiečių ordino žygių aprašymai tiesiog trafaretiški: pasakoma, kas vadovavo žygiui, išvardijamos vietovės, o patys užpuolikų veiksmai aprašomi pasikartojančiais žodžiais: *igne devastant* (niokoja ir degina), *occidunt* (žudo), *captivant* (ima į nelaisvę)[12].

---

[12] SRP, t. 2, p. 590, 593. Pagal VMKr, tą patį Ordino žemėse darė ir Lietuvos kariuomenė; nuo šių jos veiksmų kentėjo ne tiek vokiečiai, kiek Ordino pavaldiniai prūsai, latviai bei estai. Tai dar labiau padidina šių kovų tragizmą.

Jokių smulkmenų, tokių svarbių praeities pažinimui, dažniausiai nėra. Todėl susidaro įspūdis, kad regime tik paveikslo rėmus, o ne patį paveikslą. Kita vertus, be VMKr iš viso mažai ką žinotume apie Kęstučio laikus ir apie jo asmenį. Dauguma VMKr minimų Vokiečių ordino narių bei jų talkininkų iš Vidurio ir Vakarų Europos yra istoriniai asmenys, jų tikroviškumas patvirtintas dokumentais ir kitokiais to meto šaltiniais.

Priešininkų pusės atstovų vardų Vygandas Marburgietis mini labai mažai. Žino Lietuvos didžiuosius kunigaikščius, šiek tiek bajorų. Jie taip pat yra ne išgalvoti, o istoriniai asmenys. Patikimi ir Lietuvos vietovių pavadinimai, jų dauguma tebegyvuoja ir dabar, išskyrus visiškai iškraipytus ir nelokalizuojamus. Problemiška yra kitkas — mūšių, kovų dėl pilių ir kitų įvykių, jų rezultatų patikimumas. Nėra atitinkamų lietuviškų šaltinių, kurie VMKr pateikiamą įvykių eigą ir vertinimus leistų patvirtinti arba atmesti.

Kronikoje yra pakankamai ryškiai nutapytų istorinių realijų, pavyzdžiui, pasakojimai apie dviejų prūsų vitingų mėginimą išduoti Bavarijos pilį prie Nemuno Gediminui, apie Kęstučio sūnaus Butauto sąmokslą ir perbėgimą pas kryžiuočius, sugauto lietuvių žynio vedžiojimą po miškus, kad išduotų ten pasislėpusius žmones, ir pan. Jie galėtų pasitarnauti kaip siužetai istoriniam nuotykių romanui, filmo scenarijui. Kronikos tikslas yra liaupsinti Vokiečių ordino veiklą, tad skaitytojas turi pats suvokti ir įvertinti didvyriškumą bei tragizmą kovos lietuvių karių, kurie nepasidavę žūsta degančiose pilyse arba patikėję vokiečių garbės žodžiu ir pasidavę į nelaisvę niekšiškai nužudomi.

Pirmą kartą VMKr lotyniškąjį tekstą bei jo vertimą į lenkų kalbą paskelbė J. Foigtas ir E. Račinskis (Puścizna po Janie Długoszu dziejopisie polskim, to jest: Kronika Wiganda z Marburga rycerza i brata zakonu krzyżackiego / wyd. Jana Voigta i Edwarda Hr. Raczyńskiego. — Poznań, 1842). Tačiau vienintelę visiškai atitinkančią archeografijos mokslo reikalavimus VMKr publikaciją lotynų kalba yra parengęs T. Hiršas. Jis pridėjo iki to laiko surastus VMKr eiliuoto vokiškojo teksto fragmentus bei išsamius paaiškinimus apie Kronikoje paminėtus asmenis, vietoves ir kai kuriuos įvykius (*Wigand von Marburg.* Chronik. Originalfragmente, lateinische Übersetzung und sonstige Überreste / hrsg. von Theodor Hirsch // SRP, 1863, t. 2, p. 429—800). Jis taip pat nustatė tikslias įvykių datas. Jo aiškinimais daug kur remiamasi ir šio leidinio komentaruose bei verčiant lotyniškąjį VMKr 1466 m. Geseleno tekstą. Siekta, kad vertimas būtų kuo tikslesnis, beveik pažodinis, bet ne visur tai buvo sugebėta padaryti dėl stiliaus reikalavimų, ypač tose vietose, kur Geselenui pačiam nepavyko aiškiai lotyniškai perteikti VMKr vokiškojo eiliuoto originalo pasakojimo. Išskyrus kai kuriuos atvejus ilguose sudėtiniuose sakiniuose, kur kalbama vienu metu apie keletą įvykių, nesistengta suvienodinti laikų, kai vertėjo lotynų kalba vartojamas esamasis laikas ten, kur faktiškai turėtų eiti būtasis. Lotyniškajame tekste esama nemaža stereotipinių posakių (klišių), kurių ne visas galėjome perteikti pažodžiui, pavyzdžiui, "potenti manu", "manu armatu", "hostiliter" ir pan. Atsižvelgta ir į vienintelį XIX a. VMKr vertimą į lenkų kalbą (Puścizna...). Prasmės požiūriu visai neaiškiose vie-

tose pasiremta tų vietų T. Hiršo aiškinimais ir iš jo komentarų įterpti į tekstą atitinkami žodžiai, nors jų lotyniškajame tekste ir nėra. Į tekstą kai kur laužtiniuose skliaustuose įterpiami pareigybių pavadinimai arba asmenvardžiai. Kadangi skaitytojui sunku kiekvieną kartą atsiminti, kas yra tas ar kitas minimas pareigūnas, tai laužtiniuose skliaustuose nurodomas jo vardas. Pavyzdžiui, Ordino maršalas toks ir toks. Lotyniškajame tekste Ordino nariai — vienuoliai riteriai — paprastai vadinami broliais. Patikslinimui prieš šį terminą įterpiamas žodis "Ordino", kad žodis "broliai" nebūtų suprastas buitiškai, tuo labiau kad tekste minimi ir tikri broliai — pavyzdžiui, Lietuvos valdovai Kęstutis ir Algirdas bei kiti Gedimino sūnūs. Asmenvardžiai ir vietovardžiai visur rašomi fonetiškai, vadovaujantis lietuvių raštijos tradicija, siekiančia M. Mažvydo laikus. Ordino narių ir jo talkininkų kilmėvardžių rašyboje stengtasi laikytis viduramžių tradicijos, tarkim, Kronikoje yra: „Eberhardas iš Brumos" (lotyniškajame tekste — „Eberhardus de Bruma") ir pan. Prūsijos vietovardžių paliekami istoriniai vokiški, prūsiški ir lietuviški pavadinimai, o kur pasakojama apie Livoniją — dabartiniai latviški ir estiški. Tekste yra aiškiai iškraipytų asmenvardžių ir vietovardžių. Jų rašyba paliekama nepakeista.

K. Geselenas kai kuriuos vokiškus pavadinimus vertė į lotynų kalbą, pavyzdžiui, rašo: "castrum Beyeren" (Bavarijos pilis), "castrum (sancti) Johannis" (Šventojo Jono pilis), kitur paliko vokišką formą, pavyzdžiui, "Beyernburg". Ši įvairovė paliekama ir vertime į lietuvių kalbą. Daug keblumų sukėlė daugiareikšmiai lotyniški karybos terminai

ir posakiai, kaip antai: *propugnaculum, telum, sagitta, sagittatio, jactare* ir kt. Jų reikšmę mėginta nušviesti komentaruose.

Nors šis pirmas VMKr vertimas į lietuvių kalbą turi įvadą ir komentarus, tačiau vienu požiūriu jis nėra griežtai mokslinis, kadangi greta lietuviškojo teksto nededamas lotyniškasis originalas. Tai leido pasielgti su vertimu laisviau ir labiau išryškinti jo turinį. Siekiant to tikslo lietuviškasis tekstas suskaidytas į nesančius originale skyrius. Jų yra 10 ir kiekvienas apima eilinio didžiojo magistro valdymo įvykius. Skyriai pradedami žinia apie to ar kito didžiojo magistro išrinkimą ir baigiami žinia apie jo mirtį. Skyriaus viduje tekstas savo ruožtu skaidomas į pastraipas ir į smulkesnius skyrelius. Pastarųjų numeracija perimta iš T. Hiršo. Lotyniškojo vertėjo sumanytieji kai kurie pasakojimų pavadinimai vertime neperteikiami, tačiau kad būtų lengviau rasti, kurioje Kronikos vietoje pasakojama apie tą ar kitą įvykį, mūsų yra sugalvoti daugumos pasakojimų pavadinimai ar tiesiog anotacijos, bet jie nėra įterpti į lietuviškąjį vertimą, o surašyti tiktai leidinio turinyje (p. 456—469). Ten nurodyti skyrių pavadinimai, o toliau — kiekvieno skyrelio numeris, įvykio data ir skyrelio turinio anotacija-pavadinimas, kurio, kaip minėta, pačiame vertimo tekste nėra. Šiems skyrelių pavadinimams paimtos kai kurios lotyniškojo vertimo antraštės ir kronikos autoriaus naudoti terminai, pavyzdžiui, Lietuvos valdovai vadinami ne didžiaisiais kunigaikščiais, bet karaliais.

Datos VMKr nurodomos pagal bažnytinį, tarpais — pagal romėnų kalendorių. Iššifruotos datos pagal grigališkąjį kalendorių mūsų vertime

pateikiamos skliausteliuose. Kur ne kur tą yra atlikęs lotyniškasis vertėjas (datos pusapvaliuose skliautuose), bet daugiausia — T. Hiršas (datos laužtiniuose skliaustuose). Išimtis — netikslios datos, jos aptariamos komentaruose.

Norint padaryti lietuviškąjį VMKr vertimą informatyvesnį, pateikiami priedai: XVI a. K. Šiuco "Prūsijos istorijos" — tų vietų, kur jis panaudoja VMKr vokišką eiliuotą originalą ir perteikia jo turinį su ta informacija, kuri yra praleista lotyniškame VMKr vertime, — ištraukos (išimtį sudaro 1329—1333 m. karo veiksmų tarp Ordino ir Lenkijos aprašymai). Iš K. Šiuco paimti ir čia pridėti 15 fragmentų, tarp jų pasakojimai apie Pilėnų pilies 1336 m. puolimą ir Kauno pilies apgultį ir sunaikinimą 1362 m. Į pastarąją ištrauką iš K. Šiuco "Prūsijos istorijos" įterpti du vokiškojo eiliuoto VMKr originalo fragmentai, išversti į lietuvių kalbą eilėmis (vertė R. Jasas). Buvo sumanyta išversti į lietuvių kalbą ir kitus išlikusius VMKr eiliuoto vokiško originalo fragmentus. Deja, šito negalima buvo padaryti, nes per trumpą laiką Vilniaus universiteto vokiečių kalbų katedrose nerasta vertėjo.

Skirtingai nuo XIII—XIV a. kronikų ir metraščių vertimų iš svetimų kalbų į lietuvių kalbą, šiame leidinyje kaip iliustracijos pateikiamos VMKr teksto vietų 4 faksimilės.

Pirmojoje matome, kaip atrodė XIV a. pabaigos ar XV a. pradžios rankraštis — dingusio VMKr originalo amžininkas, su VMKr eiliuoto vokiškojo teksto nuotrupa. Joje pasakojama apie Vokiečių ordino Bavarijos pilies pastatymą ir du jos įgulos narius prūsus, ketinusius išduoti pilį lietuviams. Šis

rankraštis šiuo metu yra Bavarijos valstybinėje bibliotekoje Miunchene. Kitos trys faksimilės yra nuotraukos 1464 m. VMKr vertimo į lotynų kalbą. Buvo nufotografuoti rankraščio lapai, kuriuose kalbama apie 1336 m. Pilėnų puolimą, Strėvos mūšį (1348 m.) ir Kauno pilies apgulimą (1362 m.).

Kadangi Lietuvos istorikai ir didžiausios bibliotekos, besipuikuojančios milijonais turimų spaudinių, per šį besibaigiantį šimtmetį nesugebėjo parengti ir išleisti išsamios retrospektyvinės Lietuvos istorijos bibliografijos, tai prie šio VMKr vertimo į lietuvių kalbą pridedamas platus literatūros sąrašas. Į jį įtrauktos anksčiau ir pastaruoju metu pasirodžiusios knygos bei straipsniai apie įvykius, asmenis, vietoves, aprašomus VMKr, ir apskritai apie XIV a. Vokiečių ordino bei LDK santykius. Tuo siekta išvaduoti studentą, mokslininką, mokytoją ir kiekvieną besidomintį Lietuvos istorija nuo varginančio literatūros ieškojimo.

Kad ši knyga išvystų dienos šviesą, prisidėjo daugelis žmonių. Visų pirma norėčiau padėkoti Lietuvos istorijos instituto direktoriui prof., hab. dr. Antanui Tylai už leidinio finansavimą, o dr. Ritai Trimonienei ir istorikui Kęstučiui Gudmantui už Kronikos teksto komentarus. Dr. Ritos Trimonienės plunksnai taip pat priklauso įvadas. Išversti VMKr į lietuvių kalbą pirmas prieš daugelį metų mane paskatino jaunas poetas Jonas Baranauskas. Galutinai parengti knygą spaudai padėjo dr. Svenas Ekdalis (Sven Ekdahl, Berlynas), Žalgirio mūšio istorijos tyrinėtojas. Jis nustatė dabartinę VMKr lotyniškojo 1466 m. vertimo saugojimo vietą, pranešė dabartinę to rankraščio signatūrą, parūpino tos Kronikos eiliuoto vokiškojo ir lotyniškojo verti-

mo rankraščių lapų nuotraukas, surinko naujausią literatūrą apie kroniką ir joje aprašomus laikus. Dr. Sveno Ekdalio labai nuoširdžios ir greitos pagalbos reikšmė buvo tikrai nenusakoma. Daug laiko leidinio tekstui parengti paaukojo istorikas Kęstutis Gudmantas, kuris padėjo man, apakusiam, naujai sutikrinti vertimo į lietuvių kalbą tekstą su lotyniškuoju originalu. Jaunas istorikas Antanas Kinčius ir germanistė Ona Bliūdžiūtė pagelbėjo išversti iš vokiečių kalbos VMKr priedus. Visiems jiems reiškiu nuoširdžiausią padėką.

Iki pastarojo meto į lietuvių kalbą išversta dauguma kronikų ir metraščių apie XIII—XIV a. Lietuvos istoriją: Henriko Latvio, Hermano Vartbergiškio, Petro Dusburgiečio kronikos ir Lietuvos metraščių trumpasis sąvadas bei Bychoveco nuorašas. Reikėtų tikėtis, kad Vygando Marburgiečio kronikos pasirodymas paskatins išleisti dar du labai svarbius Lietuvos viduramžių istorijos šaltinius — "Eiliuotąją Livonijos kroniką" (XIII a. pab.) ir Jono iš Posilgės kroniką (XV a. pr.). Gal pagaliau bus parašyta ir pirmoji mokslinė Lietuvos karo su Vokiečių ordinu istorija, kurios iki šiol dar neturime.

RIMANTAS JASAS

NAUJA, BET NUO DAUGELIO NEREIKALINGŲ ŽODŽIŲ APVALYTA PRŪSIJOS KRONIKA

Pradėta 1293, o baigta 1394 metais arba apie tuos metus

1. Prašomas gerbiamojo pono Jono Dlugošo, Vislicos kustodo[1], ir t. t., garsėjančio daugeliu dorybių, taip pat trokštančio ir karštai linkinčio Lenkijos valstybei visuotinės gerovės, o karaliui sėkmės, aš, vienas nusidėjėlis, minėtojo mokslininko bičiulis ir ištikimas tarnas, išverčiau taupiais ir paprastais žodžiais šią naują Prūsijos kroniką, parašytą panašiai kaip senoji, iš liaudiškos vokiečių kalbos į lotynų.

1393 Viešpaties metais, kai didžiuoju magistru buvo Konradas iš Valenrodo[2], kažkas parašė šią kroniką liaudiška [vokiečių] kalba, eilėmis, įkvėptas Švenčiausios Trejybės, Mergelės Marijos ir šventosios Elžbietos[3].

Atvykęs į Gdanską su minėtuoju magistru, jis rado knygą[4], apimančią Ordino susikūrimą ir išaugimą, karus ir t.t., būtent kaip įvairiais karais Ordinas atėmė žemę iš stabmeldžių; jei nebūtų taip greitai nugalėjęs, daug krikščionių būtų nuo jų nukentėję. Todėl ir daug kryžininkų bei kitokių kunigaikščių ir kilmingųjų, talkindami jiems, vietoj laikinojo pelnė amžinąjį gyvenimą. O ir popiežius suteikė Ordinui didelių malonių, kad tikėjimas augtų ir stiprėtų. Jis taip pat davė jam auksinį kryžių, o imperatorius — imperijos herbą, būtent erelį, kurį Ordinas nešioja savo vėliavoje, [kariaudamas] su stabmeldžiais, ir kad ką iš jų atims, priklausys Ordinui.

Minėtoji knyga apėmė taip pat Ordino pergales per 100 metų, stabmeldžių atvertimą bei dažną jų atsimetimą. Vis dėlto Prūsijoje ir Livonijoje katalikų tikėjimas pagaliau įsišaknijo, paplito Dievo garbinimas, ypač Mergelės Marijos. Autorius prašo Dievą, kad tatai išlaikytų visam laikui.

I

DIDYSIS MAGISTRAS KAROLIS IŠ TRYRO

2. 1293 Viešpaties metais aukštieji pareigūnai išrinko Prūsijos magistru Karolį iš Tryro[1] — kilmingąjį, kuris pasižymėjo dideliu veiklumu kariaudamas prieš stabmeldžius ir lietuvius.

Jo laikais lietuvių karalius Vytenis su saviškiais ir rusais atėjo per dykrą į Prūsiją ir 80 dienų niokojo kraštą[2], bet priplėšto grobio neišlaikė, nes stabmeldžiams pargrįžtant prieš juos buvo pakeltos Ordino vėliavos: pirmoji ragainiečių, Įsruties komtūro, vitingų[3], Šventojo Jurgio, Mergelės Marijos[4]. Ir išvien su kitomis vėliavomis jie sumušė stabmeldžius, tik karalius Vytenis ištrūko. O [Ordino] broliai grįžta džiaugdamiesi, vedini belaisviais — rusais ir stabmeldžiais, giesmėmis Dievą šlovindami.

Po to prabėgus 26 metams, prie imperatoriaus Henriko, kurį vienas pamokslininkas nunuodijo, atsitiko stebinamai baisus [dalykas].

Karalius Vytenis atėjo į Papelaukį[5], kur pas jį atvaro daug krikščionių. Linksmai sau iš jų pasityčiodamas, jis privertė atnešti Švenčiausiąjį Kristaus kūną. Atnešus sakramentą, jis tarė:

— Visi jūs, mano belaisviai, privalote dėtis prie manęs ir išvien su manimi kariauti prieš krikščionių tikėjimą. O aš jums visame kame padėsiu, ir štai kodėl: manasis tikėjimas patiks jums, o jūsiškis yra tik apgavystė. Nesigailėkite savo Dievo, nes jis bejėgis, ir t.t.

Norėdamas tatai įrodyti, jis metė ostiją ant žemės ir išdrįso savo kojomis mindžioti sakydamas:

— Ką gi jūs garbinate? Duona niekad nebus Dievu. Geriau žiūrėkite, koks aš galingas, ir atsiverskite į stabmeldystę.

Bet krikščionys, išgirdę apie tokį piktžodžiavimą bei saviškių nelaimę ir kančias, Dievui leidus surinkę stiprią kariuomenę, žygiuoja dieną naktį sakytąja vėliavų eilės tvarka ir su Holando [Švenčiausiosios] Mergelės paveikslu[6].

Paruošus dalinius mūšiui, iš ryto, karo įkarštyje jie apsupo stabmeldžių kariuomenę, kurią užpuola iš visų pusių, žudo ar ima belaisviais.

Taip pat ir karaliui Vyteniui blogai baigėsi: bėgančio jo vos neužmušė, ir vieno stipraus kryžiuočio ranka prakirto jam galvą, atkeršydama už piktadarystę, kurią Vytenis diena anksčiau buvo padaręs.

Tuo krikščionys, Papelaukyje šitaip įskaudinti ir belaisviais tapę, buvo išvaduoti, o stabmeldžiai, atsimokant už [Švenčiausiojo] sakramento išniekinimą, buvo išžudyti ir savo pačių krauju žiauriai pagirdyti.

Padarę darbą, [Ordino] broliai grįžta linksmi į Prūsiją, šlovindami Dievą, suteikusį pergalę, ir vesdamiesi su savimi daug belaisvių.

3. Po trumpo tarpo sudaromos paliaubos, ir lietuvių karalius tarė [Ordino] aukštiesiems pareigūnams:

— Vienas iš jūsiškių, kurio buvo geležinė galva, sužeidė mane. Mielai susitikčiau su juo dar kartą.

Magistras parodė tą, vardu Duzemeris. Karalius jam [sako]:

— Vos nenukirtai manęs savo aštriu kalaviju.

O jis karaliui:

— Taip būtų įvykę, jeigu būtumėte manęs palaukęs.

4. Minimas magistras [Karolis iš Tryro] buvo taip pat teisingumo gynėjas ir visokio blogio naikintojas, todėl Ordinas prie jo labai iškilo.

Nepaisant to, [Ordino] broliai ėmė jį įtarinėti ir ieškoti būdo, kaip jį nuversti. Ir atrodė jiems, kad jis blogai valdąs. Sušaukia dėl šito kapitulą, kurioje perskaitė raštą, ir liepė jam atsistatydinti, grąžinti antspaudą ir aukso žiedą be prieštaravimo[1]. Jis padarė tai laisva valia. Tačiau kai kurie aukštieji pareigūnai siekė, kad jis pasiliktų savo pareigose. Šitų jis išmintingai prašė, idant išsiųstų jį į Tryrą. Tenai nuvykęs, jis būsiąs ramus ir galėsiąs pragyventi iš savo tėvo ir motinos palikimo.

Aukštieji pareigūnai apsidžiaugė, tad nusižeminęs jis gavo atleidimą, bet tikrąjį antspaudą pasilaikė ir su juo išvyko į Vokietiją.

Kai sužinojo apie tai aukštieji pareigūnai, prieš tai pasiųstieji perrinkti magistro, ir kai jį ten pamatė su antspaudu, jie tarė:

— Pone, mielai tavęs klausysime.

Bet jo širdį traukė gimtoji žemė.

Pareigūnai, atvykusieji su juo, sužinojo tada, kaip vertina tenai magistrą kunigaikščiai ir kiti už jo dorumą ir gerbia už taurų jo elgesį magistraujant. Po to, nebelikus jokios neapykantos, kurią [Ordino broliai] jautė jo atžvilgiu, minimasis [magistras] Karolis [iš Tryro], sušaukęs kapitulą, apkaltino savo šalininkus, kuriems dėl savo išmintingumo teko nusivilti[2].

Paskui jis išvyko pas popiežių[3], kurio pagarbiai ir draugiškai buvo priimtas, pasidalijo su popiežiumi savo

širdies paslaptimis, o popiežius jį palaikė, bet ir Ordinui atleido šį nusižengimą. Tačiau tuo metu į Ordiną iš visų pusių buvo žiūrima su nepasitikėjimu.

5. Tuo pat metu lenkai rezgė prieš Ordiną pinkles[1], kaip įmanydami, melagystėmis užtraukdami Ordinui ekskomuniką. Bet kai išaiškėjo teisybė ir Ordinui mesto kaltinimo melagingumas, [Ordino broliai] buvo atleisti nuo tokio neteisingo užsipuolimo. Dėkoja jie už tai Dievui, kad [magistro] Karolio sumanumo dėka Ordinas buvo išteisintas.

6. Popiežiaus Jono laikais, Rygos arkivyskupo pastangomis[1] kardinolams ir visai kurijai pritariant, Ordinas buvo nuolatos šmeižiamas popiežiaus akivaizdoje, kaltinamas savanaudiškumu ir t.t. Tie sunkūs priekaištai [magistro] Karolio apdairumo dėka būdavo tvirtai atremiami, ir Ordinas susigrąžino visos kurijos palankumą. Už tai [Karoliui iš Tryro] netrukus buvo pagarbiai sugrąžintas ankstesnysis magistro rangas. Bet savo priešininkų, *kurie jam prieš tai buvo įsipykę, [jis] nuo pa*reigų nenušalino. Priešingai, išmintingu jo patvarkymu tie, kurie jų buvo netekę, grįžo į senas pareigas ar net gavo aukštesnes.

Ir mirė jis Tryre, iš kur aukštieji pareigūnai naujo magistro rinkti skubiai suvažiavo į Prūsiją.

II
DIDYSIS MAGISTRAS VERNERIS IŠ ORZELNO

7. Paskui, susitarę Marienburge, [aukštieji pareigūnai] vieningai išrinko magistru Vernerį iš Orzelno[1]. Jam priklausė aukščiausioji valdžia Marienburge, ir jam buvo pavaldūs visi Ordino padaliniai.

1328 Viešpaties metais, kuriais popiežius Jonas mirė, o Mikalojus[2] buvo išrinktas popiežiumi, Rygos miestiečiai, kenkdami krikščionijai, prisišaukė daug stabmeldžių į Karksio apygardą[3], tačiau aukštieji pareigūnai juos išvijo.

Po to lenkų karalius [Lokietka][4] sudarė draugystės sutartį su karaliumi Vyteniu ir sutuokė savo vaikus[5], idant susitaikę abu galėtų ramiai valdyti savo valstybes.

Paskui Lenkijos karalius su žmona pareikalavo Pamario žemės ir į Kujaviją išsiuntė būrį kariuomenės[6], o pas popiežių — [pasiuntinius], bet Ordinas aplenkė pavojus ir visur apsigynė. Panašiai ir Prūsijoje [Ordinas] atsispyrė karaliui.

Tuo metu Mazovijos kunigaikštis Vanekas[7], kuris su savo pavaldiniais buvo atsidavęs [Ordino] broliams [vėl atkrito], nes lenkai su kariuomene nusiaubė jo žemę. Keršydami už tai, [Ordino] broliai persikėlė per Vyslą ten, kur žinojo esant kunigaikštį Vaneką, ir sunaikino kraštą ugnimi ir t. t.

Kitais metais Čekijos karalius iškėlė pasiūlymą vykti į Prūsiją. Dėl to Liucelburgo kunigaikštis[8] su 300 ginkluotų [vyrų] ir su kitais Kristaus ištikimaisiais atvyko ginti tikėjimo ir t. t., norėdamas pulti Lietuvą. Bet tuo metu buvo iškilusi nesantaika tarp Ordino ir Krokuvos valstybės. Tad karalius Jonas savo išmintimi įvedė tenai taiką, tikėdamasis išliksiant ją amžinai.

Sudarė ją todėl, kad buvo siūloma iš karto su 10 000 [kariuomenės] užpulti Lietuvą ir jėga sutramdyti lietuvių piktybę. Tenai [jie] apgulė Medvėgalio pilį[9]. Paėmę ją, rado tenai didelę daugybę [žmonių]. Magistras, žinoma, norėjo juos išgalabyti, bet [Čekijos] karalius Jonas savo prašymais išgelbėjo jiems gyvybę, ir jie Mergelės [Marijos] Įvesdinimo dieną [1329.II.2] krikštu atverčiami į katalikų tikėjimą.

Ir jie davė magistrui įžadus, kad tvirtai laikysis [katalikų] tikėjimo. [Čekijos] karaliui tatai labai patiko. Bet žiemai prabėgus jie ėmė šlykštėtis krikšto ir ilgėtis stabmeldiškojo tikėjimo.

Dėl to magistras manė, kad reikia bijoti to, kas gali ištikti sudarytą taiką. Ir jiedu su [Čekijos] karaliumi Jonu patyrė, kad sąmokslas su stabmeldžiais taiką sulaužė. Todėl, iškėlę vėliavas, su žymiomis jėgomis patraukia prieš karalių Lokietką, kuris taiką buvo pažeidęs. Tada, prisijungus daugeliui rinktinių vyrų, niokoja Dobrynės žemę, nieko nesigailėdami; panašiai ir Mazovijoje iš krašto į kraštą ugnimi ir t.t. naikina šalį. Ir taip magistras bei jo talkininkai išblaškė [lenkus] ir atkeršijo už sulaužytą sutartį. Apgula Plocko miestą, stato mašinas[10], iš kurių svaidomi į miestą [akmenys] kelia miestiečių sąmyšį, griauna miesto sieną.

Tuo tarpu [Čekijos] karalius Jonas privertė [Mazovijos] kunigaikštį Vaneką duoti karaliui vasalo priesaiką ir amžinai jo klausyti.

8. Magistras Verneris norėjo taip pat apreikšti [Ordino] broliams savo valią. Sugrįžęs į Prūsiją, jis paskyrė kitai vasarai aukštųjų pareigūnų kapitulą.

Sutelkęs kariuomenę prieš Livonijos brolius, jis atžygiavo kaip priešas, ir jie užleido [Klaipėdos] pilį[1].

Tuo laiku[2] daug stabmeldžių bajorų iš Medvėgalio derasi su magistru: jie visi imtų jo klausyti, jeigu jis juos galėtų apsaugoti nuo karaliaus pykčio ir kariuomenės, nes kitaip negalį išsigelbėti. Ir nuėjo sau stabmeldžiai, ir atkrito į pirmykštį paklydimą kaip šuo, sugrįžtantis prie [savo] vėmalo[3].

9. Tais pačiais metais, po Velykų, brolis Otonas iš Liuterbergo[1] atliko nepaprastų žygių Kulmo žemėje. Su prūsais jis apgulė Mosborgą[2], įnirtingai puolė su maši-

nomis ir sviediniais[3], reikalaudamas pasiduoti. Mosborgiečiai išdidžiai atsikirto, manydami esą gerai apsaugoti, ir nekreipė dėmesio į jo grasinimus. Tačiau brolis Otonas [iš Liuterbergo] su prūsais šturmu įveikė pilį, 80 žymiausių žmonių nužudė.

Taip pat Višegrudo pilį[4] broliai atėmė, visą sugriovė, ir niekas neištrūko. 200 vyrų tenai buvo tuoj pat nužudyti Švento Jokūbo dieną, neatsižvelgiant į asmenis.

Paskui, Šventojo Alekso dieną, [Ordino] broliai antpuoliu paėmė ir sudegino Naklo pilį[5] drauge su gyventojais, išskyrus seniūną Henriką, kuris pasidavė nelaisvėn.

Panašiai buvo su vyskupo pilimi Racionžeku, kuri po aštuonių dienų puolimo buvo paimta [Šv.] Petro ir Pauliaus dieną.

10. Pasklido gandas, kad lietuviai norį užpulti Barttenšteino pilį[1]. Todėl per [Šv.] Kryžiaus Išaukštinimo šventę[2] Marienburge buvo sušaukta kapitula, ir aukštieji pareigūnai, įtūžę dėl stabmeldžių įsiveržimo, pasiūlė žygiuoti jiems priešais. Bet tą sumanymą jie pakeitė, kadangi [Lenkijos] karalius Lokietka su vengrais, su 1500 lenkų ir daugeliu kitų — taip pat ir seniūnas Henrikas kartu su karaliumi [Lokietka] eina prieš [Ordino] brolius — ir daugelis iš vengrų, kurie su karaliumi buvo atvykę į Kulmo žemę, niokoja už Osos upės[3] kraštą 14 dienų, ypač Gardynų kaimą.

Bet Čekijos karalius Jonas ir vengrų kunigaikštis Vilhelmas[4] sudarė taiką bei sąjungą ir nuramino visą kivirčą, o [Ordino] broliai sutarčiai sutvirtinti tikėtinumo laidan sugrąžino lenkams Brombergą ir Višegrudą[5] su priklausiniais, kaip lenkai reikalavo.

11. 1331 metai[1]. Kitų metų Mergelės Marijos Gimimo dieną [IX.8] Lenkijos karalius Lokietka sumanė pik-

tą kerštą su lietuvių karaliaus Gedimino pagalba. Jie susitarė minėtą dieną būti pasiruošę. Karalius Gediminas su žymiomis pajėgomis įžengia su stabmeldžiais į Osterodės kraštą ir jį išdegina. Ten su 9 kitais buvo nužudytas brolis Detmaras, žvejų viršininkas. Ir stabmeldžiai prižygiavo Liubavo miestą, kur gyventojai nebuvo įspėti. Pėstininkai puola miestą ir išdegina apylinkes, bet miestiečius Viešpats apsaugojo, ir miestas išliko nenukentėjęs.

Vyskupo teisėjas, brolis Jonas iš Tryro, išgirdęs apie tą apgulimą ir Liubavo krašto niokojimą, norėjo atkeršyti. Paėmęs su savimi 40 vyrų, jis užpuolė stabmeldžius, karaliaus [Gedimino] įsakymu šturmuojančius [Liubavos] miestą ir t.t., ir daugelį be gailesčio nudėjo. O arklių pagavo tiek, kad vos galėjo juos nusivesti. Stabmeldžiai iš to spėjo prisiartinant didelę [Ordino] kariuomenę. Jie liovėsi puolę ir atsitraukė.

Rytojaus dieną stabmeldžiai su karaliumi Gediminu įsiveržia į Kauerniko kraštą, kurį skersai išilgai sunaikino ir išdegino. Tuo pat metu karalius Gediminas per Drevantos upę įėjo į Michalovo žemę, kur tokiu pat būdu vaikė krikščionis ligi pusės mylios nuo Štrasburgo.

Sužinojęs apie tai, magistras Verneris su Vokietijos magistru, broliu Volframu iš Nelenburgo[2], smarkiu vyru, su daugeliu rinktinių vyrų atvyko į Štrasburgą. Tenai matė taip pat ir brolį Eberhardą iš Brumos[3], Livonijos magistrą. Šie trys magistrai su savo aukštaisiais pareigūnais per Šventojo Kryžiaus Išaukštinimo šventę [IX.14] turėjo Prūsijoje [Štrasburge] kapitulos sesiją[4]. Sužinojęs, kad tokia daugybė stabmeldžių naikina kraštą ugnimi ir t.t., magistras Verneris susitarė su kitais [magistrais] pradėti prieš lenkus karą.

Su dideliu vargu jis persikėlė su saviškiais per Drevantos upę netoli nuo lietuvių stovyklos. Ten ma-

gistras ketino stoti į kautynes. Panašiai [ketino] ir lenkai, tačiau pasitraukė su visais vyrais ir t.t. Magistras nusekė paskui juos į Dobrynės žemę, kur aptiko [Lenkijos] karalių su stipria kariuomene. Tuo pat metu tenai buvo ir Vengrijos grafas Vilhelmas, o Vengrijos karalius, kažkokios užkrečiamos ligos prispaustas, negalėjo dalyvauti.

[Taigi] trys karaliai buvo Ordino priešai: Lenkijos karalius Lokietka, Lietuvos stabmeldys Gediminas ir Vengrijos karalius.

Dobrynės pilį ir kraštą tuo metu valdė [Ordino] broliai. Apsupę tą pilį, [lenkai] puolė ją kaip priešai, su mašinomis. Bet ir broliai gynėsi stipriai, kad net tie karaliai, palikę pilį, nuėjo sau su visa kariuomene.

12. Po to karalius Lokietka prašė karalių Gediminą, kad eitų su juo į Prūsiją. Tasai atsakė:

— Vieną kartą aš susitariau, kad Marijos Gimimo dieną mes tenai susitiksime, ir aš atėjau, o tu ne. Jeigu mano dievai nebūtų manęs apgynę, būčiau dėl to per išdavimą patekęs nelaisvėn. [Išsigelbėjau], kadangi žinojau, kas išdavikai.

Kunigaikštis Vilhelmas, matydamas, kaip karalius Lokietka nori vesti stabmeldžius prieš krikščionis, tarė:

— Jeigu tu taip nori pulti krikščionis išvien su stabmeldžiais, leisk mums grįžti į Vengriją. Bet jeigu mums leisi žygiuoti su tavimi, tai siųsk stabmeldžius namo, o mes mielai kariausime drauge su tavimi.

Stabmeldžių karalius [Gediminas] ir jo vyrai supyko, kad liko tuščiai pašaukti, ir įnirtę privertė Lenkijos karalių užmokėti jiems auksu, sidabru, gelumbe ir arkliais kiekvienam pagal jo nuopelnus, ir taip sugrįžo į tėvynę.

Tuo tarpu karalius Lokietka su vengrais, su stipria kariuomene nužygiavo į Prūsiją Liubičiaus brastos link.

Tenai trejetas [Ordino] brolių su trimis kariuomenės būriais [taip] gynė brastą, kad [lenkai] negalėjo pereiti.

Tuomet karalius su vengrais apsistojo prie Drevantos upės, ir nebuvo taikos tarp šalių. 10 dienų puola vieni kitus, šaudydami ir svaidydami.

Apsvarstęs, kad neįstengs pereiti per upę, [Lenkijos] karalius apsisuko ir ieškojo brastos už dviejų mylių. Broliai tarė, kad [Lenkijos] karalius grįžta namo, o karalius sugalvojo klastą, kurią įgyvendino. Jis paliko [vietoje] 600 [vyrų]. [Ordino] broliai pamanė, kad jis vyks į Gelebrovą. Paskui, perpratę jo klastą, pasuko prieš jį su didele kariuomene, užstodami kelią ties Goliubo miestu prie Drevantos upės.

Patyręs tai, [Lenkijos] karalius pakeitė kryptį ir perėjo brasta su žymiu skaičiumi. Ir svarsto [Ordino] broliai, ar [lenkai] norės kautis. Priima sprendimą ir praneša [Lenkijos] karaliui, kad jie užleidžią [jam] lauką. Ir po pasitarimo išskirsto kariuomenę po Kulmo žemės pilis. Vieni eina į Torūnės pilį, o tieji iš Christburgo[1] — į Leipės pilį[2], ir taip pagal magistro įsakymą pasiskirstė po Kulmo žemę.

13. Po to [Lenkijos] karalius apsupo Šionzės miestą, kaip ir anksčiau norėdamas šturmuoti. Tenai keli jo kariai įkrito į fosą, o kitus [pilėnai] suriša virvėmis ir paima nelaisvėn. Nepajėgdami atsispirti, [pilėnai] vėliau mėgina pulti. Iš to buvo stebėtinų nuotykių. Tenykštis komtūras, brolis Hermanas iš Openo, saksų kilmės, vyriškai puolė lenkus, ir nors miestas buvo menkas, vartai tenai visuomet būdavo atdari. Prūsai išeina ir kaip priešai puola lenkus ir jų palapines, [leisdami] strėles ir mėtydami [ietis], ir taip kaunasi vieni su kitais 4 dienas.

Penktą dieną [Lenkijos] karalius atsitraukė, pelnęs maža garbės, ir pasuko prieš Leipės pilį. Tenai karalius Lokietka apgulė daug brolių, kaip antai krašto komtūrą Liuterį iš Bonsdorfo[1], Christburgo komtūrą Giunterį iš Švarcburgo ir t.t. Ir taip ankštai apsupęs pilį, jis įsakė statyti mašinas, sienodaužius ir atitinkamus įrenginius[2], kuriais [naudodamiesi] smarkiai juos puldinėjo.

Ieškodami maisto, lenkai sukinėjasi po kraštą; [Ordino] broliai dažnai juos užpuola, paima nelaisvėn ar užmuša, todėl lenkai stiprina savuosius maisto tiekėjus. Panašiai ir broliai stipriai juos užpuldinėja ir priverčia bėgti. Taip dažnai pralaimėdami, neturėdami maisto nei ganiavos [arkliams], [lenkai] kentė didelį badą, kurį taip pat ir broliai slėpė.

[Lenkijos] karalius tuomet iškviesdino iš pilies brolį Zyghardą ir brolį Otoną iš Liuterbergo, kurie ateina, gavę apsaugos raštą. Tuo pat metu į [lenkų] kariuomenę siunčiamas brolis Zyghardas, Graudenco, kuriame buvo didysis magistras Verneris iš Orzelno ir vokiečių magistras, ir brolis Eberhardas, Livonijos magistras, komtūras.

Lenkijos karalius priėmė jį. Nors daugelį metų kaip priešas nesugyveno su broliais, tačiau elgėsi draugiškai. Brolis Zyghardas iš Švarcburgo maloniai pasikalbėjo su karaliumi ir gavo [sutikimą], kad [didysis] magistras atvyktų į [lenkų] kariuomenę derėtis dėl abišalės taikos.

Magistras atvyko pas [Lenkijos] karalių su apsaugos raštu, kurį buvo išprašęs brolis Zyghardas. Mat [Vengrijos] grafas Vilhelmas sakė:

— Aš pats su maniškiais mielai atlydėsiu magistrą iš Graudenco pas karalių.

Ir tuoj pat Švento Jono dieną tenai buvo sudaryta taika. Ir [visi] grįžta namo. *Beje, Ordinui nesugrįžo jo* nuostoliai, o lenkai taip pat pilių nelaimėjo.

14. Prieš tai, kas papasakota, per [13]30 metų rugpjūčio XVII kalendas, [rytojaus dieną po][1] Apaštalų [VII.16], tarp mišparų ir baigiamosios[2], užtemo saulė, kurios vaizdą [autorius] aprašė daugeliu nereikalingų žodžių. Saulės vidurys dėl mėnulio įsiterpimo atrodė juodas, o pakraščiai švietė kaip auksas, ir [tai] truko apie trečdalį valandos.

15. Tuo laiku, kai buvo skaičiuojami [13]30-ieji metai, stipri rusų ir stabmeldžių kariuomenė *Reminiscere* sekmadienį[1] [III.4] įsiveržė į kraštą, žmonių vadinamą Kuršu, *žiauriai niokodami ir plėšdami, ir nusivarydami* daugelį abiejų lyčių žmonių ir vaikų.

Tais pačiais metais, Švento Benedikto [dieną, III.21], buvo sudaryta taika, arba sąjunga, tarp [Ordino] brolių ir Rygos miestiečių, kurie prieš tai buvo susikivirčiję ir vieni kitiems priešiški[2]. Tad miestiečiai drauge su savo šeimynomis, su miestu, privilegijomis pasidavė magistrui.

Po to, trečiadienį [prieš] Šventųjų Vito ir Modesto dieną [VI.13], [Ordino] brolis Eberhardas Munheimas padėjo pirmą akmenį į [Ordino] pilies pamatą Rygoje greta Šventosios Dvasios[3] ir tas pats magistras buvo pirmasis tos pilies įkūrėjas.

16. Po to, per 1331 metų gruodžio XIII kalendas, Šventos Elžbietos dienos išvakarėse [XI.18], pasibaigus mišparams, [didysis] magistras buvo beišeinąs įprastu keliu. Praeinančiam durklu persmeigė galvą brolis Jonas iš Eindorfo, piktosios dvasios sukurstytas, iš pykčio, kurį seniai nešiojo širdyje dėl magistro uždėtų bausmių už padarytus nusižengimus. Už šį nusikaltimą jis tučtuojau įmetamas į kalėjimą. Tenai kentėdamas užbaigė gyvenimą.

O aukštieji pareigūnai palaidoja magistro palaikus Marienverderyje su pagarba, kaip priderėjo.

III

DIDYSIS MAGISTRAS LIUTERIS IŠ BRAUNŠVEIGO

17. Minėtajam magistrùi mirus, į Prūsiją suvažiavo aukštieji pareigūnai iš Vokietijos, Bizantijos, Livonijos. 1332 metais sekmadienį, [vadinamą] *Invocavit*[1] [1331.II.17], jie išrinko didžiuoju magistru brolį Liuterį, Braunšveigo kunigaikštį.

Jam valdant kilo arši nesantaika ir karas tarp Ordino ir lenkų[2]. [Magistras] išsiuntinėjo savo pasiuntinius po visą Vokietiją, žadėdamas gerą algą tiems, kurie ryšis patalkininkauti Ordinui.

O to kivirčo pradžia buvo tokia. Minėtojo [magistro] Vernerio laikais buvo surengtos didelės vaišės, ir [magistras] liepė sudeginti Skirsnemunės pilį[3] su daugeliu dorų vyrų, o ji buvo pastatyta didele kaina. Už tai, kaip jau rašyta, vienas iš [Ordino] brolių vėliau nužudė magistrą, išeinantį iš koplyčios, ties prieangiu.

1331 metais, per liepos kalendas, Švento Jono Krikštytojo dieną[4], tarp lenkų ir Ordino atsirado nepasitikėjimas[5]. Tuo reikalu Čekijos karalius Jonas tarėsi su Ordinu, nes minėtasis magistras siūlė kariauti prieš karalių Lokietką. Ir jie susitarė susitikti prie Kališo Šventojo Kryžiaus Išaukštinimo dieną [IX.14].

Bet magistras užtruko namuose ir vieton savęs pasiuntė maršalą Dytrichą iš Altenburgo[6] ir Otoną iš Liuterbergo, ir t.t.[7], kuris atstovavo magistrui. Mat tuo metu buvo atvykę daug kryžininkų iš Anglijos — grafas Tomas iš Ufordo[8] ir kiti.

Tuo tarpu [Ordino] broliai su kariuomene persikelia per Vyslą ir niokoja šalį, skleisdami mirtį, degindami ir griaudami. Neilgai gaišę, skuba prie Frinštato miestelio[9], kurį sudegino. Gaudė ir užmušinėjo žmones net nenulipdami nuo žirgų, prisiplėšė daug grobio ir privercia lenkus bėgti. Užpuolę pilį, šturmu ją paima, viduje jaunus, senus kapoja arba ima nelaisvėn, o [pilį] sudegina.

Po to [Ordino] brolių nurodymu ir jų vieningumo dėka paėmė [dar] vieną pilį ir penketą miestų: paėmė Pyzdrus su Bninu, Veininu, Frinštatu ir Sroda, Pobiedziską ir Polezicą, Bidgoščių[10].

Šitame kare kažkoks karaliukas užmušė kunigą ir gyrėsi [padaręs] tą viešą piktadarybę.

Iš ten [Ordino] broliai su Dievo jiems duotu nesuskaičiuojamu grobiu skuba į Kališą[11] ir įsirengė stovyklą vidury miesto, o jų kariuomenė užėmė pusės mylios dydžio plotą.

[Ordino] maršalas išsiuntė 3000 [vyrų] pabandyti, ar nepavyktų kokia nors gudrybe užimti stiprią pilį. Pėstininkai, pamatę tvirtovę, vyriškai atakuoja ir nugali; kautynėse vienus užmuša, kitus ima nelaisvėn.

Po to [Ordino] maršalas nužygiavo, o Čekijos karalius pastovėjo kurį laiką prie Kališo miesto[12]. Mat atėjęs [prie Kališo], maršalas nesutiko Čekijos karaliaus, kaip buvo tikėjęsis, ir laukė jo penketą dienų, o tuo tarpu broliai tenai mankštino įvairius kariuomenės dalinius — tai pėstininkus, tai raitelius. O kadangi [Čekijos] karalius vis neatvyko[13], jie įsižeidė ir patraukė skubiai į Gniezną[14], kur ilsisi šventas Adalbertas[15].

[Ordino] maršalas ir t. t. nusiuntė tenai būrį kareivių, kad slapta išgabentų šventojo palaikus. Įsiveržę į katedrą, bet neradę [šv. Adalberto] palaikų, kuriuos ka-

nauninkai buvo kitur paslėpę, [Ordino] broliai apsupo miestą ir rytojaus dieną jį paėmė. Visus aplinkinius gyventojus jie išžudė ar paėmė belaisviais.

Po to naktį [Ordino broliai] užima Koniną[16]. Tenai atsitiktinai atvyko ir [Lenkijos] karalius su kariuomene, nežinodamas, kad tenai yra [Ordino] brolių pajėgos. O brolis Otonas, krašto komtūras, sužinojo apie tai ir su [Ordino] maršalu bei kitais, tikėdamasis nugalėti, skuba į mūšį. Buvo dar šviesi diena. [Lenkijos] karalius Lokietka, sužinojęs apie tą [Ordino] kariuomenę, kuri iš [tos] vietos nenorėjo pasitraukti, pats atsitraukė ir pabėgo, palikęs vežimus, pakrautus ginklais ir maistu, kurių niekas nesaugojo ir kuriuos broliai būtų galėję pagrobti [ir] dėl to nebūtų kilę jokios kovos, jeigu vežimai taip būtų stovėję. Vis dėlto [lenkai?] buvo nugalėti.

Toliau minėtasis komtūras su [Ordino] maršalu ir t.t. žygiuoja pagal Notecės upę. O [Lenkijos] karalius skubiai pasiuntė savo seniūną išžvalgyti, ar nebūtų galima nuolat užpuldinėjant nualinti [Ordino] brolių kariuomenės.

Brolių kariuomenė nuėjo Radziejuvo miesto link. Dar neišaušus dienai, minėtieji [Ordino] broliai — Otonas ir Dytrichas — abu perprato pavojingą karaliaus Lokietkos planą. [Lenkijos] karalius sekė [Ordino] brolių pėdomis, ko jie nesitikėjo. Per laukus ir miškus, ir t. t. skuba [Ordino] broliai, ketindami apsupti [Kujavijos Brastą][17]. Neramus į Brastą nužygiavo krašto komtūras su galinga kariuomene, o [Ordino] maršalas tik su 350 [vokiečių] ir su daugeliu prūsų pasiliko vietoje[18].

Trečiąją valandą[19] pakyla tirščiausias rūkas. Lenkai, migloje sekdami paskui maršalą ir labai priartėję, susiduria. Ir vieni apie kitus nieko nežinojo, bet broliai, pažinę [lenkų] kariuomenę, šoka atakon. Lenkai pasi-

traukia ir nekliudomi ruošiasi kautis. [Ordino] maršalas išrikiuoja penkias vėliavas. Panašiai ir [Lenkijos] karalius, miglai išsisklaidžius, išstatė penkias vėliavas.

Ir prasidėjo žiaurus mūšis 1300 metais, per gruodžio nonas, [Šv.] Kozmo ir Damijono dieną. Brolis Otonas iš Liuterbergo[20] ir minėtasis Dytrichas, ir t. t. persekiojo priešus. Brolis Ivanas krito tenai su Ordino vėliava drauge su kitais, nes jo žirgą pervėrė strėlė[21]. Ir niekas negalėjo pakelti vėliavos, nes buvo išskleista ir sunki. Ėmė šauktis pagalbos. Lenkai, tatai girdėdami, perpranta, kad [Ordino] brolių kariuomenė silpna, ir apsupa brolius didelėmis pajėgomis. Ir šiame mūšyje buvo paimti į nelaisvę 56 broliai, kuriuos lenkai laikė tarp griovių budriai saugomus.

[Lenkijos] karalius [Lokietka] klausė, kas jie esą. [Jie] atsakė:

— Esame iš vokiečių kariuomenės.

Ir karalius tarė:

— Nuplėškite nuo jų drabužius ir visus nudurkite.

Ir 56 buvo nužudyti.

Belaisvis buvo [Ordino] maršalas Dytrichas, ir kiti belaisviai buvo nugalabyti, kurie minimi istorijoje, kaip antai didysis komtūras Otonas iš Bonsdorfo, Elbingo komtūras, Gdansko komtūras brolis Albertas, ir kiti užmokėjo gyvybe.

Kazimieras[21], tuomet dar [Lenkijos] karalaitis, parbėgo į Krokuvą, pasakodamas, kad lenkai pralaimėję karą.

Po to, Lenkijos karaliui [Lokietkai] dar tebestovint mūšio lauke, į pagalbą [Ordino] broliams atžygiavo krašto komtūras ir ponas iš Plaueno. Vėl prasideda mūšis, kuriame minėtasis komtūras privertė karalių su jo žmonėmis pasitraukti.

Pasibaigus mūšiui, kariuomenė noriai liko [kautynių] vietoje[22].

Čia reikia žinoti, kad krašto komtūras brolis Otonas išvadavo iš nelaisvės pančių [Ordino] maršalą, kuris buvo laikomas surištas vežime, ir taip jį išgelbėjo. Tuomet [jis] nujojo [ten], kur gulėjo minėtieji [Ordino] broliai, nuogi nužudyti. Pamatęs tokius, sudrebėjo ir, skausmo pervertas, liūdesingai sušuko nuo žirgo baisiu balsu, melsdamas, kad kiekvienas, kas myli Ordiną, atkeršytų už tai, ir įsakydamas nieko nesigailėti, žudyti visus.

O prūsai sunerimo, sako:

— Mes norėtume nusivesti brangesnius belaisvius gyvus. Į juos mes išsikeistume mūsiškius, kurie vargsta sunkiai sukaustyti.

Tarė jiems brolis Otonas:

— Dėl belaisvių nesijaudinkite. Duos mums Viešpats šiandien daug vertų vyrų, taip kad [mainais] galėtume išvaduoti mūsiškius iš visų mūsų priešų [nelaisvės], bet žudykite visus.

Brolis Dytrichas[23] todėl pasakė tokius žodžius, kad kariai buvo paėmę 100 vertingų vyrų, už kuriuos galėjo visus saviškius belaisvius susigrąžinti.

Šiame mūšyje, lauke už 4 mylių nuo [Kujavijos] Brastos, paliko kritusių [Ordino] brolių ir prūsų geri 350; iš lenkų tarpo — 600 užmuštųjų, be tų, kurių nebuvo galima suskaičiuoti.

Po įvykio Kujavijos vyskupas Motiejus padarė dievobaimingą darbą: liepė visus lavonus suskaičiuoti ir vietoje užkasti. Ir jis davė žinią [Ordino] magistrui Liuteriui apie šią dievotą paslaugą, kurią suteikė saviškiams, palaidojęs jų 4200 be trylikos. Tepasigaili jų Viešpats.

Ir ten pat pastatė koplyčią, kurioje meldžiamasi Dievui už mirusius.

Per Šventą Martyną [1331.XI.11] Čekijos karalius Jonas[24], Lenkijos karalius su sąjungininkais vengrais

numatė sudaryti paliaubas, arba taiką su Vokiečių ordino broliais. Josios nesudarius [Ordino] broliai, vieningai nusistatę, su savo algininkais, būtent su ponu Poponu iš Kokerico ir su [algininkų] kariuomenės vadu iš Bergovo[25], ir su kitais, nutaria trečiadienį, [šv.] Elžbietos oktavoje, keltis drauge per Vyslą į Lenkiją ir nuniokojo ją[26], ir po keturiolikos dienų grįžta algininkai, magistras su krašto komtūru per Vyslą į [savo] žemę. Algininkus išsiuntinėja po miestus.

18. Po to, 1332 metais, magistras ir aukštieji pareigūnai sutelkia didelę kariuomenę, kurioje vadais buvo ponas iš Bergovo, brolis Giunteris iš Švarcburgo, minėtasis Poponas. Jie patraukė į Brastą, kur prastovėjo iki Velykų dienos [IV.19], ir tuomet mišparų valandą aršiai ir smarkiai puola, kad priešai net viltį prarado ir atidavė [Ordino] broliams miestą su pilimi[1].

Po to [jie] pereina prie Vloclaveko[2], taip pat jį šturmuodami iš visų pusių tiek ilgai, kad jis irgi pasidavė broliams. Ir šios pasidavusios žemės riteriai ir vasalai, ir t.t. tarnavo magistrui.

O [Lenkijos] karalius [Vladislovas Lokietka], sutraukęs didžiulę kariuomenę, perėjo per Mazoviją [ir per] Drevantos upę, ketindamas įsiveržti į Kulmo žemę.

Jam už akių užbėgo ir sukliudė magistras, sutelkęs dideles pajėgas. [Lenkijos karaliui] nebuvo nei kaip pirmyn žygiuoti, nei kaip pabėgti. Tuomet atsirado dievobaimingų ir dorų vyrų; žūtbūt stengdamiesi, idant nebūtų pralieta šitiek kraujo, jie sutaikė šalis. Atmetusios pyktį ir visą įtūžį, [šalys] draugiškai sutiko atsiduoti trečiųjų teismui, kad būtų sudaryta taika. Padavė [vieni kitiems] rankas Dievo, taikos davėjo, sutvarkymu, kurio valia buvo sudaryta taika su karaliumi Vladislovu [Lo-

kietka] ir su kitais ir paskelbta 1333 metų sekmadienį, [vadinamą] *Reminiscere*[3].

O Lokietka, Lenkijos karalius, kuris anksčiau ne kartą su piktais kėslais užkabinėjo [Ordino] brolius, pasimirė ir saviškių palaidotas Krokuvoje[4].

Po to, kas apsakyta, tais pačiais metais, šventosios Margaritos šventės išvakarėse [1332.VII.12], pjūties metu, kai Kujavijos žmonės kirto rugius, mišparų valandą [Ordino] broliai su didele daugybe [karių] puolė Pakošcės pilį[5], iš kurios kai kas pasišalino, o [Ordino] broliai perėmė pilį su tokia sąlyga, kad [jos] viršininkas su savo šeimyna pasiliko pilyje laisvas, atsidavęs su savo sūnumi į [Ordino] brolių rankas kaip įkaitai, tvirtai pasižadėdamas magistrui ir [Ordino] pareigūnams būti ištikimu ir amžinu pavaldiniu.

Po šito [karaliaus Lokietkos] sūnus Kazimieras[6], tapęs Krokuvos karaliumi, ištikimai laikėsi taikos su [Ordino] broliais ir, kol buvo gyvas, nepakėlė prieš juos ginklo iki pat magistro Vinricho [iš Kniprodės][7].

19. Taisiais metais, apie Užgavėnes[1], į Prūsiją atvyko gausiai vyrų iš Livonijos. O vėliau — su jais ir prūsai — jie pasuko prieš stabmeldžius. Bet magistras su [Ordino] broliais manė, kad šios rūšies žygis neatneš naudos.

Kitais metais[2] Livonijos magistras su žymiomis pajėgomis vyriškai [kariavo] su stabmeldžiais, vadinamais *Santcore*, kuriuos deginimais nuniokojo. Ir buvo begrįžtą su grobiu, o stabmeldžiai nuseka jų pėdsakais, bet krikščionys atsigręžė ir šv. Lauryno oktavoje nukovė daugiau kaip 500 stabmeldžių.

1333 metais, [Marijos] įvesdinimo dieną [II.2][3], broliai livoniškiai su Prūsijos broliais sutelkė dvi kariuomenes ir niokojo stabmeldžių žemes, pridarydami ir daug nuostolių. Išvaikė juos, ir tie stabmeldžiai išsisklaidė po miškus.

1335 metais Tartu miestą prarijo antras gaisras.

20. Magistras brolis Liuteris iš Braunšveigo, dievobaimingas maldose ir dorovingas, nuveikė daug ką verta atminimo ir gera darydamas užbaigė gyvenimą[1]; [palaidotas] Karaliaučiuje, kanauninkų chore. Jis buvo aštuonioliktasis magistras, kilmingas, mat Braunšveigo kunigaikštis, ir išmintingas. Jis lankė bažnyčias, rašė knygas vokiečių kalba. Dažnai giedodavo chore, nes mokėjo iš gaidų gražiai giedoti. Ir būtent garbino jis švenčiausiąją Elžbietą, kaip ypatingą savo globėją, šlovę teikdamas dievočiausiomis maldomis.

IV
DIDYSIS MAGISTRAS DYTRICHAS IŠ ALTENBURGO

Per tų pačių metų gegužės V nonas [V.3], Šventojo Kryžiaus Atradimo dieną, brolis Dytrichas iš Altenburgo, saksų giminės, išrenkamas maršalu.

Per 1336 metų balandžio III kalendas [III.30] šis Dytrichas [iš Altenburgo] tapo didžiuoju magistru[2].

Su broliais jis prideramai šlovino Dievą, tuo metu daug kunigaikščių ir kt. atvyko jam į pagalbą, kaip antai Brandenburgo [kunigaikštis][3], Nameno grafas[4], toks pat [grafas] iš Henebergo[5], kai kurie iš Prancūzijos ir Austrijos[6] ir daug kitų, gerai ginkluotų, atsivesdami daugiau kaip 200 šalmų.

Todėl sekmadienį, vadinamą *Reminiscere*[7] [1336.II.25], magistras žygiavo su jais į Lietuvą, puldami Pilėnų pilį Trapėnų žemėje[8], į kurią buvo subėgę daugiau kaip 4000 stabmeldžių iš 4 valsčių.

Pamatę [krikščionių] kariuomenę, stabmeldžiai smarkiai išsigando, netekdami vilties apginti pilį. Jie sumetė į ugnį aibę turto [ir] patys išsižudė.

Pasakoja, kad tenai viena senė stabmeldė šimtą jų kirviu nukirtusi, o paskui pati sau atėmusi gyvybę.

Per tokį mūšį daug stabmeldžių sužeistų ištrūko iš ten raiti. O [mūšyje] Henebergo grafui toje pilyje gerai sekėsi.

Lietuvių karalius stengėsi atsimokėti prūsams, kurie svaidė ugnį, medžius (rąstus, malkas) ir akmenis į pilį ir į karalių. Tačiau karalių jo pavaldiniai dengė skydais; pagaliau baimės pakirstas jis nubėgo į kažkokią skylę, pervėrė [kalaviju] savo žmoną ir metė į liepsną.

Tokios nelaimės pritrenkti stabmeldžiai nulenkė savo sprandus, ir karalius visus nužudė.

Taip Pilėnų pilis buvo sugriauta prūsų ir krikščionybės naudai. Iš jos išsiveda belaisvius ir didelį grobį.

21. Po to, tais pačiais metais, magistras Dytrichas pastatydino prieš stabmeldžius Marijos pilį[1] (Marienburg) Romainių saloje, tarp Veliuonos ir Pieštvės. Pastačius ją iškėlė [dar] vieną bokštą.

O tuo metu dėl seklumo buvo galima perbristi Nemuno upę. Ir stabmeldžiai toje vietovėje stojo prieš brolių būrį su didele kariuomene ir jėga išstūmė magistrą iš tos vietos. Ir taip [toji] pilis paliko sugriauta ir nebeužbaigta.

22. 1337 metais daugelis kryžininkų — kunigaikščių ir riterių, [būtent] Bomono grafas su savo brolėnu iš Henegau[1] ir valdovas iš Bergo[2], ir taip pat dar kai kurie iš Burgundijos, Prancūzijos, Galisijos — visi atvyko kariauti.

Be to, per Trijų Karalių šventę [I.6] buvo ten ir Čekijos karalius su Bavarijos kunigaikščio Henriko sūnumi, Legnicos kunigaikščio Henriko sūnus kunigaikštis Ven-

ceslavas, čekų karaliaus sūnus, Moravijos markgrafas. Pastarasis dėl vočių, kuriomis sirgo, negalėjo pasiekti Prūsijos nei stabmeldžių žemės, kaip buvo norėjęs.

Bet ir Čekijos karalius Jonas išvažiavo į savo žmonos vainikavimą[3]. Iš ten linksmi sugrįžta į Vloclaveką Kujavijoje, kur [Lenkijos] karalius [Kazimieras] džiaugdamasis priėmė svečius. Tenai kunigaikščiai ir ponai patvirtino taiką tarp Lokietkos, Krokuvos karaliaus, bei magistro ir Ordino[4].

Ir jie tapo draugais. Taika buvo sutvirtinta raštais, sutinkamai su Vengrijos karaliaus reikalavimu, užtikrinančiais [taikos] patvarumą. Vėliau, kaip pasakojama, tie klastingi lenkai sulaužė taiką.

Po to kunigaikštis Henrikas su daugeliu prancūzų ir kitų, Dievo vedami, sugrįžo į Prūsiją.

23. 1338 metų[1] pradžioje brolis Dytrichas iš Altenburgo, Bavarijos kunigaikštis Henrikas ir daugelis kitų, plaukdami laivais, su didele kariuomene vyksta į Lietuvą, į vieną salą arti Veliuonos, kur apsitveria. Stato tenai du papilius, iš kurių ginasi. Netoliese pastato dar kitą stiprią pilį, kurios įtvirtinimams davė 100 karių, o [magistras] pilies reikalui paskyrė dar 40 smarkių [Ordino] brolių su tokiu pat skaičiumi šaulių. Be notangų ir sembų, paskyrė taip pat daug vitingų apsaugai ir apylinkių žvalgymui.

Tuo laiku du pikti vitingai nusileido su kitais iš pilies, norėdami ją išduoti į karaliaus [Gedimino] rankas. Vienas iš jų su blogu kėslu pasiliko pilyje, vokiškai [vadinamoje] Bavarija, kurią norėjo išduoti [Lietuvos] karaliui. Jis pranešė lietuvių karaliui, kad toji pilis esanti medinė, ne per geriausiai sutvirtinta moliu ir t.t., kurią lengvai galėtų įveikti.

— Vienas mano sėbras, — tarė jis, — išeis [iš pilies] ir ją padegs.

Apie šitą išdavystę patyrė vienas doras žmogus. Verkdamas jis atėjo į pilį ir perspėjo [Ordino] brolius, sakydamas apie išdavikus, kad vienas esąs pilyje, o kitas — Lietuvoje.

Tuo metu, per [Švenčiausiosios] Trejybės šventę [1337.VI.15], kai minėtoji pilis jau buvo baigta, karalius Gediminas gavo žinią apie išdaviko pranešimą ir su stipria kariuomene, su mašinomis, sienodaužiais ir kt. apgulė pilį. Stipriai puolė 22 dienas, bet įveikti nepajėgė.

Pasitaikė, kad vienas brolis — Tilmanas iš Zunpacho, šaulių vadas, padegama strėle uždegė vėliavą ir tuoj po to pataikė strėle stabmeldžių Trakų karaliui[2] į sprandą tarp menčių, ir [tasai] mirė, nukeliavo į pragarą. Ir taip stabmeldžiai, patyrę daug nuostolių, su gėda pasitraukė.

Tada broliai išeina [iš pilies] ir mašinas bei kitką palikta susigabena į pilį. Ir Bavarijos kunigaikštis Henrikas dovanojo piliai ginklų ir reikalingo maisto, vėliavą ir herbą[3].

[Ordino] brolis maršalas Henrikas Duzemeris magistro įsakymu su kariuomene įsiveržia į Medininkų žemę ir kaip priešas niokojo ir žudė, grobė turtą, moteris, vaikus ir kita, nusivarydami nelaisvėn.

24. 1338 metais, apie Marijos Ėmimą į dangų [VIII.15], nemažai lietuvių ir žemaičių įsiveržia į [Prūsijos] žemę, niokodami tris dienas.

Minėtasis [Ordino] maršalas [Duzemeris], sužinojęs apie tai, susikovė su stabmeldžiais [Marijos] Ėmimo į dangų išvakarėse [VIII.14] Galialaukyje[1]. Ir užvirė karštas mūšis, kuriame buvo nukauta 1220 stabmeldžių.

25. 1339 metų žiemą, labai šaltą, magistras Dytrichas apgulė Veliuonos pilį ir šturmuoja. Tačiau, kai [Ordino] broliams įgriso, jis paliko pilį ir pasitraukė su Reino palatinu[1] ir saviškiais.

26. Tais pačiais metais minėtasis magistras surengė daug staigių žygių.

1341 metais magistras Prūsų žemės apsaugai įsakė nutiesti į lietuvių žemę tris plačius kelius su perkasais[1], kuriais kliudė priešams lengvai įsibrauti ar atsitraukti. Tačiau, būdamas apdairus žmogus, [jis] pasiūlė siųsti į Vokietiją pasiuntinius ir atsikviesti iš ten algininkų, kunigaikščių ir t.t. prieš lietuvius ir rusus jiems nualinti, kad, be kitko, nebegąsdintų taip prūsų[2]. Magistras laikėsi šito sumanymo 6 savaites, bet buvo įtrauktas į kitus, taip svarbius reikalus, kad nebegalėjo sumanyto įgyvendinti.

27. 1340 metais minėtasis magistras Dytrichas, turtingas dorybių, leidus aukščiausiems dvasininkams ir taip pat su savo pareigūnų apgalvotu pritarimu nutarė švęsti Švenčiausios Mergelės [Marijos] Nekaltą Prasidėjimą, kuri verta buvo tapti Viešpaties Jėzaus Kristaus motina, ir t.t.

Tuo metu tas pats magistras pastatydino tiltą per Nogato upę ties Marienburgu, kuriuo kiekvienas galėjo laisvai pereiti ar perjoti be mokesčio.

[Jis] taip pat pastatydino nuo pamatų ligi vidaus ir lauko galerijų dvi pilis — Gdansko ir Svečės.

28. 1341 metais, prieš pat magistro Dytricho mirtį, karalius Lokietka[1] atsiuntė į Torūnę pas magistrą pasiuntinius, būtent Bunclau kunigaikštį, [Moravijos markgrafą] Karolį, o trečias atvyko nuo Gniezno arkivyskupo, ir jie vyksta pas magistrą sudaryti taikos. Taip ir Čekijos karaliaus Jono sūnus, Moravijos markgrafas, atvy-

ko į Prūsiją. Magistras išjojo jo pasitikti ir nuoširdžiai jį priėmė ir pagerbė.

[Moravijos markgrafas] taip pat buvo Torūnėje ir tenai užtruko. O magistras sunkiai susirgo, ir taikos derybos buvo laikinai atidėtos.

Ir magistras paskyrė [Ordino] didįjį komtūrą ir kitus [Ordino] brolius vykti pas Moravijos markgrafą Karolį pakviesti jo pas magistrą. Kai markgrafas atvyko, [magistras], aprengtas šventiniais rūbais, sėdėdamas lovoje kreipėsi į jį su prašymu, Ordiną su broliais jam pavedė ir, išsitiesęs ant patalo, ramiai užmigo Viešpatyje, Šventojo Vito dieną[2]. Palaidotas Šventosios Onos koplyčioje.

Kupinas buvo dorybių ir išminties. [Savo] Ordiną iškėlė virš visų kitų [ordinų] ir sustiprino, daug gero nutarė ir įvedė. Greitas prie gero, lėtas prie blogo, saldus draugams, kartus priešams, ypač lietuviams ir rusams, kuriems nedavė pasveikti nuo žaizdų. Savo nuopelnais vertas visokeriopo pagyrimo, jis išgarsėjo visame pasaulyje. Autorius linki jam ramybės ir atlygio tarp palaimintųjų.

V
DIDYSIS MAGISTRAS LIUTERIS [LIUDOLFAS] KARALIUS

29. Didysis komtūras Liuteris[1], saksų giminės, išrenkamas didžiuoju magistru 1342 metais, trys dienos iki Trijų Karalių [šventės].

Šis [magistras] sudarė Kujavijoje amžiną taiką su Boleslovu, dalyvaujant ir tarpininkaujant kilmingiesiems ir gerbiamiesiems tėvams, būtent [Gniezno] arkivyskupui ir Vloclaveko, Poznanės vyskupams ir Varmės vys-

kupui, vardu Hermanas, — iš Ordino pusės, ir dalyvaujant kitiems kilmingiesiems. Toji taika priesaikomis ir antspaudais buvo patvirtinta amžiams, apskelbta visur su padėkos maldomis ir Dievo garbinimu[2].

30. Kitais metais[1] šis magistras su Olandijos grafu Vilhelmu įžengia į Lietuvą, kurią niokoja dvi dienas ir daug kur pridaro nuostolių, nes kraštas buvo turtingas. Tačiau dėl potvynio, kilusio tirpstant sniegui, ir ledams pajudėjus, [magistras] buvo priverstas išeiti [iš to krašto].

Tarp kitko, tuo metu[2] magistras Liuteris, palaikomas savo pareigūnų, rimtai apgalvojęs, sudegino pilį, vokiškai vadinamą Bavarijos pilimi, ir tuoj po to 1 mylia žemiau pastatydino kitą, kuri tuo pačiu vardu, t.y. Bavarijos pilimi yra pavadinta, pakeitus tik vietą. Nes ir Bavarijos kunigaikštis Henrikas buvo prašęs, kad tuo vardu būtų pavadinta, t.y. Bavarijos, ir taip padaryta.

31. 1343 metais, valdant magistrui Liuteriui, kuomet *Danijos karalius dar valdė Talino žemę*[1], *ir t. t.*, karaliaus kareiviai ir vasalai tieka mokesčių ir darbų spaudė gyventojus, kad pastarieji, būtent tie, kurie vadinami estais, *saremiečiais, ir kiti čiabuviai ėmė skųstis magistrui* ir [Ordino] broliams, nepaprastai aimanuodami ir sielvartaudami.

Ir toks buvo [danų] smurtas, kad čiabuvių žmonas išniekindavo, mergaitėms atimdavo nekaltybę, žemę užgrobdavo ir išnaudojo juos kaip vergus. Ir todėl estai, Harju žemės[2] gyventojai, saremiečiai sukyla prieš juos ir siunčia pas [Danijos] karalių paklausti, ar teiksis juos užstoti taip prispaustus, nes geriau jiems mirti, negu tokiame junge gyventi, ir jeigu nebus išvaduoti, skųsis Dievui ir jo šventiesiems. Ir visi — seni ir jauni — garsiai skundėsi dėl tokio smurto.

Tačiau minėtoji pasiuntinybė buvo atskleista, žmonės apgauti. Iš to kilo daug blogo — žudymas riterių, tarnų, vaikų ir visų.

Tuo metu magistras Livonijoje buvo Burkhardas[3]. Jis su saviškiais sutelkė didelę kariuomenę, su kuria nuėjo į Rusią, norėdamas pulti Izborską[4]. Išgirdę apie tai, rusai surinko prieš Ordiną stiprią kariuomenę, ir tarp jų įvyko mūšis, kuriame buvo nukauta daugiau kaip 100 rusų. Pagaliau magistras su [Ordino] broliais apsiautė Izborską, kurį puola su dvejetu mašinų 8 dienas, penketą dienų prieš [Šventojo] Lauryno šventę [1343.VIII.5].

[Izborsko] pilyje tuomet buvo toks stebuklas. Viena drąsi moteris laikė prieš save išskleidusi krauju apšlakstytus marškinius; nei ietis, nei strėlė negalėjo jos sužeisti. Laikė ji rankoje kaulą ir vyniojo ant jo siūlus kerėdama, kol tenai stovėjo magistras.

O tuo pat metu karalius Kęstutis su broliu Algirdu kažkokio gudraus bajoro dėka atsiveda per Dauguvą tris [voras] kariuomenės. Pirmoji pasuka prieš lielvardiečius[5], priešo papratimu niokodama, plėšdama ir grobdama belaisvius; antroji [vora] — prieš ikškiliečius[6], kur panašiai darė; trečioji kariuomenė — prieš Ruopažių[7] gyventojus, daugiau kaip tris dienas darydami priešininko darbą — grobdami belaisvius, žudydami, plėšdami, nieko nepasigailėdami, moteris su vaikais iš krašto išsivesdami.

Išgirdę, kad [Livonijos] magistras su savaisiais grįžo namo, minėtieji [lietuvių] karaliai apie [Marijos] Ėmimo į dangų šventę [1343.VIII.15] grįžta per Dauguvą atgal į savo šalį.

O tuo tarpu, kai magistras buvo Rusioje, minėtieji estai, harjumiečiai ir t. t. suįžūlėję nenutrūkstančiais (nesibaigiančiais) būriais apgulė Talino miestą, priešų žiaurumu skaudindami kraštą žudymais, ir t. t.

Magistras Burkhardas, girdėdamas apie tai, su žymiu skaičiumi saviškių nužygiavo prie Talino[8] sutramdyti ir atversti minėtųjų stabmeldžių. Bet jie pasiliko atkakliai užsispyrę ir nusiteikę sunaikinti miestą. Tad magistras klausia per vertėją, kodėl jie tiek pikto pridarę žudydami ir t. t. O jie atsakė siekdami magistro malonės ir t. t.:

— Magistre! Skundėmės tau dėl mūsų vargų ir priespaudų, ir skriaudų, kurias nuo riterių ir kilmingųjų esame patyrę, ir veikiau visi mirsime, negu leisimės šitaip sunaikinami. Sukylame atkeršyti. Nebūtumėme šitaip padarę, jeigu būtumei suteikęs mums kokio nors teisingumo.

Bet vertėjas apgavo tuos harjumiečius, melagingai perduodamas magistrui, esą jie atsakę, kad jeigu [dar] nebūtų šitaip padarę, tai [dabar] padarytų.

Tad magistras išvien su saviškiais puolė juos, panašiai ir estus, ir iš jų per 12 000 buvo užmušta, kol jie pagaliau paprašė magistro malonės.

1343 m. magistras Burkhardas iš Dreilėbeno iškėlė pasiūlymą, kad su savaisiais sunaikinsiąs harjumiečius, ir išsiuntė prieš juos, taip pat kitais Ordino reikalais, Liuterį Štekę, Jarvio teisėją iš Veizenšteino pilies.

Tas pats magistras [Burkhardas] pranešė Prūsijos magistrui Liuteriui, kad minėtieji estai, harjumiečiai, saremiečiai[9] ir t. t. — [krikščionių] tikėjimo naikintojai — norėję visą Livoniją paversti tyrais, kad jau užmušinėję riterius ir t. t., ir visus sutiktus ir dabar jau norėję savo paskirtą dieną pulti visus sutiktus, bet gailestingasis Dievas sulaikė. Mat saremiečiai susirinko aštuonias dienas prieš skirtąją dieną ir jie neįgyvendino sumanymo taip, kaip harjumiečių buvo sumanyta.

[Prūsijos] magistras, girdėdamas tokias kalbas, išsiuntė pas Livonijos magistrą kariuomenę su 700 raite-

lių, geriausiai ginkluotų, su broliu [maršalu] Henriku [Duzemeriu], Štrasburgo komtūru[10], pavesdamas Duzemeriui komtūrą Joną Nothaftą[11], kad vienu kartu susidorotų su estais, harjumiečiais, saremiečiais — su visais [krikščionių] tikėjimo priešais. Trečiasis su paminėtaisiais buvo pasiųstas taip pat Engelsburgo komtūras.

Atvyksta jie į Rygą trečiadienį, po Šv. Kryžiaus Išaukštinimo [šventės] [1343.IX.17], pasiruošę karui. [Livonijos magistras] padalijo kariuomenę į tris dalis: dalį pasirinko sau, o brolis Duzemeris su savaisiais pasiliko Rygos pilyje. Brolis Konradas, [Engelsburgo] komtūras, su savo būriu buvo pasiųstas į Viljandžio pilį[12], o Jonas Nothaftas su savaisiais — į Veizenšteiną[13] vykdyti pavedimo.

Praėjus trims savaitėms, po Šventojo Martyno šventės, minėtasis magistras Burkhardas davė kariuomenei įsakymą drauge su atsiųstaisiais prūsais pulti Harju žemę, jaunus senus žudyti. Taip ir įvyko.

O saremiečiai klampiausiame raiste apsitvėrė aukšta [rąstų] tvora, kurioje buvo treji vartai, ir viduje pasistatė stiprų, iš medžių suręstą bokštą gynimuisi, kurio nebuvo galima įveikti nei ugnimi, nei strėlėmis.

[Livonijos] magistras, pirma pasitaręs, pasiuntė viršininkus ir t. t. užimti dviejų vartų, [kur kovota] nuo ryto ligi nakties, o pats jėga įsiveržė per užtvarą. Jos viduje buvo iškapota 2000 žmonių, o tvora sudeginta. Tatai vyko dieną prieš Užgavėnes [1344.II.15], nuo ryto iki vakaro.

Prieš šitą įvykį saremiečiai buvo išsirinkę iš savo giminės karalių, vardu Vesė. Jis ten pat buvo sugautas, stipriausiai surištas ir pakabintas už alkūnių. Iš krikščionių 500 irgi buvo nukauti prie užtvaros.

Po to, per vidurį gavėnios [1344.III.14], [Prūsijos viršininkai] grįžta su savaisiais atgal ir Velykų šventėms [IV.4] su nauda parvyksta iš Livonijos į Prūsiją.

32. Tais metais[1], prieš žiemą, į Prūsiją atvyksta Čekijos karalius Jonas su savo sūnumi, Moravijos markgrafu, Vengrijos karalius su didele palyda, Olandijos grafas[2], Švarcburgo grafas Giunteris — 200 valdovų ir kilmingų ponų[3], trokštančių atlikti karo žygį prieš Kristaus nedraugus. Kartu su jais apgulti vienos pilies[4] išžygiavo ir magistras, iškilmingai lydimas didelio būrio. *Ir iškilo klausimas, ar žygiuoti toliau į* [Lietuvos] žemę. Mat viena klastinga stabmeldė pranešė magistrui, kad lietuvių karalius telkiąs didelę daugybę kariuomenės, su kuria noris nusiaubti Sembos žemę. Todėl [Prūsijos] magistras ir kiti pagal kilmingiausių [svečių] patarimą grįžta saugoti savo krašto.

Sužinojęs tai, lietuvių karalius patraukė galingai į Livoniją, kur magistrui nesant pridarė daug graudaus[5]. Vieną kariuomenės dalį jis pasiuntė į kraštą, kurį pagal to paties vardo pilį vadina Mintauja. Paėmė ją, o su ja sudegino taip pat ir Duobelę, ir viskas buvo nusiaubta, moterys ir vaikai sugaudyti ir išsivaryti į nelaisvę, ir stabmeldžių papratimu jie pridarė nuostolių be galo.

Pagaliau jie nuėjo prie Rygos miesto. [Ordino] brolis Dytrichas, sužinojęs tai iš kitų [Ordino] brolių, prašė vieno jaunikaičio, kad įspėtų rygiečius ir praneštų jiems apie [lietuvių] karaliaus prisiartinimą, bet jis dėl vėjavaikiškumo nepaisė, todėl brolis Dytrichas pačiupo jį už rankos ir verste privertė vykti. Atskubėjęs jis įspėjo rygiečius garsiai šaukdamas, kad artėja [lietuvių] karalius.

Pastarasis atžygiavęs sudegino apylinkių malūnus, naikindamas taip pat visa, kas buvo Ordino [nuosavy-

bė], priėjo Naująjį Malūną[6] ir viską ten iš ryto sudegino, ir niekas neištrūko, kadangi ratu [aplinkui] stovėjo [stabmeldžiai] su kalavijais.

Skubėdamas prie perėjos [per Dauguvą], su jais susidūrė nešinas ryšuliu prekių jaunas pirklys, kuris norėjo patekti į Rygos miestą, nieko nežinodamas apie karą. Stabmeldžiai sučiupo jį, surišo, perskrodė jam pilvą ir vilko aplink medį, kol ištraukė visus jo vidurius, paskui nuėmė jį nuo medžio, šitaip atnašaudami jo kraują [dievams] ir džiūgaudami šokinėjo tai atlikę.

[Stabmeldžiai] skubiai perėjo kraštą, vadinamą Sigulda, kurį nuniokojo ir išdegino, išsigabendami nesuskaičiuojamą grobį ir moteris drauge su vaikais.

33. [Didysis] magistras Liuteris, girdėdamas apie tas jo pavaldinius ištikusias nelaimes, nuo sielvarto išprotėjo. Nereikia nė stebėtis, nes abudu karaliai — čekų ir vengrų — metė kaltę ant magistro, kad tatai tarytum pastarojo valia įvykę ir kad jie su kitais džiaugsmingai atvykę iš savo karalysčių ir žemių, o [dabar] grįšią nusivylę ir su stabmeldžiais nepakariavę.

Ir taip įvairūs paniekinantys priekaištai magistro atžvilgiu buvo girdimi iš jų bei kitų kilmingųjų lūpų. Panašiai [priekaištavo] ir jo broliai. Dėl tos priežasties šnekėdamas jis ėmė nusikalbėti ir nusilpo jam protas, nors anksčiau mokėjo teisingai nutarti, išmintingai pakalbėti ir t. t.

Aukštieji pareigūnai, t. y. didysis komtūras, iždininkas, ligoninių viršininkas, drabužininkas svarstė, kaip užlaikyti magistrą gerai prižiūrimą, idant išsaugojus jo gyvybę. Ir jie pristato prie jo tarną, bet tasai visame kame — meldžiantis, naktimis budint — erzino magistrą. Įsiutęs jis pagaliau [mirtinai] sužeidė tarną skustuvu. Tada aukščiausieji pareigūnai ėmė maldauti jį, idant

vardan Dievo atsisakytų pareigų ir patartų, ką kitą tinkamą išrinkti; gal [tuo tarpu], duos Dievas, atgaus nuovoką ir protą.

O tasai Liuteris, pravarde Karalius, buvo dvidešimtuoju didžiuoju magistru Prūsijoje, kuriam, kaip anksčiau minėta, einant savo pareigas iš susigraužimo ir t. t., aptemo protas, kadangi buvo nuniokotas kraštas, Kuršu vadinamas, — Duobelė ir Mintauja; net ir to pavadinimo pilis priešai paėmė.

Taip, netekęs proto, netenka posto ir paskiriamas komtūru į Engelsburgą, kur užbaigė gyvenimą.

O jis buvo davęs visišką sutikimą, kad būtų išrinktas Henrikas Duzemeris[1], kuris [laikinai] ėjo magistro pareigas ir kuris per daugelį metų pasižymėjo Ordine, kovodamas prieš stabmeldžius.

Pagaliau į Marienburgą suvažiuoja aukštieji pareigūnai iš Vokietijos, Livonijos ir t. t. Ten pat brolis Liuteris Karalius prašė laisvės ir atleidimo nuo magistro tarnybos ir gavo [atleidimą] Šventojo Kryžiaus Išaukštinimo dieną [1345.IX.14][2]. O išrinktas buvo minėtasis Duzemeris.

Paskui Dievas davė, kad brolis Liuteris atgavo protą ir kalbą ir be jokio nuklydimo, dievobaimingai gyvendamas, pelnė sau Viešpaties Dievo malonę, ir mirė, ir palaidotas Marienburge.

VI
DIDYSIS MAGISTRAS HENRIKAS DUZEMERIS

34. Henrikas Duzemeris buvo išrinktas didžiuoju magistru 1345 metais, [Šventosios] Liucijos dieną [XII.13], ir kapitulos [posėdyje] buvo perskaitytas laiškas, kad

magistru Livonijoje turįs tapti brolis Gosvinas Herikė, ir [apie tai] pranešta tenykščiams broliams, kaip ir apie didžiojo magistro Henriko [Duzemerio] išrinkimą.

Netrukus po to nutariama padaryti žygį į Lietuvą, į Aukių lauką[1], bet grįžtama atgal ir greitai nutariama daryti kitą žygį į Germedės lauką[2], ir taip pat grįžtama. Nebuvo papročio žiemos metu žygiuoti daugiau kaip į 2 žygius.

35. 1345 metais, Vėlinių savaitės ketvirtadienį [XI.3], abudu [Lietuvos] karaliai — Algirdas ir Kęstutis — atžygiuoja su žymiomis pajėgomis, įsiveržia į Rastenburgo miestą[1], kuriame grobia belaisvius, žudo ir t. t., išsidalijo taip pat 45 turtingus vyrus, [pagautus] už [miesto] vartų. Miestą padega, belaisvius — vyrus, moteris ir vaikus — išsiveda.

Šis antpuolis truko nuo vidudienio ligi nakties, kuriai užėjus [lietuvių] karaliai išskuba į savo kraštą.

Dėl šito [antpuolio] magistras brolis Henrikas Duzemeris liepė krašto labui statyti prie Pyvesos upės Jono pilį[2].

36. Paskui, 1347 metų ketvirtadienį po [sekmadienio, vadinamo] *Invocavit*[1] [II.22], abu minėtieji [lietuvių karaliai] [drauge su rusų karaliumi Narimantu][2], šėtono įkvėpti, vėl ateina į Rastenburgą per Užgavėnes[3] [II.13] ir su savo velniškąja gimine padarė krikščionims daug pikto žudydami ir t. t.

Tada jie įsiveržia į Bartos žemę ir [apsistojo] prieš Girdavos pilį[4], kur visiškai sunaikino keturis gražius kaimus.

Paskui jie nuėjo apgulti Loinenburgo pilies[5], tačiau [Ordino] broliai ją buvo taip sustiprinę, kad [lietuviai] tenai nieko nelaimėjo, [tiktai] papilį su bažnyčia sudegina ir išsivaro daug belaisvių, net moterų.

Pasukę į kaimus, kuriuos panašiu būdu sudegino, jie sugrįžta į Rastenburgą ir pasuka [savo] krašto link, o pakeliui įeina į Varmės vyskupiją arti Rioselio miesto[6] ir, ką tik ten rado, sunaikino, kaip ir kitose vietovėse.

Išgirdęs apie tai, kaip būtent [lietuviai] buvo užpuolę Loinenburgo pilį ir kad jie šitaip apiplėšė kraštą, [magistras] Henrikas Duzemeris iškėlė konventą[7] iš minėtosios [Loinenburgo] pilies, kadangi dėl krašto nuniokojimo nebeįplaukė mokesčiai, ir tuoj po to perkėlė konventą Įsrutin ir komtūro postą, pakeisdamas [komtūrą] žemesnio rango pareigūnu, vokiškai vadinamu *pfleger*[8].

37. Prie šio magistro minėtieji [lietuvių] karaliai taip pat grasino užpulsią Sembą ir visa sunaikinsią. Buvo stengiamasi tai sukliudyti, todėl magistras, stovėdamas su didele daugybe [kariuomenės], įvairiose vietose priešais stabmeldžių žemes pristatė sargybų ir žvalgų. Bet kai jiems nusibodo [budėti], jie ėmė tikėti [lietuvių] karalių pasitraukus ir patys grįžta į [savo] kraštą.

Sužinoję stabmeldžiai tuojau ima vytis krikščionis, sekdami paskui juos, ir per Užgavėnes įsiveržia į Sembą, niokoja kraštą, plėšia ir pridaro nuostolių, išsivarydami su dideliu grobiu vyrus ir moteris, ir t. t., dejuojančius ir verkiančius, ir t. t.

Po to, tais pačiais [1347] metais, tas [lietuvių] karalius atžygiavo prie Ragainės, kur prastovėjo tris dienas ir daug ką išgąsdino padegimais ir plėšimu, ir t. t. Paskui [jie] perėjo Graudės girią, skubėdami į Įsruties kraštą, kur pridarė panašios žalos kaip anksčiau.

O Šventosios Fidos, mergelės, dieną [1347.X.6] [jis] priėjo Vėluvą[1], kur rytą be triukšmo įeina į miestą. Viską jame sudegino drauge su bažnyčia.

Po to [jis įeina] į Valmos kraštą, kuris buvo taip sunaikintas, kad mažai kas jame išliko, nes [stabmel-

džiai] nusivarė vyrus ir moteris, ir neužtrukdamas nueina į kraštą, žmonių vadinamą Vonsdorfu[2]. Jame, be kitų nukautų ir išvarytų nelaisvėn, buvo nukautas [Ordino] brolis Verneris iš Olandijos su 14 [vyrų].

Panašiu būdu [stabmeldžiai] kariavo Girdavos žemėje[3]. Tad šitaip stabmeldžiai dar kartų sumušė krikščionis.

38. 1346 metais[1] [tasai] magistras H[enrikas] Duzemeris su Kulmo žemės ir Pamario komtūrais, su kryžininkais — anglais ir prancūzais, ir t. t. — sutraukė prieš lietuvius didelę kariuomenę. Turėdamas toje kariuomenėje 40 000 gerai ginkluotų vyrų ir t. t., pasuko su jais prieš stabmeldžius. Tačiau to žygio neįvykdė ir, saviškiams sutikus, pasiliko Įsrutyje[2].

[1348 metais Ordino] maršalas brolis Zygfrydas iš Da[he]nfeldo ir didysis komtūras brolis Vinrichas iš Kniprodės dalyvavo mūšyje prie Strėvos, narsiai kaudamiesi. Dieną prieš [Šventojo] Pauliaus Atsivertimo šventę [I.24] jie įėjo į [stabmeldžių] žemę, kur pagal maršalo įsakymą abiejų lyčių stabmeldžiai — jauni ir seni — buvo žudomi, o kraštas ugnimi išdegintas[3]. O [lietuvių] karalius sušaukė didelę kariuomenę, kurioje dalyvauti buvo pašaukti rusai iš Vladimiro, iš Brastos, iš Vitebsko, iš Smolensko ir Polocko[4], ir t. t. Jie vejasi grįžtantį maršalą. Ir atsitiko Marijos Įvesdinimo dieną [1348.II.2], kad vienu metu [suėję] prie Strėvos upės[5] susiremia mirtiname mūšyje. Stabmeldžiai mėtė į krikščionis savo ietis, rusai iš lankų ir t. t. daug vyrų ir žirgų strėlėmis sužeidė, ir t. t. O [Ordino] broliai priešinasi jiems vyriškai, ir daugeliui buvo atimta gyvybė, būtent Gdansko komtūrui ir tokiam Sembos vyskupo teisėjui Jonui Lonei, su kuriuo prie vėliavos penkios dešimtys buvo nukauta[6].

Spaudžiami krikščionių stabmeldžiai bandė gelbėtispabėgdami. Minėtoje upėje buvo matoma daug negyvų rusų ir kitų — iš viso 18 000[7], nes patiko Viešpačiui, kad krikščionys laimėtų, ypač Mergelei Marijai, kurios paveikslas buvo dailiai nutapytas ant svečių vėliavos. Dievo motinos įsikišimas davė tą pergalę.

Stebėtinas atsitikimas, kad krikščionys nenukentėję perėjo per lūžtantį ledą ir sausomis kojomis — per užmuštus ir paskendusius.

Taip pasibaigė tas mūšis Lietuvoje, prie Strėvos.

Toji pergalė iš ypatingos [Dievo] malonės buvo duota krikščionims, nes magistras Duzemeris su aukščiausiais pareigūnais buvo davęs įžadą, kad atsidėkos Dievui ir pastatys vienuolyną, kaip tatai ir buvo įgyvendinta Karaliaučiuje, kur jie įkūrė mergelių vienuolyną, apdovanodami jį pajamomis. Jame vienuolės meldžiasi Dievui dieną ir naktį pagal šventojo Benedikto regulą[8].

Įvykdęs [įžadą vienuolyno] pastatymu ir t. t., ateinančiais metais tas pats magistras [Duzemeris] su savo aukščiausiais pareigūnais pastatė Dievo garbei vienuolyną Vėluvoje, kuriame broliai pranciškonai dievobaimingai meldžiasi nustatytomis valandomis.

39. Po to maršalas brolis Zygfrydas iš Da[he]nfeldo su pajėgomis įsiveržė kaip priešas į Ariogalos kraštą, kur gyventojai žudomi daugiariopai nukentėjo ir kadangi buvo nelauktai užpulti, išsibėgiojo po krūmus, užtat jų žemė buvo nuniokota.

Antrą kartą magistro Duzemerio laikais, po mūšio, įvykusio prie Strėvos, minėtasis maršalas [Zygfrydas iš Da[he]nfeldo] nuniokojo kaip anksčiau stabmeldžių žemių 4 sritis, kaip antai Pernaravą[1], Gaižuvą, Ariogalą ir Paštuvą, kuriose stovėjo 6 dienas ir naktis. Nepasigailėjo nei kurios nors lyties, nei amžiaus.

40. Į Prūsiją tarnauti Šlovingajai Mergelei [Marijai] ir savo nuodėmių atleidimą gauti atkeliavo taip pat daug vokiečių, anglų, tarp jų ir Tomas iš Ufordo.

Tuo laiku [maršalas] Zygfrydas Da[he]nfeldas [pradėjęs žygį] iš Ragainės, grįždamas iš stabmeldžių, skubiai nusileido žemyn Nemunu, ir visa kariuomenė laimingai praėjo pro Pieštvės ir Veliuonos pilis.

Tuoj po to, apie [Mergelės Marijos] Ėmimo į dangų šventę [1348.VIII.15], minėtasis magistras brolis Henrikas [Duzemeris] su galinga kariuomene pasuko prieš Veliuonos pilį. Ten jis su savo aukštaisiais pareigūnais išstovėjo nepasitraukdami 4 dienas. Matydami tai, stabmeldžiai pakriko. Pas juos nusiunčiamas pasiuntinys sužinoti, ar jie norėtų perduoti Veliuonos pilį į magistro ir Ordino rankas, nes šitaip išgelbėtų savo gyvybę.

Stabmeldžiams šitokios sąlygos atrodė sunkios, tačiau apsigalvoję jie atiduoda pilį magistrui, visiškon jo valion. Maža to — visi gyventojai — seni, jauni ir t. t. — pasidavė į nelaisvę. [O magistras] liepė pilį visiškai sunaikinti sudeginus ir t. t. iki pamatų.

Šitą padarius [magistras] paėmė vyrus, moteris ir vaikus, ir t. t. — iš viso 1500 — ir išdalijo po savo šalį, įsakydamas juos pakrikštyti, bet nežinia, ar jie ištvėrė [krikščionių] tikėjime.

41. Šio magistro laikais įvyko daug stebėtinų ir apgailestavimo vertų įvykių — mūšių ir karų. Rodo saloje[1] tomis dienomis buvo užmušta ir persekiota daug krikščionių.

1348 metais iš Armėnijos į Pamarį atvyko garbingasis arkivyskupas Steponas Nikėjietis su vienu [Šv.] Bazilijaus ordino abatu [ir] pasakojo, kaip iš tiesų prieš dvejus metus turkai su galinga kariuomene buvo įsiveržę į Armėniją, kur nužudė daugiau kaip 6000 [žmonių],

be [tų] vyrų ir moterų, kurių nebuvo galima suskaičiuoti. Tie iš krikščionių, kurie buvo turkų vasalai, buvo atleisti nuo duoklės.

Bavarijos kunigaikštis Liudvikas[2] sukilo prieš Romos bažnyčią ir popiežių Joną, kuris jį atskyrė nuo bažnyčios. Nepaklusdamas imperatorius ištvėrė daug metų. Kartą, kai jis norėjo [joti] medžioklėn, žirgas, ant kurio sėdėjo, ėmė šėlti, o kunigaikštis, krisdamas ant žemės, nusilaužė sprandą ir mirė.

Minėtosios [armėnų vyskupo] pasiuntinybės metu, penktadienį prieš Velykas[3], Pamario Olyvos vienuoliai Kristaus Kančios prisiminimui pradeda tą dieną mišias vardan dar didesnės kūno skaistybės ir gerų darbų. Pasibaigus mišioms, pagal ordino regulą, [vienuoliai] norėjo pasistiprinti valgomajame duona ir vandeniu. [Tuo tarpu] tarnai sumanė valyti kaminą su kūliu šiaudų; šiaudams užsidegus, sudegė pirmiausia miegamasis, paskui varpinė su varpais, bažnyčia, ir viską ligi pat žemės surijo ugnis.

42. Didysis magistras brolis H[enrikas] Duzemeris, kuris su dideliu dosnumu aprūpindavo savo karius ir be baimės kariavo su lietuviais, išgarsino Ordiną, saviesiems užtikrino ramybę, daugeliu dorybių spindėdamas, mirė ir palaidotas Marienburge. Jis buvo 21-asis didžiųjų magistrų eilėje.

VII
DIDYSIS MAGISTRAS VINRICHAS IŠ KNIPRODĖS

Brolis Vinrichas iš Kniprodės[1], XXII didysis magistras, Dievo gailestingumo dėka buvo išrinktas po ankstesniojo [magistro] Trijų Karalių dieną [1351.I.6].

Savo magistravimo laikotarpiu jis puikiai valdė Prūsijos žemę su visais jos gyventojais, užtikrindamas riteriams, vasalams [žemvaldžiams], miestiečiams ir t. t., tikrą teisingumą bei prideramą pagarbą. Tėvynės nedraugus vyriškai atremdamas ir kaip priešas užpuldamas, niokodamas jų žemes. O Prūsijos pilys bei miestai jo laikais buvo sutvirtinti mūro sienomis ir bokštais, pastatyti kai kurie vienuolynai, kiti atnaujinti.

Daug stebėtinų karų ir mūšių įvyksta pasaulyje jo laikais. Mat nenuolankūs vieni kitiems dvasininkai ir pasauliečiai labiau vertina jėgą nei teisingumą.

Minėtojo magistro [Vinricho iš Kniprodės] laikais buvo taip pat du popiežiai — Urbonas Romoje ir Klemensas[2] Avinjone. Užtat daug pasaulyje buvo karų, kivirčų, nužudymų ir nedorybių.

43. Kitais, 1352-aisiais, [o] savo magistravimo pirmaisiais metais, prieš Užgavėnes [prieš II.21], magistras Vinrichas iš Kniprodės su žymiomis pajėgomis turėdamas su savimi Niurnbergo burgrafą ir Otingeno kunigaikštį[1], įsiveržia į Gaižuvos, Ariogalos, Raseinių žemes, baisingai nuniokodamas, ir ten pat nakvoja. O grįžta per Paštuvą, skubėdamas į Ragainę dėl oro nepastovumo ir lietaus, dėl kurio patyrė daug sunkumų su arkliais ir kitkuo.

Ir [magistras] buvo nepatenkintas, kad nepadarė žygio [taip], kaip buvo norėjęs. Ir vos jis spėjo sugrįžti namo, lietuvių karaliai atseka paskui jį į Prūsiją ir, naktį didelėmis miniomis praėję Giliją[2], skuba nepalenkiami per vandenį, vadinamą Kuršių mariomis, [ir] per Užgavėnes [1352.II.21], gyventojams esant neįspėtiems, įsiveržia į kraštą ties Kamiškės upe[3], pasiskirstydami į penkias voras.

Pirmieji suka į Šakių žemę[4], kurią plėšia ir niokoja, žudo, grobia moteris ir t. t., išsivesdami 700 belaisvių.

Kita vora pasuka Sakiškės upės[5] link ir mėgina užpulti krikščionis, ir pasuka į Pavandenio žemę[6], kur darė panašiai kaip kitur.

Trečioji vora pagal [lietuvių] karaliaus įsakymą persikelia per Taktės upę[7] ir įsiveržia į Kaimo apylinkę[8], kurią išdegina ir t. t., kaip sakyta, žudo, ir išsiunčia į [savo] tėvynę 500 belaisvių.

Ketvirtoji vora persikėlė per Deimenos upę, kur veikia panašiai, kaip ir kitos voros, išsivaro iš ten belaisvių — daugiau kaip 400 vyrų ir moterų.

Penktoji vora, [žygiuodama] išilgai vandenų, arba, kaip vadina, Kuršių marių, rūpestingai ieškojo, kaip be nuostolių persikelti per didelę pelkę. Tačiau orai tuomet buvo nepastovūs, be speigo. Pereiti negalėjo ir grįžta privargę atgalios.

Po šito Smolensko karalius[9] skuba į Labguvą[10]. Iš ryto jis atžygiuoja prie užtvarų. Bet brolis Heningas Šindekopfas[11], kietai gindamasis, atmušė smūgiais ir t. t. stabmeldžius nuo užtvarų, vokiškai *slege*. Ir [stabmeldžiai] *leidžiasi prie upės, vadinamos Deimena, į kurią* karalius įkrito ir vos nepaskendo. Vis dėlto toje [upėje] daug jo žmonių (500) nuskendo. Juos vandens srovė nuplukdė į ežerą, vokiškai *Wilde Hab*[12] (Velnio marios?]. Dėl to [Smolensko] karalius, tai ten, tai šen bandydamas rasti brastą, vos nežuvo.

Sužinojęs apie tai, brolis Heningas [Šindekopfas] ištraukė [Smolensko] karalių iš Deimenos upės ir džiaugdamasis paguldė jį ant vežimo ir nusiųsdino namo, norėdamas tuo įsiteikti karaliui Kęstučiui ir jam jį perduoti kaip brangią dovaną, kadangi tai buvo [Kęstučio] brolio sūnus.

Bevežant jį Vėluvoje vienam užmuštam stabmeldžiui buvo nukirsta varpa. Vienas žmogus, regėdamas su pasipiktinimu tokį nedorą apsiėjimą su mirusiu, sudegino jį pagal stabmeldžių paprotį.

Kai tos žemės buvo niokojamos, [Ragainės] broliai skuba į [Labguvos] pilį. Tuo tarpu [stabmeldžių] karaliai buvo krašte, kurį stabmeldžiai niokojo, ir jie skuba sugrįžti pas karalius į paskirtas vietas, nes Kęstutis stovėjo Kaime, [o] Algirdas žemėje, žmonių vadinamoje Labguva. Tenai susirenka draugėn pirmą miego valandą, skuba iš tos vietos su belaisviais, su milžinišku grobiu ir pasišalina be nuostolio.

Brolis Šindekopfas seka paskui juos ir ant vandenų, vadinamų Kuršių mariomis, paėmė iš jų nelaisvėn 45 gerus vyrus, neskaitant tų, kuriuos liepė nužudyti ir nuskandinti.

44. 1353 Viešpaties metais, dieną po [sekmadienio, vadinamo] *Invocavit* [1353.II.11], abudu stabmeldžių karalíai auštant su didele minia atžygiuoja prie Rioselio, kur aplinkui pasidarbavo kaip priešai, degindami, imdami belaisvius, žudydami ir t. t., išsivarydami į nelaisvę daugiau kaip 500 vyrų, neskaitant moterų ir vaikų.

[Ordino] brolis Henrikas Obartas[1], vyskupo teisėjas ir brolis Henrikas iš Kranichfeldo[2], puolusieji [stabmeldžių] kariuomenę, drauge buvo paimti nelaisvėn ir su kitais belaisviais, moterimis ir vaikais, ir su grobiu, ir t. t., supančioti ir išvesti į stabmeldžių žemę.

45. 1354 metais Kęstutis, Algirdas su bajorais ir t. t. skuba į Vartenbergą[1] Gunlaukio žemėje, kurią priešų papratimu ugnimi ir t. t. naikina, ir niekas neištrūko iš jų rankų.

46. 1355 metais, prieš [Marijos] Įvesdinimo šventę, [prieš II.2], valdant magistrui Vinrichui iš Kniprodės,

[Ordino maršalas] brolis Zygfrydas [iš Da[he]nfeldo][1] paskyrė žygį į Medininkų[2] žemę su didelėmis pajėgomis. Paniokojęs ją penketą dienų, jis pasuko į žmonių vadinamą Ariogalą ir Vaikius[3], kuriuos panašiai nuniokojo, o paskui [vasarą] — kitas stabmeldžių žemes[4].

Ir tai buvo jo paskutinis žygis.

47. Paskui, prieš Kalėdų šventes [XII.24], visiškai sudegė Ragainės pilis, įsiliepsnojusi iš vidaus. Bet magistras tuoj po minėtų švenčių pastatė kitą, labai panašaus ir vienodo surentimo. Tais pačiais metais, tarp Velykų ir Sekminių [1356.IV.24—VI.12], ji iš eilės antrą kartą, kaip anksčiau, visiškai sudegė. Bet minėtasis magistras [Vinrichas iš Kniprodės], pasitaręs su aukščiausiais pareigūnais, per keturias savaites toje pačioje vietoje pastatydino ir užbaigė naują [pilį]. Tenykščiu komtūru tuomet buvo brolis Kunonas iš Hatenšteino.

Kitais metais, apaštalų Pilypo ir Jokūbo dieną [1356.V.1][1], minėtasis magistras [Vinrichas iš Kniprodės] atvyko į Ragainę ir [Ordino] brolių labui pastatydino Skalvių pilį[2], ir įsakė iškasti [nuo pilies] plačią pusės mylios ilgumo fosą į Ragainės ežerą. Ir vaikščiodamas pagal tą fosą, magistras suklupo, susilaužė dešiniąją blauzdą. Dėl to visi jo [žmonės] labai išsigando.

Ir [kitų] didelių skausmų jis išgyveno Ordiną liečiančiuose darbuose ir varguose.

48. Kitų metų sausį[1], Šventosios Agnetės dieną [I.21], trys karaliai — Kęstutis, Algirdas ir karalius Patirkas[2], žmonių vadinamas gardiniškiu, — su stipriomis pajėgomis vienu metu įsiveržia į Alenšteino kraštą[3]. Tą kraštą visur aplink niokoja ir kaip priešai žudydami, ir t. t. sunaikina 17 kaimų ir apskritai visą tą žemę.

Po to [jie žygiuoja] prie Gutštato miesto[4], kur panašiai pasidarbavo, ir triumfuodami grįžo namo.

49. 1357 metais [Ordino] maršalas Zygfrydas iš Da[he]nfeldo su aukščiausiais pareigūnais ir su daugeliu kitų kilmingų kryžininkų, atkeliavusių į Prūsiją padėti [Ordino] broliams, būtent su prancūzais, tarp kurių kilmingas ponas iš Barkuno[1], su anglais, su vokiečiais, kaip antai su Niurnbergo markgrafu[2], įsiveržia skubiai į lietuvių žemę ir priėjo upę, vadinamą Mituva, ir toliau drauge su žymiomis pajėgomis eina į Vaikių žemę, kurią nuniokoja, ir per naktį ten stovėjo.

Rytojaus dieną švintant jie skuba į kraštą, vadinamą Raseiniais, kuriame stovėjo antrą naktį. Naikina tenai stabmeldžius kalaviju, o jų žemę — ugnimi.

Tuojau [po to] minėtieji — maršalas ir kiti — įsibrovė į Subnos ir Galnos žemes[3], kuriose stovėjo 3 naktis, niokodami, kaip prieš tai [pasakota].

Nuo Pieštvės[4] jie pereina apgulti Veliuonos, ir tenai minėtieji [Ordino] broliai ir kilmingieji [kryžininkai] ištempia savo palapines. Bet stabmeldžiai atėmė iš jų pašarą, gėrimą ir maistą, vežimus sulaužė arba sukapojo, nukaudami daugiau kaip 150 žmonių[5], daug maišų ir aprangos parsigabeno namo ir pasidalijo tarpusavy, ir padarė krikščionims daug nuostolių.

[O krikščionys] daug sunaikina ugnimi ir sugrįžta į savo žemę.

Po to[6] maršalas brolis Zygfrydas [iš Da[he]nfeldo], išaukštinęs Ordiną daugelyje sričių, vyras didelio dorumo ir pamaldus, ir švento gyvenimo, pabaigė savo amžių Šventojo Grigaliaus dieną [III.12][7]. Dieve, pasigailėk jo sielos.

Po šito Velykų šventėms magistras [Vinrichas iš Kniprodės] išrinko didžiuoju maršalu [Ordino] brolį Heningą Šindekopfą, nes jis garsėjo tarp visų veikliu ir didvyrišku gyvenimu ir kad Dievo esąs tarnas[8].

50. 1360 metais minėtasis Heningas Šindekopfas, išrinktas maršalu, magistro įsakymu dažniau užpuldinėjo ir nedavė ramybės tikėjimo priešams — daugeliu žygių su stipriomis pajėgomis.

Ir jis atplaukė laivais į Veliuoną, o su juo — Vertheimo grafas[1] bei kiti riteriai, kurie drauge šturmuoja pilį, ir padarė tai piliai daug žalos.

Tarp Velykų šventės ir Sekminių [1360.IV.5—V.24], sukrovus daug medžiagos, magistras Vinrichas [iš Kniprodės] pastatydino Ordino sustiprinimui naują pilį Skalvos žemėje[2].

Po to, Ordinui sutikus, kitą pilį, vadinamą Vindenburgu[3], pastatydino stabmeldžiams atgrasinti minėtasis maršalas.

O abi kariuomenės stovėjo pasirengusios, kol [pilys] buvo užbaigtos.

Ir pasklido gandas, kad Klaipėdos pilis dėl gaisro visa ligi apačios sudegusi. Liūdi dėl to [Ordino] broliai, bet maršalas skubiai nusiuntė ten kai kuriuos brolius su 300 vyrų, kad apjuostų piliavietę rąstų tvora [ar] kad bent atsilaikytų toje vietoje prieš stabmeldžius. Ir pagaliau tenai pastatoma nauja pilis.

Tuo tarpu magistrui [Vinrichui iš Kniprodės] pranešama, kad Krokuvos karalius su žymiomis ir priešiškomis [Ordinui] pajėgomis pastatydinęs pilį Raigarde[4], arti savo žemės [sienos]. Ir magistras parašė maršalui, kad minėtasis [Krokuvos] karalius pastatęs tą pilį Ordino pražūčiai. Užtat maršalas [Heningas Šindekopfas] drauge su Balgos ir Brandenburgo komtūrais bei su Sembos teisėju ir su kitais kariais pasuko prieš lenkus ir, piktai juos išvarę, statinį iš pagrindų sugriovė ir sudegino.

Tais pačiais metais Ordino gynybai [sustiprinti] buvo pastatytos dvi pilys. Pirmąją, vadinamą Ringiabrasčiu[5], [pastatė] Balgos komtūras ir užbaigė savo išmanymu; antrąją, vadinamą Grobynu[6], minėtasis komtūras užbaigė pagal magistro įsakymą.

Panašiu būdu tais pat metais, rudenį, minėtasis maršalas [Heningas Šindekopfąs] pašaukė kariuomenę žygiui prieš Veliuonos pilį, kurį įvykdė, o prie jo daug kas prisidėjo, kaip antai, kilmingasis Heseno landgrafas Otonas, kuris su būriu savo riterių ėjo į mūšį šaukdami vokiškai *Hessenland!* ir karštai kaunasi.

Tame mūšyje nuo strėlės[7] žuvo maršalo padėjėjas, pavarde Griūnenbergas. Tepasigaili Viešpats jo sielos.

Pagaliau, kaip ir buvo [maršalas] užsibrėžęs, sparčiai žygiuodamas pasiekė Raudonės upės[8] krantą.

51. 1361 metų žiemą, magistrui leidus, minėtasis maršalas [Heningas Šindekopfas] pirmąjį savo žiemos žygį keliavo talkininkaujant daugeliui kilmingų kryžininkų, kaip antai, markgrafui ir jo riteriams, Kacenelbogeno grafui[1], Feldenco grafui[2], kurie su savo būriais visi paklūsta maršalui, narsiai žygiuodami po Šventojo Jurgio vėliava, kurią nešė vienas kilmingas riteris, vardu Jonas iš Kalmonto. Tačiau grįžo atgal, kadangi stabmeldžiai buvo įspėti.

Tą pačią žiemą [Ordino] brolis Henrikas iš Šioningeno du kartus žygiavo iš Ragainės prieš stabmeldžius ir kariavo kaip priešas žudydamas, degindamas ir plėšdamas, ir sugrįžta linksmas su pergale, sutramdęs daug lietuvių.

Kitais metais[3], vasarą, pasitelkęs gausius svetimšalių būrius, [maršalas] brolis Heningas [Šindekopfas] su savo riteriais ir t. t. pasuko į Gardiną. Ir sumanė pereiti

[Nemuno] upę brasta, bet stabmeldžiai sukliudo, tad pasitraukė, nepavykus sumanymui.

Toje kariuomenėje buvo taip pat Tomas Spenceris, visuomet veiklus savo darbuose.

Kai tik pargrįžo namo, maršalas vėl paskyrė žygį iš Įsruties į Kauną ir atnešė stabmeldžiams visokių nelaimių. Ir jis pasiuntė Įsruties viršininką[4], vokiškai *Pfleger*], bei pirmąjį savo pavaduotoją prieš stabmeldžius ligi Nemuno upės, per kurią sėkmingai persikelti niekas nepajėgė. Ir taip jie buvo priversti trauktis [ir] negalėjo užbaigti žygio, kaip [maršalas] buvo sumanęs.

Dėl to minėtasis Spenceris pasiliko ten, [Prūsijos] žemėje, visus metus ir tuo laiku, kai Kęstutis buvo paimtas nelaisvėn[5], dar nebuvo sugrįžęs namo.

52. 1361 metais brolis Henrikas Kranichsfeldas[1], Henrikas Beleris, kunigaikštis Albertas[2] — šie drąsūs ir garsūs broliai su 250 [vyrų] žygiuoja į Rusią, į Deliatičių kraštą[3]; negalėjo pereiti per Narevą, grįžta apaštalo [Mato] dienomis [1361.II.24-25], apsistodami ties Ekersbergo pilimi[4], ir prastovėjo ten 2 dienas su maža [dalimi] kariuomenės.

Tuo tarpu brolis Henrikas Beleris su visais savo [žmonėmis] ateina į Liocenbergo pilį[5]. Ir tasai brolis Henrikas Beleris perėjo brasta upę ir aptiko pėdsakus stabmeldžių — 500 vyrų, tarp kurių buvo Kęstutis, Patirkas ir Algirdas[6]. Ir [Henrikas Beleris] pasiuntė greitai į Ekersbergą su pranešimu, kad prie ežero, vadinamo Wobel[7], aptikęs didelę stabmeldžių kariuomenę.

Taip pat ir brolis Heldrungas pranešė apie didelę [stabmeldžių] kariuomenę, o brolis Beleris laikė išstatęs sargybas ir pasalas, prašydamas minėtąjį [kunigaikštį] Albertą atvykti su savo žmonėmis, nes priešai plintą po [Prūsijos] žemę.

Išgirdęs tokį pranešimą, kunigaikštis [Albertas] tučtuojau atvyko su saviškiais, tad broliai seka priešų pėdomis, kol susiduria vieni su kitais ir užverda mirtina kova ir aršus mūšis iš abiejų pusių. Ir tokiame susidūrime negyvi krito daug stabmeldžių — 130; iš krikščionių keturiolikai atimta gyvybė. Ir stabmeldžiai pabėgo kaip bailiai, pametę galvas. Tarp jų Patirkas dūmė, kaip patrakęs, apimtas didelės baimės, ir t. t..

Konradas Hobergas, paleidęs savo ietį, nutrenkė nuo žirgo [Kęstutį]. Jonas [Hankė] iš Ekersbergo[8] pagavo Kęstutį nelaisvėn ir laikė, o Ekersbergo viršininkas, girdėdamas, kad tai [Kęstutis] nutrenktas nuo arklio, gailėdamasis stengėsi jį pakelti ir pavedė Mikalojui iš Vindekaimio[9] saugoti lietuvių karalių ir viešpatį, kuris mielai būtų paspruķęs.

Greitai atvyko [Saksonijos] kunigaikštis Albertas ir paimtąjį karalių [Kęstutį], budrios sargybos saugomą, nulydėjo į Marienburgą. Tad džiaugėsi visi — magistras ir jo broliai dėl tokio pasisekimo, kurį jiems Dievas tąsyk dovanojo, [nes] tasai [Kęstutis] buvo paimtas Verbų sekmadienį [1361.III.21].

Ir jisai, užrakintas kažkokioje kameroje, buvo saugomas dviejų brolių, bet tiktai dieną, o naktį — ne.

Pastebėjo jis, kad mūre yra plyšys, kurį paplatino ir uždengė. Plytas ir t. t. tarnas išnešė. Ir jis įvykdė [sumanymą], būtent, kaip pabėgti, ilgai širdyje brandintą, nes per pirmąjį miegą išlindo pro skylę iš kameros ir nusileido į fosą, patartas tarno, t. y. Alfo, kuris nors krikščionis, bet kilimo buvo iš stabmeldžių. Jis drąsino karalių [Kęstutį], atnešė jam baltą apsiaustą su juodu kryžiumi, idant šitaip, prisidengęs [Ordino] brolio apdaru, greitai išjotų savo keliu, pasinaudojęs atvestais jam didžiojo komtūro žirgais.

Taip [Kęstutis] linksmas ištrūko — tuo drabužiu ir žirgais.

Buvo jį sutikęs vienas Ordino brolis, ir abudu pasisveikino, kaip daro broliai; nepažino [Kęstučio], bet paskui prisiminė, jog taip atrodė tas, kuris pabėgo.

[Kęstutis] skubėdamas prijojo mišką prie Lybštato[10], jame pasislėpė viename raiste, paleidęs tuos tikrai gerus žirgus, [ir] ištūnojo raiste ligi nakties, apgalvodamas, kaip toliau žygiuos tamsoje. Taip ir padarė, ir priėjo Drevantos upę, kurią perplaukęs greitai pateko į Mazoviją, pas savo seserį[11], [ir] pasiliko ten kurį laiką. Pagaliau jis išvyko į Lietuvą.

O buvo jo pasiuntiniai, kurie jau antrą kartą lankėsi pas jį Marienburge. Jie laukė jo dykroje. Kai tik [Kęstutis] atėjo pas juos pėsčiomis (kad negaištų laiko), nuvargintas kelio ir pavojų, ir jie sodina karalių [Kęstutį] ant žirgo, skubėdami namo. Ir visi jo [lietuviai] džiaugėsi patenkinti[12].

53. Po to Kęstutis su stabmeldžiais užpuolė Johanisburgą[1] ir sudegino ligi pamatų. Ir jie sužinojo, kad pilies viršininkas ir jo padėjėjas pasislėpę išvietės bokšte[2], todėl šį puola, anuodu sučiumpa. Viršininko vardas — Jonas Kolinas.

Taip pat ir apie tą pilį pridarė karalius [Kęstutis] daug nemalonaus krikščionims.

Be kitko, karalius [Kęstutis] puolė Ekersbergą, kurį paėmė. Viršininkas [buvo] vardu Hademaras[3]. Suvokdamas karaliaus jėgą, jis pabėgo į išvietės bokštą, iš kurio kartu su kitais vyriškai gynėsi, atmušdamas stabmeldžius. Daugelį peršovė strėlėmis ir taip ištrūko iš jų rankų.

Paskui Kęstutis paskiria žygį prieš [žuvininkus], vokiškai vadinamus *Wyscher*[4], Prūsijos pavaldinius.

Gandas apie tą dalyką pasiekė Rastenburgo viršininką[5], kuris su Bartų viršininku perjoja per plačias girias, vienur kitur pasiplėšdami. Ir prijojo jie prie lietuvių [visai] arti, bet vieni kitų nepajuto, kol kilo triukšmas. Viršininkai sulekia raiti ant savo žirgų ir nujoja į stovyklą, kur [lietuviai] buvo susėdę ketindami pusryčiauti. [Rastenburgo ir Bartų] viršininkai perjoja upelį ir, Dievo padedami, iškopia į krantą, kur stoja į mūšį. Gavo jame žaizdų nuo dūrimų ir kirčių.

Lietuviai pasileidžia bėgti, o krikščionys juos vejasi. Per šias kautynes [Ordino] brolis Verneris iš Vindekaimio ištrenkė karalių [Kęstutį] iš balno, o tasai, pašokęs ir sugriebęs skydą su ietimi, perdūrė viršininko žirgą. Tokiame pavojuje Doibanas norėjo pulti karalių, bet žirgas numetė jį žemėn. Mikalojus iš Vindekaimio, kurio žirgas negalėjo paeiti, atsistojo ant kelmo; nors jis buvo sužeistas į ranką, pribėgo ir šoko ant karaliaus [Kęstučio], siekdamas jį nudurti, bet karalius, atkišęs skydą, liko nesužeistas ir sušuko jam:

— Liaukis puolęs mane!

O [tasai] atsakė:

— Kas man uždraus keršyti stabmeldžiams? — Ir vėl dūrė.

Karalius vėl sušuko:

— Nustok! Aš Kęstutis! Eik su manim, aš tave apdovanosiu.

O [tasai] nenorėjo, sakydamas:

— Mano viešpačiai duos man daugiau per valandą negu tu per visą savo [amžių].

Ir karalius [Kęstutis] prašė, kad dovanotų jam žirgą. Tasai dovanojo, ir [karalius Kęstutis], užsėdęs ant jo, pabėgo. Pasitaikė jam kelyje vienas jaunikaitis, pats raitas, o kitą žirgą bevedąs ranka [už pavadžio]. Ir kara-

lius [Kęstutis] greitai įjojo tarp abiejų [žirgų], liepdamas jaunikaičiui greičiau joti, [bet tasai] nenorėjo sakydamas:

— Gerai bus, jeigu josiu iš paskos.

Mikalojus iš Vindekaimio ir Jonas iš Ekersbergo vejasi karalių [Kęstutį] ir sugavę parveda į stovyklą ir jį ten laiko sargybos saugomą.

Vienas po kito susirinko žmonės. Sužeistas Bartų viršininkas rytojaus dieną mirė. Taip pat vienas [Ordino] brolis su devyniais [vyrais] ten buvo nukautas, daug sužeista. Lietuvių palieka 100 užmuštų ir daug sužeistų. Palieka 200 arklių, kuriuos krikščionys nusivaro drauge su dideliu grobiu. Per tai užmiršę sugautą Kęstutį[6], ir [vadas?] nusiuntė savąjį apavo tvarkytoją į Ragainę pas komtūrą[7], kuris atsiųstajam pasakė, kad karalius [Kęstutis] esąs namie, o pabėgo [jis] nuo [didžiojo] magistro, persirengęs Teutonų ordino broliu.

Aukštiesiems pareigūnams įsakius ir leidus, brolis Henrikas iš Šioningeno [išvyko] su prisiųstais jam meistrais išžvalgyti ir nustatyti Kauno pilies[8] ir mūrų storumo, gilumo ir aukštumo, ir pastatyti mašinų, sienodaužių ir t. t. bei pranešti tų duomenų magistrui, nes ateinančią žiemą manė pulti Kauną.

54. Minėtajam broliui ir magistrui Vinrichui [iš Knip-rodės] valdant, Prūsija ir jos valdovai buvo didžiai gerbiami ir garsėjo pelnyta šlove.

Tais metais didysis komtūras brolis Volframas iš Baldersheimo[1], didysis maršalas Heningas Šindekopfas iš anksto ruošia spąstus Kaunui. Todėl [Ordino] broliai Ortolfas iš Tryro Elbingo komtūras[2], Ordino ligoninių viršininkas, [Ordino] aprangos viršininkas[3], Christburgo komtūras[4], Balgos komtūras Frikė[5], brolis Kunonas iš Hatenšteino[6], Riudigeris Elneris, Sembos teisėjas[7], —

išvardytieji [broliai] su rinktiniais savo pavaldiniais ir magistras su Prūsijos karo pajėgomis, kaip sumanyta, išvyko [į žygį] prieš Kauną, vesdamiesi drauge svečius iš Anglijos, Italijos, Vokietijos[8].

Papūtus palankiam vėjui, jie laivais įveikia Nemuną, be garso aplenkdami Veliuoną ir Pieštvę, [ir] išlipo [į krantą], kur žemiau Kauno prastovėjo ligi trečios dienos, statydami tiltus[9], o trečią dieną atžygiavo prie [Kauno] pilies.

O Kęstutis su stipria kariuomene atžygiavo ginti pilies[10]. Bet krikščionys su savo [pajėgomis] privertė jį atsitraukti ir po sekmadienio, [vadinamo] *Reminiscere*, [po III.13], magistras su saviškiais apgulė pilį ir iškasė griovį nuo Neries upės žemyn į Nemuną[12], [ir išilgai] griovio supildami pylimą su užtvara ir kuorais, kad patys galėtų vieni kitiems padėti, o priešą nuvyti. Ir nutarė jie veikiau mirti, negu atstoti nuo pilies juos nepaėmę.

Magistrui pavedus, maršalas brolis Heningas [Šindekopfas], vykdydamas savo pareigą, padalijo kariuomenę, nurodė kiekvienam savo vietą, paskyrė taip pat kariuomenę į salą saugoti savo laivų ir t. t., trečią dalį [išdėstė] aplink Kauno pilį, narsesnius — išilgai užtvaros ir t. t..

Pagaliau [maršalas] įsakė statyti mašinas ir kitus pabūklus sulig pilies aukščiu, o pilis buvo labai aukšta ir stipri. Tada [maršalas] atitraukė kariuomenę, nes pilyje buvo daug šaulių, kurių strėlės sunkiai žeidė krikščionis.

Tuomet Marienburgo dailidžių meistras Markvardas sugalvojo ir pastatė mašiną, arba sienodaužį (vokiškai *tumeler*[13]), kuriuo išgriovė kampinį priešpilio bokštą iš Nemuno pusės.

[Kitą] visiškai panašią [mašiną] pastatė Karaliaučiaus dailidžių meistras Motiejus, kuria visai sudaužė [priešpilio] bokštą, stovėjusį prie Neries. Su ta pačia mašina jis panašiai daužė pilies mūrą. Smarkiai apgriovė mūrą ir štrasburgiškiai su savo padargais.

Iš eilės minėtieji dailidžių meistrai, būtent Markvardas iš Marienburgo pastatė mašiną — bokštą, aukščio sulig pilimi, [pristumdami] ligi pilies griovio, [o] meistras Motiejus iš Elbingo — kitą rytuose, kurį nutempė į poziciją, kur stovėjo [Ordino] broliai iš Ragainės.

O karalius Kęstutis su didžiausia minia stovėjo prie Nemuno, kankinamas nerimo, o Algirdas su savo bajorais ir smerdais[14] — prie Neries, ir tariasi, ir ieško skubiai būdų, kaip pilį nuo tos apgulties išvaduoti.

Tuo tarpu magistras Vinrichas [iš Kniprodės] su savo aukščiausiais pareigūnais nuodugniai svarsto, kaip sutriuškinti tikėjimo ir kryžiaus priešus ir visiškai išgriauti pilį.

Susitaręs magistras užpila [priešpilio] griovį ir pastato atitinkamo aukščio statinius, kad jo [kariai] nuo jų galėtų įsiveržti į pilį. Stabmeldžiai, tatai suprasdami, iškiša iš mūro sijas, kad esąs pakeliamasis tiltas paliktų laisvas naudotis.

Nuo tol stabmeldžiai, puolami dieną ir naktį, negalėjo nė atsikvėpti, bet jie, krikščionių nelaimei, karžygiškai gynėsi. Ir jie nusileidžia [nuo išorinio mūro] su statybine medžiaga ir prie Neries [pastato] bokštą, iš kur strėlėmis padarė didelių nuostolių, [kol dailidžių] meistras Markvardas tą bokštą nuvertė į Nerį lyg liepos lapą. Taip buvo numuštas jų pasipūtimas.

Tada prūsai[15] ir vokiečiai [kryžininkai] greitai supuola prie vieno bokšto ir, padegę vieną namą, pradėjo laužti [priešpilio] mūrą, bet stabmeldžiai taip pat nulipo

nuo pilies vidaus mūro ginti priešpilio, kurio mūrą krikščionys buvo jau taip suknežinę, kad jis nuvirto drauge su stabmeldžiais. Krikščionys supuolę žeidžia juos ir žudo, ir šitaip užėmė priešpilį, o stabmeldžiai buvo priversti šliaužti [atgal] į pilį.

Žuvo tenai, name, ir krikščionių kartu su stabmeldžiais, ir niekas, pakliuvęs į jį, neišsigelbėjo, [visus] prarijo ugnis. Pakliuvę kaip į spąstus, vokiečiai bėgo baisiausiai išsigandę. Tada ir sudegė Morungeno teisėjas Jonas Cėnietis iš Vokietijos, ir dvejetas [Ordino] brolių sudegė. Sudegė taip pat Elbingo vėliavos [būrys?]. Apdegė nuo ugnies ir kai kurie kryžininkai.

O Šponheimo grafas[16] su savo vėliava vyriškai puola pilį, paskui jį seka Ordino vėliava, drauge veržiasi Firneburgo grafas Gerhardas[17] ir dvejetas Hohenlojės[18] kunigaikščių su kitais kryžininkais; po to Švento Jurgio vėliavos [būrys], vadovaujamas Jurgio iš Hertenbergo[19], kuris sekė ragainiškių pėdomis.

O maršalas, kaip vadas, žiūrėjo, kad viskas — mašinos ir t. t. — būtų budriai saugoma.

Ankstesnėje vietoje brolis Markvardas iškėlė naują mašiną, kuria [taip] trupina mūrinę pilies sieną baisiais smūgiais, kad ji pradėjo griūti.

Bet jau visai kariuomenei įkyrėjo ilgas, varginantis apgulimas, besitęsiantis keturiolika dienų[20]. Tad magistras, pasitaręs su aukščiausiais pareigūnais, pasiūlė pamėginti pulti visomis jėgomis ir šturmuoti. Būtent ugnyje išilgai mūro buvo pastatyti sienodaužių žinovai, kurie daužė mūrą, [bet] pilėnai iš vidaus jį užtaisydavo, nes iš lauko pusės juos nuvydavo krikščionys.

Pagaliau Verbų sekmadienį [IV.10] [Ordino][21] broliai apgulė pilį iš visų pusių, tikėdamiesi, kad pajėgs įsiveržti pro kiaurymę, kurią savo sumanumu buvo pra-

mušęs Marienburgo dailidžių meistras Markvardas. Šaudydami pro ją strėlėmis, [stabmeldžiai] labai kenkė krikščionims, tvirta gynyba užkirsdami jiems kelią. Pasitarus magistras stengėsi praplėsti kiaurymę ir įsakė triūsti iki Didžiojo penktadienio [1362.IV.15] — dieną ir naktį.

Kai Kęstutis[22] tatai pamatė, jis išsikvietė magistrą, ir kalbasi, užtikrinę vienas kitą, kad galės nekliudomi grįžti. Ir [Kęstutis] pasakė magistrui:

— Jeigu aš būčiau pilyje, niekados jos nepaimtumei [net] su visais tavo [krikščionimis].

Magistras jam atsakė:

— Ko gi išjojai iš pilies, kai mus pamatei?

Kęstutis tarė:

— Mano žmonės tuo metu buvo be jokio viršininko, turėjau pats tvarkyti besiginčijančius.

Ir sako magistras:

— Jeigu rasi reikalinga, pasiimk iš savo kariuomenės kiek nori [žmonių] ir eik laisvai į pilį, nes pasitikiu Viešpačiu, kad nei apginti, nei išlaikyti pilies nepajėgsite.

O Kęstutis sako:

— Kaip aš ten įeisiu, jei laukas užtvertas ir grioviu perkastas.

[Atsako] jam magistras:

— Duok žodį, kad kausies su manim, tai sulyginsiu lauką ir nuimsiu užtvaras.

Karalius [Kęstutis] nieko į tai neatsakė, o magistras [Vinrichas iš Kniprodės] tarė:

— Jeigu karalius nebeturi, ką mums pasakyti, tegul grįžta pas savo palydą.

Tuo tarpu iš pilies atėjo vienas rusas, vardu Michailas, ir atnešė ryšelį strėlių, vokiškai *selpschosse*[23].

O vienas bajoras, vardu Gelgaudas Genehutte[24] pranešė, kad pilėnai kenčią trūkumą, bet to nepaisydami dirbą strėles ir t. t., tikėdamiesi apginti pilį.

Pasitaręs su savaisiais, magistras liepė sukalti ir uždegti ties kiauryme [sienoje] sienos aukščio bokštą, o dailidžių meistras, darbo vadovas, iškėlė jį, kad [degantys] gabalai [kristų] į pilį. Lietuviai negalėjo pasitraukti dėl suvirtusių mūro akmenų ir dėl lygiaaukščio, kuris taip įsiliepsnojo, kad stabmeldžiai nebegalėjo užgesinti, kadangi Viešpats labai norėjo, kad jie mirtų šitaip tą pačią dieną, kurią Kristus kentėjo už mus.

Velykų išvakarėse [IV.16] minėtam dailidžių viršininkui buvo įsakyta, kad su savaisiais [žmonėmis] toje pačioje vietoje pastatytų kitą bokštą, lygų pilies aukščiui. Brandenburgo komtūras[25] pastatė jį vieton ir ėjo su saviškiais sargybą prie kitų darbų. Ir jis pastebėjo, kad mūras nuo sienodaužių smūgių ir mašinų iš lėto pradeda irti. [Tą] mūrą saugojo pats Karaliaučiaus komtūras[26] su 80 vyrų. Nenorėdamas statyti jų į pavojų, jis liepė jiems bėgti šalin, kad mūras ant jų neužgriūtų. Taip jie ir išsigelbėjo, kai mūras pagaliau nuvirto, Dievui davus, be pavojaus krikščionims.

Kareiviai, pamatę, kad mūras sugriuvo, subėgo džiūgaudami. [Ordino] brolis Ortolfas su savo žmonėmis [ir] Brandenburgo [dalimi] taip pat atskubėjo prie kiaurymės ir, susimaišę su stabmeldžiais, veržėsi į pilį. Atvyko ir maršalas, bet jis atšaukė kareivius atgal, nes dėl kiaurymės siaurumo, stabmeldžiams ginantis, niekas negalėjo prasimušti.

Paskui, nematydami jokios pagalbos, stabmeldžiai, kaip ir krikščionys, prinešė malkų ir pušų [padegimui]. Krikščionys svaidė ugnį į pilį, kurią dar buvo galima užgesinti. Taip pat ir krikščionims nebuvo kaip atsitraukti, ir jie žuvo tenai drauge su stabmeldžiais. Šitokiam mirties pavojuje krito pilis.

Kai kurie stabmeldžiai bėgo į vartus priešais Nerį. Tenai sustabdė juos Ragainės komtūras brolis Henrikas[27]. O su tais, kurie bėgo nuo mūro, kovojo brolis

Burkhardas iš Mansfeldo[28]. Ir ką tik rado, [visus] užmušė, išskyrus Kęstučio sūnų Vaidotą, kurį paėmė į nelaisvę su 36 stabmeldžiais[29]. Net 600 buvo nukautų, kiti liepsnose sudegė, o daugelis užtroško [degančioje] pilyje, ir taip užmušta [stabmeldžių] 3500; krikščionių — 200[30]. Tad iš džiaugsmo krikščionys užtraukė vokiškai tą šlovės giesmę: „Kristus prisikėlė", baigdami vokiškai: „Linksminkimės mes visi, kad stabmeldžiai liūdesy, Kyrie eleison".

To šturmo metu abu minėti karaliai nuliūdę stovėjo ant kalno ir viską matė, [bet] sukliudyti negalėjo. Ir jie prašė magistrą, kad teiktųsi jiems duoti belaisvių sąrašą. Per maršalą tatai buvo padaryta, ir [magistras] per savo notarą pranešė [lietuvių] karaliams [belaisvių] vardus ir skaičių, ir [jų] buvo tiktai 36. Todėl karalius apėmė didelis skausmas ir jie verkė, nes niekados nebuvo patyrę tokio nuostolio.

O magistras, džiaugsmo kupinas, šlovino su saviškiais Dievą.

Be kitko, karalių Velykų išvakarėse buvo labai išgąsdinęs šernas.

Magistro, [Ordino] maršalo ir Sembos vyskupo garbei vienas stabmeldys iš geros širdies paaukojo 12 riebių paršų ir vieną liesą karvę, sakydamas, kad [savo] namuose būtų padavęs užtektinai žvėrienos, ir prašė, kad tatai maloningai priimtų.

Velykų dieną [IV.17], iš ryto, [krikščionys] sueina klausyti mišių, kurias laikė Sembos vyskupas Baltramiejus. Jis pasakė žmonėms pamokslą, ragindamas garbinti Dievą. Didelėje linksmybėje jie giedojo įprastines tai šventei [giesmes]. Buvo taip pat paskelbta apie atlaidus, [suteiktus] Ordinui, ir [krikščionys] priima komuniją su vyskupo palaiminimu.

Po to išsiskirstė linksmi kiekvienas į savo vietą pusryčiauti. Pavalgius, kai trimitų garsai sušaukė kariuomenę, magistras su saviškiais nuvyko prie pilies, kurios mūro dalis tebestovėjo, paremta rąstais; dabar tą mūrą galutinai nuvertė.

Antrą Velykų dieną [IV.18] [Ordino] maršalas išvedė perkasą į Nemuną žemyn, ligi salos. Stabmeldžiai, matydami krikščionis nužygiuojančius, bėga prie užtvarų ir ardo jas, vydamiesi krikščionis, tikėdamiesi sumušti paskutiniuosius, bet Dievas apgynė. Jie pasitraukė be nuostolių ir išardė tiltą, kurį buvo pasistatę ant laivų.

Pagaliau maršalas pagal magistro įsakymą kiekvienam nurodė jo laivą, kuriuo, atlaikius mišias, galėjo saugiai keliauti. Tad papietavę su džiaugsmu pakėlė inkarus.

O Pieštvės ir Veliuonos pilėnus bei kitus aplinkinius stabmeldžius, matančius ir besistebinčius tokiu krikščionių laimėjimu, Dievo jiems duotu, apėmė didžiausia baimė.

55. 1363 metais[1] magistras Vinrichas [iš Kniprodės], didysis komtūras brolis Volfas iš Baldersheimo, maršalas brolis Heningas Šindekopfas, brolis Ortolfas iš Tryro — šitie, taip pat kryžininkai[2] žygiuoja į salą, vokiškai Gotersverderį[3], kurioje Kęstutis buvo pastatydinęs pilaitę, ir ją visiškai sudegina, kartu ir tiltą. Tada magistras su kariuomene, skirta pulti Veliuonai, pasuko prieš Pieštvės pilį, ją visai sunaikino.

Pavalgius [magistras] laivais atplaukė į Veliuoną, sudegino tenai užtvaras. [Krikščionys] ten iškasa griovį, supila pylimą ir įsistiprina. [Magistras] pastatė mašiną, su kuria įnirtę daužė pilį, ir ketvirtą dieną nugalėjo. Goštautas[4], buvęs tenai seniūnu, priblokštas nori derėtis

su magistru, o maršalas ištiesė jam ranką sakydamas: nenoriu, kad [mane] kaltintum, jeigu išeidamas [pasiduoti] būsi nužudytas. Ir jis buvo nužudytas, ir [su juo] daug stabmeldžių, o 500 paimti nelaisvėn ir supančioti. Penktą dieną [magistras] išeina iš stovėjimo vietos ir, ką tik grįždamas sutiko, ėmė arba žudė.

56. Neilgai trukus magistras su minėtaisiais aukštaisiais pareigūnais nutarė daryti žygį su didžiausia kariuomene, kurioje dalyvavo Sembos vyskupas Baltramiejus, Bavarijos kunigaikštis Rupertas[1] ir daug šaunių riterių. Magistras Vinrichas [iš Kniprodės] liepė įrengti stovyklą senoje vietoje[2]; minėtasis [Bavarijos] kunigaikštis [Rupertas] — viduryje, stabmeldžių akivaizdoje, ir jie žygiuoja skubiai į Ariogalos kraštą[3], ketindami jį visai nualinti.

Nepailstančio maršalo rūpesčiu buvo paruoštas maršrutas, ir Šventosios Agnetės dieną [1364.I.21] kariuomenė įsiveržia, bet gyventojai buvo įspėti. Vis dėlto [krikščionys] nemeta pradėto darbo, ir penktą dieną maršalas nuvedė pulti Pernaravos krašto, kuris nebuvo pasiruošęs, nes žmonės netikėjo, kad [krikščionys] per penkias dienas galėtų įveikti tokį atstumą. Tuomet susirėmime, kuriame dalyvavo Ragainės[4], Osterodės[5] ir kt. komtūrai, daug stabmeldžių krito nukauti ar pateko nelaisvėn.

Žygiuodami gilyn, jie už trijų mylių, arti Labūnavos[6], priėjo vietovę, apsaugotą stipriomis užtvaromis ir t. t., tačiau [Ordino] brolių [būrys] išardęs padega užtvaras, ir, apiplėšęs vietovę, grįžta pas magistrą, kuris su visa kariuomene pasuka keliu, prieš tai Ragainės brolių pražygiuotu, ir perėjo per užtvaras. O visi pasitaikę [stabmeldžiai] buvo nužudyti, ir [krikščionys] padarė jiems visokeriopos žalos.

Po to kartu įsiveržia į Labūnavos kraštą, kuriame nakvoja, ir kitą dieną visą išdegina, vyrus ir moteris su vaikais [vienus] išžudę, kitus nusiveda.

Toliau trečią dieną magistras įžengia į kraštą, lietuviškai vadinamą Žeimiais[7], kurį panašiai sunaikino. O sukelto Žeimiuose gaisro [pašvaistę] pamatė Livonijos [ordino] broliai[8], kurie taip pat buvo įsiveržę į Lietuvą, [niokodami] aprašytu būdu, bet išsklaidytais būriais.

[Čia] atsirado vienas tarnas, vardu Hankė Pašedachas, kuris buvo persimetęs stabmeldžių pusėn, nors buvo krikščionis ir prieš kurį laiką tarnavo pas Livonijos maršalą. Kai jo klausė, kiek [lietuvių] buvo užmušta Kaune, jis pasakė, kaip buvo iš tikrųjų — bent 350[9].

Praėjus ketvirtai dienai, [Prūsijos] magistras [Vinrichas iš Kniprodės] nebežygiavo [toliau], o sustojo vietoje. Čia pasirodė Brandenburgo komtūras[10] su 5 belaisviais ir pranešė, kad netoliese esą livoniečiai. Ir atžygiavo Livonijos maršalas su 5 vėliavomis. Jis papasakojo, kaip sekėsi tris [paskutines] dienas [Livonijos] magistrui, kuris stovėjo netoliese su didele kariuomene. [Prūsijos] magistras pavedė jam perduoti [Livonijos magistrui], kad Ordino labui atvyktų pas jį, [Prūsijos magistrą]. Ir susitinka [abu] pietums, kurių metu slaptai svarstydami tariasi, kaip niokoti stabmeldžių kraštą, bet išsiskyrė [nuomonės]. Livonijos magistras norėjo tęsti [Labūnavos] krašto naikinimą, o [Prūsijos] magistras nebenorėjo gaišti, nes ketino pulti [dar] kitą stabmeldžių kraštą, ir ilgiau kaip ketvertui naktų [priešo] žemėje nebenorėjo pasilikti.

Po to Ragainės komtūras [Henrikas iš Šioningeno] atvedė pas Livonijos magistrą minėtąjį tarną Hankę. [Livonijos magistras] įtūžo [ir] liepė komtūrui jį prideramai nubausti. Hankė maldavo pasigailėti, žadėdamas nu-

vesti juos į vietą, kurioje rasią ir galėsią nužudyti, ir t. t. daug [stabmeldžių] — vyrų ir moterų, bet jau buvo per daug vėlus laikas, ir [Livonijos] magistras įsakė Hankę nužudyti.

Pagaliau Livonijos magistras [atsisveikina] draugiškai su Prūsijos magistru [ir] pasuka į savo kariuomenę. Paskui jį į Livoniją išvyko daug svečių iš [Prūsijos] magistro kariuomenės.

Penktą dieną [Prūsijos] magistras su pareigūnais išžygiavo į esančias prie Neries vietoves — Svilonis[11] ir į kitą, vadinamą Šatijais[12], ir sučiupo ten vieną žynį[13], kuris *pažadėjo nuvesiąs juos į vietą, kurioje jie rasią* daug stabmeldžių, subėgusių iš trijų apylinkių.

Pasitaręs su aukščiausiaisiais pareigūnais, magistras įsako Ragainės komtūrui, Sembos teisėjui[14] ir keliems Kulmo žemės komtūrams skubėti ten, kur juos nuves minėtasis žynys.

Po to, šeštą dieną, [Marijos] Ėmimo į dangų išvakarėse[15], žynio vedami jie įeina į Varluvos žemę[16]. Tenai klaikioje girioje užklumpa trijų kaimų žmones, subėgusius iš minėto [Varluvos] krašto. [Būtent] magistrui ir aukštiesiems pareigūnams buvo pranešta, kad šitaip, tarp pelkių ir užtvarų, buvo subėgę pirmo kaimo gyventojai, užtat jų kaimas buvo sudegintas. Tada pasiųstieji manę pasitraukti ir grįžti atgal, bet Ragainės komtūras Henrikas [iš] Šioningeno ir [didžiojo magistro pavaduotojas] narsusis brolis Burkhardas [iš] Mansfeldo susitarę sekti paskui žynį, o drauge — ir likusieji, skubomis nujoję nuo ten pusę mylios ir radę du kaimus, kurių gyventojai, kaip jie pamatė, buvo išbėgioję, panašiai kaip dar kito kaimo tame pačiame krašte.

Tada [žynys] nuvedė juos į vietą, kurioje rado subėgusius stabmeldžius, ir čiupo vyrus, moteris, vaikus ir t.

t., vienus užmušinėjo, kitus varėsi su savimi, ir taip iškriko [krikščionys], šen bei ten raiti puldinėdami, kad prie ragainiškių vėliavos liko tik 8 vyrai.

Ir naktį išsiųstieji viršininkai sugrįžo pas magistrą, nerimastaujantį dėl jų vėlavimo. Tad jiems parsiradus visiems pasidarė linksmiau.

Po to magistras ir aukščiausieji pareigūnai su savo kariuomene [iš Varluvos] pereina į Stayten[17], paskui leidžiasi žemyn, laikydamiesi arčiau Neries, į Kulautuvos kaimą Paštuvos žemėje[18], kurioje apsistojo ir pasidarbavo kaip priešai, sudegindami tą kaimą [ir] visai sunaikindami.

Iš ten aštuntą dieną visa kariuomenė, skleisdama siaubą, perėjo į Paštuvos, Gaižuvos[19] apylinkes už Nemuno [?] ir toje vietoje, kur seniau stovėjo Pieštvės ir Veliuonos pilys, pernakvojo šiek tiek žemiau, arti pilaitės, vadinamos Renze[20], ir kartu apsupo pilis, bet nieko ten nelaimėjo.

Devintą dieną prieina vietą, kurioje buvo palikę savo maistą, nes Viešpats buvo praturtinęs juos gausiu grobiu — belaisviais vyrais, moterimis ir t. t. Net nebuvo žinoma, kiek buvo užmuštų [stabmeldžių], o [krikščionys] grįžo nenukentėję, vesdamiesi pagautus lietuvius ir rusus.

57. Tuo permainingu žiemos metu į Livoniją atvyko Hanau grafas[1]. Pagaliau per gavėnią [1364.II.6—III.24] maršalas [Heningas Šindekopfas] sukviečia [kryžininkų] kariuomenę Gardino apgulimui, kėsindamasis ir prieš rusus. Su juo ir anglai[2], o Hanau grafas vardan to žygio parvyko iš Livonijos. Anglai išžygiuoja, iškėlę Švento Jurgio vėliavą. Hanau grafas dėl to užpyko [ir] norėjo juos pulti, bet [Ordino] broliai neleido, o nešti vėliavą paveda ponui Kunonui iš Hatenšteino. Ir šitaip vienin-

gai, kartu su svečiais prieina Gardino pilį ir nepasiruošusį kraštą, kurį nežmoniškai nuniokoja. Dėl to karalius, vardu Patirkas[3], kalbėjosi su [Ordino] maršalu, atsivedęs moteris su vaikais, vaišindamas rusų papratimu alumi ir midumi.

Kitais metais Kęstutis davė jam kitą valdą Rusų žemėje, nes jis buvo palankus Ordinui.

Naktį buvo matyti, kaip Kęstučio svainis[4] įėjo į pilį su trimis šimtais vyrų, kuriems buvo pavedęs kariauti dykroje.

[Ordino] maršalas suka atgal, niokodamas aplinkui, ir per Nemuną grįžta į Prūsiją. Parvykę tenai be nuostolių, išsidalijo belaisvius ir kita. Kiekvienas gavo savo dalį.

58. 1364 metais nuo mūsų [Viešpaties] Kristaus gimimo, [Švento] Jono Krikštytojo Gimimo dieną [VI.24], [Varmės] vyskupas Jonas Štreifrokas[1] atstatė Vartenbergo miestą. Stovėdamas su savo vyresniaisiais pareigūnais ir ištikimais patarėjais, jis pats [rikiavo] darbą atstatomoje pilyje. Ir [miestas] buvo atstatytas, ir baigti įtvirtinimai. Aplinkui jį apjuosė pylimu su [ąžuolinių] rąstų siena, su bokštais, tvirtesniais už buvusius. Lygia dalia liepė [vyskupas] atstatyti, kas buvo sudeginta. Taip pat jis pastatydino vienuolyną pranciškonų ordino vienuoliams.

59. Po minėto laiko tarpo[1] Kęstutis pastatydino pilį Vyrgalės saloje, priešais [upės], lietuviškai Nevėžio [žiotis], kurią lietuviai pavadino Naujuoju Kaunu, ir tiltą per Nemuną, kurį jie budriai saugojo.

Išgirdęs tokį gandą, magistras [Vinrichas iš Kniprodės] sušaukia aukščiausius pareigūnus, sako, kad Kaune lietuviai vėl stato pilį [ir klausia]:

— Kaip jums atrodo, ką reikėtų daryti?

O jie atsako:

— Mūsų noras — išgriauti visai, kas naujo pastatyta.

Ir magistras liepė sušaukti kariuomenę, kuriai susirinkus, rudens metu plaukia Nemunu į Lietuvą, o su jais — Sembos vyskupas, ponas Baltramiejus.

Ir priplaukia Trapėnus[2], ir magistras, pasitaręs su saviškiais, įsakė laivų [prieplauką] apkasti pylimu. Ir jie ateina į vietą, kur [lietuvių] karalius buvo pastatęs [pilį], o Dievas davė, kad stabmeldžiai tuojau pasitraukė. Šitaip užėmę visą salą, krikščionys greitai nusprendžia susidoroti su pilimi, o užėmę — paversti ją pelenais.

Tilte per Nemuną stabmeldžiai turėjo taip pat du bokštus, kuriuose manė gintis, tačiau apleidžia [tuos] bokštus, matydami, kad atplaukia su kariuomene Ragainės komtūras [Henrikas iš Šioningeno], norėjęs sukliudyti, kad stabmeldžiai nepabėgtų iš bokštų. Ir taip pilis su bokštais buvo nedelsiant paimta[3].

Rytdienos rytą [Ordino] maršalas nekliudomas padegė pilį, ir ji sudegė ligi pamato, o stabmeldžių gudrumas nuėjo niekais.

Magistras su saviškiais iš [tos] vietos nuėjo į [Pieštvę][4].

Atvyko Kęstutis, skundėsi dėl šitokio nuostolio. O [ten dar] buvo Henrikas Šioningenas, Ragainės komtūras[5]. Paklausinėjęs jį, karalius [Kęstutis] suprato, kad krikščionys su kariuomene nori eiti į Pieštvę ir į Veliuoną, tad išskubėjo prie tų pilių.

Magistras su aukštaisiais pareigūnais ir visa kariauna plaukia Nemunu žemyn. Nuvykęs tenai, Ragainės komtūras sušuko karaliui:

— Pasiduokite belaisviu į magistro rankas, ir jis paleis jus už garbės žodį, [kad išsipirksite][6].

Išgirdę tai, stabmeldžiai kalbėjo:

— Neatsilaikysime prieš juos. — Ir jie atsakė komtūrui:

— Mes linkę išeiti [iš pilies] ir su visu turtu atiduoti save, žmonas, vaikus ir t. t. į magistro rankas ir neapgaudinėsime, o ištikimai [to laikysimės].

Komtūras paskyrė jiems apsisprendimo dieną, kurią jis išklausysiąs galutinio atsakymo. Po to minėtasis Ragainės komtūras parplaukė pas magistrą laivu, kur buvo [ir] kiti aukščiausieji pareigūnai, kuriuos išvardija istorija ir kurie jau buvo ne kartą paminėti. Visi jie sutinka su karaliaus bei stabmeldžių paleidimu ir po pasitarimo plaukia pavandeniui, norėdami [patekti] į Pieštvę ir į Veliuoną.

Ir jie siunčia į Pieštvę Ragainės komtūrą [Henriką iš Šioningeno], kad išsiteirautų kaip reikiant, ar jie nusprendė pasiduoti su pilimi. Ir [komtūras] pareikalavo [pakviesti Pieštvės pilies] seniūną, iš kurio stengėsi išgauti atsakymą, [ir] tasai tarė:

— Nežinau, ką jie[7] mano daryti.

Tuoj po to buvo matyti, kad jie išeidinėja [iš pilies] ir visi pabėga. Ir tuojau priėjo komtūras, pilį sudegino iki pamatų ir sugrįžta pas magistrą, ir drauge vyksta į Veliuoną.

Tenai stovėjo 10 dienų ir pasidirbdino mašiną, kurią maršalas nutaikė į priešpilio sieną. Elbingo komtūras stojo su 4 sienodaužiais, toliau priešpilį puola brolis Ortolfas [iš Tryro][8] su 4 sienodaužiais. Kitą naktį mašinos pristumiamos [arčiau] ir begriaudami sulygina priešpilį su žeme.

[Ordino] maršalas siūlė [Veliuonos] seniūnui ir stabmeldžiams, kad pasiduotų Ordinui, bet negavo atsakymo, nes jie tikėjosi, kad pajėgs apsiginti.

Trečią dieną, matydami, kad priešpilis išgriautas, krikščionys subėga greitai ir išgriauna išorinę sieną, ir padega. Kitame kampe dalį pilies padega elbingiečiai. Vėjas įpūtė liepsną, ir kilo milžiniškas gaisras.

Seniūnas Goštautas ima šauktis maršalo, brolio Heningo Šindekopfo, kad teiktųsi, kaip pridera, garbės ir šlovės vardan paimti jį belaisviu. [Maršalas] tą padarė ir pasiuntė jį į savo palapinę, bet kareiviai nužudė Goštautą. Maršalui tai labai nepatiko, ir jis buvo pradėjęs skųstis dėl jo nužudymo.

O piliai niekas negalėjo padėti ir t. t. Stabmeldžiai prašo, kad jiems būtų leista išeiti iš pilies, nes jiems nebebuvo progos pabėgti. Užtat ten buvo užmušta 100 tų su skydais, kurie laikėsi pilyje ir ją gynė. O pylimą [krikščionys] nukasa ir [žemę] išbarsto.

Tuo tarpu Kęstutis puolė Prūsiją ir, kai įėjo į dykrą, sužinojo iš sučiuptų žvejų, kad magistras su savo [kariuomene] visai sugriovęs dvi pilis — Veliuoną ir Pieštvę ir kad jau su sielos linksmybe sugrįžęs namo. Karalius [Kęstutis] nenorėjo tikėti[9]. Vis dėlto [krikščionys] sugrįžo visi linksmi su pergale ir belaisviais.

60. Tais pačiais metais[1], per gavėnią, Kęstutis atėjo į [Sembos] vyskupo žemę, apie Jurgenburgą[2], o gyventojai nebuvo įspėti, ir stabmeldžiai džiaugdamiesi įsiveržia iki *vokiškai vadinamos* Probstvaldės[3], nusiveda 30 belaisvių ir padaro krikščionims daug nuostolių.

Po to, žiemą, brolis Henrikas [iš Šioningeno] pasikvietė iš toli savanorius. Įjoję į dykrą, plėšikų papratimu jie užpuldinėja stabmeldžius, pasalūniškai jodinėdami, ir sutiktus stabmeldžius ėmė nelaisvėn, ir t. t., būtent paėmė vieną bajorą, Vaidį vardu, ir pagrobė iš jų daug turto.

Po to joja į dykrą dvylika skalvių iš Ragainės. Tuo pat metu Kęstutis paskyrė 150 lietuvių iš Skalvos kaimo[4] saugoti kelių. Pastaruosius su riksmu užpuolė 12 minėtųjų, išgąsdino ir privertė bėgti, ne vieną iš jų sužeidė ir atėmė iš jų skydus bei ietis. Mat lietuviai tikėjosi, kad [skalvių] yra didelis būrys.

Be kitko, Henrikas iš Šioningeno buvo įsiveržęs į žemaičių žemę, kurią neįspėtą nuniokoja ugnimi ir kalaviju. Grįžtantį jį ima vytis stabmeldžiai, pėsti ir raiti, ir, patekę į sunkią padėtį, [Ordino] broliai pameta grobį. Ir broliai buvo paimti nelaisvėn, ir taip už bausmę pralaimėjo.

61. 1365 metais Kęstutis, įžengęs į dykrą, priėjo Angerburgą[1]. Pataikė, kad nei viršininko, nei jo pavaduotojo nebuvo pilyje, ir puolęs [Kęstutis] užėmė pilį ir paėmė tik 8 vyrus[2], kurie turėjo ją ginti.

Tais pačiais metais Ragainės komtūras[3], Sembos teisėjas[4] su tebesančiais [Prūsijoje] kryžininkais puola Ariogalą ir Paštuvos žemę ir tris dienas alina žudydami, gaudydami belaisvius ir plėšdami, ir išsiveda didelį grobį. [Ragainės] komtūras buvo [Burkhardas] iš Mansfeldo, [Sembos] teisėjas — Riudigeris iš Elnerio; [iš kryžininkų] — Varviko grafas[5], kuris jau metus buvo Prūsijoje su savo [žmonėmis].

Penktadienį prieš sekmadienį, vadinamą *Exurge*[6], keturi karaliai, būtent Kęstutis, Algirdas, Patirkas iš Gardino ir Aleksandras[7], krikščionių nelaimei, puola Skalvos žemę[8] su 4000 [vyrų], trimis voromis, ir paėmė bei sudegino dvi pilis — Kaustryčių[9] ir t. t.[10], vyrus ir moteris nusivesdami nelaisvėn. Ir jie skuba prie vandenų, vadinamų Kuršių mariomis, kur sugavo 14 žvejų ir nusivarė komtūro arklius. Linksmi jie greitai parjoja pas karalių, [buvusį] prie Ragainės, atnašauja dievams tau-

ro kraują ir paaukoja vieną [belaisvį] Henzelį Nojenšteiną, įmesdami jį į ugnį.

Kitas brolis[11] nuniokojo Skalvos žemę, o 800 tenykščių gyventojų pasidavė lietuviams. Visus abiejų lyčių imtinius jie išsivedė su savimi ir taip parėjo į [savo] tėvynę.

62. Po to, [Marijos] Ėmimo į dangų dieną [1365.VIII.15], magistras Vinrichas [iš Kniprodės] su aukštaisiais pareigūnais ir t. t., sutelkė kariuomenę, galvodami paimti Vilniaus pilį. Kai, nesuradę dar brastos, kėlėsi per upę, vadinamą Nerimi, prigėrė magistro kamereris Sanderis. Ir jie įsiveržia į Paparčių[1] ir Slawegen[2] apylinkes, kurias niokoja dvi dienas. O priėję Nemuną, pasistatė tiltą, kuriuo perėjo patys, nešdamiesi savo mantą; arklius perplukdė. Pagaliau nužygiavo žemyn pagal Nemuną ligi laivų [stovėjimo] vietos ir maisto ir [plaukdami] pasiekė [Prūsijos] žemę.

63a. Pasitaikė[1], kad, Kęstučiui išvykus į žygį, vienas iš stabmeldžių — karalius, vardu Butautas, pasiliko namie ir su savo bajorais, ir su kitais, ir su savo broliu Survila[2] įjojo į dykrą, [o] savo vedlį, vardu Dirsūnas[3], nusiuntė į Karaliaučių, bet vėliau gailėjosi, nes [tasai] karaliaus sūnų kiekvieną kartą uždarydavo į rūsį. Paskui jis sugrįžo į Lietuvą.

Karalius Butautas[4] su saviškiais atjojo į Įsrutį[5]. Viršininkas [Henrikas iš Šioningeno] priėmė jį su džiaugsmu. Pagaliau Henrikas Šioningenas nulydėjo juos pas magistrą, kuris visus [juos] su džiaugsmu priėmė, o Prūsijos gyventojai reiškė jiems pagarbą. Atvyksta į Marienburgą[6]. Sušaukiami aukščiausieji pareigūnai, ir jie drauge tariasi, kada turėtų priimti krikštą, ir [krikšto] vietą paskiria Karaliaučių, kaip patogesnį svečiams anglams — Varviko grafui[7], Tomui iš Ufordo[8]. Dalyvavo ir

vokiečių, kurie visi džiūgauja dėl jų atsivertimo. Pakviesti buvo ir Varmės vyskupas Jonas bei Sembos [vyskupas Baltramiejus] su daugeliu kunigų ir t. t. Ir daug kas pagerbė karalių [Butautą] įvairiomis dovanomis.

63b. Tą atlikęs, magistras [Vinrichas iš Kniprodės] su karaliumi [Butautu] ir aukščiausiais pareigūnais ruošiasi karo žygiui [Marijos] Ėmimo į dangų dieną [1365.VIII.15]. Buvo įsakyta, kad kiekvienas gabentųsi maisto mažiausiai mėnesiui. Taip per minėtąją šventę užpuola Lietuvą ir su kariuomene įsiveržia į Gaižuvos kraštą. Perėję didelę girią, įeina į neįspėtą Labūnavos kraštą, žudo ir ima nelaisvėn. Pagaliau prie Nevėžio upės, kur buvo brasta, prie kurios kariuomenė buvo apsistojusi, užeina vieno bajoro Ivano dvarą[1]. Ir tasai Ivanas, balsu šaukdamas, maldavo per savo sūnų, kad maršalas nedegintų jo namų, idant pats galėtų juose rasti prieglobstį grįždamas atgal. O jis atsakė:

— Senas lūšnas reikia deginti, naujas statyti.

Išgirdę tokį atsakymą, stabmeldžiai bėga į dvarą, tikėdamiesi išsigelbėti, bet krikščionys, šaudydami iš lankų ir t. t., stabmeldžius išguldo, Ivaną paima į nelaisvę.

[Toliau] magistras su kariuomene užpuola Žeimių kraštą, kurį krikščionys išdegino. Paskui [žygiuoja] prieš šventupėnus[2], taip pat vilkmergiškius[3] ir t. t., kuriuos niokoja panašiu būdu. Pagaliau prieina Vilniaus pilį ir išsikviečia seniūną, tikėdamiesi šitaip užvaldyti pilį. O magistras sako saviškiams:

— O mes prisidėkime, [kariaudami] iš toliau, kad nebūtume apgauti ir nenukentėtume.

Ir išdegino visa aplinkui pilį[4], ir sugrįžo pas kariuomenę. Rytą atsikėlę ateina į Labūnavos kraštą, ten viską nuniokojo. Vėliau vakare raiti pabėgo 4 karaliaus Butauto tarnai ir davė stabmeldžiams žinią apie krikščionių planą.

Po penkių dienų [krikščionys] keliomis voromis atžygiuoja arčiau Neries. Magistras su maršalu padarė vertą pagyrimo žygį.

Elbingo komtūras Ortolfas [iš Tryro], Christburgo komtūras Verneris [iš Rundorfo] siaubė stabmeldžius. Sembiečiai[5] su vyskupo vyrais buvo nužygiavę pulti Maišiagalos pilies[6]. Iš šios ir [dar] iš kitos [pilies][7] stabmeldžiai gėdingai pabėgo, palikę jas ir atidavę, ir jos su visa įranga buvo paverstos pelenais.

Tą pačią [šeštą] dieną abi minėtos kariuomenės žygiuoja iki tamsos. Septintą dieną niokoja kraštą ir iš visur sueina prie tilto. Stabmeldžiai sukliudė pereiti [per upę], ir jie seka paskui krikščionis ir sudegino tiltą. Dėl to stabmeldžiai džiūgavo, bet veltui. Krikščionims sėdant ant žirgų, kelią pastojo 500 stabmeldžių[8]. [Ragainės] komtūras [Burkhardas iš Mansfeldo] siūlo jiems pasiduoti, jei nori likti gyvi, ir su 50 vyrų smogia, ir priverčia stabmeldžius bėgti. Naktį jis sugrįžta pas magistrą, kuris nudžiunga dėl jo grįžimo.

Tęsdamas žygį, aštuntą dieną [magistras] su kariuomene leidžiasi pagal Nerį ir pridarė visokios žalos degindamas ir t. t. Devintąją ilgu ruožu degina apylinkes. Dešimtosios dienos rytą magistras su maršalu ir t. t. įžengia į Sloassem[8], kurią taip pat sudegina. Po to krauna balnus į laivus ir laivais linksmi persikelia [per upę], o arklius perplukdo. Pagaliau, kiekvienam pasiėmus savo arklį ir pasibalnojus, o stabmeldžiams nežinant, džiaugdamiesi parvyksta namo.

64. Po to stabmeldžiai surenka kariuomenę ir degindami niokoja aplinkui Nordenburgą[1] skersai ir išilgai, nes gyventojai nebuvo įspėti. Stabmeldžiai sunaikina papilį, ietimis išbado galvijus, paėmė daugiau kaip 30 belaisvių, arklius nusivedė. Daug buvo ir užmuštų, taip

pat ir viršininkas [Kunonas] iš Hatenšteino[2]. Ir [stabmeldžiai] išžygiuoja per Kirsnos girią[3] Lioceno[4] link ir, nieko nebenuveikę, suka namo.

Tais pačiais [1366] metais Kęstutis smarkiai puola Johanisburgą[5] ir jį paėmė, o jo viršininkas su savaisiais pabėgo į išvietės bokštą. Tenai stovėjo valtys, kuriomis [stabmeldžiai] pridarė žalos — pakrauna jas malkomis ir derva, uždega ir nuplukdo po bokštu, o vėjas pakėlė ugnį aukštyn. Bet viršininkas Jonas Kolinas su savo palydovais išsigelbėjo iš pilies, ir ji buvo sudeginta.

Ir sumanė karalius [Kęstutis] apiplėšti [dar] Girdavos kraštą[6] ir t. t. O [Girdavos] viršininkas jojo į Nordenburgą su 12 raitelių, apsiginklavusių skydais ir ietimis, užsimovę šalmus, ir t. t. O priekyje, tarp karvių, buvo 20 lietuvių, kurie, pažinę [Girdavos] viršininką, nubėga pas karalių ir sako, kad tikrai matę ginkluotus. Ir karalius [Kęstutis] pabijojo, kad kraštas gali būti įspėtas, ir perėjo į Angerburgą[7], skubėdamas namo. [Girdavos] viršininkas sugrįžęs papasakojo, kad dykroje matęs žvalgus. Viršininko pavardė — Ulrichas Meinegeris[8].

65. Tais pačiais [1366][1] metais[2] Rygos arkivyskupas, vardu Fromholdas[3], rašė Prūsijos magistrui, pareikšdamas pageidavimą susitikti savo bylos su Livonijos magistru[4] nagrinėjimo reikalu. [Prūsijos] magistrui su aukštaisiais pareigūnais apsvarsčius ją Gdanske, bet neužbaigus, arkivyskupas Fromholdas gavo iš popiežiaus Urbono[5] laiškus dvasiškajai vyresnybei ir kunigams. Tais laiškais Livonijos magistras buvo pamokytas, kad taikytųsi su arkivyskupu, o jeigu nepanorėsiąs tokio įspėjimo priimti ir paklusti, tuomet popiežius prispausiąs jį, uždėdamas ekskomunikos bausmę ir t. t.. Todėl magistrai suvažiuoja, nagrinėja tuos laiškus ir svarsto. Tenai dalyvavo taip pat [Rygos] arkivyskupas su Tartu vysku-

pu Jonu, su Liubeko [vyskupu][6], su daugeliu kitų vyskupų[7] ir aukštos kilmės asmenų, kurie stengėsi priešininkus sutaikyti. Pirmiausia Rygos [arkivyskupas] išdėstė savo kaltinimus [Livonijos] magistrui, o magistras atsakė iš Ordino pusės, bet [didysis] magistras Vinrichas [iš Kniprodės] nuramino šalis ir sutaikė, [ir] jos patvirtino susitarimą raštais ir antspaudais. Tuomet magistrui ir arkivyskupui sutartis patiko, [o] dabar nuolatos laužoma, nes Rygos [arkivyskupas] gyventi be bylinėjimosi negali.

66. Tuo pat metu Bergo kunigaikštis[1] su daugeliu buvo [Prūsijos] žemėje. Jam reikalaujant buvo surengtas žygis laivais. Ir atplaukia jie į salą, vokiškai Gotesverderį. Negalėdami joje įgyvendinti savo pasiryžimo ir nugalėti stabmeldžius, jie perėjo į Kulautuvą[2], o stabmeldžiai subėga ir pastoja jiems kelią atgal į laivus. Girdavos viršininkas su savo nosutėmis[3] spaudžia prie laivo, priešais jį atbėga stabmeldžiai su dešimtimis iečių, su kovos kirviais, su daugeliu akmenų ir vėzdų. Tačiau, Dievo padedamas, jis ištrūko iš jų rankų.

67. Rudenį[1] buvo įvykis, kad Krokuvos karalius [Kazimieras] pasirodė Marienburge pas magistrą, [norėdamas] ištirti krašto padėtį. Magistras priėmė jį, kaip pridera karaliui, pagerbė ir atvėrė rūsius bei virtuves ir davė, ko reikėjo jam ir jo arkliams. Ir [karalius Kazimieras] viešėjo tenai, ir drauge linksminosi tris dienas, ir ėmė prašyti magistrą didelio dalyko (kas ir [Ordino] ponams neužkliuvo), būtent, kad mielai apžiūrėtų pilį virš gyvenamųjų patalpų, ir t. t. O magistras liepė viską parodyti. Paėmęs pavaduotoją, įsakė jam eiti su karaliumi ir viską apžiūrėti.

Pamatęs visa, karalius rimtai pasakė magistrui:

— Pone, vos nebuvau apgautas, bet žinau, [kas] išdavikai. Ketinau su jumis kariauti, [nes] jie sakė, kad jūs stokojate maisto. Bet dabar matau kitką ir gausybę atsargų, ir t. t. Nebesivaidysiu su jumis. Maniškiai negalėjo tuo patikėti, ką aš pamačiau šioje pilyje (neskaitant, ko nemačiau), — kad pilna maisto.

Ir, magistrui leidus, [karalius] išvyko namo ir, kol *[jis] buvo gyvas, Ordinas jam buvo draugiškas.*

68. Į Prūsiją su daugeliu atvyko Julicho kunigaikštis[1] ir buvo labai pagerbtas. Jis atliko žygį už Ordino reikalą į Ariogalos žemę, kurioje išbuvo parą, kaudamiesi su žemaičiais. Maistą jie buvo palikę prie Raudonės upės ir sugrįžę pamatė, kad maistą veliuoniškiai nusinešė. Rytojaus dieną jie skuba į Ragainę ir toliau po to Įsrutin, skubėdami į Prūsiją. Mat Nemune jau pajudėjo ledas, jo stiprumu nebepasikliovė.

69. 13[66] metais[1] ir t. t. Heningas Šindekopfas su saviškių žinia nutarė susitikti su Kęstučiu. Minėtasis maršalas nedideliu būriu su aukštaisiais pareigūnais ir su Įsruties viršininku[2] atjojo į Ragainę. [Čia jis] išgirdo, kad karalius Kęstutis su didele palyda atvyko prie Įsruties ir kad [Įsruties] viršininko žvalgai matė lietuvius bestovyklaujančius.

Pasiųstieji į priekį lietuviai buvo sužeidę ietimi didelį taurą[3], kuris įsiutęs pasileido bėgti kariuomenės link. Pamatęs jį, Kęstutis tarė savo bajorams:

— Lauke yra ginkluotų!

Ir jis su savaisiais griebia už ginklų, ir, jodamas dieną naktį, neduodamas ilsėtis, atjojo nelauktai prie Tamaviškių[4], skubindamas Įsrutin.

[Ordino] broliai sužino apie karaliaus atvykimą, sėdėdami dar už pietų stalo, ir jie vos spėjo pakelti tiltą. O karalius [Kęstutis], pamatęs arklius, ėmė ir parsivarė

namo, ir užmušė, ir supančiojo penkiasdešimt belaisvių, ir t. t., ir nuskubėjo į paskirtąjį susitikimą su [Ordino] maršalu. O karalius [Kęstutis] su saviškiais sėdėjo raiti ant [pilies] viršininko arklių. Ir viršininkas sako, kad šito nesitikėjęs. O karalius:

— Tokie dabar laikai!

Tais pačiais metais minėtasis [Įsruties] viršininkas išjojo į dykrą prieš stabmeldžius ir surengė jiems pasalą, išsiųsdamas į priekį 8 vyrus išžvalgyti kelių. Su krikščionimis susidūrė Dirsūno[5] sūnus su 20 [vyrų], su kuriais nežmoniškai pasielgia ir [taip] sučiumpa, kad tiktai keli [krikščionys] ištrūko.

70. Paskui Kęstutis su būriu nelauktai pasirodė prie Nordenburgo ir atsikeršijo — 30 nužudė ar paėmė, papilį sudegino, galvijus išbadė, o arklius nusivedė. Viršininkas vadinosi Kunonas iš Hatenšteino.

Ir [Kęstutis] skuba per didelį mišką, ir prijojo su saviškiais Lioceną, kur maža pelnė, ir nuskubėjo namo, nepasigailėjęs nė vieno krikščionio.

Magistras su savo aukštaisiais pareigūnais sumanė tėvynės naudai pastatyti pilį[1], pavadintą Marienburgu[2], sausumoje prie Nemuno. Apžiūri vietą ir apjuosia ją pylimu su aštriakuolių tvora, kad ten [įgula] arčiau budėtų prieš stabmeldžius. O Kęstutis su nusiųstais tenai žmonėmis norėjo sukliudyti, [bet] negalėjo.

Buvo Prūsijoje taip pat daug kryžininkų — ponas Bomonas ir anglas Norcas Fevateris[3], kuris irgi tenai dalyvavo su savaisiais, kol darbas buvo užbaigtas. Pagaliau magistras su saviškiais pasuko į Prūsiją. Sveikas į ją parvyko ir giedojo su džiaugsmu, šlovindamas Dievą.

71. 1367 metais sekmadienį, [vadinamą] *Esto mihi* [II.28][1], atėjo žinia [apie tai], kaip maršalas Heningas Šindekopfas su gausia kariuomene netikėtai buvo įsiveržęs į aukštesniąsias vietas[2].

Jis padalijo kariuomenę į tris dalis, kurios degina, žudo, kaip priešai toliau išvardytose žemėse: Šatijuose[3], Pavandenėje[4], Varluvoje, Svilonyse, Kalnėnuose[5], Salwisowe[6], arti senosios Kauno pilies, Kalevystene[7], kol prieina Naująjį Kauną. Tenai sugavo daugiau kaip 800 arklių žirgyną, vokiškai *Stud*, ir ką tik rado tinkamo naudoti. Lentrakiuose paėmė[8] žirgyną, priklausiusį karaliui, kuriam [tatai] sukėlė pyktį. Nusiveda tuos [arklius] į Prūsiją.

Pirmai nakčiai buvo apsistoję Veršvų apylinkėje[9], kurią išdegino. Tuo metu, kai minėtasis [Ordino] maršalas buvo priešo žemėje, kažkokie išdavikai ir plėšikai, išžvalgę padegė arklių šieną ir keliose vietose sudegina.

Ir [krikščionys] nenukentėję sugrįžta į Prūsiją, atsivesdami [belaisvių] rusų ir stabmeldžių.

72. Tais pačiais metais, Mergelės Marijos Gimimo dieną [1367.IX.8], magistras Vinrichas [iš Kniprodės] ir aukštieji pareigūnai su galinga kariuomene pasirodo priešais Veliuoną. Ją matydami, bajorai ir kiti pilyje išsigando ir patys sudegino pilį su visa kuo.

O magistras su savo vėliavomis išžygiavo prie Naujojo Kauno[1] ir stovėjo tenai šešetą dienų, ir ugnimi niokoja Ariogalą bei kitas apylinkes[2]. Pagaliau jojo magistras su savaisiais per dykrą, per didelį mišką, kurį išjodinėjo skersai išilgai. Daug stabmeldžių jame užmušė, paėmė į nelaisvę moterų ir vyrų, kuriuos veda pas magistrą, ir linksmi sugrįžta namo.

Nedelsiant paskiria naują žygį[3]. O magistras patikėjo jį maršalui ir kitiems aukštiesiems pareigūnams, kurie niokoja abipus Nemuno ir daug ką užmuša, siekdami užimti Naująjį Kauną[4]. Mat Viešpats davė maršalui mintį, kad jis prieš dieną pasiuntė laivais žmonių į Ne-

vėžį prieš kitą pilį[5], ir jie užpuola tą kraštą, ir besipriešinančius stabmeldžius priverčia bėgti, ir persekioja. Apgula jie Strėvos pilį[6], užima ir sudegina. Daugelis iš pilies pasidavė, vis dėlto daug vyrų ir moterų buvo užmušta.

Tais pačiais metais maršalas niokoja Seldwischen žemę[7] ugnimi [ir] kalaviju.

Tuo pat metu ponas Mansfeldas, atjojęs iš Ragainės[8], tą patį pridarė Romainių krašte[9]. Panašiai padaro stabmeldžiams vokiškai vadinamame Gotesverderyje ir sugrįžta namo.

Aštuonetas iš maršalo būrio, išklydę iš kelio, pateko į Gotesverderį, ir stabmeldžiai jų klausia, ar toli maršalas nuo tos vietos, o jie atsako nežiną. Ir jie nuseka paskui komtūrą į Ragainę, ir su maršalu parvyksta laimingai namo 1368 metais.

73. 1369 metais[1] magistro[2] įsakymu [aukštieji] pareigūnai su kryžininkais puola Lietuvą, kurioje gyventojai ryžosi[3] užbaigti naują pilį, jau karaliaus pradėtą. Ir atvyksta aukštieji pareigūnai, ir išardo visą statinį, o plytas ir t. t. [Ordino] broliai išsigabena ir vienoje vietoje[4], Nemune, stato pilį. Visa kariuomenė stovėjo ten mėnesį[5] [ir] vis dirba. O karalius [Kęstutis] sako magistrui: „Statai mano žemėje, bet nebus tau į naudą", ir, jeigu jis galėtų, tai sukliudytų. Ir atsakė magistras tardamas: „Tam ir ateiname". Karalius [Kęstutis] negalėjo sukliudyti.

Užbaigtą [pilį] puošia, iškelia vėliavas, metams aprūpina maistu. O komtūru tenai magistras paskyrė Kunoną iš Hatenšteino[6] su 20 brolių ir kitų, su šauliais ir t. t., ir praminė ją vokiškai Gotesverderiu. Po Sekminių magistras ir t. t. grįžta namo.

Lietuviai[7], suerzinti, kad toji pilis pastatyta jų žemėje, susirenka apie [Švč. Mergelės Marijos] Ėmimo į dangų

šventę, [apie VIII.15], ir tariasi, kaip ją sugriauti, ir puola ją dieną ir naktį su stipria kariuomene, su visokiomis mašinomis. Karalius [Kęstutis] pritraukė taip pat bokštą, aukštumo sulig siena, griovį užpylė. Dėl to krikščionys suspausti 5 savaites[8] negalėjo nei pavalgyti ramiai, nei pamiegoti. Pagaliau [stabmeldžiai] paėmė ją ir tvirtai laikė.

Nepatiko tatai magistrui ir visam Ordinui. Tuomet[9] magistras su savaisiais užmezga su karaliumi [Kęstučiu] derybas, kaip jam mainų keliu išvaduoti savuosius kilmingo ir prasto luomų belaisvius ir t. t. [Ordino] maršalui pas karalių [Kęstutį] atvykus, derasi visą dieną, kol atvyko kiti viršininkai, ir dar kartą derasi, bet pasiliko priešais. O karalius [Kęstutis] suerzintas sakė savo bajorams, kad jam nepatinkąs šitoks vilkinimas.

Grįždamas[10] [Ordino] maršalas [sutiko] šaulius, pasiųstus [jo] žmonių sustiprinimui. Maršalas paėmė iš Bavarijos[11] pilies maistą, reikalingą kariuomenei, ir nužygiavo prie pilies. Tai, ką tuo reikalu liepia pranešti karalius, maršalui nepatiko. Jis puolė rimtai, nugalėjo ir aprūpino [pilį] įgula iš magistro vyrų. Ir dėl nepritekliaus, pristigę duonos, sugrįžta į Ragainę, o arklius parplukdė.

Karalius [Kęstutis] skubiai liepia pranešti maršalui sakydamas:

— Pasakyk [pilies] viršininkui, kad aš pilį greit atsikovosiu.

O [Ordino] maršalas paskirsto mūrininkus[12], kad spėriau išardytų mūrą, ir padegė, ir vėjui pučiant ugnis visiškai sunaikino pilį. Ir [krikščionys] atsitraukia.

Išgirdęs tai, atėjo karalius [Kęstutis] su didele minia. Jis norėjo prisiprašyti, kad [Ordino] maršalas bent paimtų į nelaisvę liepsnų apsiaustus žmones, žūstan-

čius ugnyje. Bet maršalas niekam neleido duoti atsakymo karaliui, sielvartaujančiam dėl tokio įvykio. Todėl sudegė 109 vyrai, o kartu pilies seniūnas, neskaitant nukautų[13].

Nuo karaliaus, šitaip priblokšto, maršalas nuėjo į savo namelį, o karalius — prie savo žuvusiųjų. Paskui maršalas perskaitė karaliui vardus belaisvių, kuriuos žinojo. Nustato belaisvių paleidimo dieną[14]. Atvyko išpirkimui belaisvių iš Vilniaus, iš Trakų. Tatai atlikus vieni ir kiti įtraukė belaisvius į savo kariuomenes.

74. Karalius Kęstutis grasino [Ordino] maršalui, kad ateinančių metų žiemą ateisiąs pas jį į svečius, o [maršalas] atsakė:

— Ordinas mokės pasipriešinti ir sutrupins tau galvą.

Su tuo maršalas ir išvyko.

Žiemą pasklido gandas po Prūsiją ir Livoniją, kad Lietuvos karaliai su daugybe iš toli atvykusių ketiną pulti [Prūsijos] žemę. Vadovauti kariuomenei magistras Vinrichas [iš Kniprodės] pavedė didžiajam maršalui Šindekopfui, kuris [Marijos] įvesdinimo dieną [1370.II.2][1] užpuola neįspėtą [Lietuvos] žemę, visus vyrus, moteris ir vaikus paėmė arba nužudė. Kai kurie iš belaisvių praneša maršalui, kad [Lietuvos] karaliai ruošiasi karui ir t. t. prieš krikščionis. Ir išbuvo tenai [maršalas] per naktį.

Apie tą patį laiką[2] [maršalas] sušaukia savuosius iš toliau, antrą kartą užpuola stabmeldžius. Niokodamas ir t. t., *penktą naktį stovėjo Paštuvoje. Rytą [maršalas] su* savaisiais žygiuoja pirmyn, apsiaučia vieną pilį[3] ir pridaro žalos. [Būtent] patekėjus saulei, užėjo tirščiausias rūkas, kuris išsilaikė ligi pietų. Ir [Ordino] maršalas, pasitaręs su saviškiais, priplaukia laivais kraštą be tro-

besių, kurį apsupa. O ten stovėjo menkas tiltas per Nemuną. Rūkas tebesilaikė, ir jie buvo priversti išsilaipinti į krantą prie salos. Visi dykros [pilių] viršininkai[4] žengia prie įėjimo [ant tilto], todėl lietuviai apleidžia priešpilį, pereidami į [salos] pilį. O [salos] pilis taip pat turėjo įėjimą. Pastebėję jį, krikščionys puola verždamiesi. Tenai metimu buvo sužeistas Ragainės komtūras[5]. Jis gelbėjosi, pasitelkęs kitą, bet ir tasai metimu buvo užmuštas. Ir Sembos teisėjas Riudigeris Elneris šitaip sužeistas nukrito į gilų griovį, iš kurio jį išnešė nebegyvą. Jonas iš Šionfeldo[6] taip pat buvo sužeistas ir daugelis kitų.

Taip bekovojant kiekvienas taikėsi smogti kitam. O aukštą pilies tiltą stabmeldžiai numetė į griovį, uždarę vartus, o šalia jų buvo anga įėjimui po vieną. Pastebėjęs skuba prie jos vienas iš [Ordino] brolių, ragindamas vėliavnešį greitai sekti paskui jį. Įlenda per kažkokį kelmą [į pilį], o paskui juos — kiti.

Matydami tai traukiasi išgąsdinti stabmeldžiai, pasidavė prispausti ir buvo paimti nelaisvėn. Ir taip [krikščionys] paėmė pilį, nieko neišleido.

Seniūnas, vardu Girdavas, nubėgo ant tilto, nutiesto per Nemuną, tikėdamasis apsiginti viename bokšte. [Krikščionys] pereina per Nemuną ir eina prie maršalo, ir tenai paima du lietuviškus laivus, vadinamus *Promen*[7], kuriuos pripildo dervos ir sausų medžių ir padega. Jais vėliau padegė bokštą, kuomet vėjas pasisuko į rytus, pūsdamas į bokštą. Ir taip sutramdytas seniūnas nori kalbėtis su maršalu, duodamas jam ranką. Jį ir jo žmones [maršalas] priėmė nelaisvėn. Kitiems liepė nukirsti galvas. Pilies pavadinimas — Paštuva. Ir Dievo valia linksmi sugrįžta namo broliai, o drauge teisėjai ir [pilių] viršininkai.

75. 1370 metais, sekmadienį, [vadinamą] *Exurge*[1] *[II.14], ateina krikščionių nelaimei abu karaliai*[2] su žiaurių barbarų pulkais. Apie tai sužino žvalgai, išgirdę stabmeldžių rėkavimą. O [karaliai] skuba; nieko nežiūrėdami kerta raitomis [Kuršių] marias, jodami stačiai į Sembą. Pasitarę išsklaido kariuomenę būriais[3]. Bajorai ir paleisti vergai degindami niokoja kraštą ir t. t.. Paskirtą dieną [susirenka] ir, apsistoję Rūdavos kaime[4], vyriškai šturmuoja pilį.

Magistras Vinrichas [iš Kniprodės], matydamas, kad stabmeldžiai taip kankina jo [pavaldinius], kaip vyras stoja prieš šitokią kariuomenę[5] sakydamas:

— Ar matote, kokia didelė toji kariuomenė?

Brolis Volfas, didysis komtūras[6], ir maršalas Šindekopfas, verti pagyrimo, su kryžininkais, miestiečiais ir kaimiečiais ėjo su magistru, ir jie užpuolė stabmeldžius kaip priešai, kapodami kalavijais, o stabmeldžiai puola juos. Tame mūšyje[7] žuvo 26 broliai ir 100 vyrų[8], būtent maršalas Šindekopfas, [Brandenburgo komtūras] Kunonas iš Hatenšteino, vicekomtūras Henrikas iš Štokheimo[9], [Redeno komtūras] brolis Pecoldas iš Korvico ir daugelis kitų, kuriuos daug kas ypač apverkė. Užmuštų buvo iki tūkstančio[10]. Tatai matydamas, Kęstutis[11] su visais leidosi bėgti. Daug stabmeldžių buvo užmušta. Kęstutis net neatsigręžė, kol pribėgo savo žemę.

O Algirdas apsitvėrė miške nukirstais medžiais. Bet krikščionys užpuolė užnugario saugą, todėl karalius, bijodamas, kad nebūtų užmuštas, su savo pavaldiniais leidosi bėgti, greitai palikęs mišką. O brolis Heningas[12] vejasi jį, ir, kai karalius [Algirdas] buvo taip prispaustas, minėtajam [Ordino] broliui į veidą pataiko kažkieno strėlė[13], ir jis krisdamas už laikinąjį gyvenimą įgyja amžiną.

Pagaliau bėgantys stabmeldžiai iškrinka ir daugelis žuvo nuo žaizdų, daugelis nuo šalčio ir bado. Ir taip jie su gėda sugrįžta į tėvynę. O istorija kritusiems krikščionims linki atilsio ir palaimos.

76. Toliau eina kita karo [aprašymo] dalis. Brolis Mansfeldas, Ragainės komtūras, suprato, ką reiškia stabmeldžių Prūsijoje užkurti gaisrai[1]. Ir jis parašė magistrui į Karaliaučių. Ir tasai komtūras į pagalbą susirūpinusiems saviškiams nusiuntė tarną su 10 vyrų. O tasai greitai sugrįžta su žinia, kad stabmeldžiai pasidarė 12 perėjimų [per] užtvaras, vokiškai *sloge*[2], ir kad jie pakeitė savo stovyklos vietą, ir tatai buvo pranešta magistrui. O naktį šauksmas pasiekė Karaliaučių. Rytą magistras su visais viršininkais, miestiečiais ir kaimiečiais pakilo į žygį, atėjo prie Kvedenavos kalno[3]; pamatė gaisrus. [Ordino] maršalas su 20 vyrų išjojo skaičiuoti [stabmeldžių] kariuomenės ir sugavo žmogų, kurį atvedė į kariuomenę, ir [jis] pasakė magistrui, kad [stabmeldžių] karaliai stovį Rūdavoje, pasiruošę mūšiui.

[Šituo laiku][4] atžygiavęs buvo Kęstutis taip pat iki Ortelsburgo[5], žudė tenai užkluptus krikščionis ir paėmė nelaisvėn bemaž visus, atrastus tenai, ir viską aplink pilį išdegino.

77. Pasitaikė, kad tuo metu, apie [Šv.] Martyno šventę [apie XI.11][1], į Prūsiją atvyko Austrijos kunigaikštis Leopoldas[2], atsivesdamas su savimi daug kunigaikščių. Visi jie atvyko kariauti ir [krikščionių] tikėjimo ginti ir apsistojo Karaliaučiuje. Bet žiema buvo taip netinkama karo žygiams, kad minėtieji svečiai, kaip ir kunigaikštis Frydrichas ir jo brolis Steponas su minėtuoju Leopoldu ir t. t., nuliūdę grįžta namo.

78. Tais pačiais metais, pritarus aukštiesiems pareigūnams, magistras Vinrichas [iš Kniprodės] priešais Hei-

ligenbeiliu[1] vadinamą miestą, Dievo, Mergelės Marijos garbei ir Kristaus išpažinėjų išganymui įkūrė vienuolyną, kuriame apgyvendino Švento Augustino ordino elgetaujančiuosius brolius [vienuolius], aprūpino knygomis, arnotais, taurėmis ir patvirtino [dovanojimą] raštu.

79. Po to[1] maršalas Riudigeris Elneris[2] sukviečia didelę kariuomenę prieš žemaičius su ja aukštieji pareigūnai atvyksta į Ragainę ir tenai kariuomenę padalija.

Magistras su daugeliu aukštųjų pareigūnų plaukė Nemunu aukštyn ligi Lapgirių[3], išsikėlė tenai į vadinamąjį Pramedžiavos kraštą[4]. Iškėlę vėliavą, puola neįspėtus gyventojus kaip priešai ir nieko nepasigailėjo.

O [Ordino] maršalas ėjo į Kaltinėnų žemę[5], kurią rado įspėtą, nes joje buvo pasimetę kažkokie krikščionys iš Bartų ir Girdavos ir klaidžiojo. Užtat stabmeldžiai užmušė tenai tokį Fričę iš Vonsdorfo, o su juo — daugelį kitų. Kai kurie ir į nelaisvę pateko. Rastenburgo viršininkas, kunigaikštis[6], buvo sužeistas.

Rytojaus dieną kariuomenės susijungia ir užpuola Vaikių žemę[7]; trečią naktį — Raseiniuose, ketvirtą — Ariogaloje, penktą — Gaižuvoje, ir visur kankina ir žudo stabmeldžius. Šeštą naktį užpuola Kulautuvą[8], kur magistras ir jo [žmonės] niokoja ir t. t. Panašiai [daro] Paštuvoje ir Šoniuose[9], ir niekur stabmeldžiai negalėjo rasti ramybės, o visur žudomi ar imami nelaisvėn. O [Ordino] broliai nesukliudyti grįžta namo.

80a. Tų pačių metų rudenį Kęstutis įpuola į neįspėtą Gunlaukio kraštą[1]. Užėmė tenai pilį ir ten pat pagavo vieną [žmogų], kuris buvo išėjęs iš papilio. Iš jo sužinojo visas slaptas vietas ir taip paėmė papilį, ir išžudė vyrus, žmonas, jaunus ir t. t. Ir daug tenai pridarė [blogo], ir nuėjo sau.

b. Įsruties viršininkas brolis Vygandas iš Baldersheimo[1] sušaukia savo [vyrus] ir surengė savo pirmą žygį į Lietuvą. Jis atplaukė Nemunu, ir pėsčiomis [žygiuodami] jie užpuola tenai vieną kaimą, kuriame užmušė seniūną ir daug kitų, o 50 paėmė nelaisvėn. Nuvedė juos su dideliu grobiu į laivus, kuriais buvo atplaukę, ir sugrįžta Įsrutin.

81. 1371 metais Dirsūno sūnus[1] su savo būriu atjoja į dykrą, norėdamas pasiplėšti. Jis sugavo Tamaviškių[2] viršininką, brolį Joną Šionefeldą ir vieną vedlį, kuris anksčiau buvo ištikimas, bet paskui tapo niekšu. Jis perėjo pas [lietuvių] karalių ir gavėnios metu [II.19—IV.6] atvedė [lietuvių] kariuomenę prie Tamaviškių pilies, iš kur buvo kilęs. Pilis buvo paimta, seni ir jauni su daugeliu Ordino brolių buvo išžudyti, ir daug padaryta blogo. Buvo nužudyta net jo motina. O jo draugai, palikusieji dykroje, išjojo priešais jį, ketindami atkeršyti už tuos, kuriuos jis gėdingai apgavo, ir nudėjo jį, išvadinę išdaviku, kai jis buvo atsigulęs prie aptvaro pamiegoti.

Tais pačiais metais 6 vyrai su savo žmonomis susidėjo su stabmeldžiais didelei krikščionių nelaimei, nes žinojo kelius. Todėl Kęstutis su pašaukta kariuomene iš toli užpuola Zėhesteną[3]. Jis pavertė pelenais papilį ir nuniokojo apylinkę, krikščionis žudė, ėmė nelaisvėn ir pridarė daug eibių.

82a. Tais pačiais [1372] metais[1] taip pat magistras Vinrichas [iš Kniprodės] su savo aukštaisiais pareigūnais ir su kryžininkais stipriomis pajėgomis įžengia į Viduklės žemę[2]. Iškėlęs savo vėliavą, jis nuveikė stabmeldžius, ten pat pernakvojo. Kitą naktį buvo prie Grezaudės upės[3]; trečią [naktį] — Ariogaloje; ketvirtą [naktį] — Gaižuvoje; penktąją — Kulautuvoje ir pasuko į Paštuvą, niokodamas kraštą. Belaisvius — rusus[4], stabmeldžius — parsiveda namo.

Prūsijoje buvo Brego kunigaikštis[5] su saviškiais, [atvykęs] varginti stabmeldžių, taip pat Gistelio ponas[6] su broliu.

b. Rudenį brolis Dytrichas Elneris[1], kuris buvo Balgos komtūro padėjėjas, bei Bartų ir Girdavos viršininkas[2] nutarė žygiuoti į Rusią. Jie drauge ateina prie Dreviko pilies[3] ir šturmuoja, niokodami aplink per visą naktį, ir grįžta namo.

c. Paskui, žiemą, minėtasis brolis Vygandas [iš Baldersheimo, Įsruties komtūras], taip pat Girdavos viršininkas brolis Kunonas iš Hatenšteino, taip pat kryžininkai — Jonas iš Gistelio su saviškiais ir t. t. — iškelia Ordino vėliavą ir kitas, kaip antai Švenčiausios Mergelės [Marijos] vėliavą — ją nešė Jonas iš Štrateno[1] — su kuria žygiavo svečiai. Įžengia jie į neįspėtą Dirsūno žemę[2] niokodami, žudydami ir t. t. Paėmė jie taip pat Dirsūno pilį ir Vaiguvos krašte[3] [buvo]. Be užmuštų, jie paėmė 400 belaisvių, neįskaitant moterų ir vaikų, ir su dideliu grobiu grįžta atgal.

83. Minėtasis Vygandas [iš Baldersheimo, Įsruties viršininkas] 1372 metais su 100 rinktinių [vyrų] atjoja į dykrą plėšti ir skriausti stabmeldžių. Prie Šešupės jie nulipo nuo arklių, valgo ir geria, pakyla ir, persikėlę per Nemuną, užpuola neįspėtus 4 kaimus, ir vyrus su moterimis ir vaikais, vos įmigusius, ką sutiko, kalavijais iškapojo. Viską jie sudegina, išsigabena belaisvius su dideliu grobiu.

Rudenį minėtasis Įsruties viršininkas [Vygandas iš Baldersheimo] vėl telkia savuosius žygiui. Persikėlęs per Nemuną, [užpuola] neįspėtą Kraistekayme[1], kurį visą ugnimi sulygino, išplėšė ir [gyventojus] išsivedė[2].

84. 1373 metais Balgos komtūras[1] pašaukia į žygį prieš stabmeldžius. [Vadovauti] paveda Dytrichui Elne-

riui[2]. Jisai pasuko su saviškiais į Rusią ir atėjo į neįspėtą Bielsko žemę[3], ir visą naktį šturmuoja pilį. Po vidurnakčio kiekvienas [sėda] ant savo žirgo ir greitai joja į neįspėtą Kameneco žemę[4], degina, žudo ir išsiveda iš ten 100 belaisvių, taip pat 6 kapas jaučių. Visa tai jie saugiai parveda į namus.

Tą patį rudenį Daukintis nuvedė Įsruties viršininką bei juo [Daukinčiu] pasitikinčius į dykrą plėšti. Jais pasekė 60 vyrų. Iš ten vedlys Daukintis nuvedė juos prie Nemuno, kur atrado besiganančius Dirsūniškio arklius. Paima juos ir parjoja namo.

Gavėnios metu, naktį, Kęstutis su kariuomene atėjo į Girdavos žemę, į Biberšteino kaimą[5]. Iš savo sumanymo jis nepasipelnė, nes kraštas buvo įspėtas, tačiau kaimą sudegino ir pabėgo. Tačiau [Kęstutis] buvo palikęs stabmeldžių pasalas. Brandenburgo komtūras[6] ir Girdavos viršininkas[7] vejasi, bet prijoję atvirą vietovę ima tartis, bijodami pasalos, ir pasuka namo.

1374 metais minėtasis brolis Vygandas [iš Baldersheimo], Įsruties viršininkas, nutarė surengti žygį, o su juo brolis Verneris[8], Sembos teisėjo padėjėjas[9], su 200 sembų, ir jie siaubia neįspėtą Vaiguvos žemę ugnimi ir kalaviju, taip pat išsiveda 60 belaisvių ir didelį grobį. Brolis Verneris Tetingeris, per tą užpuolimą sunkiai sužeistas, Įsrutyje pavedė Dievui sielą[10].

85a. Maršalas Gotfrydas iš Lindeno[1] paskyrė pirmąjį savo žygį[2], o su juo — Elbingo[3], Christburgo[4], Balgos[5] ir Brandenburgo[6] komtūrai, kiekvienas su savo būriu. Dalyvavo taip pat daug kryžininkų, ir su 150 šalmų[7] [visi] narsiai puola stabmeldžių žemę, vadinamą Dirsūniškiu. Iškėlę vėliavas, nakvoja Vaiguvoje. Gyventojai nebuvo įspėti. O toliau žygiuoja pirmyn į Trakus[8], kur stovyklavo per naktį priešais pilį. Rytą pakyla ir 9 dienas siaubia

stabmeldžius degindami ir žudydami. Jie išsivedė į Prūsiją taip pat 700 belaisvių[9], džiaugdamiesi ir su pakilia nuotaika.

b. Pasitaikė, kad tą pačią žiemą Prancūzijos karaliaus šambelionas ponas Hoysten de Fremellis[1] atvežė didelį gabalą šventojo kryžiaus[2], kurio dėka esame išganyti. [Prancūzijos] karalius atsiuntė jį magistrui kaip dovaną, prideramai aptaisytą auksu. O magistras priėmė su džiaugsmu ir didžiai garbina, nuolat dėkodamas Dievui savo dievobaimingose maldose.

86a. 1375 metais, gavėnios laiku [III.7—IV.22][1], pašaukiama į žygį, kurio vadas buvo minėtasis Vygandas, Įsruties viršininkas. Jis nužygiavo ligi vietos, kur prieš tai buvo didžioji kariuomenė, užpuola Dirsūniškį — neįspėtą kraštą, nusiaubia plėšdamas, žudydamas, belaisvius grobdamas ir sugrįžo namo.

b. Tuo metu[1], per gavėnią, Balgos komtūras, o su juo brolis Dytrichas Elneris su rinktine kariuomene, su daugeliu svečių nori užpulti dar neištuštėjusias stabmeldžių žemes ir žygiuoja į Perlamą[2], o priekin ligi Nemuno siunčia žvalgus, kurie sugrįžę sako, kad Nemunas paleistas ir švarus [nuo ledo]. Stabmeldžiams tai patiko, o krikščionys nuliūdę grįžta namo.

c. Po Velykų, [po IV.22], dažnai minėtasis Vygandas [iš Baldersheimo, Įsruties viršininkas] išjoja į dykrą paplėšikauti. O kai jis su savo [žmonėmis] atjojo į Dovydiškes[1], išgirdo ragą, tad pasiuntė pirmyn kelis [vyrus], kurie susidūrė su trimis stabmeldžiais. Du iš jų paima, trečias paspruko. Randa jie ir du medžioklinius šunis. Klausinėja jie tuos du belaisvius, kieno jie, o jie sako: vieno bajoro, vardu Vaidila[2], medžiojančio šioje dykroje. Ir anuodu nuveda jį nakties metu į vietą. Pamatę jį, stabmeldžiai šaukia vieni kitiems, kad bėgtų. Buvo ten ir

tokia didelė upė, kad krikščionys negalėjo perbristi; vis dėlto atėmė iš jų 40 arklių ir parvyko namo.

d. Neilgai trukus Rastenburgo viršininkas[1], Balgos komtūrui įsakius[2], išsiuntė vieną, vardu Volfą Liūtą, Ordino drabužiais aprengtą, su 30 vyrų į dykrą grobio. Sužinoję apie tai, [Lietuvos] sargybiniai pranešė į Gardino pilį. [Gardino] seniūnas vejasi juos pažįstamomis vietomis, kuriomis jie buvo begrįžtą namo; nelauktai puolė juos su rusišku šūkiu. Tą [Ordino] brolį paima ir sužeidžia, kai ką ir užmuša. Vadas šitokioje sunkioje padėtyje patenka nelaisvėn. Sugrįžta vedlys ir praneša [Ordino] broliams apie nelaimę, būtent, kaip vadas buvo paimtas nelaisvėn, kai kurie tarnai nužudyti ir kaip jis pats pabėgęs.

87. Tais pačiais metais, Švenčiausios Trejybės šventės išvakarėse [*1376 VI 7*][1], matė karalių Algirdą ir karalių Kęstutį, o su jais Svirdeiką[2] su savo pajėgomis įeinančius į Narkyčius[3]. Ir jie padalijo kariuomenę į 3 dalis. Kęstutis užpuola Taplaukį[4], sukdamas į Vėluvą. Algirdas, [perėjęs] Narkyčiuose per tiltą[5], niokoja Nadruvos žemę[6]. Svirdeika [eina] į Įsrutį ir visur [gyventojus] randa neįspėtus.

Grįždami[7] [vėl] užpuola Taplaukį. Pagrobę iš ganyklos arklius, [jie] pasiunčia pirmyn stabmeldžius uždegti pilies, o paskui [tuos] kovodami [veržiasi] kiti. Gynėjai — brolis Johanas[8] su savo [vyrais] — nebuvo apsileidę, bet kai pristigo vandens liepsnai gesinti, jis pasidavė su pilimi, [išsiderėjęs] gyvybę sau ir savo [vyrams], ir buvo su jais paimtas į nelaisvę.

Svirdeika prie Įsruties pagrobė arklius ir viską sudegino — niekas neišsigelbėjo, ir jis nužygiavo toliau, ir pavertė pelenais Tamaviškių [pilies] papilį, ir pasuka Valkenavos[9] link, ir pasidarė du perėjimus per nukirstų me-

džių užtvaras bei tiltą, kuriuo perėjo [stabmeldžių] karalius. Tamaviškiečiai vejasi jį per minėtas užtvaras, riksmu gąsdindami stabmeldžius, kad bėgtų, atėmė 16 žirgų ir išvadavo kai kuriuos krikščionis [iš nelaisvės].

Po kurio laiko krikščionys sėda ant tų žirgų ir tarp minėtųjų užtvarų smogia stabmeldžiams ir 4 užmuša. Susikauna vieni su kitais trečią kartą, o stabmeldžiai surengia pasalą krikščionims, kurie buvo priversti bėgti į užtvaras, palikę žirgus, kuriuos nusivedė stabmeldžiai. Ten pat buvo nukautas [Tamaviškių] viršininkas, kurio siela tesiilsi ramybėje. Šitaip stabmeldžiai užmušė arba paėmė nelaisvėn 900, neskaitant tų, kurie užtroško liepsnose. Taip sugrįžta stabmeldžiai laimingai.

88. 1375 metais, [Šv.] Proceso ir Martinijono dieną [VII.2][1], Ragainės komtūras brolis Gerhardas[2] su [Ordino] broliais pakankamai [dideliu] būriu žygiavo plėšdamas ir degindamas, ir imdamas nelaisvėn vyrus, moteris. Panašiai brolis Dytrichas [iš Elnerio, Balgos komtūras] su *nedidelėmis pajėgomis* 6 *dienas išbuvo Rusioje ir* neužpulti sugrįžo namo. [Ordino] broliai parsigabeno į Prūsiją iš rusų [tarpo] 150 vyrų ir moterų.

89a. Apsakytiems metams praėjus, 1376 metais[1], brolis Vinrichas [iš Kniprodės], magistras, sukviečia kariuomenę iš tolimų kraštų, padalija į dvi ir užpuola Medininkus[2], žudydami kiekvieną nekrikščionį, vietoves išdeginę ir nuniokoję.

Grįždamos kariuomenės nusiaubė Ivanų žemes[3] ir mažą ką tenai paliko, o visa išsivedė su savimi. Panašiai [nusiaubė] Aristavos[4], Ariogalos, Raseinių, Gaižuvos ir Paštuvos apylinkes, tad šešių žemių dalys buvo visiškai nuniokotos plėšiant ir padeginėjant. Ir magistras čia apsistojęs išbuvo daugiau kaip 8 dienas, ir išžygiavo su saviškiais pulti Kauno pilies. Ir matydamas, kad pilis pa-

ruošta kovai, nuėjo. Tad daugelis iš [Ordino] brolių krito tenai Šventos Scholastikos dieną [II.10][5]. Tesiilsi ramybėje!

b. Kariuomenės vadai — maršalas Gotfrydas iš Lindeno, didysis komtūras Riudigeris iš Elnerio su daugeliu viršininkų ir Kulmo [žemės] kilmingųjų bei kryžininkų (10 tūkstančių), paskirstytų dalimis, — brandenburgiečiai, elbingiečiai dešiniu šonu, o [tieji] iš Karaliaučiaus ir Balgos — kairiuoju šonu, [atėję] už Trakų 1 mylią, niokoja skubėdami ir žygiuoja į Pavandenį[1], kur dieną ir naktį kamuoja sudūvius[2] degindami ir žudydami, ir įžengia į didelį Semeliškių[3] kaimą, panašiai jį naikina.

Išaušus [Ordino] maršalas su saviškiais skuba į Vilnių; neužėmė, kaip buvo norėjęs. Grįžtant, vykdamas į Trakus, [maršalas] visą naktį pasiliko vieno bajoro namuose. Bajoro vardas — Virdukas[4]. Ir sudegina dvarą [Ordino] broliai, ir suka žemyn tekančio Nemuno link, ir abiejuose krantuose ugnimi naikina dvarus, namus ir t.t., nusinešdami nesuskaičiuojamą grobį, atimtą iš stabmeldžių. Sugrįžta linksmi į tėvynę su belaisviais — rusais ir stabmeldžiais.

90a. 1376 Viešpaties metais[1], kankinių Kozmo ir Damijono dieną [IX.27], skausmas kilo ir liūdesys. Klastingasis Kęstutis, degdamas troškimu gąsdinti ir skriausti krikščionis, įsiveržė į Prūsiją arti Zoldau[2], perėjęs Mazoviją skersai išilgai, nesutikdamas pasipriešinimo. Ir kaip kvailiai ar proto netekę ateina jie prie brastos, kurią pėstininkai ir raiteliai pereina be vargo, ir tuoj pat puola niokoti neįspėtą kraštą. Ir jie pasidalija į tris dalis, žeisdami aplinkui ir žudydami. Viena dalis darbavosi kaip priešai po kaimus[3] skersai ir išilgai ligi pat Soldau miesto.

O grįždami kokiomis kančiomis Kristaus priešai kankino moteris, vaikus ir t.t. — didesnių kaip tada niekad

nematyta. Mat čiumpa visus bėglius iš miškų ir krūmų, mergaites išgėdina ir išprievartauja.

Kęstutis su savaisiais niokoja iki Neidenburgo[4]. Pamatė tenai pilį, vyriškai paruoštą kovai, ir pasuko į šalį su didžiuliu grobiu; taip pat stabmeldžiai prievarta išsivarė 800 žmonių — senų, jaunų, labai nuliūdusių, kurie visi sau mirties betroško. Daug kas tenai taip pat ugnyje sudegė. Ir jie grįžta per Mažoviją į savo šalį, ir padalija grobį kiekvienam pagal nuopelnus; moteris ir vaikus, taip pat ir vyrus paėmę į sunkią vergiją, kai ką įmetė į tamsiąją.

b. Brolis Burkhardas[1] tuo metu vykdė patikrinimą Narkyčiuose. Per vakarienę, girdėdamas apie tokias krikščionių kančias ir aimanas, jis šaukėsi Dievo su didžiausiu širdies sopuliu laužydamas rankas, jis meldė Dievą tardamas:

— O Viešpatie, vardan tavo aukos ir t.t., pažvelk į tas kančias, kurias kenčia nuo prakeiktų stabmeldžių tavo išpažinėjai!

c. Šventojo Jokūbo išvakarėse[1] (liepos 24) karalius Vytautas[2] su saviškiais žygiavo į savo pirmą žygį ir atėjo į neįspėtus Tamaviškius padeginėdamas bei plėšdamas, paskui prie Įsruties, ir iš [javų] kirtėjų 50 buvo užmušta, o jų arkliai nuvesti, ir [lietuviai] grįžta namo.

91. Rudenį Sembos teisėjas brolis Jonas iš Loricho[1] paskyrė didelį žygį[2] prieš stabmeldžius ir [būtent] su Įsruties viršininku Vygandu[3], su Girdavos[4] ir Tapiavos[5] viršininkais. Jie įeina į dykrą ir tenai pasidirba valtis, kurias kitą pusę mylios velka sausuma ligi Pristen[6]. Bet tas kraštas buvo įspėtas. O valtys buvo mažos, todėl 6 vyrus vienoje valtyje siunčia aukštyn Nemunu. Tenai, kitoje upėje, aptinka 2 laivus, iš kurių kiekvienas buvo dvidešimčiai vyrų; juos atsiplukdo. Tad Įsruties viršininkas, o

su juo Frankė[7] iš magistro palydos su 200 perplaukė [upę ir] puolė pilį, nuo kurios buvo atmušti. Sienodaužio smūgis sužeidė vieną iš brolių[8], kurį ant demblio pargabeno į Prūsiją. Ir taip jie nuo pilies nulipa į laivus. O į paskutinį sulipa beveik 40 vyrų. Persekiodami stabmeldžiai puola juos, įsmeigia į laivą 6 ietis, svaido vėzdus ir t.t. Vis dėlto [krikščionys] ištrūko iš jų rankų.

92. Visų Šventųjų dieną (lapkr. 1)[1] Balgos komtūras Dytrichas iš Elnerio, prisidėjus kitiems broliams, su didele kariuomene įsiveržia į Rusią, apguldami Bielsko pilį[2], kur stovėjo per naktį su penkiais šimtais. Rytojaus dieną broliai skuba per didelį mišką, įžengia į turtingą Kameneco kraštą[3], kurį ištisai niokoja. Grįždamas į [Prūsijos] žemę, magistras[4] pasuka [grįžtančios iš Aukštaitijos?] kariuomenės link [vietovėje] Kalanken, kurią sudegina ir apiplėšia, ir sveiki nueina.

Žemaičių žemėje nenorėjo stovėti, žinojo, kad jie pasiruošę kovai, todėl įsiveržę į Kaltinėnų kraštą[5], naikina plėšdami, žudydami vyrus, moteris, vaikus, — jų skaičiaus neįmanoma nustatyti — nusivedė su neįsivaizduojamai dideliu grobiu. Tai matydami stabmeldžiai pasislepia miške. Per jį tekėjo upė, kurią [Ordino] broliai greitai pereina ir skuba per mišką. O stabmeldžiai tik svaido į juos ietis, akmenis ir vėzdus, mirtinai žeisdami, nepaisant šalmų ar šarvų, ir t.t. Todėl [Ordino] broliai nusėda nuo žirgų, ir kyla atkakliausias mūšis, kuriame, be daugelio kilmingųjų, buvo myriop nukirstas 21 kryžiuotis. Vieną [Ordino] brolį stabmeldžiai pririšo prie medžio ir subadytą jų trumpomis ietimis, nuo daugelio žaizdų nebegyvą paaukojo dievams. Jo siela drauge su kitomis tesiilsi Dievuje. O [Ordino] brolį Gerhardą Dievas gailestingai apsaugojo.

93. Tais pačiais metais Kęstutis ir Algirdas, pagavę [Ordino] sargybinius, trimis voromis įsiveržia į neįspėtą Nadruvos kraštą[1] ir aplink Įsruties pilį viską išdegina. Nusivaro vyrus, moteris, taip pat [Ordino] brolių arklius su milžinišku grobiu. Kita kariuomenės vora kaip priešai užpuola Narkyčius. Tenai niokoja taip kaip prieš tai. Pagaliau [niokoja] Taplaukio krašte ir Nadruvoje, [nusinešdami] pakankamą grobį ir t.t. Trečioji vora — Vėluvos žemėje, kurią perbėga, degindami ir naikindami kaimus, bažnyčias, ir viską žudydami ar imdami į nelaisvę. Panašiai pasielgė Karaliaučiaus kanauninkų Želvos valsčiuje[2], išvesdami vyrus ir moteris. Paskui skuba prie Jurgenburgo — vyskupo pilies ir t. t..

94a. Švento Stepono dieną[1] [XII.26] anksčiau minėtieji — brolis Kunonas [iš Hatenšteino], brolis Vygandas iš Baldersheimo — su 600 vyrų ateina prie Sloasse[2], užpuldami neįspėtus stabmeldžius, ir paėmė 500 vyrų bei moterų, iš kurių 205 nusivedė į Prūsiją ir saugojo, o 40 nužudė.

b. Kristaus gimimo dieną, per sausio VII kalendas[1] [XII.25], Balgos komtūras brolis Dytrichas Elneris su 600 [vyrų] užpuola Bielicą. Ten stovėjo 2 dienas ir naktis. Pilies viršininkas tenai ištvermingai gynėsi. Tame mūšyje iš rusų daug krito — vyrų, moterų ir vaikų. 200 belaisvių[2] nusiveda su dideliu grobiu ir t.t.

c. O brolis Kunonas iš Hatenšteino su 150 [vėl] nutarė žygiuoti į Romainių kraštą[1], kuriame sugavo vyrų, moterų, vaikų ir daugelį nužudė. Tą patį padarė Paštuvoje.

d. Magistras Vinrichas [iš Kniprodės] ir t.t. tėvynės apsaugai ieškojo dykroje vietų piliai pastatyti. Jas radęs, įsakė mūryti Bartų[1] ir Reino[2] pilis.

e. Po to maršalas brolis Gotfrydas[1] ir didysis komtūras brolis Riudigeris iš Elnerio niokoja Merkinės[2] ir Aly-

taus žemes[3], į kurias įsiveržė iš ryto. Tose apylinkėse buvo matyti keturi kariuomenės būriai, kurie sugrįžta be nuostolių, užmušę daug stabmeldžių ir parsivarydami belaisvių.

95. Tais pačiais metais[1], kai į Prūsiją krikščionybei sustiprinti atvyko Austrijos kunigaikštis ponas Albertas[2] su 62 riteriais ir kilmingaisiais[3] ir kai jis buvo pagarbiai, kaip pritinka kunigaikščiams, sutiktas ir pavaišintas, magistras Vinrichas [iš Kniprodės], didysis stabmeldžių triuškintojas, nutarė daryti žygį. Tad visi paminėtieji kryžininkai linksmi drauge su magistru ima ruošti ginklus prieš stabmeldžius ir pasižada klausyti vieno vokiečių kilmingojo[4] kaip vyresniojo. Ir jie atvyksta į Kaltinėnų žemę[5]. Magistro įsakymu buvo išskleista Ordino vėliava. Panašiu būdu, su riteriška dvasia, pradėjo [karą] [Austrijos] kunigaikštis ir jo vyrai. Toje žemėje magistras su kunigaikščiu pasiliko 2 dienas ir visą išdegina, vyrus, moteris ir vaikus nusivarė, ir niekas neištrūko iš jų rankų.

Po to Viduklės žemėje, darydami didžiausių nuostolių, stovėjo 10 dienų. Ir grįžta namo, vedini rusais ir stabmeldžiais.

96. Per 1377 metų gruodžio IV kalendas, dieną prieš [Šv.] Andriejų [XI.29], kapitulos [sesijoje] Marienburge brolis Vinrichas [iš Kniprodės], didysis magistras, idant krikščionims išmelstų amžiną vainiką, nustatė, kad kai kurios šventės, kaip antai [Šv.] Daratos ir [M.] Marijos [Nekaltojo Prasidėjimo][1], turi būti švenčiamos Prūsijoje kaip dvigubinės.

97. Paskui[1] brolis Gotfrydas, minėtasis maršalas, skuba į Kęstučio žemę, Trakų link, su galinga kariuomene — daugiau kaip 12000. O kariuomenė buvo padalyta į 3 dalis — ir [persikelia per Nemuną] priešais Merkinę, kur įsrutiškiai paima didelį grobį. Tuomet drauge su kryži-

ninkais skuba pulti pilių, būtent naujosios pilies Trakų žemėje[2]. Ten labai niokota ir deginta, o žmonės bėgo. Vilniaus miestas buvo ugnimi sudegintas, išskyrus trečią dalį. Krikščionys tai padarė [savo] saugumui, o karaliaus Algirdo įspėjimui[3].

Tatai patyręs Algirdas kviečia [Ordino] maršalą, didįjį komtūrą, idant jam tą garbę padarytų, paragautų jo valgymo ir gėrimo. Ir su jaiš taip pat buvo Giunteris iš Hohenšteino[4], Kacenelbogeno grafas Eberhardas[5] ir daug kitų kilmingųjų, kurie visi gyrė [Algirdo] dvarą. Po to grįžta į Prūsiją.

98a. Po to[1] Lotaringijos kunigaikštis Albertas atvyko į Prūsiją su 70 šalmų[2]. Jo garbei paskiriamas žygis. Su maršalu joja kunigaikštis ir t.t. į stabmeldžių žemę ir nuniokoja[3], ir sugrįžta iš ten.

b. Po to Ragainės komtūras brolis Kunonas [iš Hatenšteino] su kariuomene pereina į Prewan[1], užpuldamas [tą] kraštą Švento Jono Krikštytojo dieną [VI.24]. Užklupo [gyventojus] miegančius ir neįspėtus. Iš Perwan pereina į Labūnavą, taikydamas į Pėdžius[2] ir į Aristavą ir su pagrindinėmis jėgomis pasukdamas į Pastewyn[3] ir tiesiu keliu — į neįspėtas Ariogalą ir Pernaravą. Ir užtiko 40 pakrautų vežimų, kuriuos paėmė.

Tenai atžygiavęs, pakilo prieš švintant ir tęsė žygį tiesiais keliais; daug senų, kaip ir jaunų, nukirto, ir nieko nepasigailėjo. Tvarkinga rikiuote perėjo taip pat didelį, 4 mylių ilgumo, mišką, ir Dievo malone sugrįžo su savo vyrais be nuostolių.

99. Magistro įsakymu maršalas, būtent Gotfrydas iš Lindeno, paskiria kitą žygį[1] su [Ordino] broliais ir daugeliu kryžininkų bei viršininkų. Stipriai prisidėjo ir didysis komtūras Riudigeris iš Elnerio[2] su visomis krašto pajėgomis. Dirsūniškyje [susijungę] visi skuba prieš stabmeldžius.

Pirmą naktį stovėjo Vaiguvoje, antrą — Semeliškėse, trečią — prie Trakų, ketvirtą Rudaminoje[3]. Iš ryto skuba į Vilnių. Karalius[4] kalbasi su [Ordino] maršalu apie tam tikrus dalykus, kol maršalas jam padavė ranką, ir [karalius] tuojau užlipa ant tilto; vadai su vokiečiais [kryžininkais] spraudžiasi paskui jį būriu, ir karalius pasipiktinęs sako maršalui:

— Tau vienam ištiesiau ranką, o štai kiti būriu eina. — Ir pridūrė:

— Mielai pasimatyčiau su vienu iš viršininkų, būtent su Hohenšteinu[5].

[Ordino] maršalas atsakė:

— Jis yra savo palapinėje.

O karalius [tarė]:

— Noriu, kad papietautų su manimi.

[Sako] maršalas:

— Duosiu įsakymą, jeigu jam bus užtikrintas saugus grįžimas.

Ir [maršalas] parjoja į [Ordino] kariuomenę prie upės, vadinamos Voke. Tenai pernakvojo. Ir jis iškviečia brolį Hohenšteiną, kuris karaliaus pageidavimu atvyko į pilį. Tenai jį karalius garbingai priima ir linksminasi su juo. Naktį jis sugrįžo į kariuomenę.

Saulei patekėjus vėliavas išskleidę [krikščionys] su šauksmais apgula Vilniaus pilį, o stabmeldžiams atrodė, kad tai negarbingas pasielgimas[6]. Vakarinių maldų valandą[7] karalius[8] kalbasi su [Ordino] maršalu, sudaro taiką. O viršininkus, būtent Kacenelbogeno grafus Eberhardą ir Dytrichą[9], atskirai pakviečia pietų. Be to, karalius davė viršininkams užtektinai midaus ir duonos.

Per naktį išsilaikė taika. Tačiau karalius prašė, kad [krikščionys] užleistų jiems patinkamą pusę miesto, bet nepasakyta, kurią pusę krikščionys galėjo padegti. Skaudu tai buvo maršalui, nes tą jiems buvo išpranašavęs.

Mat prūsai įvykdė savo sumanymą[10] ir išbuvo [Lietuvos] žemėje 11 dienų. [Kai] jie suka namo, Vytautas su 500 [vyrų] užjojo priekin ir sunaikina jų maistą, ir persekioja juos ligi Tamaviškių. Dėl to [krikščionys] su žirgais kentėjo žiaurų badą, nes kai kurie 6 dienas nematė duonos. Tad šitaip sugrįžta krikščionys namo nuo savo priešų.

100a. Tarp Velykų ir Sekminių[1] Tapiavos viršininkas Vygandas iš Baldersheimo[2] su daugeliu [vyrų] žygiavo už Nemuno. Ir jis nusiuntė į kitą pusę du [vyrus]. Jie pavagia 4 laivus, kuriuos skubiai atplukdė. Sugalvojo jis [dar] kita ir brolį Alfą[3] su Įsruties viršininku[4] pasiuntė į Virstekaimą[5]. Jie susiduria su 30 [stabmeldžių], kuriuos užmuša arba paima į nelaisvę (nes kaimas buvo neįspėtas), ir sugrįžta.

b. Tuo pat metu[1] Gotfrydas iš Lindeno įžengia į Paštuvos kraštą, pereina jį ligi Neries, nuniokodamas per vieną dieną apie 4 mylias. Kitą dieną paržygiavo prie laivų, kuriuose laikė maistą ir ginklus, ir rytojaus dieną persikėlė per Nevėžio upę, ir žudė, žeidė, degino, ir plėšė stabmeldžius, gyvenančius abiejuose krantuose, ir sugrįžta, vedinas rusais ir stabmeldžiais.

101. Livonijos magistras[1], sužinojęs, kad rusai apsiautę Polocką[2], sutelkęs kariuomenę, skubėjo tenai, tačiau rusai jiems įgrisus pasitraukė trejetą dienų iki jo atvykimo. Taigi puldamas magistras išgelbėjo savuosius rusus. O rusai draugiškai jį pasitinka su brangiomis dovanomis ir apdalija jomis dosniai net viršininkus. Ir šalys sudaro sąjungą, ir prisiekia kryžiumi, be kitko, kad [magistras] rusų nebepuldinės. Ir rusai prisiekia garbe, kad bus ištikimi ir patiks Ordinui.

Stovėjimo vietoje magistras su savo [žmonėmis] 3 dienas kentė alkį ir troškulį ir [tada] įžygiavo į Polocko

miestą. Tenai rusai prašo magistrą, kad duotų jiems karalių. Magistras, pasitaręs su viršininkais, davė jiems karaliumi Andrių, kilusį iš karaliaus giminės. Tai padaręs, [magistras] su savo viršininkais pasuko į tėvynę, kurion laimingai sugrįžo.

102a. Po to[1] minėtasis maršalas Gotfrydas [iš Lindeno] su broliu Kunonu iš Hatenšteino įžengia į kraštą, vadinamą Labūnava, bet jos, kaip įspėtos, neniokoja, bet grobio daug prisiplėšia. Taip pat stovėjo niokodami ir šiapus Neries. [Paskui] nusileido pagal Nerį ligi Eigulių[2], perėjo taip pat per Romainius ligi Nevėžio upės. Tenai radę laivus, apleisdami stabmeldžių žemę, dar Paštuvos krašto gyventojus prislegia padarytais nesuskaičiuojamais nuostoliais, nusivarydami vyrus, moteris ir vaikus, aimanuojančius ir gailiai raudančius. Ir sveiki sugrįžta namo.

b. Paskui, trečiadienį prieš Užgavėnes [1379.II.16], dažnai minėtas brolis Gotfrydas [iš Lindeno] su mažu būriu įeina į stabmeldžių žemę, bet dėl ligos[1] perdavė kariuomenę Balgos komtūrui Dytrichui[2]. Pastarasis, žygiuodamas gilyn į kraštą, niokoja jį ir degina. Trečią dieną grįžta namo.

c. Dar anksčiau, [Šv.] Scholastikos dieną [II.10], Livonijos magistras užpuola Žarėnų[1], Medininkų[2] ir kitas šešias žemes, kurias visai sunaikino, kuriose neliko nė vieno nepaliesto namo. Nujojo 400 žirgų iš vieno žirgyno ir sugrįžo sveiki, išskyrus 26 vyrus[3], kuriuos prarado.

d. Prieš Užgavėnes, [prieš II.22], Osterodės komtūras brolis Burkhardas iš Mansfeldo[1], surinkęs kariuomenės, užpuola rusų kraštą ir per 2 dienas ir naktis visiškai nuniokojo degindamas ir t.t. Kameneco žemę. Ir, neskaitant užmuštų, parsivarė namo 200 belaisvių su tokiu pat skaičiumi arklių ir 4 kapas arklių ir jaučių.

103a. Iš eilės tais pačiais metais, per Sekmines [1379.V.29], *stabmeldžiai su žymiomis pajėgomis visiškai* sugriovė Klaipėdos pilį.

b. Paskui, pirmą sekmadienį po [Šventųjų] Petro ir Pauliaus [VII.3][1], į Prūsiją atvyko karalius Skirgaila[2], Algirdo sūnus, su 30 tarnų. Magistras priėmė jį su pagarba, dosniai apdovanojo. Paskui [Skirgaila] ketino aplankyti Vengrijos karalių[3], pagaliau popiežių Urboną[4], iš kurío, jei gautų nuodėmių atleidimą, žadėjo priimti katalikų tikėjimą ir t.t.

c. Kitą vasarą[1], Šventosios Margaritos dieną [VII.13], Ragainės komtūras brolis Kunonas [iš Hatenšteino][2] su savo pajėgomis nuniokojo degindamas ir t.t. keturias [stabmeldžių] žemes.

d. Toliau, trečiadienį prieš [Šventąjį] Dominyką [VIII.3], Balgos komtūras brolis Dytrichas[1] įžengia į rusų kraštą. Sustojęs prie Narevo, pasitaręs su [Ordino] broliais, jis įgyvendino savo sumanymą nuniokoti Brastą ir Kamenecą. [Be kitko], brolį Joną Šionfeldą[2] ir Arnoldą iš Burgelno[3] su 100 [vyrų] jis pasiuntė į Drogičiną[4], bet jie [nieko nepasiekę?] ateina atgal Melniko[5] link laimei [Drogičino] seniūno, kuris visiems buvo įsakęs, kad budriai budėtų sargyboje.

Po to, ketvirtadienį, Dytrichas iš Elnerio su dideliu būriu perėjo neįspėtą Drogičino žemę, kad apgultų Melniko pilį, o priekin pasiuntė dvejetą [Ordino] brolių, ir paskui [pats] pasuko į Kameneco žemę rusų krašte, kurį palei Bugo upę[6] nuniokojo. Ir grįžta prie Melniko pilies. Dėl upės gilumo savo arklius komtūras pervedė [brasta] ir parvyko į pilį.

Po to Dytrichas iš Elnerio nuniokojo visą Bielsko žemę [ir] su savo kariuomene traukė pirmyn į Rusų Brastą[7], niokodamas per 4 mylias [aplinkui]. Ir jis parsišaukė

Osterodės komtūrą[8] bei kryžininkus, pasiųsdamas priekin 500 [vyrų] su viršininku Jonu Lėve[9], kuris žygiavo apgulti [Rusų Brastą], niokodamas kaimus. Gyventojai nebuvo įspėti, bet daugelis bėga į pilį. Vieni iš jų buvo užmušti, kiti paimti nelaisvėn ir viskas [iš jų] atimta. Su 100 vyrų jis vejasi [bėgančius į pilį], o likusieji eina iš paskos, išskyrus užnugario saugą.

Ir [Osterodės] komtūras apgulė Brastos pilį. Brolis Dytrichas [iš Elnerio], sužinojęs tai, išsiuntinėjo prūsus po neįspėtą kraštą, kurie jį nuniokoja keturių mylių spinduliu ir naktį sugrįžta pas Brandenburgo komtūrą[10], [kurio] negrįžusio [dar neranda], bet paskui susijungia. Betgi [Balgos komtūras] brolis Dytrichas, sušaukęs tarybą, pakeitė kryptį ir niokoja bei degina Gardino žemę. Panašiai jis [padaro] kitose žemėse. Ir sveiki sugrįžta per Narevo upę su 400 belaisvių, su bandomis galvijų ir t.t.

104. 1378 metais paskelbiamas žygis[1] prieš stabmeldžius, kuriam vadovavo minėtasis maršalas Gotfrydas ir didysis komtūras brolis Riudigeris, o dalyvavo taip pat Lotaringijos kunigaikštis su daugeliu riterių ir kryžininkų. Ir jie drauge, paklusdami maršalo [vadovavimui], eina į Lietuvos šalį, kariuomenę padaliję į 3 voras. Pirmyn pasiųstos vėliavos [pasklisdamos] puola apylinkes, o nakčiai [vėl] susiburia, žygiuodami ligi ryto, daug ką iš stabmeldžių užmuša ir tada įžengia į kaimą Perlayn[2], kuriame stovėjo 2 dienas, apsistatę stipria sargyba.

Osterodės komtūrą ir Girdavos viršininką brolį Joną Frankę maršalas pasiuntė saugoti maisto [atsargų], kad priešas nepagrobtų, kaip praėjusiais metais. O kadangi Ordinas buvo įspėtas, maršalas, pasitaręs su viršininkais, išsiuntė taip pat Balgos komtūrą saugoti maisto, kurį lietuviai ketino pagrobti. Šitie saugotojai laimingu atsitikimu pagavo ar užmušė daug stabmeldžių; maža teištrūko.

Šešias dienas pavarginus stabmeldžius, [Ordino] maršalas, pasitaręs su minėtuoju kunigaikščiu, grįžta be nuostolių į Prūsiją.

105a. Įsruties viršininkas brolis Vygandas iš Baldersheimo[1] su savo [vyrais] užpuola Vinstekaimą, mylia žemiau Kauno, [bet] *tolyn nebėjo, nes žmonės buvo įspėti.*

b. Tais pačiais metais[1] Prūsijoje lankėsi Austrijos kunigaikštis *Leopoldas*[2] *su daugeliu [palydovų], taip pat* Klėno grafas[3]. Jų pageidavimu magistras skelbia kariuomenės šaukimą; pats joje dalyvauja ponų [svečių] pagerbimui ir Prūsijos labui.

Ir jie ateina į Vidauklę. Tenai jie pastebėjo stabmeldžius. Pasiuntę pirmyn Švento Jurgio vėliavą, paskui ją [Austrijos] kunigaikščio [Leopoldo vėliavą], žudydami visus pasitaikančius stabmeldžius, po 6 parų grįžta Nemuno link. Prie Kulautuvos[4] ir Tromen[5] radę savo laivus, grįžta į Prūsiją su nedaugeliu belaisvių.

c. Tais pačiais[1] metais minėtasis brolis Vygandas [iš Baldersheimo] atsigręžia prieš stabmeldžius ir Šventojo Martyno dieną (lapkr. 11) įjoja į dykrą plėšti. Ir jis sučiupo bajorą Maldį, vieną žymesnių karaliaus Kęstučio žvalgų, su 18 vyrų, kurie ketino padaryti bloga krikščionims. Pats nepatyręs nuostolio, parsivarė juos į Įsrutį ir tatai padarė su 60 vyrų.

d. Be kitko[1], minėtasis maršalas magistro įsakymu su daugeliu [vyrų] atžygiavo į dykrą prie Ringos ežero[2], bet iš tenai maršalas dėl ligos sugrįžta atgal, paskyręs vadu Balgos komtūrą Dytrichą iš Elnerio. Pastarasis pasuko prieš stabmeldžius, palikęs maistą Ančios upėje[3], o pirmyn pasiuntė Įsruties ir Rastenburgo viršininkus[4] žvalgyti Perlamo pilies. Prijoję prie jos, greitai daug ką papilyje ir ant tilto nukauna ar paima nelaisvėn. Vienas [Ordino] brolis, krisdamas nuo to tilto, taip pat pateko ne-

laisvėn, tačiau kiti veržėsi pirmyn, o lietuviai gręžiasi [bėgti].

[Krikščionys] norėjo smogdami ir degindami eiti į Šalčininkus[5], bet suprato, kad vedliai klaidžioja, tad užpuola Merkinės kraštą ir 6 dienas niokoja. Paskui žygiuoja palei Nemuną aukštyn ir laimingai pareina į Prūsiją.

Kitą vasarą magistras Vinrichas [iš Kniprodės] su savo pareigūnais apžiūrėjo kraštą ligi Reino [pilies]; laivu atplaukė į Johanisburgą ir, pasiėmęs maisto, nusileido [pavandeniui] ligi Narevo upės, o Vysla [perplaukė] Lenkiją ir su savo pareigūnais išlipo Torūnėje.

106. Po Sekminių Kęstutis[1] klastingai apsimetė sergąs, o nedaug trukus su 500 [vyrų] jis atėjo prie Ekersbergo[2] ir šturmuoja nepasiruošusią pilį, ir ją padeginėdami nedavė atvangos. Tad gyventojai atidavė pilį karaliui [Kęstučiui], o [pilies] viršininkas, vardu Jonas Zurbachas, pasidavė nelaisvėn. Stabmeldžiai norėjo jį paaukoti dievams, nes daug kartų nuo jo buvo nukentėję, tačiau karalius [Kęstutis] nesutiko, ir [kronikos autorius] giria jį už tokį apsiėjimą. Ir tada Kristaus nedraugai grįžta į [savo] tėvynę.

107a. Dažnai minėtas brolis Gotfrydas [iš Lindeno] mirė 1379 metais, ketvirtadienį po [Šv.] Jokūbo [VII.28].

Taip pat tais metais [Ragainės komtūras] brolis Kunonas iš Hatenšteino susitaria su Sembos teisėju[1], su Įsruties[2], Girdavos bei Tapiavos[3] viršininkais daryti žygį. Ir jie nuniokoja Aristavos žemę, kurioje daug buvo žudyta, plėšta ir deginta. Ir nenukentėję greitai grįžta atgalios.

b. Tuo tarpu, Kunonui iš Hatenšteino būnant žygyje, magistrui Vinrichui [iš Kniprodės] ir aukštiesiems pareigūnams nutarus, jis išrenkamas maršalu. Jis mokėjo tramdyti stabmeldžius ir tai įrodė tais pačiais metais.

Perėmęs savo pareigas, jis su pavaldžiomis pajėgomis užpuolė neįspėtas Beržės apylinkes[1], žudė, siaubė degindamas ir plėšdamas. Rytą pakilęs, jis skubėjo į Senąjį Kauną, prie Neries. Tenai jie apsistojo. Ir pasklido gandas, kad iš kitos pusės traukiąs čionai Kęstutis. Jis norėjo kalbėtis su [Ordino] maršalu. Ir jie vienu metu sujoja į Nerį ir kalbasi, kol maršalas atsiuntė [per upę] Balgos komtūrą [Dytrichą iš Elnerio] ir vertėją Tomą Survilą[2]. Karaliaus [Kęstučio] įsakymu pastatomas suolas, apdengtas kilimais. Ir karalius atsisėdo tarp minėtų [kryžiuočių] ir vedė derybas dėl to, kas čia [kronikoje] nėra aprašyta. O kariuomenė tuo laiku susitvarko ir laimingai parėjo į Prūsiją.

108. Iš Prūsijos[1] pas imperatorių Karolį atvyko Varmės vyskupas ponas Henrikas[2]. Imperatorius jį klausė, kur yra komtūras Giunteris iš Hohenšteino. Ir atsakė vyskupas: jis yra Brandenburgo komtūras. O imperatorius [sako]:

— Būdamas Svečės komtūru, tiek daug jis man padarė gero ir toks buvo malonus, kad tas niekados neišdils man iš atminties; tuo labiau esu pasirengęs atsilyginti [savo] malone ir dovana.

Ir tarė vyskupas:

— Pone imperatoriau, vieną dovaną galėtumėte jam dovanoti, kuria labai džiaugtųsi [ir] gyvenime geresnės nė nenorėtų, būtent dalelę šventosios Kotrynos relikvijų.

Karalius tarė:

— Dalelė, kurią mes turime, yra maža.

O vyskupas į tai [sako]:

— Kai sugrįšite į Prahą, dovana padidės šventosios Kotrynos nuopelnų dėka.

Atsakė imperatorius:

— Rytoj duosime atsakymą ir, jeigu gyvi būsime, perduosime jums dalelę šventosios Kotrynos relikvijų, kurią Prūsijoje iškilmingai įteiksite broliui Giunteriui iš Hohenšteino[3].

Taip minėtasis vyskupas Henrikas ir padarė kitais metais[4].

Brolis Giunteris buvo iš visos širdies sveikinamas su tokia didele dovana, kurią imperatoriaus Karolio malone gavo atsiųstą. Ir jis liepė padirbti sidabrinę, paauksuotą, brangakmeniais papuoštą statulą mergelės Kotrynos, kurią sužadėtine ir drauge buvo pasirinkęs. Po kojomis šitaip papuoštos statulos, apdengtos brangiu apsiaustu, gulėjo Maksencijus[5]. Pagaliau paskirtą dieną brolis Giunteris pakvietė vyskupus, aukštuosius pareigūnus ir kunigus — 220 dvasininkų — kurie su iškilmių procesija minėtą [statulą] su relikvijomis, taip išpuoštą, atnešė į Brandenburgą šventos Kotrynos garbei vyskupui Henrikui. Tarp tų [dvasininkų] buvo taip pat Sembos vyskupas Dytrichas[6] ir t.t. Brandenburge statulą priėmė su džiūgavimu, o minėtasis vyskupas Henrikas atlaikė mišias mergelės Kotrynos garbei, ir žmonėms buvo apsakyta, kaip toji [šventenybė] čionai pateko.

Atlaikius mišias minėtasis vyskupas su procesija ir giedojimu įnešė statulą į pilies koplyčią, prideramon, tam tikslui paruošton vieton.

109. Po to, vasarą[1], nutiko, kad Kęstutis su kariuomene ėjo kariauti prie Įsruties. Su savo bajorais jis apsistojo Dorodiskene[2], o vedlį, vardu Grandė, su 60 [vyrų] jis pasiuntė pirmyn. Pastarasis netikėtai užpuolė neįspėtas Tamaviškių apylinkes, paėmė tenai 10 belaisvių; kiti išsprūdo.

Vienas vedlys, vardu Lapė, parėjo su [belaisviais] į kariuomenę. Paklaustas apie padėtį Prūsijoje, jis atsakė:

— Karaliau! Nei apie tave, nei apie tavo kariuomenę niekas nežino.

Ir karalius [Kęstutis] skuba į Įsrutį degindamas ir niokodamas. Ir čia buvo nukautas brolis Frišė. Tačiau apie stabmeldžių buvimą greitai tapo žinoma, todėl jie padarė mažesnę žalą, negu būtų galėję padaryti, ir t. t. Buvo tenai ir brolis Gernantas iš Baldersheimo[3], kai [stabmeldžių] kariuomenė grįžo [į Lietuvą].

110a. Magistrui įsakius[1], brolis Kunonas [iš Hatenšteino], maršalas, o su juo didysis komtūras[2] surengė žygį 1380 metais. Ir jie pasuka į Vaiguvos žemę, užpuola kaip priešai, iki vidurnakčio jodinėja [į visas puses], [paskui] apsistoja stovykloje. Toliau ateina į Naupilį[3]. Tenai priešakiniai raiteliai išžudė daug vyrų. O iš paskos atžygiuoja kariuomenė ir apsistoja priešais pilį, atritina bombardas[4]. Rytojaus dieną puola, šaudydami [iš bombardų] sviediniais, ir daug kas iš stabmeldžių smarkiai išsigando, nes iki tol [krikščionys] nenaudodavo bombardų prieš stabmeldžius. Todėl jie pasidavė su žmonomis ir vaikais, žadėdami amžinai klausyti Ordino.

Trečios dienos rytą kariuomenė pajudėjo, ir priešakiniai raiteliai susidūrė su lietuviais. Buvo daug užmuštų. O [krikščionių] kariuomenė priėjo Nemuną prie Dirsūniškio pilies, kurią pabėgdami stabmeldžiai patys buvo sudeginę. Ir visa kariuomenė laimingai paržygiavo namo, parsivesdama 4000 vertų belaisvių.

b. Po to[1] Ragainės komtūras Vygandas [iš Baldersheimo] su kariuomene ir kryžininkais[2] užpuola skalvius[3] prie Paštuvos; niokoja ir degina apylinkes, ir žudomi vyrai ir moterys, išskyrus tuos, kuriuos nusivedė į nelaisvę. Pagaliau jie sugrįžta į tėvynę ir tenai devynis, garbės vertus, pakelia į riterius, tarp jų vieną persevantą[4], vardu Baltramiejus.

Tuo metu brolis Vygandas [iš Baldersheimo] su 250 [vyrų] pėsčiomis nužygiavo daugiau kaip 6 mylias Paštuvos link ir sudegino 5 kaimus. Ir pasuka jie [prieš stabmeldžius] su 300 vyrų — pėstininkų ir raitelių, kurie anksčiau buvo išsiųsti, ir [drauge] su svečiais pridarė stabmeldžiams daug nemalonumų. Kai kuriuos vyrus, moteris ir vaikus [brolis Vygandas] liepė nužudyti. Ir visi grįžo nenukentėję su 30 arklių [grobio].

c. Paskui, tais pačiais metais[1], maršalas[2] su aukštaisiais pareigūnais, su didele kariuomene perėjo per Gaižuvos žemę [ir] pasiskirstė dalimis. Balgos komtūras[3] su savaisiais nuėjo į Labūnavos žemę[4]. Maršalas su Elbingo komtūru[5] niokoja Beržę. Ir stovėjo tenai 3 dienas ir 3 naktis, ir užklupo juos [stabmeldžius] miegančius ir neįspėtus. 160 paėmė į nelaisvę, neskaitant užmuštų. Kitą dieną nužygiavo ligi Neries niokodami bei degindami ir randa karalių Kęstutį, kuris kalbėjosi su maršalu apie belaisvius, kuriuos maršalas laikė griežtai saugomus nelaisvėje.

Ir maršalas nusileido [žemyn pagal Nerį] į Eigulių pilį, ir atėjo su savaisiais prie Nevėžio upės, ir persikelia [per ją] su rastais tenai laivais. Ir skubėdami su kariuomene eina į Paštuvos žemę ir į Marienburgo pilį[6].

111. Iš ten[1] brolis Kunonas iš Hatentšteino, didysis komtūras Riudigeris iš Elnerio su kitais žymiausiais įžengia į Lietuvą [Šventojo] Valentino dieną [II.14], užpuola Lekeniškių apylinkes[2] ir toliau [apsistoja] priešais Navos pilį, ir iš bombardų apšaudo pilį. Dėl to stabmeldžiai ima prašyti paliaubų ir derybų su maršalu. Jose [stabmeldžiai] — 3000 — savo valia pasidavė, užleisdami pilį be kovos. Kai kurie buvo taip pat užmušti. O [krikščionys] stovėjo [tame] krašte 6 dienas. Minėtą pilį padegė. Nepatyrė [Ordino] broliai tenai jokio nuostolio.

Nuo minėtosios Navos pilies [broliai] skubėdami nueina 4 mylias [ir] sudegina Dirsūniškio pilį.

Tame pačiame žygyje Badeno markgrafas[3], kuris buvo pakviestas į Prūsiją, pažino stabmeldžius. Tenai jis buvo pakeltas į riterius ir po to grįžo namo.

Tenai dalyvavo taip pat Lekės[4] ir Jevenburgo[5] ponai, kai buvo niokojamos Laukiškių apylinkės ir Navos pilis. Iš pastarosios, kaip sakyta, [krikščionys] išvedė 3000 abiejų lyčių ir įvairaus amžiaus [belaisvių].

Minėtame žygyje dalyvavo taip pat magistras Vinrichas [iš Kniprodės], jo palydovas Steponas, Ameno ponas[6].

112. Tuo laiku, žiemą[1], Kęstutis iš Naupilio užpuola neįspėtą Ordino kraštą apie Vėluvą niokodamas ir žudydamas. Toliau [puola] Tapiavą, po to — Vonsdorfą[2]. Padarę toms vietovėms didelių nuostolių, prieš naktį 500 žmonių išsivedė į nelaisvę. Pagaliau į tokio užpuolimo [sukeltus] šauksmus subėga Sembos teisėjas Jonas Loricho, Tapiavos viršininkas brolis Alfas bei Įsruties viršininkas, ir jie vejasi priešus ligi Kulmo kaimo[3]. Atėjus nakčiai jie gavo maršalo įsakymą, kad toliau nebesivytų, ir taip kiekvienas grįžta namo.

113. 1381 metais[1] į Prūsiją atvyksta Markos[2] ir Klėvės grafai[3]. Sušaukęs kariuomenę, [Ordino] maršalas su aukštaisiais pareigūnais ir minėtais kunigaikščiais susijungia šiapus Įsruties. Ir atėjo žinia, kad dvejetas [vyrų] iš laivų perbėgo pas lietuvius. O kadangi oras buvo nepastovus, kariuomenė grįžta atgal.

114. Kęstutis[1] su savo bajorais ir stabmeldžiais pastatė tiltą per Įsrapisos upę[2], kad galėtų užpulti Laukišką[3], o kita dalis kariuomenės [turėjo pulti] Nadruvą. Bet vienas pabėgėlis davė žinią. Tad [Ordino] maršalas su daugeliu [vyrų] šoka prie ginklų ir ties Kalėnais[4], išskleidę vėliavą, rikiuojasi kautynėms.

Iš Kęstučio kariuomenės atėjo krikščionis, vardu Krūzė, kuris prūsams buvo žinomas, ir jis pranešė apie Kęstučio veiksmus. [Tai] sužinojus maršalas Sekminių dieną [1382.V.25?] su kariuomene greitai pasuka į Ragainę. O tuo metu patvino upės. Įsruties viršininkas su 100 Sembos [vyrų], maršalo skubiais pasiųstas, perėjo Drausės upę[5]. Tenai užklumpa 3 stabmeldžius, kuriuos paima nelaisvėn, [o] kiti jau buvo už upės. Ir toks potvynis buvo dykroje, kad [net] per mažus upelius buvo priversti keltis su [dideliu] vargu.

115. Tuo laiku[1] karalius Jogaila[2] išprašo per pasiuntinius iš magistro Vinricho [iš Kniprodės], kad atsiųstų pas jį [Ordino] brolių į Dovydiškes pamedžioti. Sušaukus pasitarimą buvo pasiųsti: didysis komtūras [Riudigeris iš Elnerio][3], Elbingo [komtūras Ulrichas] Frikė[4], Diršau teisėjas [Albertas iš Liuchtenbergo][5] ir t. t. Tai padarius Jogaila atsivedė du kunigaikščius, būtent Vytautą ir Ivaną[6], bei Vaidilą bajorą[7] ir t. t. Dykroje visus juos, pakviestus pietų, didysis komtūras karališkai vaišina. Šitaip darė trejetą dienų. Prieš pietus medžiojo, po pietų vedė derybas, ir tarp karaliaus [Jogailos] ir Ordino buvo sudaryta taika[8]. O penktą dieną išvyksta iš [tos] vietos.

116. Šiais metais mirė karalius Algirdas, ir į karalius iškeliamas jo sūnus Jogaila. Ir jis stojo prieš savo tėvo brolį Kęstutį, kas pastarajam nepatiko. Ir jis atsiuntė pasiuntinius pas magistrą Vinrichą [iš Kniprodės], kurie pasiekė pas magistrą savo tikslą, ir magistras, pasitaręs su aukštaisiais pareigūnais, išsiuntė Brandenburgo komtūrą [Giunterį] iš Hohenšteino ir Diršau teisėją [Albertą] iš Liuchtenbergo, kurių vertėjas buvo ponas Tomas Survila[1], kilme stabmeldys. Ir jie atvyksta į Lietuvą, į Trakus[2]. Ir karalius priėmė juos karališkai, kaip pritiko, ir draugiškai su jais derėjosi. Ir karalius [Kęstutis] klausia komtūrą:

— Kokiu gi reikalu atvykote, kūme?[3]

Ir jisai atsakė:

— Jei galima, mes mielai susitartume, kad jūs ir jūsų giminaitis sutartumėte su Ordinu ir kad būtų paleisti belaisviai, ir kad vardan draugystės su Varmės vyskupu laikytumėtės taikos tarp Osterodės, Ortelsburgo žemių ir atitinkamai tarp Gardino [ir] visos Rusios, esančios į dešinę [nuo Nemuno], ir kad tatai būtų sutvirtinta [sutartimi].

Po to jie vyksta į Vilnių. Tenai išbuvo 3 dienas ir 3 naktis, derėdamiesi su karaliumi Jogaila dėl slaptų dalykų, ir sugrįžta į Prūsiją.

Karalius Jogaila[4] siuntė pas magistrą Vinrichą [iš Kniprodės] [pasiuntinius][5]. Jis norėjo patvirtinti [tai], dėl ko buvo susitarta, [norėjo] pasidaryti krikščionimi ir, be kitko, niekad [nebe]kenkti Ordinui.

117. Livonijos magistras[1] su kariuomene įeina į Žemaičių kraštą, vadinamą Medininkais, kurį niokoja: žudo ir t. t. 700 vyrų, moterų ir vaikų, 1400 pabalnotų žirgų išsivedė savo naudai. [Mat] stabmeldžiai ketina žygiuoti į Prūsiją ir jie susiduria [su livoniečiais], ir [livoniečiai] randa pririštus prie krūmų pabalnotus žirgus, kuriuos pasiima savo naudai.

Po to, tais pačiais [1381?] metais, Ragainės [komtūras] Vygandas iš Baldersheimo iš Ragainės[2] su nedideliu būriu įeina į Pikogalos žemę[3], kurią išdegino ir paėmė nelaisvėn 100 vyrų, neskaitant užmuštų; drauge su belaisviais nusivedė 200 arklių.

118. Po to[1] [Ordino] brolis Kunonas iš Hatenšteino, maršalas[2], ir karalius Kęstutis abipusiu sutikimu paskiria susitikimo dieną. O tuo tarpu karalius [Kęstutis] išsiuntė laivu savo sūnų Vytautą su daugeliu [lietuvių], ypač į [susitikimo] vietą tarp Marienburgo ir Jurbarko, kad iš-

žvalgytų, ar kas neplaukia Nemunu žemyn. Marienburgo broliai taip pat siunčia celerarijų[3] su 6 vadinamaisiais vitingais. Kai jie pasiekia stabmeldžių stovyklą, pastarieji, pažinę ateinančius, klausia celerarijų, kur jis vykstąs. O jis sako:

— Į Bavarijos pilį[4].

Tada jie klausinėja apie pilies būklę ir kas joje yra. Ir jis atsako:

— Atskleisiu teisybę. Sveikų [Ordino] brolių tenai maža. Dar šeši yra išsiųsti į Ragainę maisto, todėl pilyje tėra tik keletas brolių.

Vytautas apie tai praneša tėvui Kęstučiui; Kęstutis iš eilės — karaliui Jogailai. Ir visa kariuomenė su karaliaus [Jogailos] broliu Kaributu[5] skuba apgulti Bavarijos [pilies]. Stipriai puola ją iš trijų pusių, griovius primėtė medžių ir nori padegti priešpilį. Bet iš pilies vyriškai ginasi ir nuveja stabmeldžius. Tačiau [Ordino] broliai suprato, kad ne jų jėgoms apginti priešpilį, todėl patys jį uždega. Bet dėl gaisro [patiems] broliams pasidarė sunku, nes ugnis apėmė [ir] pilies išvietės bokštą. Ir du broliai — anksčiau Prūsijoje kariuomenės vadai, [kovodami] su ugnimi, dieną naktį be paliovos šaudė [iš arbaletų] ir [mėtė] ietis[6]. Kiek pajėgė, krikščionys gynėsi nuo ugnies [ir] iš tos, ir iš kitos pusės. O stabmeldžių karaliai su tokia kariuomene stovėjo tenai nuo šeštadienio iki ketvirtadienio. Tą dieną, atmetus pasibjaurėjimą, buvo sudaryta taika.

Tuo tarpu [Ordino] maršalas, [artėjant] paskirtai dienai, išvyko su broliais, kurie su žirgais tuomet buvo Ragainėje. Siunčia taip pat du vitingus, kurie prieš dieną buvo nusileidę [Nemunu], kad plauktų [upe] aukštyn. Pamatę jojančius stabmeldžius, jie greitai sugrįžta į Ragainę, pranešdami komtūrui apie didelę stabmeldžių ka-

riuomenę. Todėl brolis Vygandas iš Baldersheimo[7] su skalviais greitai išvyko į Bavarijos [pilį]. Pastebėję jį beatžygiuojantį, stabmeldžiai pasitraukė be kautynių.

119. Prieš kurį laiką buvo pasakota[1], kaip Algirdo sūnus[2] buvo karaliumi Polocke. O rusai buvo nuomonės, kad stabmeldys jokiu būdu negali būti jų karaliumi, ir jį jėga išvarė. Po to Skirgaila[3] su didele kariuomene įžengia į rusų kraštą, grasindamas jėga paimsiąs Polocką. Bet rusai gynė miestą. Todėl Skirgaila siunčia pasiuntinius pas Livonijos magistrą, šaukdamas jį, žadėdamas atiduoti amžinon Ordino nuosavybėn kraštelį žemės, prašydamas taip pat, kad paskubėtų, kadangi rusai stipriai priešinosi, nepaisė jo [pajėgų] gausumo. Todėl jis prašo pagalbos iš magistro, kuris su savo viršininkais, su didele kariuomene atėjo prie Polocko, kovodamas su stabmeldžiais, ir 11 dienų[4] stovėjo priešais Polocką, nenorėjo pasitraukti. Toliau Skirgaila dovanojo magistrui žadėtą žemę, kurioje magistras pastatydino pilį, niekam neatkreipiant dėmesio[5].

120. Tuo tarpu pasklido gandas[1], kad Kęstutis norįs sukelti prie ginklo žemaičių žemę Medininkus ir tiems, kuriuos buvo sušaukęs, jis pasakė, kad manąs pulti Lenkiją, arba Bartos žemę. O kai persikėlė per Nemuną, jis ir apgavo stabmeldžius, kurie pamatė jo apgavystę, kai jis netesėjo pažadėto.

Tomis dienomis, iš šeštadienio į sekmadienį, po Šventojo Luko šventės[1381.X.19—20], visiškai sudegė naujoji Osterodės pilis[2] kartu su senąja.

121. Toliau, apie tą laiką, antradienį, Šventojo Valentino dieną (vas.14)[1], magistras susitarė su savo aukštaisiais pareigūnais, būtent su maršalu broliu Kunonu iš Hatenšteino, su didžiuoju komtūru Riudigeriu iš Elnerio, kad dviem kariuomenės voromis niokos [stab-

meldžių] žemes, t. y. Šalčininkus su viena ir Trakus — su kita. Bet dėl nepastovaus oro ir patvinusių upių jie pakeitė sumanymą. Vis dėlto užpuolė vieną žemę, kuri buvo įspėta, tad žmonės karaliaus įsakymu savo judamą turtą nešė į pilis. Tą [žemę krikščionys] apėjo, niokojo ir degino ligi dešimtos dienos.

Karalius Kęstutis pasiuntė į Perlamą prieš krikščionis savo sūnų [Vytautą] su 500 [vyrų][2]. Ir buvo pranešta karaliui [Kęstučiui], kad priekio saugoje yra Bartų[3] ir Rastenburgo[4] [pilių] viršininkai su Osterodės komtūru[5]. Todėl karalius [Kęstutis] paskui atšaukia savo sūnų [Vytautą], uždrausdamas jam toliau eiti, ir Vytautas grįžo pas savo tėvą.

Žygiuodamas per kraštą, jis pamatė krikščionių kariuomenę ir ėmė ją puldinėti. Tai matydamas, [Pamedės] vyskupo teisėjas[6], iškėlęs vėliavą, su 13 [vyrų] puola juos, bet [stabmeldžiai] paima jį į nelaisvę, o su juo — Aleksandrą[7]. Todėl [Ordino] maršalas su savaisiais pakyla prieš stabmeldžius, o pastarieji gelbėjosi pabėgdami. Per tą pabėgimą daugelis buvo užmušti ar paimti nelaisvėn. Jie kaipmat nubėgo dvi mylias. Pavargę krikščionių arkliai nepajėgė pasivyti. Bet karalius [Kęstutis] savo noru atidavė belaisvius [Ordino] maršalui, ir maršalas prašo karalių, kad paliktų pylimo sieną nesugriautą. Ir taip [krikščionys] grįžta namo.

122. Livonijos magistras[1] brolis Robinas iš Elzeno[2] apie tą laiką su savo viršininkais įžengia į Žemaičių žemę. Užpuldamas kaip priešas niokoja 14 dienų, ir, neskaitant užmuštų, nusivedė prieš [Švč.] Kristaus Kūno šventę [VI.13] 350 vyrų ir daug pagrobtų arklių. Iš savo kilmingųjų [magistras] prarado 36. Daug nukautų buvo tarp [žemaičių] bajorų.

Vygandas, minėtasis Ragainės komtūras, skersai išilgai niokojo neįspėtą Romainių žemę, degindamas, nužudydamas 200 vyrų, moterų ir vaikų, o 50 belaisvių su dideliu galvijų ir arklių grobiu nusivedė. O kraštą, vadinamą Wylle[3], jis nusiaubė daugelį kartų.

123. Karalius Jogaila užėmė Vilniaus pilį[1]. Sužinojęs apie tai, Vytautas atžygiavo nubausti su stipria kariuomene, vildamasis susigrąžinti paminėtą pilį. Tad karalius Jogaila išėjo priešais jį ir puolė, ir krito kautynėse daugiau kaip 1000 vyrų. Taip Vytautas pabėgo, ir su gėda leidosi į tolimas [savo] tėvonijas[2].

Tatai vyko tuo metu, kai Kęstutis buvo rusų šalyje[3] ir kai jį gėdingai išvijo rusai, kurie nukovė 500 iš jo [vyrų]. O parvykęs namo, jis rado savo šalį nusiaubtą. Sužinojo taip pat, kad Eigulių pilis sudeginta[4]. Taip Kęstutis nuplaktas daugeliu nelaimių, o istorija linki jam vokiškai blogo ir kad būtų prakeiktas, kaip [visi] nedorieji.

124. 1382 metais per šaltį ir sniegą[1] [Ordino] maršalas paskyrė žygį prieš lietuvius. Priartėjus prie [lietuvių] žemės, jis padalijo kariuomenę į tris. Viena [kariuomenė] nuėjo Birštono pilies link[2], bet greitai atsitraukė; antrą matė Punios žemėje[3], trečią — Alytuje. Išskleidę vėliavas, jie darbavosi visur kaip priešai. Nakčiai [kariuomenės] susijungia, nakvoja Semeliškėse, prie ežero. Tą naktį stabmeldžiai sumuša pašarautojus. Tų stabmeldžių vadas buvo Vytautas. Su 300 [vyrų][4] jis užpuolė juos ir kai kuriuos nukovė, būtent keturis įžymius [žmones][5]; paima į nelaisvę vyskupo teisėją[6]. Gelbėti jo maršalas skubiai pasiuntė vitingų vėliavą su kai kuriais viršininkais ir kryžininkais. Jie nusivijo bėgančius stabmeldžius ir daugelį nukauna. Bet Vytautas su vienu kariu paspruko. Atėmė iš jų taip pat daug arklių ir naktį sveiki sugrįžo į stovyklą. Rytą vėl leidžiasi į žygį; nakčiai apsistoja. O brolis

Gotfrydas [iš Kulės, Rastenburgo] viršininkas, ir brolis Jonas iš Štrateno, [Bartų pilies viršininkas], pasiųsti [į žvalgybą], aptiko lietuvius kaime, viršijančius pajėgomis, todėl vitingų vėliava leidosi bėgti. Joną iš Štrateno [lietuviai] sužeidžia, vieną [Ordino] brolį nukauna ir t. t. Į kautynių triukšmą skuba [Ordino] brolių vėliavos ir persekioja bėgančius stabmeldžius ligi pat Trakų. Ir niokoja 9 dienas, kol priėjo vietą, kur buvo palikę maistą, ir su 600 belaisvių bei nesuskaičiuojamu grobiu paržygiuoja į Prūsiją.

125. Po Velykų, [po 1382.IV.6], leisdamasis Nemunu žemyn, Kęstutis atplaukė prie Jurbarko su bombardomis[1]. Tai matydamas, brolis Jonas iš Pfirto[2] su tiek vitingų, kiek jų galėjo tilpti dviejose valtyse, privertė bėgti buvusius tenai stabmeldžius. Ir daugelį nukovė, o 60 nuvedė į nelaisvę.

O [Jurbarko?] pilies komtūras Jonas iš Meldingeno, pamatęs tokią [stabmeldžių] kariuomenę, paleido pelenais visą papilį. Trečią dieną stabmeldžiai atakuoja pilį, bet krikščionys atmuša juos, vyriškai gindamiesi. Ir karalius [Kęstutis] atsitraukė, daugelį tenai praradęs, nes buvo su [Ordino] maršalu paskyrę susitikimo dieną.

Karalius [Kęstutis] ir [Ordino] maršalas susitinka [deryboms], bet nepabaigę išsiskiria. Tose derybose dalyvavo taip pat komtūrai: Balgos, brolis Riudigeris, Brandenburgo, Vygandas iš Baldersheimo[3].

O Įsruties viršininkui maršalas buvo įsakęs, kad pasuktų į dykrą, kai tik baigsis taikos derybos. Pasiėmęs 60 vyrų, jis plėšikauja apie Šešupę, priėjo Žaltyčio ežerą, kur užpuolė 18 vyrų. Iš jų 16 paėmė nelaisvėn, septynioliktąjį užmušė, o aštuonioliktasis pabėgo į krūmus. Bet visų [stabmeldžių] arklius [Įsruties viršininkas] paėmė [ir] su jais pasuko namo.

126. Kitą vasarą[1] Kęstutis užvaldė Vilniaus pilį ir įvedė saviškių įgulą. Bet Jogaila paskui greitai atsiėmė. Šitokioje padėtyje Vytautas atžygiavo prie [Vilniaus] pylimo kariauti; pergalę laimėjo Jogaila, bet vieno ir kito pusėje [po] 300 buvo nukauta.

Gandas apie tą įvykį pasiekė maršalo [Kunono iš Hatenšteino] ausis, kuris tatai pranešė magistrui. Stojęs pastarojo akivaizdoje, [maršalas] brolis Kunonas iš Hatenšteino prašė magistrą leidimo, kad pats galėtų eiti į pagalbą karaliui Jogailai. Magistras, pasitaręs su savo aukštaisiais pareigūnais, išsiuntė greitomis maršalą [Kunoną iš Hatenšteino], Balgos komtūrą [Dytrichą iš Elnerio], [didįjį komtūrą] brolį Riudigerį iš [Elnerio], Brandenburgo komtūrą, kuriuo buvo [Saksonijos] kunigaikštis [Albertas], ir daugelį kitų, kurie su maršalo vėliava įžengia į stabmeldžių šalį padėti karaliui Jogailai. Pražygiuodami pro Eigulius, jie puola ir padega priešo pilį, ir stabmeldžiai netrukus atidavė pilį ir išėjo[2].

Tuoj po to [krikščionys] su išskleistomis vėliavomis žygiuoja pas karalių Jogailą [dalyvauti] Trakų apgulime. Pamatęs juos, nežinodamas, ar [tai] draugai, ar priešai, karalius [Jogaila] atsitraukė į lygumą. [Bet] kai sužinojo iš [Ordino] maršalo pasiuntinių, kad [krikščionys] atėję jam į pagalbą, visi stabmeldžiai nudžiugo ir pralinksmėjo. Ir karalius Jogaila atsiuntė Skirgailą pas [Ordino] maršalą, ir jie sutvirtino draugystę tarp abiejų šalių[3].

Maršalas tuojau įsirengė stovyklą prie ežero, o Jogaila — pirmykštėje vietoje. Todėl buvusieji pilyje, kuriuos vokiečių pagalba [Jogailai] išgąsdino ir palaužė, trečią dieną pasidavė su pilimi ir aplinkine sritimi[4]. Jogaila tučtuojau perdavė ją Skirgailai, kuris [iš maršalo] buvo sugrįžęs pas stabmeldžius.

Po to[5] prie Trakų atėjo karalius Kęstutis su didele kariuomene. O karalius Jogaila išėjo priešais jį, nebėgo. Livonijos magistras buvo paskyręs jam į pagalbą 300 [vyrų]. Kęstutis ir prieš jį stojo mūšiui. Patyręs, kad livoniečiai atėjo padėti karaliui Jogailai, Kęstutis su sūnumi [Vytautu] atvyksta į [Jogailos] kariuomenę ir po derybų manė grįžti į savo kariuomenę, o Jogaila tarė:

— Man tai nepatinka.

Taip suima tenai klasta Kęstutį su sūnumi, ir taip abi kariuomenės atsiskiria, ir vyksta į Vilnių. Kęstutį nelaisvėje pasmaugia[6], Vytautą įkalina, o motiną nuskandina.

127. Per tuos įvykius pasklinda gedulinga žinia, kad per VIII liepos kalendas, Jono Krikštytojo Gimimo dieną [1382.VI.24], trečią valandą[1], mirė geriausiasis magistras Vinrichas iš Kniprodės, nusenęs, bet sveikiausio proto, atlikęs išpažintį ir aprūpintas [paskutiniuoju] patepimu. Trisdešimt vienerius su puse metų jis turėjo didžiojo magistro valdžią Prūsijoje. Ypatingos Dievo malonės dėka [Ordino] padėtis [tuomet] buvo geriausia. Su aukštaisiais pareigūnais jis elgėsi pritinkamiausiai; Ordino brolių šventąjį tikėjimą palaikė, riteriams ir vasalams teisingas buvo savo išmintimi; miestiečius ir valstiečius pagirtinai valdydamas, našlių ir našlaičių gailėdamas, jis taip pat lietuvių žemes skersai išilgai niokojo, degino, visokiais užpuolimais alino. Taip pat [Prūsijoje] įkūrė daug miestų, pristatė tenai pilių, kai kurias tolimas atnaujino; stabmeldžiai [tai] žino.

Mažai karų turėjo Ordinas jo laikais. Nei užsienyje, nei krašte nebuvo apie Ordiną blogai kalbama; priešingai, viešpatavo visuotinė ramybė.

Taip pat jo laikais brolis Henrikas Duzemeris įkūrė Karaliaučiuje moterų vienuolyną ir aprūpino jį pajamo-

mis. Magistras Vinrichas jį užbaigė. Taip pat savo dorybingų aukštųjų pareigūnų paskatintas, jis dosniausiai apdovanojo [tą vienuolyną] lėšomis. Jo laikais buvo įvesta daugiau pasninkų, gedulingų pamaldų ir disciplinų. Kiekvieną kartą, kai Dievo ir Mergelės Marijos garbei būdavo paskelbiamas koks nors žygis prieš stabmeldžius, tiek pat kartų būdavo padaugintai meldžiamasi, einamos stacijos, laikomos iškilmingos Mišios, būtent į Švenčiausiąją Trejybę, į Visus Šventus ir į Švenčiausiąją Mergelę už sielas einančių į karus ir kovas, ir t. t.

Todėl visose, net kaimų, bažnyčiose visi ištikimieji krikščionys buvo raginami dalyvauti dievobaimingose apeigose, idant koks nors priešas nepadarytų Ordinui žalos.

Jo vardo šlovė pasklido po visą pasaulį, ir niekad apie jokį magistrą negirdėta tiek gero ir pagiriamo. Kronika ilgu posmu linki jam ir prašo visų šventųjų užtarimo, kad duotų jam Dievas ir Švenčiausioji Trejybė amžiną gyvenimą ir atilsį.

128. Maršalas Kunonas iš Hatenšteino su žymesniaisiais vadais iškėlė sumanymą su didele kariuomene paimti Trakų pilį[1] Ordino ir visų krikščionių naudai. O Dievas, viso ko valdovas ir pranokėjas, davė jam drąsos ir proto, ir jis ėjo iš Eigulių pilies. Pirma paėmęs nelaisvėn du žymius bajorus, sunaikino ją visą su 40 vyrų. Rytą greitai perėjo per Sloasser žemę[2] ir pasistatė savo palapines Rumšiškių žemės lygumoje. Pagaliau išžygiuoja Strėvos upės link; trečią dieną — prie didelio ežero, netoli Trakų[3], [kur] prastovėjo 2 dienas.

Atvyko Skirgaila ir draugiškai kalbasi su maršalu žodžiais, kurių čia nėra. Ir sugrįžo maršalas su savaisiais į Prūsiją, parsivesdamas belaisvių rusų ir t. t.

VIII
DIDYSIS MAGISTRAS KONRADAS CIOLNERIS IŠ ROTENŠTEINO

129. Tuo laiku aukštieji pareigūnai vienbalsiai išrenka ir pakelia brolį Konradą Ciolnerį iš Rotenšteino didžiuoju magistru[1], 23-iu iš eilės. Perėmęs titulą ir valdžią, pasitaręs pirma, jis nurodė aukštiesiems pareigūnams, kad būtina [rengti] žygį, kaip darydavo ir kiti [magistrai].

Jo laikais Ordinui pasitaikė visokių įvykių. Būtent Ragainės komtūrui reikėdavo stropiai budėti ir kovoti su stabmeldžiais, kaimus sulyginti su žeme, vyrus, moteris ir t. t. naikinti. Panašiai ir iš Prūsijos žiemos metu užšalus būdavo rengiami žygiai, o lietingais laikotarpiais liūdni sėdėdavo namie.

130. Skirgaila išaiškino stabmeldžiams, kad [Ordino] maršalas ketinąs juos visiškai sunaikinti[1] ir kad Eigulius jau išgriovęs, gyventojus išžudęs ar ugnyje užtroškinęs. Todėl stabmeldžius apėmė nerimas, ir jie tariasi, ką daryti. *Skirgaila patarė jiems atiduoti pilį karaliui Jogailai,* nes [Ordino] maršalas nenurimsiąs, kol jos nepaimsiąs, o jūsų nesunaikinsiąs. Ir jis gudriai davė jiems laiko apsigalvoti, sakydamas, kad tuo tarpu norįs pasikalbėti su maršalu ir kad duotų jam atsakymą, kai grįš.

Po to Skirgaila nuvyko pas maršalą derėtis. Ir jie kartu su kai kuriais aukštaisiais pareigūnais ateina prie pilies, ir [Ordino] maršalas kreipiasi į seniūną, kad atiduotų pilį Ordinui, kol ugnis visos neprarijo. Bet [pilies] seniūnas stabmeldžių vardu atsakė, kad verčiau jis mirsiąs su savaisiais, negu atiduosiąs pilį. Maršalas į tai atsakė:

— Pasitarkite dar, ar Ordinui, ar karaliui Jogailai norėtumėte ją atiduoti. — Ir, draugiškai kalbėdamas, jis pridūrė, kad per naktį apsvarstytų ir rytoj duotų atsakymą, nes jokiu būdu nepasitrauksiąs, kol neužimsiąs pilies Ordino naudai.

Ir jis tuojau atvyko pas karalių Jogailą, ir jiedu kalbasi. Jogaila nujojo į savo kariuomenę. Trečią dieną maršalas su dalimi kariuomenės atėjo prie Trakų pilies. O Skirgaila aplenkė ir kalbasi su stabmeldžiais, norėdamas, kad jie duotų atsakymą. Jie atsakė aiškiai sakydami: jeigu atiduotume pilį Ordinui, [tai] jis negalėtų mūsų apginti. O maršalas tuojau pat atsakė teisingai ir draugiškai: sutinku ir aš, kad dėl vietos artumo pasiduotų karaliui, kad tik bajorams [tatai] taip pat patiktų. O Skirgaila turėsiąs [apie tai] kalbėti su broliu.

Maršalas dėl to tariasi su aukštaisiais pareigūnais [ir] nusprendžia pritarti [tam], kad karalius Jogaila užvaldytų [Trakus]. Pagaliau atvyko Skirgaila su broliu ir su vyresniaisiais; jėga sujungė [Trakų įgulą su saviškiais], nes po to, kai visų valia buvo geriau pasiduoti karaliui negu Ordinui ir kai jie siūlė atiduoti jam pilį ir t. t., atvyko [Ordino] maršalas ir su juo Jogaila, o stabmeldžiai klausia maršalą, ar jam patinką, kad jie verčiau karaliaus negu Ordino norį klausyti.

Ir karalius [Jogaila] leido įgulai išeiti, įvesdamas į pilį kaip jėgą [sau ištikimus] stabmeldžius. Betgi išeinančius pagal abiejų susitarimą suiiminėjo ir laikė.

Taip maršalas, sušaukęs kariuomenę, atsiskiria nuo karaliaus, o bombardas, kurias buvo atsivežęs, idant užkariautų kraštą Dievo ir Mergelės Marijos garbei, jis atidavė karaliui [Jogailai], nė vienos neparsivežė. Ir kyla riksmas kariuomenėje, be kitko, [dėl to], kad niekam nevalia didinti stabmeldžių galią, bet kad ir belaisvius reikėjo išdalyti iki išpirkimo.

Ir sugrįžta linksmai nusiteikę ir sveiki.

131. Tuo metu parvyko Vytautas[1] iš Rusios, kurion buvo pabėgęs; jį į savo valdą išsikvietė tėvas [Kęstutis]. Su [Vytautu atvyko] ir Liubartas[2]. O Kęstutis, girdėdamas, kad [Trakų] pilis prarasta, tuojau perėjo į Gardiną. Bet suvokęs, kad jis nei krašte, nei savo pilyse negalės palikti nenubaustas, eina į miškus ir, slėpdamasis ir bijodamas abiejų savo giminaičių, perėjo į Žemaitiją. Jis pašaukia [žmones] iš Medininkų ir [kitus] žemaičius, gudriai klausia jų patarimo, kadangi nukentėjęs dėl padarytų jam nuostolių. Pastarieji atsakė jam aiškiai:

— Jogailą pripažįstame mūsų valdovu, neatsisakysime jo su sąlyga, kad Jogaila laikysis stabmeldžių tikėjimo ir savo tautos. O jeigu jis panorės tapti krikščionimi, mes jo neklausysime.

Ir [žemaičiai] siunčia pasiuntinius atsiklausti [ir pareikšti]: jeigu jis manąs laikytis protėvių tikėjimo, būsią jam visame kame paklusnūs, o jei noręs tapti krikščionimi, jie iškelsią savo karaliumi Kęstutį.

Ir žemaičiai — 9000 vyrų — pareina kartu su Kęstučiu ketindami atsiimti Trakus, bet nepajėgė[3].

O gandas apie tai atėjo į Prūsiją, pasiekdamas [Ordino] maršalo ausis. Jis savo malone įsakė visoje Prūsijoje, kad būtų pasiruošę ir [kad] apsirūpintų maistu 6 savaitėms, ir užsimojo padėti karaliams ir apgulančius stabmeldžius nuvyti, o kraštą sunaikinti. Bet Dievui patvarkius Žemaičių žemę užpuolė Livonijos magistras brolis Vilhelmas iš Bejersheimo[4], padarydamas daug nuostolių deginimu, žudymu ir t. t., ir pasuko niokodamas Neries link.

O karalius [Jogaila], apie tai sužinojęs, nuvyko pas magistrą. Ir [jie] persikelia per Nerį ir žygiuoja į Trakų žemę.

[Prūsijos] maršalas prižygiavo Trakus ir tenai atrado Kęstutį su pajėgomis, nežinojo nieko apie jį. Kęstutis šitai žinojo; matydamas karalių [Jogailą] su Livonijos magistru, nedelsiant eina Kęstutis su Vytautu prieš [Livonijos] magistrą. Vytautas atvyko pas karalių [Jogailą] prašyti malonės. Ir apsigalvoję [abu] pasiduoda karaliui [Jogailai], ir leidosi suimami, ir prašo už likusius [savo] žmones, kad nebūtų žudomi. Karalius Jogaila įtikino magistrą, kad būtų gailestingas, ir [jie] priėmė 5000 pasiduodančių, kurie visi prižada karaliui Jogailai amžinai būti ištikimais pavaldiniais, nors prieš tai kai kurie netikėliai šito mažiausiai paisė. Ir karalius tuojau visus iki vieno paleido namo. O Kęstutį ir Vytautą suimtus nugabeno į Vilniaus pilį.

O magistras palydėjo karalių kaip draugas iki tos vietos, po to išsiskyrė. Ir magistras nuėjo per Lietuvą, niekam nebepadarydamas žalos.

O karalius Jogaila laikė Kęstutį ir Vytautą griežtai saugomus ir surakintus.

132. Izenburgo kunigaikštis[1], norėdamas pakariauti ir Dievo, ir Mergelės Marijos garbei, atvyko į Livoniją su dviem riteriais ir su vienu kilminguoju, ir su tarnais. Bet magistras jau buvo stabmeldžių žemėje. O minėtasis kunigaikštis su savo [žmonėmis] skuba į Vilnių. Įjojęs į dykrą, jis susidūrė su pargrįžtančiu magistru. Matydamas, kad minėtojo pono būrys toks mažas, magistras patarė jam grįžti su juo atgal, bet tasai atsakė, kad mirties nebijąs. Ir jie sustoja per pusę mylios nuo Vilniaus, ir [Izenburgo kunigaikštis] nusiuntė vertėją pas karalių prašyti apsaugos, sakydamas, kad esąs riteris, kuris trokštąs jį pamatyti. Atsakė karalius:

— Kvailai prašo, nes krikščionys man padarė žalos. Neduosiu jam apsaugos.

Tokį atsakymą vertėjas perdavė savo bendražygiams. O jie buvo labai nepatogiai apsistoję kažkokioje senoje troboje. Bet [Izenburgo] kunigaikštis tarė:

— Mirti nebijome, nors mums ir grasina! Eik ir vėl prašyk karaliaus, gal viskas apsivers į gerąją pusę.

Vertėjas skuba pas karalių, kurį randa gerai nusiteikusį, ir gavo atsakymą, kad atvestų riterį su jo draugais ir [kad] blogo nemanytų.

Išgirdęs tai, [Izenburgo] kunigaikštis atvyko, ir karalius jį maloniai priėmė, ir 8 dienas jį labai pagarbiai vaišino prie karaliaus stalo. Ir davus jam brangių dovanų, ir padėkojus, gavo vedlį ir pasuko per dykrą į Prūsiją.

133. Tuo tarpu Skirgaila nugabeno Kęstutį į Krėvą kalinimui ir parvyko į Vilnių. Po keturių dienų Skirgaila vėl atvyko, norėdamas pamatyti savo dėdę surakintą, ir rado jį nebegyvą. Bet, kaip jis mirė, niekados niekas nesužinojo. Ir parvežė jį į Vilnių, kur [kūnas] buvo sudegintas. Ir stebuklingai pasirodė žemėje plyšys pusantro žmogaus ilgumo, kuris prarijo pelenus. Daug kas tai matė, tačiau niekas iš šalimais stovėjusių nepakeitė gyvenimo [būdo]. Žirgai, drabužiai, ginklai ir t. t. — visa buvo sudeginta. Sudegina su juo medžioklinius paukščius ir šunis.

Suimtą Vytautą neilgai trukus iš Vilniaus nugabeno į kažkokią pilį[1]. Vytautas reikalavo, kad karalius [Jogaila] teiktųsi užleisti jam teisėtai priklausantį tėvų palikimą, mat norįs už tai duoti ištikimybės priesaiką ir būti jo pavaldiniu. Jis taip pat prašo [Ordino] magistrą tarpininkauti, idant karalius [Jogaila] atiduotų jam, kas jam įpėdinystės teise pelnytai priklausė, ir to ne kartą reikalavo. Prašė taip pat dėl žmonos ir vaikų, kurie paskui atvyko pas jį palengvinti jo sielvarto. Ir pasitaręs su žmona[2], ir ji sutikusi apsivilko vyro drabužius, o jis — žmo-

nos. Kol sargybiniai tai pastebėjo, Vytautas pabėgo ir atvyko į Mazoviją pas savo seserį[3].

134a. Tais pačiais [1382] metais, Šventojo Vaclovo dieną [IX.28], turėdamas aiškią samonę, mirė [Ordino] brolis Kunonas iš Hatenšteino, didysis maršalas. Tesiilsi ramybėje.

Po keturiolikos dienų, valdant paskutiniajam paminėtam magistrui, didžiuoju maršalu iškeliamas brolis Konradas iš Valenrodo[1], aukštos kilmės.

b. Po to Vytautas atsiuntė pasiuntinius[1] pas magistrą[2] Konradą iš Valenrodo, prašydamas jo draugystės ir malonės, ir Įsrutyje padavė magistrui ranką sakydamas:

— Jeigu man draugiškai padėsite, tarnausiu su savo žemėmis ir būsiu Ordino pavaldinys.

O magistras pasakė:

— Kodėl anksčiau neatėjai, kai turėjai Vilniaus pilį ir t. t.? Dabar neturi nei žmonių, nei žemės.

Vis dėlto magistras prileido jį prie malonės suteikdamas jam daug vilties.

Vytautas pasiuntė pas žemaičius, pranešdamas, kad esąs Prūsijoje pagalbos reikalu. [Jie] nenorėjo tikėti. Po to [jis] pats pasirodė ir susitarė su jais, kad ateitų jam į pagalbą.

135a. Magistras iš naujo sušaukė kariuomenę Ordino reikalui[1] ir priėmė žemaičius kaip talkininkus, davė jiems ginklus, arklius ir aprangą. Ir žygiuoja su [Ordino] maršalu nuo Nemuno pirmyn prieš stabmeldžius, ir prieina Nerį, ir be vargo persikelia. Magistro vėliava buvo priešakyje, o kitos sekė iš paskos, ir abi kariuomenės atėjo prie Trakų[2], įsiveržė kaip priešai.

Magistras su savaisiais vienoje pusėje, Vytautas — kitoje pritraukia bombardas ir visokiais sviediniais aižo ir verčia dulkėmis mūrą, kaip kad sutrinamas liepos la-

pas. O rytojaus dieną[3] po [Marijos] Ėmimo [į dangų] šturmuoja. O [apgultieji] pirmiesiems [puolantiems] visur skubiai pastoja kelią. Brolis Vinteris iš Redingeno[4] buvo nukautas, o daugelis kitų sužeisti.

Tuoj po to, kitą dieną, [Trakų gynėjai], prieš tai apsvarstę taryboje, atidavė pilį į magistro rankas, išsiderėję gyvybę ir turto neliečiamumą. Tuojau po to magistras *ten pat atidavė pilį* Vytautui, ir *jis* dėkoja magistrui už garbę ir geradarystę, prašydamas, idant magistras teiktųsi duoti jam vyrų, kadangi jos, kaip [savo] asmeninės valdos, nepajėgsiąs apginti. Ir magistras davė jam 60 vyrų, [Ordino] brolį Joną Rabę[5], kaip viršininką, brolį Henriką iš Klėno[6], kunigaikštį, kaip [viršininko] padėjėją, ir džiaugėsi dėl to Vytautas.

Kitą dieną kariuomenė skuba prie Vilniaus, ir magistras išsiuntė priekin keturis komtūrus, būtent Elbingo[7], Balgos[8], Brandenburgo[9] ir Christburgo[10], kad sudegintų, rusų miestą, kaip sugebės. Ir įvyksta tenai kautynės ant tilto. Gausingi lietuviai atrėmė krikščionis, bet ir krikščionys savo ruožtu [atrėmė] stabmeldžius kirsdami ir smogdami.

Trečią kartą stabmeldžiai, žymiai sustiprinę savo [pajėgas], vėl nuveja krikščionis, o vieną [Ordino] brolį mirtinai pervėrė strėlė[11], *kitą sužeidė. Miestas sudegė. Ponas* Hubertas iš Zendendorfo[12] nešė Šventojo Jurgio vėliavą.

Po trečios [valandos] magistras su daugeliu kryžininkų[13] pakilo ir nuėjo prie Neries, ir kariuomenės atsiskyrė. Krikščionys skuba į laivus, prie kurių nebuvo 11 dienų[14], ir drauge su magistru sveiki įžengia į Prūsiją.

b. 1384 metais[1] Vytauto prašomas Ragainės komtūras[2] suteikė jam pagalbą prieš lietuvius — atsiuntė vicekomtūrą Markvardą Zalcbachą[3] su 40 vyrų. Ir jie atvyks-

ta į Marienburgą[4], kame žinojo esant Vytautą, kuris jiems davė vadovą, vardu Nartautas, su 150 [vyrų]. Ir jie skuba į Lietuvą, ir sučiumpa vieną sutiktą [žmogų], kuriam pasako norį joti į Veprius[5]. O belaisvis sako:

— Mačiau karalių su 400 budintį sargyboje.

O jie atsako:

— Matysime juos.

Saulei tekant pakyla prieš juos kaip vyrai ir 120 iš jų nukauna, vadą su 8 paima nelaisvėn ir su 200 arklių bei dideliu grobiu, nepaisydami stabmeldžių, sugrįžta.

Tą pačią vasarą su Vytauto žmonėmis jie nužygiuoja į neįspėtą Vandžiogalos žemę[6]. Tenai lietuviai stovi priešais savo šventyklas ir pamato priešakinius [krikščionių] raitelius, ir mano, kad jie yra iš jų [pačių] tarpo. Pagaliau jie subėga į savo šventyklas, kurias [krikščionys] apsupo su vėliavomis. Vicekomtūras su savo palyda iš vienos [šventyklos] paėmė 36 vyrus, Markvardas iš kitos — 60, neskaitant moterų ir vaikų. Ir, nuniokoję kraštą, išžudę žmones, jie pasišalino su milžinišku grobiu. Markvardas savo daliai išsivarė 300 belaisvių, neskaitant tų, kurie teko Vytauto daliai.

136. Magistras su aukštaisiais pareigūnais ir su daugeliu kryžininkų[1] paskelbė žygį prieš stabmeldžius[2], ir jie įžengia į [stabmeldžių] žemę su išskleistomis vėliavomis. Pirmoji — Švento Jurgio, paskui [kurią] ėjo kryžininkai, po to Švenčiausiosios Mergelės vėliava, taip pat Ordino vėliava su ereliu ir kryžiumi. Ir jie atžygiuoja prie didelių upių, būtent prie Nemuno, ir laivais atplaukia į [stabmeldžių] žemę, ir toliau [žygiavo] keturias mylias iki Neries, kurioje kai kurie nuskendo, tarp jų buvo vienas garsus kilmingasis, drąsus ir dorybingas Kacenelbogeno[3] grafas Vilhelmas, taip pat Jonas iš Šionebergo[4] ir daugelis kitų, kadangi brastoje buvo įrengta baslių užtvara; žinoma, ir stabmeldžiai gynėsi.

Vis dėlto krikščionys, sutelkę jėgas, perplaukia valtimis ir t. t., užpuola juos kaip priešai, magistrui pasiuntus pirmyn vėliavas, ir nuniokoja 6 žemes[5], žygiuodami per jas norėta kryptimi, ir priešais Medininkus mankština kariuomenę švento Jurgio garbei.

Ir jie stovėjo keturias savaites[6], nepaisydami stabmeldžių iš Ašmenos[7]. Sugrįžo prie Nemuno, kuriame, neskaitant daugelio kitų, nuskendo 4 garsūs riteriai; iš ten po rungtynių ir kovų su stabmeldžiais, ir iškovotų pergalių, jiems nesukliudžius, [persikėlę] per upę, su magistru per plačias girias parėjo į Prūsiją.

137a. Magistras, pritarus aukštiesiems pareigūnams, 1385 metais[1] aprūpino Marienburgo pilį maistu ir dovanojo ją Vytautui, kad niokotų abi žemes. Todėl lietuviai ir žemaičiai bėga pas jį prieglobsčio[2] ateidami ir išeidami.

b. Magistras ir aukštieji pareigūnai susitaria su kunigaikščiu Vytautu statyti Ordino naudai naują pilį vienoje saloje priešais Kauną ir tuoj po to atvežė iš Prūsijos plytų ir kitko reikalingo, davę jai Marienverderio vardą[1].

c. Pirmiau pasitarus magistras išsiuntė Ragainės komtūrą Vygandą su 500, su kurias [buvo] Vytauto vadas Sudimantas[1]. Ir jie atžygiuoja į Vilkmergę[2], ir jie užklumpa stabmeldžius neįspėtus, būtent Skirgailos žmonėms budint krašto sargyboje, iš kurių, taip pat [iš] kitų [tarpo], daug ką nukovė, ir grįžta į tėvynę.

O atėjus į Kulvos žemę, komtūras, norėdamas tenai pailsėti ir norėdamas pavalgyti, paleido savo arklius į javus ganytis, o didesnioji kariuomenės [dalis] nužygiavo. Ir štai stabmeldžiai, jam nežinant, netikėtai užpuola, randa jį vieną patį ir užmuša[3], taip pat ir vėliavininką, kuris, nors nukirstomis rankomis, bet nepaleido vėliavos, kol griuvo nudurtas. Reineko grafas[4] ir Markvardas paimami nelaisvėn.

Tuo pačiu metu likusieji krikščionys, sustoję po vėliavomis, manė grįžti atgal ir kautis su stabmeldžiais, bet sužinojo, kad jų tokia galybė ir kad užmuštas komtūras, ir t. t. (kurio siela tesiilsi ramybėje), pakeitė sumanymą. Brolis Vygandas iš Baldersheimo tuomet buvo begrįžtąs pas magistrą.

138. Kunigaikštis Vytautas, matydamas, kad jo išdavystė yra pribrendusi (ir jeigu šioji nebūtų pavykusi — kaip paskui sužinota — buvo sugalvojęs [dar] piktesnių klastų), jis iš tiesų buvo sumanęs sukviesti aukštuosius pareigūnus vaišių ir tada juos klastingai suimti. Ir karalius Jogaila turėjo tenai dalyvauti. Ir tai buvo pirmas jo slaptas išdavikiškas darbas.

Pastačius [Marienverderio] pilį, magistras sugrįžta namo. Pasilieka tenai Vytautas ir pradėtą išdavimą užbaigia. Ir jis rašė laiškus maršalui[1], pranešdamas, kad Skirgaila krikščionių nelaimei peržengęs [Nerį?]. O [Vytautas] todėl taip padarė kaip išdavikas, kad turėtų dingstį apsiginkluoti ir užimti Įsrutį[2].

Kai jis atvyko į [Jurbarko] pilį, [Ordino] broliai jį įsileido, kadangi *jis turėjo magistro leidimą joti, kur panorės*. Tai juos apgavo. Beįleidžiantį brolį Joną iš Altenhofo[3] Sudimantas sužeidė į galvą koviniu kirviu ir ietimi negyvai perdūrė. Ir šaulių daug buvo užmuštų. Vicekomtūras Dytrichas iš Grustės su 10 brolių paimamas nelaisvėn. Apiplėšę pilį, ją visiškai sudegina.

Su belaisviais ir grobiu išdavikas Vytautas skubiai atjojo į [Naująjį] Marienburgą ir, tenai suėmęs krikščionis ir viską išplėšęs bei sudeginęs pilį, perėjo į Lietuvą. Ogi anksčiau prieš tokį klastingą darbą jis leido save apkrikštyti Tapiavoje, kad įgytų didesnį krikščionių pasitikėjimą, *ir jau minėtas magistras*[4] Vygandas[5] su Tapiavos seniūno žmona buvo jo krikštatėviai[6].

139. Padaręs tokią išdavystę, [Vytautas] su belaisviais perėjo į Vilnių ir patraukė savo pusėn karalių Jogailą. Kai pastarasis paklausė Vytauto, ar galėtų įveikti Marienburgą[1], [tasai] pasakė:

— Turi žemių ir žmonių, atsivežk bombardų ir t. t. Su mūsų galybe greitai ją paimsime.

Ir karalius [Jogaila] tarė:

— Magistras gali mus užpulti.

Ir atsakė [Vytautas]:

— Negalės nė po mėnesio, mes tuo tarpu pasieksime savo.

Toliau pasakojama, kas priešais tą pilį ir joje vyko.

Trečiadienį, Švento Mato dieną [1384.IX.21][2], prie jos prisiartino [stabmeldžiai]. Nemuną jie užtvėrė taip, kad niekas negalėjo juo priplaukti. Pirmųjų mišparų [valandą][3] prasidėjo kautynės, ir iš abiejų pusių po keletą krito. Ir jie veržiasi prie pilies, o komtūras Henrikas iš Klėno tarė saviškiams:

— Kaip jums patinka šita kariuomenė?

Ir [jie] atsakė:

— Daug jau buvo — nepaėmė, bet kad Nemuną sargybomis apstatė, mums bus sunku.

Rytojaus dieną atvyko karalius Skirgaila su didele kariuomene ir [su] dviem mašinomis ir tankiai svaido [akmenis] į pilį[4]. Kitą dieną Jogaila ir Vytautas pastato atsivežtą didesnę mašiną, dėl kurios išdavikas buvo išėjęs. Ir sparčiai stato tiltą per Nemuną su bokštais, ir pradėjo kastis prie pilies, vienas kitą paremdami.

Pilies bombardų viršininkas nutaikė didelę bombardą, šovė į didesniąją mašiną — pro šalį, antrą kartą pataikė, ir jos pendikulas[5] suaižėjo kaip kiaušinio [lukštas]. O [krikščionys] atakavo iš visur su piksidomis[6] ir daugelį stabmeldžių nukovė.

Didesniąją mašiną [lietuviai] tuojau pataisė, bet brolis Hermanas sudaužė ją kaip anksčiau. Po to priešininkai susirėmė, ir 6 lietuviai buvo užmušti, o užtvaros ir grioviai krikščionių pražūčiai buvo išardyti, ir [krikščionys] suspausti priverčiami bėgti į pilį.

Po to, kai [krikščionys] keturias savaites išbuvo apgultyje, po daugelio kariškų pratybų ir varžybų, meistras Hermanas vienoje pilies angoje pastatė bombardą prieš stabmeldžius, kurie priešpriešiais irgi tokią [bombardą] buvo įtaisę ir metę akmenį užmušė pilyje minėtąjį meistrą. Skirgaila susirūpinęs kalba į savo žmones ir keikia [Ordino] vicekomtūrą, kuriam tankiai svaidant akmenį laimė lėmė sutrupinti [stabmeldžių] mašinos pendikulą.

Sekmadienį[7] [Ordino] maršalas[8] iš Gotesverderio[9], kur su saviškiais nakvojo, nusiuntė Ragainės komtūrą sužinoti, kaip laikosi [Marienverederio] pilyje. Pastarasis prašė atsiųsti vieną ar daugiau brolių, kad praneštų, ką atsakyti maršalui. Pilyje dėl to džiaugėsi, bet tuščiai. O atsiuntė brolį Joną iš Štrateno[10], kuris apsakė maršalui visą pilies padėtį — kaip daug brolių sužeistų, nebetinkamų gynybai. Maršalas tikėjosi būsiant geriau. Brolis [Jonas iš Štrateno] pridūrė:

— Ar galėtumėte nuvyti kariuomenę nuo pilies?

O [maršalas] atsakė:

— Pasitarsim dėl to.

Silpnuosius iš pilies paėmė ir jų vieton paskyrė sveikus su dviem kryžininkais, iš kurių vienas buvo Jonas Buchholcas[11]. Tuo laiku maršalas, būdamas paminėtoje vietovėje, pamatė, kaip lekiantis iš mašinos akmuo nunešė komtūrui galvą.

Iš pilies atvyko [Ordino] brolis Jonas iš Loricho[12], o maršalas tarė:

— Nenurimsiu, kol išvaduosiu pilį iš šitokio apgulimo.

[Bet] šito jis nepadarė.

Nebesant maršalo stabmeldžiai džiaugiasi ir stato per Nemuną tiltą su dviem bokštais ir du sienodaužius, kuriais be paliovos puola pilį, kad net pavalgyti negalėjo ramiai, be trukdymo. O [stabmeldžiai] rezga pinkles: atsiunčia vieną lietuvį, sakantį, kad turįs žmoną su vaikais Ragainėje, iškviesti vicekomtūro: jei vicekomtūras pageidaująs, teparašąs, ar ilgai pajėgsią laikytis pilyje, ir jis [laišką] tenai nunešiąs.

Laišką jis gavo, o įteikė karaliui. Greta stovintys perskaitė, kad [krikščionys] pajėgsią joje išsilaikyti [tik] apie 14 dienų. Ir patiko [tatai] visiems. Apgulė ją, daužydami sienodaužių akmenų smūgiais, ir Šventojo Tomo dieną (XII.21)[13] 84 tokiais sviediniais kaip priešai [verčia] drebėti [pilies] gyventojus.

Ketvirtą dieną [stabmeldžiai] prineša į griovius dervos ir malkų, ir kitą sekmadienį, švintant, trimitų garsai kelia juos į mūšį[14]. Ir jie kaip priešai atakuoja iki vidudienio. Pilyje dėl to nusiminę. Brolį Štoberį[15] nukauna, broliui Techevicui[16] akmuo nunešė koją, ir daugelis panašiai joje žuvo. Vicekomtūrą numetė į griovį, [stabmeldžiai] užėmė papilį, o krikščionys pasitraukia į bokštą, nes, [stabmeldžiams] visur išgriovus kuorus, [krikščionys] jokiu būdu nebepajėgė apginti žemutinės pilies. Tariasi, ar atiduoti pilį, užsitikrinus gyvybės saugumą. Vicekomtūras — jo buvo sumuštos rankos ir nugara — užlipo ant bokšto [viršaus] apsižvalgyti. Pamatęs jį, karalius tarė:

— Komtūre, atiduok pilį, arba sudeginsime jus drauge su ja.

Jis atsakė:

— Jeigu duosite mums ranką, kad paliksite gyvus, būsime jūsų belaisviais be širdgėlos.

Karalius tarė:

— Gerai.

Vicekomtūrui, panašiai ir kitiems, atėjusiems prie vartų, karalius padavė ranką. Lietuviai užlipa [į bokštą] ir rado vieną pasislėpusį brolį, ir numetė jį nuo viršaus, o jis krisdamas užmušė kažkokį bajorą, tačiau [pats] išliko gyvas, nepaisant tokio atsitikimo. Jo vardas — Henrikas Švelbornas[17].

O pažadų buvo mažai paisoma, nes karalius, atstodamas patį budelį, nukerta galvą broliui Tegartui. Kai kurie iš [Ordino] brolių taip pat buvo niekingai nužudyti[18]. Šitaip apgavikiškai buvo pasielgta taip pat su [broliais] iš Bavarijos ir Marienverderio pilių. Ragainės komtūras buvo pasmerktas, ir dėl [Vytauto] išdavysčių 55 broliai iš kilniųjų Ordino brolių buvo paimti į nelaisvę.

140. 1386 metais[1], magistro įsakymu sušaukus kariuomenę prieš lietuvius, maršalas atėjo prie vienos brastos, kažkuriuos [žmones] pasiuntė pirmyn sužinoti, kaip gyvena [vienas] Ordino draugas, o jie rado tą vyrą karaliaus Skirgailos įsakymu nužudytą. Ir grįžę atgal pasitikdami maršalą ir kariuomenę, jie išdėsto viską, kas nelabai gero tenai buvo įvykdyta ir padaryta.

Taigi nuo Sūduonios upės[2] [maršalas] su saviškiais, pirma rimtai apsvarstę, pasuko atgal.

Karalius sugalvojo gudrybę: atsiuntė pas jį jo užmuštojo žmogaus sūnų, kad nužudytų [Ordino] maršalą. Tą [sūnų] brolis Valenrodas netrukus nudaigojo.

Pasklido taip pat gandas, kad karalius išsiuntinėjo po visą savo šalį ir po Rusią [pareigūnus], [liepdamas] sakyti, kad [Ordino] maršalas savo žemėje dabar neturįs karingų vyrų, nes jie trūniją savo kailiuose. Magistras, tatai išgirdęs, norėdamas atkeršyti už anksčiau pasakyta, sugrįžus maršalui, sušaukia iš visos Prūsijos kariuo-

menę, su kuria atėjo prie Neries, ir atrado Skirgailą slėnyje netoli nuo Senojo Kauno, stovintį krašto sargyboje su savo žmonėmis. Ir stovėjo slėnyje pilis su nesuskaičiuojamomis bombardomis ir su sviediniais, nutaikytais į magistrą.

Brastą [Skirgaila] tuomet buvo užtvėręs kuolais, į ką dėjo daug vilčių, ir puolė magistro kariuomenę, šaudydami iš bombardų. Užtat magistras pasiuntė brolį Rumpenheimą, Ragainės komtūrą[3], Sembos teisėją brolį Joną iš Loricho ir brolį Alfą, kuris ir anksčiau vargino stabmeldžius daugelyje susirėmimų. *Jie žengė pirmyn.*

[Tuo] kronika [pasakojimo] neužbaigia, bet [toliau] sako: kas anksčiau pasakyta, yra išgalvota, kaip aš ką tik supratau. Todėl aš praleidžiu ir pradedu vėl nuo sekančio.

141. 1387 metais[1] maršalas[2] sušaukia didelį žygį[3] prieš *stabmeldžius. Brolis Konradas* iš Valenrodo[4], įėjęs į Lietuvą, sudegino iki pagrindo Maišiagalos pilį[5], išsivedė iš jos į Prūsiją 1340 belaisvių, neskaitant žuvusiųjų ugnyje.

Būdavo paskiriami žygiai žiemą, bet neįvykdomi dėl nepastovaus oro, o juos daryti būdavo įsakoma dėl kryžininkų. Daug kas taip pat būdavo bandoma daryti, kad išvengus [apkalbų dėl lėšų pasisavinimo] (kad tai nebūtų daroma!), nors ne visuomet būdavo tinkamas [žygiui] tikslas. Bet kiekvienas turi savo nuomonę. Stabmeldžiai retai ką *gero padaro — [tatai]* aišku iš Vytauto falsifikuoto antspaudo, kaip ir iš jo tėvų ir jo giminaičių[6].

142. 1388 metais magistras su aukštaisiais pareigūnais paskiria žygį[1]. Maršalas brolis Engelhardas Rabė ir didysis komtūras įžengia į Lietuvą, į Romainių žemę. Jie ėjo per pievą apgulti Visvaldės pilies[2]. Tuo metu joje buvo kunigaikštis Skirgaila, kuris su bombarda, nutaiky-

ta į krikščionis, nukovė daugelį. Todėl [krikščionių] kariuomenė atsitraukė į vietą, kur [jos] negalėjo kliudyti.

Pirmo miego metu maršalas sumanė, ir visa kariuomenė išžygiavo prie Vilkmergės pilies. Pamatę kariuomenę, stabmeldžiai patys sudegino pilį.

Sužinojęs apie tai, Skirgaila atvyko prie Neries. Tenai, kaip buvo pageidavęs, jis vedė derybas su maršalu ir didžiuoju komtūru[3]. Bet grįždama [krikščionių] kariuomenė vis dėlto pridarė didelių nuostolių gaisrais ir plėšimu. O laukuose matė Vytautą. Ir krikščionys pasuka prie laivų ir į tėvynę.

Po Velykų (kovo 29) maršalas pasiuntė savo padėjėją Alfą iš Cudendorfo į dykrą plėšti. Tenai jie pagrobė 4 žvejus ir grįžta.

143. Po to[1] Štolpės žemėje[2] Ekhardas iš Valdės paima nelaisvėn Gelderno kunigaikštį[3] su jo [vyrais], norintį vykti [kariauti] prieš stabmeldžius, ir laiko surakintą Falkenburgo pilyje[4], kol Ordinas, bausdamas už tai, nuniokojo minėtą Ekhardą ir t. t.

Magistro įsakymu minėtieji [Ordino] maršalas ir didysis komtūras bei kiti pareigūnai su kryžininkais šturmu užėmė Falkenburgą ir tuo būdu išvaduotą [Gelderno] kunigaikštį parsiveda į Prūsiją.

Ir Košaline dėl gyventojų nusižengimo Ordino įsakymu buvo išgriauta dalis [miesto] sienos.

144. Į magistrą, kurį [ir] stabmeldžiai, ir krikščionys nemaža užpuldinėjo, kai kas žiūrėjo su įtarimu, nors jis budėjo dėl Ordino dieną ir naktį su pagirtinu ištvermingumu maldomis, pasninkais, budėjimais ir kitais dievobaimingais darbais. Mirė 1389 metais[1], būdamas sveiko proto, aprūpintas sakramentais, ir buvo palaidotas Marienburge. Tebūnie jo siela su Kristumi.

Po to susirinko aukštieji pareigūnai ir išrinko didįjį komtūrą magistro pavaduotoju, kuris nuo pusės vasaros iki gavėnios[2] ėjo magistro pareigas.

145a. *Tuo tarpu tarp [Ordino] brolių kyla pasipiktinimas,* nes, kai Gotfrydas iš Kulės, Rastenburgo viršininkas[1], ir Bartų viršininkas Jonas iš Štrateno eina į dykrą prieš stabmeldžius, jų vedlys apgavikiškai pas stabmeldžiai pabėga. Vis dėlto [broliai] sučiupo tenai kelis [žmones], iš kurių išgirsta, kad lietuviai su didelėmis pajėgomis einą į Prūsiją. Ir jie klausia kitą vedlį, kaip prie jų prisiartinti, ir jis užvedė juos ant lietuvių pėdsakų, ir jie vejasi juos dieną ir naktį, ir kelis užmuša, kol prijoja ežerą, siekiantį Prūsijos žemę. Tenai 12 iš jų užmušė, o vienas pabėgo. Tačiau prieš tai lietuviai buvo pagavę dvejetą žvejų, iš kurių išgirsta, kad netoliese esąs didelis būrys krikščionių. Todėl jie suka namop ir susiduria su krikščionimis, iš kurių daugelis buvo nukauti, sužeisti, prarado žirgus ir didelį grobį; buvo ir belaisviais nusivestų.

b. Tuo pat metu[1] Ragainės komtūras [Jonas iš Rumpenheimo], *Įsruties*[2], *Tapiavos*[3] *ir kiti viršininkai su* Rumpenheimo vyrais išžygiuoja į Žemaitiją. Įsiveržę į neįspėtą [vietovę], vadinamą Nyntegeten[4], paima į nelaisvę ar nužudo daugiau kaip 500[5] ir susirenka ant kalno Krumpste Kalwe[6], ir sveiki sugrįžta, išskyrus vieną, kuris pateko nelaisvėn.

IX
DIDYSIS MAGISTRAS KONRADAS IŠ VALENRODO

146. O tuo metu Livonijos magistras[1] su keturiais komtūrais atvyko į Marienburgą, ir ten susirinko kapitula, ir

bendru nutarimu ir sutikimu išrenka[2] iš Dievo malonės didžiuoju magistru brolį Konradą iš Valenrodo[3], kuris iki tol buvo maršalu ir didžiuoju komtūru[4] ir kuriam viskas visada gerai sekėsi. Iškeltas į aukštą magistro vietą, jis patyrė daug nemalonumų. Giliai mąstydamas, jis brandino sumanymą, kaip atsispirti stabmeldžiams ir lenkams, kurie nuolat klastingai užpuldavo Ordiną, nepaisydami, kad ne kartą nuo brolių buvo nukentėję.

147. Žiemą[1] komtūras brolis Markvardas[2] ir Sembos teisėjas brolis Kunonas[3] su savo padėjėju ir su kitais nuo Nemuno įeina į neįspėtą Medininkų žemę, kurią niokoja degindami ir plėšdami. O lietuviai nuseka jų pėdomis ir vejasi ligi kažkokios pelkės, dar neužšalusios, o buvo storai prisnigta. Tenai Klaipėdos komtūrą Mikalojų Kasovą[4] paima nelaisvėn. O lietuviai dėl savo klaidingo tikėjimo sumanė vieną iš krikščionių paaukoti dievams. Ir burtas krito minėtajam komtūrui. Ir, užsodinę jį ant jo žirgo, norėjo sudeginti, ir jis, pasruvęs savo žaizdų krauju, atrodė visas raudonas. Ir pririša jo rankas ir kojas prie keturių beržų, ir jis užtroško tarp liepsnų. Amžino atilsio ir t. t. prašo kronika ilgomis eilėmis jo ir taip pat kitų užmuštųjų sieloms — suprask Vygando iš Marburgo[5], brolio Kverferto[6] ir t. t., kuris su 60 buvo užmuštas, ir taip pat daugiau kaip 70 kilmingųjų. Stabmeldžiai laimėjo taip pat 200 žirgų. Pagauna jie taip pat Sembos vėliavininką, vardu Miorikę. Kiti, kaip galėjo, sugrįžo į tėvynę.

Žiemą susirinko į būrį Įsruties viršininkas brolis Alfas iš Cudendorfo[7], Balgos komtūro padėjėjas su Tapiavos viršininku ir pereina per dykrą ligi upės, vadinamos Drause[8], ir mažai ką sutiko, iš kurių kelis paima nelaisvėn. Kiti paspruko. Ir sugrįžta namo, paklausę proto, maža pelnę.

148a. 1390 metais[1] kunigaikštis Skirgaila išsiuntė su vyrais vieną žmogų, vardu Grandė, ir jie užklumpa neįspėtą Sweygruwen pilį[2], į kurią vyko. Pavertę tenai papilį pelenais, jie puolė pilį, vieną [žmogų] užmušė ir 6 sugavo ir grįžta namo.

Įsruties viršininkas[3] su 28 [vyrais] vijosi juos trečią dieną ir saulei patekėjus 4 iš jų užmušė, taip pat du vedlius, o kitus paimtus pakorė už kojų. O visą jų grobį kartu su 16 žirgų parsigabeno į [Prūsijos] žemę.

b. [Ordino] maršalas Ekhardas Rabė[1] paskyrė žygį ir atvyko į Įsrutį, [bet] dėl lietingo oro sugrįžo namo[2].

Paskui[3], kai orai pasidarė sausesni, Ragainės komtūras su kitais, maršalo jam atsiųstais į pagalbą, būtent su Įsruties ir su Girdavos viršininkais, įžengia į neįspėtą Kaltinėnų žemę, kur daugiau kaip 400 užmušė ir paėmė nelaisvėn, kitiems pabėgus, o pargrįžtant lietuviai vejasi krikščionis ir 4 iš jų nužudė. O [kiti] laimingai parjojo namo.

149. Tuo metu iškilo viešumon nesutikimas tarp Vytauto ir Skirgailos[1]. Vytautas prašo magistro malonės. Apsvarsčius ji buvo jam suteikta.

Reineko grafas [ir] brolis Markvardas buvo laikomi nelaisvėje. Jie iš Skirgailos pusės buvo davę ranką Vytautui ir įkalbinėjo jį, ir palenkė į krikščionybę[2]. Minėtasis Markvardas slapta pranešė magistrui, kaip būtų galima klasta užvaldyti Vilniaus pilį. Sudimantas, patyręs apie tai, greitai nuvyko pas karalių Kaributą[3], perspėjo jį [ir] pasakė, kaip Vytautas su krikščionimis norįs užimti Vilnių. Kadangi pilis jau buvo parengta [gynybai], Vytautas nuėjo [šalin].

O kelyje jam pasitaikė 5 broliai, kuriuos [jis] pasiėmė ir atvyko į Prūsiją, taigi išvedė juos iš nelaisvės. O kai jis parvyko į Gardiną, nusiuntė pas magistrą savo

brolį Ivaną[4] ir kunigaikštį Andrių[5] su antspauduotais raštais, sakydamas, kad visa, ką anksčiau pažadėjęs, tikrai įvykdysiąs. Magistras pasiuntė pas jį Balgos komtūrą Arnoldą [iš] Burgelno[6], brolį Markvardą Zalcbachą, poną Tomą Survilą[7], Rastenburgo viršininką. Ir jie vyksta į Gardiną, kad per vertėją, vardu Komotas Ciolneris, išdėstytų Vytautui, ką pavedė magistras. Ir suvažiuoja prie upės, vadinamos Lyku, ir tenai sudaro amžiną taiką tarp Ordino ir Vytauto[8].

Tai padarius magistras pašaukia savuosius iš toli į žygį prieš lietuvius. Tad minėtasis maršalas magistro įsakymu iš Gardino per Nerį [?] žygiuoja pirmyn į Lietuvą. Vytautas su savaisiais atvyko jiems į pagalbą. Jie pražygiuoja Lietuvos krantu ir paėmė Maišiagalą, o paskui Kernavę, kurią lietuviai patys buvo sudeginę ir pasišalinę. Daugelis [iš] Ordino ir iš svečių buvo užmušti (taip pat daug stabmeldžių išvedami į nelaisvę). Ir pasuka į Prūsiją. Švento Jurgio vėliavą nešė ponas Apolinaras Fuksas[9] iš Frankonijos. Miorzo grafas[10] ir ponaitis iš Markos[11] buvo pakelti į riterius. O stabmeldžių atsigabeno 2000.

Vytautas su [Ordino] broliu Markvardu atvyko į Gardino pilį ir kalbasi su vadais, kurie prieš tai kivirčijosi, ir jie sako jam, kad jeigu jis teiktųsi paskirti jų viršininku minėtąjį Markvardą, tuomet jie tvirtai laikytų pilį. Ir Vytautas kalbasi su juo, o jis iš prisirišimo ir pagarbos jam noriai priėmė [pasiūlymą]. Vytautas išvyko, o Markvardas pasiliko, bet kai [Vytautas] atsidūrė toli, [Ordino] maršalas jį [Markvardą iš Zalcbacho] iš [Gardino] pilies atšaukė, nes pilies išlaikyti nebegalėjo[12].

Gavėnią [1390.II.16—IV.3] surengiamas žygis. O maistą veža su savim vežimais, ko anksčiau nematyta. Tuo tarpu Balgos komtūras įsakė broliui Vilhelmui išaiškinti, ar Gardinas dar stovi, ar ne, ir išsiuntė su juo 30 vyrų.

Bet [Gardino] pilis po 6 savaičių, kurias buvo apgulta, buvo atiduota karaliui Jogailai.

150. Po to[1] minėtasis maršalas suruošia žygį su daugeliu kryžininkų, būtent su anglų Lankasterio kunigaikščio sūnumi, Derbio grafu[2], ir t. t. Dalyvavo kunigaikštis Vytautas, ir žemaičiai[3] žygiuoja aukštyn prie Nemuno. O kitoje pusėje, netoli Senojo Kauno, stovėjo kunigaikštis Skirgaila, siekdamas sukliudyti krikščionims persikelti, bet negalėjo, nes jie rado brastą ir ėmė keltis, ir vos išlipo [į krantą], stabmeldžiai leidosi bėgti[4]. Krikščionys juos vejasi ir daug ką nukovė, o tris kunigaikščius belaisvius nusiveda su dideliu grobiu, kurį iš jų atėmė[5].

Iš ten jie atžygiuoja prie Vilniaus[6], ir ragainiečių vėliava pirmoji persikėlė per vandenį. Ten buvo nukautas vienas riteris — Jonas iš Liutamo[7]. Šturmuodami greitai paėmė medinę pilį, kur tarp daugelio užmuštųjų buvo ir karalius, vardu Karigaila[8]. Ir laimi krikščionys pilyje daug turto.

Per Nerį pastato tiltą, ir daug kas iš stabmeldžių ateina į kariuomenę prekybos reikalu, ir, kaip ir krikščionys, prekiauja vieni su kitais.

Kunigaikštį Konradą[9] nužudė strėlė. Ir stovėjo [krikščionys] 5 savaites[10] be paliovos, dieną naktį susiremdami kautynėse ir mūšiuose, ir abiejose pusėse buvo daug nukautų. O kai pasuko [žygiuoti] į savas šalis, buvo paimta į nelaisvę ir užmušta daugiau kaip 7000 žmonių, daugiausia stabmeldžių[11].

Ir livonietis[12], kuris šitame žygyje pasidarbavo, sugrįžo į savo kraštą; Vytautas ir žemaičiai, ir prūsai — kiekvienas į savo žemę.

151. Po to[1] į Prūsiją kovoti su netikėliais atvyko markgrafas Frydrichas[2] su daugeliu kilmingų palydovų[3] ir t. t., ir magistras priima jį pagarbiai, kaip priderėjo, ir vai-

šina kiek begalėdamas. Vasarą paskelbiamas žygis. Tuo metu kilo nesantaika tarp anglų ir škotų, nes škotas — ponas Viljamas Duglas[4] — buvo nužudytas ant tilto, prie išėjimo, kai jis viena koja buvo įkritęs į skylę ir vyriškai gynėsi, kaip ir vienas iš jo tarnų, kuris taip pat su juo buvo užmuštas.

Paskui kariuomenė išžygiuoja pirmyn, ir visi seka paskui Ordino vėliavą, ir magistras [vyko] su jais į pirmą savo žygį. Ir dėl maisto buvo gerai sutvarkyta. [Tačiau] buvo [kilęs] ginčas dėl vėliavų eilės tvarkos. Įsrutiečiai norėjo eiti pirmieji, paskui Švento Jurgio vėliava, po to meiseniečių. Ir įžengia į [Lietuvos] žemę vietovėje, kur kadaise stovėjo Senasis Kaunas. Toje vietoje magistras liepė paruošti garbės stalą[5], ir sėdi su ginklais valgydami ir gerdami, ir magistras pavaišino juos gražiausiai, kad apie jokį kitą magistrą [to] negirdėta.

Skuba į Trakus — pilį, kurią Skirgaila sudegino. Paskui žygiuoja pirmyn į Vilkmergę, kurią kryžininkai paėmė, ir Vytautas davė jiems nugalėti stabmeldžius. Po to magistras ir t. t. šturmu paima Visvaldę, kurią sunaikina. Abiejose pusėse buvo daug užmuštų, ir būtent Hohenšteino grafas Algardas[6].

Tuo pat metu per tą patį žygį žemiau Senojo Kauno pastatomas Ritersverderis[7]. Magistras pasuko į Prūsiją su daugybe belaisvių — rusų, stabmeldžių, [kalbančių] įvairiomis kalbomis; nebeminiu lenkų. Ir dėkoja Dievui už taip laimingą žygį.

152. Pagaliau kunigaikštis Vytautas prašo magistrą pagalbos prieš lietuvius[1]. Todėl magistras, pirma pasitaręs su saviškiais, pasiuntė jam Ragainės komtūrą Joną iš Rumpenheimo, Sembos teisėją Konradą Lichtenšteiną, Įsruties viršininką[2] su kryžininkais vokiečiais — kilmingais ir narsiais, kurių vardus praleidžiu. O jie kivirčijosi

dėl Švento Jurgio vėliavos, kurią nuo seno buvo paprotys patikėti vienam iš vokiečių, nors tam daug kas priešinosi. Ir patikėjo ją ponui Rupertui iš Šokendorfo[3]. Taip pat iš anglų pusės vėliavėlę išskleidė kilmingas ponas Persis[4]. Vokiečiai stengiasi sukliudyti, ir kilo vaidas, kol Vytautas su savo žmona nuramina, ir liovėsi skaldytis į partijas.

Ir žygiuodami pirmyn su vėliavomis įsiveržia į Alytų[5], ir paima į nelaisvę bei užmuša 2000 [žmonių]. Dalyvavo [ir] Vytautas su savo kariuomene. Rytojaus dieną užpuola karalių Kaributą[6]. Krikščionių vadas Albertas Karsovas[7] smogė jiems kaip priešas, nusinešė visus jų ginklus su dideliu grobiu, daug išžudė ir paėmė belaisviais. Po to sveiki drauge sugrįžta namo.

153. 1391 metais[1] maršalas Engelhardas Rabė[2] ir aukštieji pareigūnai su kariuomene skuba prieš stabmeldžius. Sykiu ir Vytautas su kariuomene kyla aukštyn palei Nemuną. O pirmyn išsiunčia brolį Markvardą su 500 žmonių apsupti [Gardino] pilies[3]. Po trijų dienų atvyko maršalas su daugeliu aukštųjų pareigūnų, ir prasideda susišaudymas iš bombardų [ir kitoks?] įvairus, paskui pilis ėmė degti, tad stabmeldžius apėmė baimė, [bet] kai jiems buvo šaukiama atiduoti pilį, jie nenorėjo. Pagaliau mielai būtų derėjęsi su maršalu, [bet] jis nenorėjo. Tačiau Vytautas išprašė, kad žmonės užgesintų ugnį ir kad pilis išliktų. Vis dėlto maršalas pasiėmė visus kaip belaisvius. Tarp jų buvo lenkų, kuriems nukirto galvas. O kai kurie iš jų pasidavė Vytautui, ir jis suteikė jiems [savo] malonę. Kitus maršalas išvedė į nelaisvę. Pilis taip pat buvo perduota į Ordino rankas, kuris savo ruožtu perdavė ją Vytautui, ir jis ją laikinai valdė. Ir drauge grįžta namo.

154. Tais pačiais metais Vytautas ir brolis Markvardas su juo užpuolė neįspėtą Medininkų žemę[1] ir stovėjo joje 8 naktis. [Tenai] taip pat buvo matomos vokiečių vėliavos iš Ritersverderio ir t.t.

Kitą vasarą magistras Konradas Valenrodas su savaisiais nutarė statyti prieš stabmeldžius dvi pilis. Vieną brolis Verneris Tetingeris[2], Christburgo komtūras, pastatė priešais Gardiną, to paties pavadinimo[3]. Padėjo statyti Balgos komtūras grafas Kyburgas[4]. Viršininku tenai buvo paskirtas Brokelis, ir ji buvo aprūpinta maistu ir t.t.

Antrąją [pilį], pavadintą Metenburgu[5], pastatė brolis Jonas Šionfeldas, Brandenburgo komtūras[6], su maršalo pagalba ir pusei metų aprūpino maistu. Viršininkas tenai buvo Jonas iš Višovo. Minėtieji pareigūnai, užbaigę savo statybas, sugrįžo namo.

Vytautas išsiuntė žmones į Lietuvą, ir jie eina į Welsanen[7], o vadu paskyrė Markvardą. Dalyvavo kunigaikštis Ivanas[8]. Ir jie išžygiavo iš Ritersverderio. Užklupo kraštą neįspėtą ir niokoja jį žudydami ir t.t., ir sugrįžta su dideliu grobiu.

Dobrynės vyskupas[9], Mazovijos kunigaikštienės brolis[10], iš vienos pusės, keliaudamas į Lietuvą, atvyko pas Balgos ir Christburgo komtūrus, kurie jį labai pagarbiai priėmė, ir siunčia jį į Ritersverderį pas Vytautą. Jis apsimetė norįs sutaikyti lenkus su Ordinu, o siekė išdavystės. Taip ir Vytautas, kuris nuo Ordino pakrypo prie stabmeldžių[11]. Ir [vyskupas] išbuvo Ritersverderyje tris savaites, prašydamas Vytauto sesers rankos[12]. Ir Vytautas davė jam ją. Ten pat buvo atšvęstos vestuvės, ko niekuomet apie jokį vyskupą nebuvo girdėta[13].

Vytautas atvyko pas stabmeldžius, galvodamas apie didesnę išdavystę. O brolį Markvardą iš Zalcbacho jis

įkalbinėjo, kad pasektų juo, žadėdamas jam pilių ir t.t., bet jis atsisakė, pareikšdamas, kad esąs turtingesnis už jį. Buvo tenai taip pat daug pirklių ir kilmingų kryžininkų, kaip antai ponas Persis iš Anglijos, ir t.t., kurie ketino joti į Ritersverderį padėti Vytautui. Bet kai jie prijojo Šešupę, jis juos sugrąžino, sakydamas, kad jų pagalbos jam nereikią, nes pakeitęs [savo sumanymą], ir jie grįžta į Karaliaučių.

Tuo metu kunigaikštis Jonas Vinaut[14] Vytauto vardu valdė Bavarijos pilį, kurią Ordinas drauge su kitomis aplinkinėmis buvo atstatęs. Ir [Vytautas] nusiuntė pas jį pasiuntinius [pranešti], kad, palikęs pilį, su žmona ir judamu turtu atvyktų pas jį į Ritersverderį. O jis paklausė ir nuvyko pas Vytautą, kuris jį klastingai apgavo.

Krokuvos karalius [Jogaila] atsiuntė pasiuntinius pasakyti Vytautui, kad jis pasitrauktų iš pilies ir ją visai sudegintų, ir kad noris perduoti jam Lietuvą su Vilniaus pilimi. O Vytautas pasiuntė pas [Naujojo Gardino pilies] viršininką, įsakydamas žūtbūt išlaikyti Naująjį Gardiną. [Tuo tarpu lietuviai] persikelia per Nemuną ir klasta užėmė pilį. O [jų] vadas tarė krikščionims:

— Užmokame blogu už gera, bet mums reikia išlaikyti savo valdovo palankumą ir malonę[15].

Burgrafas[16] tuo metu buvo išvykęs į Lietuvą parūpinti, ko būtinai reikėjo piliai. Vytauto žmonės jį žiauriai supančiojo. Kitus [buvusius] pilyje su jų daiktais išsiuntė namo. Iš Senojo Gardino be paliovos šaudė iš bombardų, bandydami jos [Naujojo Gardino pilies] stiprumą; nesugriovė, o vis dėlto ugnimi sudegino ligi pamatų, kaip buvo padarę su Ritersverderiu. Štai kas apie Vytautą papasakota [kronikoje].

155a. *1392 metų rudenį maršalas brolis Engelhardas* Rabė su didele daugybe [Ordino] brolių ir kryžininkų skuba į Švento Jono pilį[1]. Tenai [Ordino] maršalas pa-

ruošė garbės stalą. Garbingiausioje vietoje sėdėjo ponas Apolinaras Fuchsas[2] iš Frankonijos, nešęs Švento Jurgio vėliavą. Ir jie atjoja į Suražą[3], ir už stadijo[4] nuo pilies nusėda nuo žirgų mūšiui, ir sėlina per klampynę. O stabmeldžiai maršalui perdavė pilį, kurioje buvo rastas Vytauto svainis[6]. Rytą žygiuoja toliau ir jeigu būtų vėliau išžygiavę, būtų vyskupą *sugavę. Ir sugrįžta atgalios.*

b. Pagal magistro ir jo [pareigūnų] patvarkymą įvyko žiemos žygis[1], kurio vadu maršalas paskyrė brolį Vernerį Tetingerį[2], o su juo — didysis komtūras ir kiti aukštieji pareigūnai bei kryžininkai. Pirmyn pasiuntė keturias vėliavas[3], t.y. Švento Jurgio, gelderniečių, olandų, ketvirtą — prancūzų. Ir daug kitų vėliavų stojo priešais Gardiną, kurį priėjo, peržygiavę per dykrą.

Ir pradeda šturmą, svaidydami į pilį akmenis iš bombardų, ir trečią dieną ją įveikė. Ir paėmė 3000 belaisvių[4]. Iš neapykantos kai kurie iš jų buvo nužudyti. Sudeginę pilį, per dykrą sugrįžo į Prūsiją su belaisviais, džiaugdamiesi ir dėkodami Dievui, kuris viską davė, ir t.t.

c. Tuo pat metu[1] magistro įsakymu [Ordino broliai] atžygiuoja su kariuomene ir visiškai sunaikina Štramelio pilį[2].

d. Po to magistras atvyko į didelį suvažiavimą, į Dobrynės žemę, kurią po ilgo apsvarstymo paėmė Ordino naudai, kad dengtų [ją] savo skydu dieną, naktį ir kiekvieną valandą[1].

156. 1393 metais Vytautas atstatė Gardiną[1], todėl [Ordino] magistras įsakė maršalui broliui Verneriui Tetingeriui skubėti tenai su kariuomene. Ir jis iš Reino pilies laivais nusileidžia Pisos upe žemyn į Narevą. Iš ten jie plaukia į Bebrą ir įplaukia į ežerą, per kurį skubiai persikelia, ir 8 mylias veža valtis vežimais į Nemuną, ir tiki-

si tenai rasti brastą. Jos ieškojo Balgos komtūras, bet nerado. Sembos teisėjas Kyburgo grafas Konradas, su komtūru sekdamas paskui vedlį, mėgina kitoje vietoje, kur daugelį įtraukė patvinęs vanduo, [o] tarp kitų — 6 brolius. O Sembos teisėjas[2] su daugeliu persikėlė ir atžygiavo su ginklais, ir [pilies] statinį visai sugriovė, ir pavertė pelenais.

Stabmeldžiai vejasi ir susigrumia. Dalyvavo taip pat dvejetas kryžininkų. Ponas Jonas Zubeneris[3], riteris, nešė *priešo šalyje Švento Jurgio vėliavą, kol suspėjo prijoti* kiti. Ir su Dievo vardu, nors dideli buvo pavojai, perplaukė [Nemuną] ir atvyko pas [Ordino] maršalą, kuris su savo kariuomene nuėjo į Prūsiją.

157. Paskui pasklido gandas, kad [Ordino] magistras Konradas [iš] Valenrodo miręs trečiais savo valdymo metais[1]. Iš eilės jis buvo 24-as ir palaidotas Marienburge. Kronika ilgais posmais linki jam amžino atilsio.

158. Tuo pat metu[1] [Ordino] maršalas, [vedinas] didelėmis pajėgomis, su aukštaisiais pareigūnais ir su ponu Viurtembergo grafu[2], pasiuntęs pirmyn Švento Jurgio vėliavą, kurią laikė ponas Jonas Noidekeris[3], frankonietis, o paskui ją — Švenčiausios Mergelės vėliavą ir t. t., žygiuoja per vadinamąją Graudę[4], klodami [medžiais] perėją, nes kelias klampus, ir [žygiavo] iki Nemuno. Tenai rado savo laivus su maistu. Persikėlę [į kitą Nemuno krantą], įžengia į tankų mišką be kelių ir įeina į neįspėtą Žemaičių žemę[5].

Priekyje žengia vitingai, po jų — iš Ragainės, iš Įsruties, paskui Švento Jurgio vėliava, paskui Ordino vėliava. Ir ištisą dieną ligi vakaro niokojo ugnimi ir kalaviju, kaudamiesi su stabmeldžiais, kurių daugelis buvo užmušti ir paimti į nelaisvę, jauni ir suaugę.

Ir pirmą naktį apsistojo poilsiui vidury priešų, prie kažkokio vandens, gerai apsisaugoję sargybomis, tačiau vis girdėjo rėkavimą miškuose. Rytą pakyla atsilyginti stabmeldžiams ir išstato pasalas. Plėšiančius ir tykojančius pasalose užklumpa žemaičiai, šoka ant jų, 12 iš jų užmuša, o kiti pabėgo. Kiti ištisą dieną praleido žudydami, degindami ir t.t. ligi nakties, kada ilsėjosi Raseiniuose, vidury priešų, apsisaugoję sargybomis. Rytą išeina į laivus Nemune ir tenai randa maistą, ir ramiai praleidžia naktį. Rytą su džiaugsmu nuplaukė Nemunu žemyn į Prūsiją, parsigabendami 400 vertų belaisvių — žemaičių[6], taip pat daug stabmeldžių iš [krašto], vadinamo Hucke[7], ir t. t.

X

DIDYSIS MAGISTRAS KONRADAS IŠ JUNGINGENO

159. 1394 metais[1] [Ordino] kapitula vieningai išrenka didžiuoju magistru brolį Konradą [iš] Jungingeno iš kilmingos giminės. O magistro pareigas ligi tol ėjo brolis [Vilhelmas] iš Helfenšteino, didysis komtūras ir kilmingasis, ir t.t.

160. Tuo laiku buvo paskelbtas didelis žygis[1], pavestas maršalui Verneriui Tetingeriui. Į žygį atvyko prancūzų, vokiečių, aukštųjų pareigūnų ir [pilių] viršininkų, kurie su maršalu šaltą žiemą prajoja pro Gardiną. Tris kartus — stabmeldžiams ne į naudą — pereina jie per Nemuną ir prieina Nerį. Pasuka Naugarduko link. O kelias buvo sunkus dėl žiaurios žiemos, bet [Ordino] maršalas mažai to paisė. O kai stabmeldžiai išgirdo, kad netoli krikščionys, [jie] sudegino pilį ir pasitraukė. Nujojo taip pat į Lydą, kurią panašiai rado sudegintą. Suka jie į Merkinę,

kurią taip pat stabmeldžiai sudegino. Paskui visur jodinėja, niokoja, plėšia ir degina. Joks maršalas anksčiau taip toli nebuvo mėginęs žygiuoti. Tame žygyje dalyvavo Leiningeno grafas[2], anglas Bofortas[3] ir prancūzai, ir t.t. Iš tikro Švento Jurgio vėliavai negailėjo [darbo]. Parsiveda į Prūsiją belaisvių — vyrų, moterų ir vaikų be skaičiaus. Daugelis jų tebėra Prūsijoje iki šios dienos. Ir sugrįžo daugiau kaip po 4 savaičių.

Po to magistras su maršalu siunčia į žygį Sembos teisėją, brolį Ulrichą iš Jungingeno[4] su viršininkais ir kryžininkais, ir jie kartu išeina į Lietuvą, ir ateina į Raseinių žemę, ir tenai jiems buvo pranešta, kad grįžtų atgal, nes Vytautas su rimta kariuomene per plačiausius miškus traukiąs Jurgenburgo link.

Tuo tarpu Balgos komtūras grafas Konradas Kyburgas su pajėgomis nukako į Drogičiną[5], neįspėtą Rusios žemę, ir drąsiai niokojo ją ugnimi, kalaviju, daugelį nužudydamas. Išsivedė taip pat 300 vertų rusų — belaisvių ir 10 kapų jaučių, neskaitant kito didelio grobio. Ir su [Dievo] malone sugrįžta.

161. Mazovijos kunigaikštis[1], norėdamas praplėsti savo sienas Ordino sąskaita, pastatė ant Narevo kranto naują pilį, vadinamą Zlotorija. Todėl magistras pasiuntė Balgos komtūrą grafą Rudolfą[2], Reino komtūrą brolį Valenrodą[3] su daug vyrų, kurie įnirtę išgrūdo lenkus iš pilies, [ją] pačią sudeginę ligi pamatų.

Tenai pat sučiumpa Mazovijos kunigaikštį Joną, kurį atsiveda ligi Narevo upės ir po pasitarimo paleidžia už laidą. O minėtasis statinys buvo sunaikintas. Po to magistras įspėjo minėtąjį kunigaikštį, kad, [būdamas pašauktas], nedelstų prisistatyti pas magistrą. Ir taip sugrįžo palikę lenkus liūdnus.

162. Girdėjau iš senų [žmonių][1], kad Įsruties viršininkas[2] apie Sekmines siuntė 6 [vyrus] į dykrą plėšikauti. Lietuviai juos smarkiai vejasi. O jie pasuka prie Kirsnos upės[3]; tenai pavalgė, ką turėdami. O lietuviai vejasi. Pajutę juos, [krikščionys] pasislėpė už mylios dykroje. Ir prijoja pylimą. Tenai juos antrą kartą pastebėjo ir Salice juos užtiko. Negalėdami pąbėgti, jie pradėjo gintis ir todėl 8 iš lietuvių nusėda nuo žirgų. Vieniems su kitais besikaunant, du lietuviai buvo užmušti, o kiti pabėgo. O paskui jie nujojo prie Šešupės. Ir vienas sėdėjo ant žirgo, kuris buvo lietuvių, ir ateina 10 lietuvių, o raitasis ant žirgo suriko: „Lietuviai ateina!" Ir taip jie pabėga, ir parvyksta į Įsrutį, ir randa [Ordino] brolį Kincelį Kalsbuchą[4], kuris dažnai gąsdindavo stabmeldžius.

163. Minėtasis magistras [Konradas iš Jungingeno], pirma pasitaręs su aukštaisiais pareigūnais, paskyrė 1394 metais[1] žygį Ritersverderio piliai atstatyti senoje vietoje iš storiausių rąstų. Ir jie numatė nueiti iki Vilniaus, sutelkus dideles pajėgas iš saviškių ir kryžininkų iš Prancūzijos ir Vokietijos, ir t.t.[2]

Magistras pakvietė taip pat 150 šaulių iš Genewelio, su kuriais į Prūsiją atplaukė ponas Dytrichas Logendorfas, tenai pakeltas į riterius. Kai kurie iš jų buvo kilę iš Prancūzijos, didžioji dalis — iš Genewelio[3]. Ir jie atvyksta pačiu laiku kariauti su netikėliais. Magistras su aukštaisiais pareigūnais tada išvyko į Karaliaučių, o paskui į Labguvą. Atvyko [Ordino] maršalas su kryžininkais. Iš Labguvos magistras, didysis komtūras ir kryžininkai, ir t. t. išplaukia laivais į žygį, pavedę Elbingo komtūrui[4], kad įdurmui jiems atsiųstų arklius.

Ir įplaukia jie į vandenis, vadinamus Kuršių mariomis, ir juos aplamdė užgriuvusi smarki audra. Christburgiečiai ir daugelis kitų prarado tenai savo ginkluotę. Ir su

pavojumi priplaukia Giliją, ir plaukė ta upe aukštyn į Nemuną, traukdami į Ragainę. O kai atplaukė priešais Šešupę, žemaičiai juos tenai pastebėjo ir davė žinią Vytautui. O magistras su saviškiais, greitai atplaukę aukštyn Nemunu, išsilaipino Ritersverderyje. Stovėjo tenai ketvertą dienų ir išgirdo, kad Vytautas besiartinąs su didele kariuomene. O [Vytautas], kaip anksčiau [darydavo], prisėlino prie kranto ir su savo bombardomis ėmė šaudyti į magistro, maršalo, o daugiausia — į Balgos komtūro[5] palapinę.

Magistras savo ruožtu įsakė tokiu pat būdu nutaikyti piksidas į savo priešus. Pagaliau magistras ir Vytautas pradeda derybas, bet paliaubos pasibaigė, ir vėl vieni kitus puola kaip anksčiau. Tad dvejetą Vytauto vyrų nušovė magistro šaulys. Dvejetas panašiai [žuvo] vandenyje, kai skraidė akmenys. Vienur kitur lietuvius, stipriai ginkluotus ir nekantriai besiveržiančius į kovą, išgąsdino vienas [iš] Genewelio su bombarda.

Su Vytautu buvo taip pat daug lenkų, kariaujančių prieš krikščionis. To [jie patys] arba jų įpėdiniai vėliau gailėsis — jų pasipūtimo ir išdidybės. Ir Vytautas turėjo savo kariuomenėje 15000 ginkluotų raitelių. Magistro būrys buvo mažas, [bet] aukštieji pareigūnai su kryžininkais buvo narsiai nusiteikę. Magistras taip pat drąsino saviškius, turėdamas vos 400 ginkluotų karių. [Vis dėlto krikščionys] nė nesusvyravo smogti tokiai daugybei, nė nepabūgo spiečiaus strėlių ir t.t.

Bombardų viršininkas Girkė pats iš neatsargumo užsimušė, o Andrius apsigynė saloje minėtoje priedangoje. Tuoj po to magistras įsakė maršalui greitai atvesti kariuomenę ir visus, galinčius pakelti ginklą, su žirgais.

Tai išgirdęs, Vytautas su savo kariuomene pasuko į Lietuvą. Ir tuoj pat atėjo Brandenburgo dalinys.

Daug ir kitų priešai nukovė, o daug ką paėmė nelaisvėn ir surišo.

[Krikščionių] kariuomenė atžygiavo prie salos. Išbuvęs tenai 9 dienas, magistras, palikęs statančius [pilį], skuba į Senąjį Kauną. Paimtą iš laivų perkrauna ant vežimų. Apsistojęs tenai dviem dienoms, [magistras] įsakė, kad kiekvienas apsirūpintų maistu 5 savaitėms, nurodė trumpesnį kelią į Vilnių.

Ten pat sučiupo vieną lietuvį, iš kurio išgirsta, kad Vytautas stovįs miške, apsitvėręs nukirstais medžiais, apsisaugojęs 8 užtvaromis iš sugriozdintų šakų ir ąžuolų kamienų, su bombardomis, su nesuskaitomais sviediniais ir su žemaičiais, su jų pajėgomis.

Tatai išklausęs magistras po pasitarimo su saviškiais ryžosi išmėginti kitą kelią, kuris veda kairėn vingiuodamas per dykrą, kuriuo prūsai niekuomet nebuvo žygiavę. Skindamiesi kelią, užeina gausiai pelkių, per kurias darėsi tiltus. Vieną naktį magistras buvo apsistojęs kažkokiame dideliame miške, kuriame mažai turėjo ramybės. Nerado jame nė ganiavos žirgams ir t.t.

Kitą dieną rado, ko reikia. Sugavo bajorą, vardu Lentrakis, iš Stėvos. Palikę Vytautą, žygiuoja pirmyn į Paparčius ir apsistoja poilsiui prie ežero. Ten paima Sudimantą, vadinamą Mewen[6], ir pristato jį magistrui, kuris, saviesiems pritarus, už jo išdavystes pakorė jį už kojų, nes [tarpininkaudamas] tarp Ordino ir stabmeldžių, jis ne kartą pasirodė esąs dviveidis.

Kitą dieną išstato pasalas ir žygiuoja pirmyn. Ir sučiumpa Vytauto svainį[7] su dviem kitais, o vieną užmušė. Ir pasuka Vilniaus link. Tenai rado, ko reikėjo arkliams. O vėliavų eilėje, kaip iš anksčiau aišku, Švento Jurgio vėliavą, ketvirtą iš eilės, nešė ponas Eberhardas Encenbergas[8]; Švenčiausios Mergelės [vėliavą] — ponas Ru-

cas Peceleris[9], prancūzas, ir t.t., o po jų sekė magistro ir kitų krikščionių [vėliavos].

Šeštadienį apgulė pilį. Kai kurie prancūzai prijojo artyn su šarvuotais žirgais. Kai kuriuos iš jų pervėrė strėlės, kaip ir kai kurių mūsiškių žirgus, ir jie perlekia per vandenį.

Ir [stabmeldžiai] su krikščionimis vieni kitus puola šaudydami strėlėmis ir kovoja ilgą laiką. Paskui [krikščionių] kariuomenė persikėlė per Vilnios upę ir apsistojo už pilies. O [stabmeldžiai] išeina ir senosios pilies vietoje, ant kalno, vyriškai puola krikščionis, kol magistro įsakymu Genewelio šauliai aršioje kovoje vyras prieš vyrą privertė juos trauktis nuo kalno į pilį, kai kuriuos nukovę, [ir] jie daugiau nesiryžo leistis [iš pilies] žemyn.

Tada šauliai užima kalną priešais priešininkus; paskui pastatomos priedangos, bombardos ir t.t., iš kurių tankiai apšaudo pilį. Buvo taip pat visokių susirėmimų, kuriuose lietuviai būdavo sužeidžiami ar paimami nelaisvėn. Vienas iš krikščionių liko [negyvas] Vilniuje; kaltė dėl jo primetama lenkų algininkams, kurie dažnai užpuldavo [krikščionių] arkliaganius, pagrobdavo ir užmušdavo. Užtat magistras, pasitaręs su saviškiais, pasiuntė maršalo vėliavą su daugeliu [vyrų]. Nepaisant to, daugelis atidavė gyvybes kaip paprastai tokiais atvejais.

Šauliai pasitarę išeina iš už priedangų, kad nuvarytų pastaruosius.

Paskui, pasitaręs su aukštaisiais pareigūnais, magistras pasiuntė pirmyn Sembos vyskupo vėliavą, po to Balgos komtūrą grafą Rudolfą iš Kyburgo[10], Brandenburgo [komtūrą] ir Reino komtūrą brolį Markvardą iš Zalcbacho, Karaliaučiaus vicekomtūrą, kad paspęstų spąstus ir užpultų Vytautą. [O] Vytautui jo žvalgai arba sargybos

davė žinią, sakydami jam, kad netoliese esąs nedidelis priešų būrys. Tuo tarpu krikščionys greitai perėjo per mišką ir prieina pelkę, kurioje pastebėjo du būrius priešo kariuomenės abiejose [pelkės] pusėse, stipriai vienas kitam padedančius: viename [buvo] žemaičiai su rusais, kitame — Vytautas su savaisiais. Niekas iš krikščionių nedrįso joti pirmas į pelkę, kol išrenka drąsiausius. Saugodamiesi priešų vado, jie vyriškai puola kairįjį būrį, ir Dievas davė, kad rusai pasileido bėgti, juos Colerno grafas[11] nusiveja su dalimi vyrų ir šaukia vyrus į kovą.

Ir kupini drąsos jie pakyla prieš Vytautą, ir užverda didelis mūšis. Vytautas pabėgo pačioje pradžioje, kaip tai ne kartą buvo padaręs, o kiti — paskui jį. Tad buvo nukauti 500 ginkluotų vyrų, buvusių su Vytauto vėliava, kuri taip pat buvo jėga paimta. Taip pat vienas kunigaikštis, būtent Ivanas iš Belzo[12], buvo paimtas nelaisvėn, o daug užmušta.

Aukštieji pareigūnai parvedė savo 7 vėliavas atgal prie Vilniaus, pristatydami magistrui minėtąjį kunigaikštį, ir visi sveikina su šitokiu daugybės stabmeldžių išmušimu.

Naktį 400 [vyrų] iš pilies nusileido žemyn, ketindami pagrobti šaulius, kurie miegojo, ir piksidas. Bet jie pamatė [Ordino] brolį Joną iš Štreifeno[13], Brandenburgo komtūrą, tikrinantį sargybas, todėl ėmė laidyti į jį strėles, kol į komtūro riksmą atbėgo balgiečių pagalba. Ir taip kaunasi naktį.

Po 8 dienų stovėjimo ir po įvairių kariškų susitikimų prie Neries atvyko Livonijos magistras[14], o jo užnugario būriai — kitą dieną. O Prūsijos magistras pasitinka jį kelyje, pakviečia ir draugiškai jį vaišina su jo riteriais ir viršininkais, kaip pridera, negailėdamas maisto ir t.t.

Devintą dieną kariuomenė pakyla ir išsidėsto prie žemutinės pilies. Tenai lietuviai — ne be atpildo — visaip nedavė ramybės krikščionims svaidydami [akmenis], strėles ir t.t. Livonijos magistras paskyrė vietą stovyklai prie Neries, žemiau pilies, ir pastatė du tiltus, ir kiekvieną dieną jo [vyrai] jodinėjo grobio. Kartą 50 iš jų — trys vokiečiai, o vienas iš ponų — buvo paimti nelaisvėn, užtat lietuvių buvo užmušta ir paimta nesuskaičiuojamai.

Taip pat Prūsijos magistras įsakė pastatyti priedangas ir 10 piksidų, iš kurių šaudo dieną naktį, kol sunaikina lietuvių kailius, kuriais jie apdėliodavo tiltą. O laikė apgulę bent 8 dienas. Nuvertus tiltus [lietuviai] stiprino vartus su dideliu triūsu ir nesibaigiančiais sunkumais. Sviedinių sudaužytas pilies bokštas griuvo į vandenį. [Lietuviai] iš naujo pastato medinį bokštą, ir [jis] [vėl] panašiai sugriaunamas į šipulius. Daug žuvo net nuo vieno akmens sviedinio. Tad pilėnai, turėdami tatai galvoje, padegė medinį statinį ir bokštą. Tada [krikščionys] nutaiko piksidas į mūrą, kurį akmenų kruša aižo į dulkes. Lygiai taip pat buvo sugriautas ir mažesnysis bokštas. Paskui prūsai lietuvių pragaiščiai pastato per Nerį tiltą, per kurį atgabeno, ko reikėjo kariuomenei.

O viena palapinė pati užsidegė; nuo jos [užsidegė] ir daug kitų palapinių. Sudegė daug žmonių. O [tieji] iš Flandrijos ir prancūzai didesnių patyrė maisto ir t. t. nuostolių. Mat palapinės buvo dengtos šakomis, lengvai užsidegančiomis, bet sunkiai užgesinamomis.

Po to nutaiko bombardą į žemiau esantį bokštą ir, svaidydami akmenis, pramušė jį ir pavertė dulkėmis. Tuo tarpu [krikščionys] kiekvieną dieną statė naujas priedangas [svaidomosioms mašinoms] ir bokštelius, kurie magistrui su bombardomis maža teatnešė naudos. [Krikščionys] net norėjo nuleisti [iš griovių] vandenį, iškasus naujus griovius, bet per tokį kasimą nukentėjo

daugelis dirbusių prūsų, todėl metė darbus, palikę griovius, kokie jie iki tol buvo.

O [lietuviai] pramuša mūre skylę, pro kurią kaip kregždės išskrenda ir parskrenda, ir ietimis bei kalavijais smaigsto krikščionis, ir atstatinėja [tai, kas sugriauta], ir t. t. Rengia jie klastingus antpuolius, kuriais erzina [krikščionių] kariuomenę, — bėgo prie priedangų, tarsi norėdami jas padegti, ir jau nutaikė piksidas šauti į krikščionis. Vienam ponui nutraukė abi kojas, kitą užmušė stabmeldžiai. Ir taip krikščionys smarkiai nukentėjo nuo akmenų ir strėlių. Privertė [lietuviai] [krikščionių] kariuomenę trauktis.

Po tokio kariavimo, trukusio 12 dienų (neskaitant aštuonių ankstesnių), Livonijos magistras su savaisiais pasuko į Livoniją.

Vytautas vis veda derybas su Prūsijos magistru — nėra [kronikoje], dėl ko derėjosi.

Prancūzai norėjo rungtis dvikovoje su lenkais iš ginklų ir žirgų, bet magistras, gero norėdamas, nutraukė, o maršalas Verneris Tetingeris pasakė, kad tai niekam nesuteiks šlovės, kas su jais rungsis, nes tai tikėjimo priešai.

Artimiausią sekmadienį magistras išžygiavo iš stovyklos, sudarius pirma susitarimą, kad karaliaus rūmai nuo šiol nebebus deginami. Taip per vieną dieną nuėjo 6 mylias, ir ateina į Trakus. Pailsėję tenai naktį, rytą magistras ir visa kariuomenė traukia į pavojingą mišką, kuriame apsistojo išstatę sargybas. Ir išgirsta tenai iš vieno sučiupto lietuvio, kad Vytautas kai kam įsakęs žūtbūt laikytis prie [pasienio] užtvarų, vokiškai *Lantwere*, o pats ketinąs vytis juos iš užnugario, kad [krikščionys] negalėtų pasprukti. Tad krikščionys iš visų pusių buvo spaudžiami, kol žemaičiai vienoje pusėje 250 užmušė. Tuomet krikščionys pasidalijo, o Genewelio šauliai žengė

priešakyje, ir ponas Stobelynas[15], prancūzas, su kai kuriais [Ordino] broliais smogia jiems, ir paima užtvarą, stipresnę už [visas], kokias kada nors matė šios kronikos autorius. Kryžininkai ir [Ordino] broliai išardė daug vežimų ir taip stipria vora perėjo per mišką. Vytauto kariuomenės užnugaryje nė nematė.

Rytojaus dieną ties Slusam[16] priėjo Nemuną, per kurį pirmasis persikėlė Bartų komtūras[17] su savaisiais, paskui Ragainės [komtūras][18], Įsruties viršininkas[19] ir nesuskaičiuojami belaisviai[20], kol sujojo kovojusieji kautynėse viršininkai ir atsivedusieji daug pagrobtų arklių.

Magistras parvyko prie laivų netoli Senojo Kauno, perplaukęs Nerį ant žirgo, arti Žemaičių žemės. Jis nuplaukė Nemunu žemiau Jurbarko, kur paržygiavo visa kariuomenė su visais arkliais, ir t.t. Po to [ji] nuo Šešupės pasuka į Prūsiją. Magistras su kryžininkais plaukė laivais; kariuomenė [žygiavo] per Graudę[21], palikusi užpakalyje daugiau kaip 400 [vyrų], kurie nukovė daug netikėlių. Taip kariuomenė sugrįžo namo. O kronika linki krikščionims išganymo, o kitiems — amžino prakeikimo.

164. Nesant magistro nutiko, kad Bartų vicekomtūras su 200 [vyrų] užpuola[1] neįspėtą Draweten kraštą[2]. Nuniokojo be jokio pasipriešinimo, pernakvojo jame ir nukovė iš rusų daugiau kaip 100, ir paėmė 40 rusų nelaisvėn ir tiek pat arklių, taip pat 4 kapas jaučių. Ir sveiki sugrįžo.

Taip pat nesant Livonijos magistro, jo [žmonės] patyrė užpuolimą, nes pilis, vadinama Duobele[3], buvo su riksmu apsupta, papilys sudegintas ir visa, kas aplinkui rasta, buvo nusiaubta. Ta pilis stovi dykroje, Livonijoje.

Lietuviai rezga pinkles ir su 50 ginkluotų [vyrų] iš Gardino sunaikina kaimą prie Viznos[4], netoli Piontnicos. Išžudę žmones, pavertė jį pelenais.

Tuo metu, kai Bartų [komtūro pavaduotojas] siaubė juos, [jie], siekdami atkeršyti, vejasi ir užjoja į perspėtą Vizną, ir priešais pilį du pagavo, taip pat vieną moterėlę. Jie dar norėjo padegti tiltą priešais pilį ir ginant du nukauna, o daugelį sužeidžia strėlės ir ietys. Tad jie niokoja visur aplinkui ugnimi ir kalaviju, išgabena į Lietuvą didelį grobį su 40 arklių.

Tatai įvyko nesant magistro, kai jis buvo prie Vilniaus.

Ragainės komtūras vėl siuntė 4 [vyrus] į dykrą pasiplėšti. Jie užmušė 4 lietuvių karius, paėmė nelaisvėn vieną jaunuolį su 7 arkliais, kuriuos laimingai parsivedė namo.

165. Žinok, kad užrašytoji kronika, sukurta eilėmis, vokiečių kalba, buvo užbaigta 1394 metais, 11000 mergelių šventės išvakarėse [XI.20], po pusės metų darbo. O jeigu [joje] pasitaikys kas nors neteisingo, tegul dėl to kaltina rašytoją. O kas ją skaitys ir t.t., tesėdi gyvojo Dievo dešinėje. Amen.

O 1464 metais [ji] išversta į lotynų kalbą primityviai, kaip skaitytojas įsitikins, tiesiai iš [eiliuoto] egzemplioriaus ir užbaigta per 22 dienas. Ir todėl niekas tenesistebi, kad ne taip gerai išversta ir lotyniškai [verčiant] sugadinta dėl egzemplioriaus prastumo ir kai kurių retų žodžių, už ką pelnytai reikia papeikti vertėją.

[Kronika] pradedama 1293 metais, o baigiama 1394; parašyta istorijos reikalui. O išversta ir perrašyta 1464 metais, kaip prieš tai [nurodyta].

Į lietuvių kalbą išversta Vilniuje 1974 m., vertimas patikrintas 1998 m. pradžioje

PRIEDAI

Penkiolika K. Šiuco „Prūsijos istorijos" fragmentų; dvi Vygando Marburgiečio kronikos vokiškojo originalo ištraukos (vertimai)

1. 1336.II. Pilėnų puolimas[1]

Kryžiuočiai pastebėjo iš Lenkijos pusės ko nors priešiško galį nebijoti, o, antra vertus, tuo pat metu sulaukė nemažos pagalbos iš Vokietijos ir kitų kraštų atvykusių į Prūsiją kunigaikščių, ponų, kilmingųjų ir kryžininkų, kurie buvo pasiaukoję ir pasižadėję ryžtingai kovoti su stabmeldžiais ir netikėliais. Žymiausi iš jų buvo Brandenburgo markgrafas, vienas grafas iš Henebergo bei vienas grafas iš Prancūzijos, iš Namiuro. Jų tikrieji vardai dėl rašytojų apsileidimo buvo pamiršti. Todėl didysis magistras nutarė su visomis savo pajėgomis ir talkininkais surengti karo žygį į Lietuvą. Tam kiekvienas pasiruošė ir apsiginklavo ateinančiam balandžio mėnesiui. Ir sekmadienį, [vadinamą] *Reminiscere*, jie apgulė tvirtovę Pullen, arba Pilleven[2], kelias dienas, vieną po kitos, šturmavo ją visa jėga. Lietuviai vyriškai gynėsi; jų, galinčių valdyti ginklus ir kalaviją, ten buvo apie 4000 iš visų kaimyninių vietovių. Išgirdę apie atžygiuojančius Ordi-

---

[1] Fragmentų antraštės sugalvotos mūsų. Skelbiami tekstai beveik nekomentuojami — aiškinamos tik sunkiau suprantamos jų vietos, vienas kitas rašybos K. Šiuco kronikoje netikslumas.

[2] Lot. VMKr vertime rašoma *Pillenen*.

no brolius, su moterimis, vaikais, gyvuliais, turtu ir manta subėgo [į tvirtovę], kaip į saugų prieglobstį. Ordino kariuomenė buvo ištroškusi grobio, todėl ji padarė visa, kas įmanoma, kad užkoptų ant tvirtovės sienų; savo ruožtu lietuviai buvo pasiryžę veikiau sulaukti paskutiniosios, negu pasiduoti su tvirtove ir patekti į priešo rankas, ypač dėl religijos, kurios jie taip nekentė, kad lengviau jiems buvo mirti. Tą jie šį kartą iš tikrųjų visiškai nežmonišku būdu įvykdė ir įrodė. Kai jie pamatė, kad negalės ilgiau atsilaikyti ir kad jų bokštai bei užtvaros per nuolatinius ir nepaliaujamus puolimus yra pralaužtos ir keliose vietose beveik sugriautos, jie uždegė didelį laužą, sumetė ten visą turtą ir mantą, paskui išsmaugė moteris ir vaikus, po to ėmė žudyti vieni kitus. Didesnioji dalis nulenkė sprandus vadui (Vygandas jį vadina karaliumi Margiriu), kad jis vieną po kito nukirstų. Vygandas taip pat rašo, jog čia buvusi viena sena stabmeldė, kuri su kirviu nukirtusi galvas 100 vyrų; jie savo noru priėmę mirtį iš jos [rankų]. Pagaliau, priešams įsiveržus, tuo pačiu kirviu perskėlusi galvą sau. Ordino broliai ne be ašarų ir didelio aimanavimo galėjo stebėti didesnę šio baisaus reginio dalį. Dėl to jų kariuomenė tuo labiau skubėjo, kad dar išgelbėtų likusius nuo kalavijo ir ugnies. Kai jie galėjo gelbėti, buvo likęs tik vyriausiasis vadas su savo tarnais, kurie dar gerą valandą iš vieno įtvirtinimo narsiai gynėsi, iš jų taip pat dauguma buvo nukauti, ir mažai kas pasidavė į nelaisvę. Vyriausiasis vadas Margiris, kaip didelis stiprus milžinas, nežmoniškai gynėsi, ir nusirito dar daug galvų, kol jis panoro atsisakyti savosios. Kai jau daugiau negalėjo, jis skubiai įšoko į tamsų rūsį, arba landynę, kuriame buvo paslėpęs savo žmoną, ir perkirto ją kalaviju pusiau. Po to tuo pačiu ginklu persidūrė pilvą, kad iš ten išlindo žarnos, parkrito šalia žmonos ir

išleido nelemtą dvasią. Tvirtovė buvo sudeginta, iki pamatų sugriauta ir sulyginta su žeme. Taigi Ordino kariai patraukė į Prūsiją laimėję daugiau žaizdų negu grobio, išskyrus gyvulius, kurių tie bepročiai gailėjosi labiau negu pačių savęs.

(SRP, t. 2, p. 489—490)

2. Bavarijos pilies (Bajerburgo) gynimas nuo didžiojo kunigaikščio Gedimino (1337 m.). Lietuvių įveikimas Galialaukio mūšyje (1338.VIII.14)

Kitais metais į Prūsiją atvyko Čekijos karalius Jonas su gerai ginkluota kariuomene, pasiryžęs sustiprinti ir paremti Ordiną [kovojantį] su nekrikštais. Drauge su juo buvo keli žymūs kunigaikščiai ir ponai, kaip antai: Burgundijos kunigaikštis, Bavarijos kunigaikštis Henrikas, Legnicos kunigaikštis Vencelis, Reino pfalcgrafas, Pjemonto, Henegau ir Bergeno[3] grafai, kiekvienas su tam tikru skaičiumi gerai ginkluotų karių ir tarnų. Kai šie svečiai iš tolimų šalių pasiekė Kujaviją, jie rado Vloclaveke karalių Kazimierą, kuris juos draugiškai ir vaišingai sutiko. Dalyvaujant šiems ponams, buvo atnaujinta taika tarp didžiojo magistro ir Ordino iš vienos ir karaliaus ir Lenkijos Karūnos iš kitos pusės, tačiau ne visur jos buvo tvirtai laikomasi. Su šia pagalba didysis magistras patraukė prieš nekrikštus ir skersai išilgai nuniokojo priešų kraštą, nes tie buvo nuvijię šalin jo kariuomenę, stačiusią Marienburgą. Ir [jis] įsakė šią pilį užbaigti ir apginkluoti, kad įgula bei gyventojai galėtų patikimai

---

[3] Bergo.

atremti priešų antpuolį. Paskui jis naujai sutvirtina Bavarijos pilį ir ten palieka stiprią įgulą. Su likusia kariuomene jis plačiai niokoja Lietuvą ir parsiveda su savimi daug belaisvių bei parsigabena didelį grobį. Paskui jis įsakė ten prie [krašto] sienų supilti tris didelius kelius ir surėsti bokštus, kuriuos apjuosė grioviais ir pylimais, kad lietuviai negalėtų lengvai užpulti tos Sembos vietos. Tuo tarpu, kai kryžiuočiai manė esą dabar savo tvirtovėse saugūs nuo nekrikštų, vos nepateko į tokią nelaimę, kad galėjo gauti didelį smūgį ir būtent iš ten, iš kur mažiausiai tikėjosi. Bavarijos pilies įguloje buvo du vadinamieji vitingai, pakrikštyti prūsai, pamiršę garbę nenaudėliai. Jie abu sudarė niekšišką sąmokslą išduoti pilį lietuviams, tikėdamiesi, kad atsidėkojant už tokį drąsų žygį jiems bus deramai sumokėta. Ir jie sumanė, kad vienas jos pas didįjį kunigaikštį Gediminą (ar galbūt pas vieną iš jo sūnų), įkalbės jį ir su kariuomene atves prie pilies. Ir kai tas prisiartins ir bus prieita prie kovos, tada antrasis nakties metu padegs pilį ir paskui slapčiomis atvers vartus. Pirmasis atvyko pas didįjį kunigaikštį, išdėstė jam sumanymą, kad pilis esanti surėsta iš menkų rąstų, iš vidaus taip pat ne per stipriausiai saugoma ir būtų lengvai sutartu būdu paimta. Kitaip lietuviams būtų uždaryti visi keliai, kadangi nebegalėtų kaip anksčiau nei į Prūsiją įsiveržti, nei aplankyti savo priešų jų pačių šalyje. Didysis kunigaikštis leidosi įkalbamas ir įsakė savo kariuomenei kuo geriau pasiruošti. Jis turėjo belaisvį krikščionį, iš vokiečių aukštuomenės kilusį jaunikaitį, kuris jau devynetą metų pas jį gyveno ir taip gerai elgėsi, kad buvo priimtas į jo jaunus asmens tarnus. Pastarasis nepastebėtas klausėsi ir išgirdo, kokie yra to išdaviko kėslai. Jam taip suspaudė širdį dėl gerųjų krikščionių, kad jis, atmetęs visą baimę ir dvejones, pasiryžo, pasitaikius

progai, ištrūkti iš nelaisvės ir net jei grėstų mirtis, atskleisti Ordino broliams šią gėdingą išdavystę ir pasiekti, kad abu išdavikai gautų, ko nusipelnė. Todėl jis slapta naktį sėdo ant žirgo ir išjojo, skubėdamas, kiek tik žirgas įkerta, į Bavarijos pilį. Ten jis pranešė apie save ir tuojau buvo įleistas. O paskui pranešė viršininkams apie išdavystę, kad vienas išdavikas esąs Lietuvoje, o antras — pilyje. Vitingas, pasilikęs pilyje, buvo sučuptas, dėl visko, ką su savo bendru buvo sutaręs, dar smulkiau prisipažino, ir buvo išaiškinta, kad visai buvo pasiruošę veikti. Toliau Trejybės sekmadienį [išbraukta: atėjo didysis kunigaikštis] lietuviai atėjo prie pilies, atžygiavę su galinga [išbraukta: savo tautos] kariuomene ir iš pradžių laukė ne ko kito, tik kad sumanytoji išdavystė būsianti įgyvendinta. Tuo tarpu išdavikas buvo pakartas už mūro sienos lauko pusėje, o antrasis vitingas lengvai galėjo pažinti, kad išdavystė išaiškėjusi. Todėl lietuvių bajorai taip įtūžo, kad sukapojo jį į gabalus. Nepaisant to, jie norėjo, kad žygis nebūtų bergždžias, ir norėjo išmėginti savo laimę. Taigi jie puolė pilį su nepaprasta jėga dvidešimt dvi dienas iš eilės, bet negalėjo įveikti, nors jie dėl to neteko žymios kariuomenės dalies. Kai jie dabar nutarė dvejetą dienų šiek tiek pailsėti ir paskui vėl pulti, kiek išneš jėgos, atžygiavo didysis magistras ir Reino pfalcgrafas vaduoti apgultųjų [ir] su pastaraisiais įvykdė tokį sumanų žygį, kad vieną naktį jiedu abudu, taip pat buvusieji pilyje įsiveržė į lietuvių stovyklą ir pažadino priešus tokiu būdu, kad maždaug pusė jų buvo nukauti, o kiti bemaž nesigindami spruko šalin. Stovykla buvo išplėšta ir daug sergančių ir sužeistų karių tenai buvo paimta į nelaisvę. Didysis magistras pasiuntė didįjį maršalą Henriką iš Duzemerio su geriausiais... kariais vytis priešų ir ten, kur norėjosi siųsti naikinimui, kas, atsižvel-

giant į jo pareigas, kuo stropiausiai buvo vykdoma. O dar daug jų, taip nusilpusių bėgant, maršalas suskubo pasivyti. Didžioji jų dalis buvo paimta į nelaisvę ir nusiųsta atgal. Nesusidurdamas su jokiu kitu pasipriešinimu, maršalas skubiai pasuko į Medininkų žemę, arba marką, kuri tuo metu jautėsi visai saugi; puolė ją netikėtai, ir tuo daugiau ten buvo laimėta grobio. Ir nors maršalas kiek įmanoma skubėjo su grobiu ir pavargusia kariuomene į saugų prieglobstį, bet kariai trokšdami grobio vis išsisklaidydavo ir išsivaikščiodavo. Jis nespėjo jų vėl surinkti, kai pasirodė gausios priešų lietuvių ir žemaičių pajėgos. Jų buvo tokia daugybė, kad maršalas pagal pranešimus žvalgų, kuriuos buvo visur vienu metu išsiuntinėjęs, turėjo suprasti, kad visur prieš vieną jo karį gali stoti trys stabmeldžiai. Kadangi jie išėjo į atvirą lauką, Ordino kariai matydami didelį priešų skaičių pradėjo abejoti dėl savo sėkmės ir gyvybės. Bet maršalas ir pfalcgrafas, kaip bebaimiai narsūs riteriai, kurie anksčiau ne kartą buvo patekę į tokias negandas ir nutikimus, jodinėjo nuo būrio prie būrio, ramino, kad jie neturį bijoti didelių [priešo] pajėgų, tai esą tik nuobiros ir liekanos tų, kuriuos jie be jokio vargo atmušę nuo Bavarijos pilies, į kurių žemę jie buvo nužygiavę, norėdami juos surasti ir sunaikinti, ir kuriuos bėgančius vijosi; geriausi, žymiausi ir karingiausi buvo ten užmušti ar paimti į nelaisvę, o šitie esą vien bėgliai. Jie su savimi atsivarė kaimynus, valstiečius ir jų šeimynykščius, kurie esą tokie mitrūs kariautojai, kad dauguma jų niekada nematė tikrų karių mūšio [lauke], šalia vienas kito. Jiems taip retai tenka išgirsti mūšio šūkį, kad jie tuojau nuo to apaks ir apkurs. Ir kadangi čia esą būtent šitokie žmonės, kurie prieš [Ordino] vyrus norį atsilaikyti, tai jie [kryžiuočiai] turį pagalvoti, kad jie šiandien kaip netikė-

lių stabmeldžių persekiotojai ir visos krikščionijos gynėjai privalo stoti į kovą vardan Dievo Motinos šlovės, taip pat dėl savo pačių garbės bei gyvasties. Ir būtų geriau kaip bebaimiams riteriams garbingai likti čia, kovos lauke, negu patekti į nekrikštų stabmeldžių rankas, kurie nesitenkina nužudę įprastu žmonėms būdu, o belaisvius raitus su žirgais ir šarvais nežmoniškai kankindami sudegina ir paaukoja savo velniškiems stabams. Kam laimė būna tokia maloninga, kad jiems priešas palieka gyvybę, tas gyvena amžinoje vergystėje, po smūgiais ir botagais pas tuos žmones, kurie užlaiko krikščionis belaisvius ne ką geriau už šunis, ir baigia savo gyvenimą baisiame varge. O dabar, kai jie iš priešo paėmė tokį didelį grobį, apie kokį daugelį metų nebuvo girdėta, [stabmeldžiai] norį jį vėl iš jų atmušti — tam ir surengtas šis pagąsdinimas. Ir jeigu jie norį visa tai palikti, tai būtų lengva su priešu susitarti, kad jis jiems leistų taikiai be mūšio pasitraukti. Bet kam jie tada išžygiavo ir rizikavo savo gyvybe. Tik tam, kad jie taip pat kažką gautų už savo darbą ir vargą? Karys būtų vargšas, jeigu jis statydamas į pavojų savo gyvybę nieko negautų ir nepaimtų. Ir aš netikiu (sakė maršalas), kad tarp visų savo karių ir bendražygių rasčiau nors vieną, kuris iš šio priešo nebūtų gavęs žirgo, jaučio ar karvės kaip grobio, kuris užpultas trijų, norinčių ir jo tokį [grobį] atimti, nebūtų pasiryžęs veikiau juos visus ant žemės nutrenkti ir dar jų žirgus paimti, negu jiems vieną karvę savo noru atiduoti. Maršalas dar nebuvo baigęs šių savo žodžių ir norėjo toliau kalbėti, kai karių širdys buvo taip pritvinkusios, kad jie nieko nebeatsakydami, be jokio drąsos ar bailumo ženklo ir nelaukdami trimito puolimui, lyg patrakę badydami [žirgus] pentinais, galvotrūkčiais puolė priešą, kirto ir badė, kas kam pasitaikė. Tai maršalas taip pat

greitai „leido vėjui pūsti į bures" ir įsakė visose vietose sutrimituoti. Ir tokioje netvarkoje priešai, kurie irgi nebuvo deramai susirikiavę mūšiui, nuo pirmo įspūdžio taip išsigando, kad mažai besigynė ir ėmė bėgti. Maršalas taip pat nenorėjo leisti toli vytis, tik ilgai nelaukdamas liepė trimitu nutraukti kovą, o priešams leido bėgti, dėkodamas Dievui, kad Jis Savo kariuomenei, buvusiai tokiame pakrikime, dovanojo [pergalės] džiaugsmą. O kariams taip pat daug labiau rūpėjo išsaugoti grobį, nei vytis plikus bebėgančius [priešus]. Žuvimo vietoje buvo suskaičiuota ne daugiau kaip dvylika šimtų ir dar apie dvidešimt, taigi išgąstis buvo daug didesnis negu nuostoliai. Šitas susirėmimas įvyko Galekaukių lauke [paraštėje pridėta: arba, kaip kiti jį vadina, Dablaukyje] 1338 metais, Marijos Ėmimo į dangų [dieną]. Maršalas susirūpino, kad gali būti palikta spąstų ir dar kokia pasala, todėl jis įsakė grobį ir belaisvius, surištus virve, su apsauga tempti priešakyje, o pats su dideliais būriais žygiavo tokia tvarka, atsargiai vieni po kitų, kad jeigu priešai atsigręžtų ar pasirodytų, jis visą laiką būtų pasiruošęs jiems pasipriešinti. Su tokiu atsargumu jis keturias dienas neužpuldinėjamas žygiavo iki pat Sembos. [Tai yra vienas gėdingiausių pralaimėjimų žmonėmis ir turtu, kokį lietuviai kada nors buvo patyrę nuo Ordino tuo metu savo žygyje prieš Bavarijos pilį.]

(SRP, t. 2, p. 494—497; HRP, l. 77 v., 78 v.)

3. 1347.II. Algirdas, Kęstutis ir Narimantas puola Girdavos, Loinenburgo ir Rioselio pilis bei apylinkes

Lietuviams padaryta žala neišgąsdino ir nepaveikė jų tiek, kad jie liautųsi įsivaizdavę, jog krikščionių pui-

kybei turi būti padarytas galas. Todėl didysis kunigaikštis Algirdas, padedamas savo brolio Kęstučio, pasitelkę taip pat Rusijos karalių Normaną (kaip parašyta Vygando lot. leidime l. 160) [kiek aš suprantu, tai bus buvęs jų brolis Narimantas, kuris valdė didelę Rusijos dalį] kitais [1347][4] metais vėl surinko dideles lietuvių, rusų ir kaimynų netikėlių pajėgas ir prieš Užgavėnes netikėtai įsiveržė į Prūsiją, ir pasklidę po visą kraštą pridarė krikščionims tiek žalos, kiek tik galėjo. Ketvirtadienį po [sekmadienio, vadinamo] *Invocavit*, jie puolė Rastenburgą, visiškai jį apiplėšė ir sudegino. Visi krikščionys buvo be jokio skirtumo apgailėtinai išžudyti ir pasmerkti mirti. Toliau jie traukė per Bartą, kurią taip pat baisiai nusiaubė ir nuniokojo. Jie apgulė Girdavos pilį, bet negalėjo [jos] paimti. Sudeginę aplinkinius kaimus, patraukė prie Liunenburgo, sudegino papilį ir šturmavo pilį, bet įgula rimtai pasipriešinusi juos nuvijo. Dėl to jie savo pyktį išliejo ant krašto ir kaimų, viską sunaikino ir žmones be jokio skirtumo išsivarė, ir gyvulius. Ir su tokiu grobiu jie vėl atėjo prie Rastenburgo. Čia jie ilsėjosi tik vieną dieną. Iš ten nužygiavo į Varmę ir paėmė Rioselio miestą ir pilį, kuriuos kuo baisiausiai apiplėšė, didžiąją dalį krikščionių išžudė, o likusius išsivarė į nelaisvę.

(SRP, t. 2, p. 508—509; HRP, l. 81 v.)

---

[4] Laužtiniuose skliausteliuose nurodomi K. Šiuco kronikoje esantys metai — pastarieji dažniausiai rašyti kronikos paraštėse (žr. SRP, t. 2 bei Schütz C. Historia rerum Prussicarum. — Zerbst, 1592).

4. 1352.II. Didžiojo magistro Vinricho iš Kniprodės žygis į Gaižuvos, Ariogalos, Raseinių, Viduklės ir Paštuvos žemes

Toliau, 1352 metais, kai naujajam didžiajam magistrui buvo pranešta, kad lietuviai vėl ginkluojasi prieš jo šalį, manydami, kad Ordino laimė mirusi kartu su ankstesniuoju didžiuoju magistru, jie sumanė juos aplenkti ir aplankyti juos jų pačių krašte — pranešti ir įspėti, kad jie neturį veržtis gilyn į jo žemę. Su didžiuoju magistru taip pat buvo Niurnbergo burgrafas ir Otingeno grafas. Jie traukė per Gaižuvą, Ariogalą, Raseinius, Viduklę ir Paštuvą ir padarė priešui nemaža nuostolių, bet patys turėjo mažai naudos, nes pliaupė didelės liūtys, ir jie turėjo nedelsdami pasukti atgal, nes bijojo, kad ledas bus ištirpęs ir jie grįždami negalės vėl persikelti per upes. Pasitraukimas buvo panašesnis į bėgimą negu į pergalę; jie turėjo palikti [išbraukta: visus] beveik visus belaisvius ir pagrobtus gyvulius. Kraštas buvo nuniokotas, ir žirgams taip stigo pašaro, kad daug jų išbadėję krito; raiteliai, palikę be arklių, turėjo eiti pėsti, didžioji [jų] dalis mirė nuo šalčio ir bado. Daug žmonių ir arklių įlūžo upėse ir prigėrė, likusioji kariuomenė vargais negalais pasiekė namus.

(SRP, t. 2, p. 519)

5. 1353.II. Algirdas ir Kęstutis niokoja Rioselio apylinkes

Šiuo papasakotu įsiveržimu lietuviai dar nebuvo pasisotinę — kitais [1353] metais, per gavėnią, abu didieji kunigaikščiai Algirdas ir Kęstutis atžygiavo į Ordino že-

mę ir atėjo prie Rioselio. Čia jie viską sudegino ir nusiaubė, daug žmonių, jaunų ir senų, nuožmiai išžudė ir apie penkiolika šimtų išsivedė į nelaisvę. Vyskupo teisėjas Frydrichas iš Obarto ir komtūras Henrikas iš Kranichfeldo atėjo gelbėti krikščionių, daug stabmeldžių mirtinai nukovė [ir] pagaliau privertė juos bėgti. Bet kai jie, labai trokšdami atkeršyti, pernelyg nutolo nuo kitų, buvo lietuvių apsupti, nutrenkti [nuo žirgų] ir užmušti; dėl to jų kariai taip nusiminė, kad išsyk pasuko atgal ir leido priešams ramiai eiti savo keliais. Lietuviai, nerimaudami, kad gali būti smarkiai prispausti, skubėjo trauktis, kiek leido jėgos, ir kadangi belaisviai negalėjo taip greitai sekti paskui juos, tai jie, kad dėl jų [belaisvių] nebūtų bereikalingai gaišinami, juos visus be jokio skyriaus išžudė. Už tokį nežmoniškai žiaurų pasielgimą su vargšais belaisviais, ypač moterimis ir vaikais, didysis magistras būtų noriai atkeršijęs, taip jis nuteikė ir savo karius, bet kitą vasarą ir rudenį oras buvo toks lietingas ir blogas, kad jis buvo priverstas atidėti savo sumanymą kitiems metams.

(SRP, t. 2, p. 520; HRP, l. 83 v.)

6. [Didžiojo maršalo] Zygfrydo iš Dahenfeldo žygis į Medininkų, Ariogalos ir Vaikių žemes (1355 m. pr.). Sudega ir atstatoma Ragainės pilis

Vėliau [1355 m.], prieš Grabnyčias, pasiuntė brolį Zygfrydą iš Dahenfeldo [paraštėje: Ragainės komtūrą] su didelėmis pajėgomis. Jis žygiavo penkias dienas gilyn į kraštą ir po to nuniokojo Medininkų, Ariogalos ir Vaikių sritis ir išžudė tiek daug žmonių ir paėmė tiek daug grobio, kad nuostoliai, kuriuos lietuviai padarė anks-

tesnio įsiveržimo metu, buvo lengvai išlyginti ir atlyginti. Vasarą tas pats komtūras dar kartą žygiavo į Lietuvą, šeimininkavo ten, kaip ir prieš tai, buvo nusistatęs kitą žiemą dar geriau pasisvečiuoti pas priešus. Bet jo laukė kita nelaimė, kurios jis mažiausiai tikėjosi. Tada per kitas [1356 m.] Kalėdų šventes, naktį, Ragainės pilyje kilo gaisras taip staiga ir toks baisus, kad nebuvo galima užgesinti nei ką išgelbėti, išskyrus žmones. Priešingai, visa pilis su visais pastatais, arkliais, gyvuliais, karo reikmenimis, pašaru ir maistu, — viskas drauge sudegė iki pamatų ir virto pelenais. Todėl didysis magistras kitą vasarą atstatė Ragainę saloje, čia ji tebėra iki šiol.

(SRP, t. 2, p. 521, 522; HRP, l. 84 r.)

7. 1362.III—IV. Kauno pilies apgulimas ir išgriovimas

Po to, kai Kęstutis tokiu būdu, kaip anksčiau papasakota, pabėgo ir didįjį magistrą pasiekė žinios, kad jis vėl kelia ginklą prieš Prūsiją, didysis magistras sutelkė visas savo pajėgas ir visame krašte paskelbė kariuomenės šaukimą [1362 m.]. Vyriausias žygio vadas buvo Volframas iš Baldersheimo, didysis komtūras. Jie kuo skubiausiai plaukė ir žygiavo sausuma iki Kauno; tai buvo stipri pilis, kuria lietuviai labai pasitikėjo. Didysis magistras galvojo ją sugriauti ir taip pasistūmėti į priešo žemę toliau, negu tai įvykdavo iki šiol. Sekmadienį, [vadinamą] *Reminiscere,* laivai išplaukė Nemunu aukštyn pučiant palankiam vėjui. Ir kai žemiau Kauno viską iškrovė ir patys išlipo, jie trejetą dienų niokojo apylinkes. Po to jie apsiautė Kauno tvirtovę. Kęstutis ir jo broliai atžygiavo su visomis sutelktomis pajėgomis, norėdami

nuvyti kryžiuočius ir išvaduoti tvirtovę nuo apsiausties. Jiems priešais atžygiavo didysis magistras. Puolė vieni kitus vyriškai ir ne vienas karžygys turėjo padėti ten savo galvą. Krikščionys pasiekė pergalę, ir lietuviai turėjo pasitraukti iš kovos lauko. Todėl didysis magistras ir jo kariai pradėjo supti Kauno tvirtovę, stovėjusią tarp Neries ir Nemuno, ir kuo toliau, tuo glausčiau. Ir kad atkirstų nuo bet kokios pagalbos ir aprūpinimo, ir kad dar labiau įgąsdintų apsiaustuosius, iškasė griovį nuo Neries iki Nemuno. Prie griovio jie supylė pylimus. Kitoje pusėje taip pat buvo keletas griovių ir pylimų, tarp pylimų jie pastatė aštriakuolių tvorą, kad jų negalėtų užpulti iš užnugario. Ir taip apjuosė tvirtovę apsiausties žiedu, kaip apie tai eiliuotai pasakoja Vygandas:

O kad jie[5] viduj stovėjo,
pasitraukti nenorėjo.
[Brolių ryžtas buvo kietas:]
neis į šalį nuo šios vietos,
nenukrypt nuo savo kelio
ir sutelkus protą, valią,
Kauno pilį užvaldyti —
geriau kovoje numirti
ar per dievišką malonę džiaugsmą pergalės patirti.
Jie iš čia nepasitrauks,
kolei Kauno neturės,
tos pagoniškos pilies.

...Ir paskui jie visose vietose įrengė priedangas ir pastatė svaidomuosius įtaisus, kuriuos anuomet vadino bli-

---

[5] Jie — lietuviai, Kauno pilies įgula.

domis ir tumleriais. Tai buvo tokie įrenginiai, kurie svaidė didelius akmenis ir ugnį. Į sienas buvo nukreipti sienodaužiai ir panašūs [įrenginiai]. Su tokiomis ir panašiomis blidomis ir tumleriais pilis buvo visose vietose smarkiai išgadinta ir apardyta, nors apsiaustieji besigindami ėmėsi visko, kas tinka narsiems ir vyriškiems kariams. Savo naudai jie turėjo stiprią pilį, tvirtas mūro sienas, tvirtus bokštus ir erkerius prie [jų][6], iš ten jie visaip kenkė Ordino kariuomenei, nepraleisdami nė vienos progos. Bet puolimai iš išorės buvo tokie kieti ir galingi, diena po dienos vyko vienas po kito, kad du erkeriai ir bokštas prie Nemuno vartų vieną kartą pagaliau buvo sugriauti. Bet ir mūro siena toje pat vietoje nuo nesiliaujančių puolimų pradėjo irti. Todėl kryžiuočiai visa jėga užgulė tą sieną. Siena atskilo nuo pamato ir nelaimingai griuvo ant Ordino kariuomenės būrio, iš kurio daugiau kaip keturis šimtus prislėgė ir užmušė. Nepaisydami to, jie veržėsi toliau pirmyn ir paėmė priešpilio sieną kartu su priešpiliu, kuriuo jie tokiu būdu toliau [patys] pasinaudojo, mat jie prieš sienas, kurias dar norėjo užimti, pastatė keletą tokių pačių bokštų ir priedangų, iš kurių taip pat gerai ir sėkmingiau į tvirtovę galėjo šaudyti ir svaidyti, negu į juos iš ten galėjo būti svaidoma ir šaudoma. Ši apgultis dabar truko nuo *Reminiscere* iki Verbų [sekmadienio]. Tada didysis magistras sušaukė karo vadus pasitarti, ir [jie] nutarė, kad tvirtovę šturmuos trijose vietose vienu metu. Tą jie ir įvykdė Verbų sekmadienį ir su visa jėga užpylę griovius mūro griuvenomis bei kitomis medžiagomis, kurias galėjo turėti po ranka, toliau

---

[6] Prie sienų.

taip rimtai puolė mūrą, kad pralaužė jame dideles skyles, kurios buvo pakankamai plačios įsiveržti. Bet lietuviai savo ruožtu statė naujas priedangas ir įtvirtinimus. Tad Ordinui visas didelis darbas ir smūgiai per mūrą visai nieko negelbėjo; priešingai, jo kariuomenė iš viršaus daug daugiau žalios patyrė, norėjusieji pulti buvo nukauti su dar didesne žala ir nuostoliu. Taip šį kartą nieko nelaimėjusi Ordino kariuomenė turėjo atsisakyti savo sumanymo. Tuo metu Kęstutis vėl buvo atžygiavęs su šiokia tokia kariuomene ir buvo įsirengęs stovyklą prie Nemuno [ketindamas] pamėginti, gal dar galėtų pilį išvaduoti nuo apgulties ir ją išgelbėti. Bet jis rado daug pavojingesnę padėtį, negu manė; tvirtovė buvo taip glaudžiai apsupta, kad buvo neįmanoma įvesti papildomų pajėgų; krikščionys buvo taip įsitvirtinę savo stovykloje, kad jis jų įtvirtinimų nebūtų galėjęs lengvai nugriauti arba pralaužti, net jei jis būtų turėjęs antra tiek kariuomenės. Nepaisant to, jis paprašė pokalbio su didžiuoju magistru, kuris jam buvo leistas. Kadangi aš šičia [apie tai] jokioje kronikoje neradau, tik pas Vygandą [paraštėje: iš Vartenbergo], kuris tuo pačiu metu gyveno, ir, antra vertus, tikriausiai galėjo dalyvauti šioje apgultyje, todėl noriu įdėti jo paties žodžius taip, kaip yra sueiliuota ir kaip karišku to meto stiliumi trumpai drūtai aprašyta:

Šitaip buvo iki tos
Didžiojo penktadienio dienos.
Kęstutis karalius visa regėjo,
tenai jis raitas greit atskubėjo,
vardu jis iššaukė magistrą,
idant tasai pas jį atvyktų —

norėjo [garbės] žodį duoti,
su juo šnekėtis ir kalbėti,
saugiai ir be klastos derėtis.

Magistras pats atvyko ten.
Kęstutis taip pasakė jam:
— [Magistre], jei aš būčiau pilyje,
jos nepaimtumėt net su baisia jėga,
manęs nenugalėsi su visais
krikščionimis — kariais.

Atsiliepė magistras šiais
žodžiais protingais ir rūsčiais:
— Kodėl apleidai pilį?

Atsiliepė Kęstutis, taip prabilęs:
— Mat mano žmonės tuo metu
be vado buvo tarsi be galvų,
tarpusavyje buvo susipykę.
Visur pas juos turėjau vykti,
pagonių ginčą nuraminti.

Magistras, didvyris narsus,
to žygio vadas sumanus,
tarė: jeigu karaliui rūpi,
pasiimk dabar pagonių,
kiek tik jų turėti nori,
eik su jais visais į pilį.
Mes visus vidun įleisim
ir iš pilies išeiti leisim,
kiek tik jūsų ten bebūtų.
Duok pagalbos, kiek tik galit.

Tikim Dievą visagalį –
ginklu mūsų neįveiksit,
neatremsit mūsų galios.

O atsakė jam Kęstutis,
širdyje labai nuliūdęs.
Tokiais žodžiais jis kalbėjo:
— Kaip į pilį man patekti,
narsius vyrus ten atvesti –
prikasta lauke griovių,
aukšta tvora pastatyta.
(Taip ir buvo iš tiesų)
[kaip jo buvo pasakyta.]

O magistras toliau tęsė:
— Jei galėčiau patikėti,
jog tu – karalius išdidus,
į mūšį stosi tuoj prieš mus –
aš tvorą iki žemės nuardyčiau,
lauką lygų padaryčiau,
koks jis prieš tai ir buvo čia.

Bet Kęstutis tuo metu
į magistro šitą šneką
nieko greitai neatsakė.

Tada magistras šitaip tęsė:
— Jei karaliui nebeliko
mums daugiau ką pasakyti,
tegul jis pas savuosius traukia,
kariuomenės pagonių laukia.

Kadangi Kęstutis iš visų aplinkybių suvokė, kad jis jokiu būdu negalės nei padėti, nei vadovauti apsiaustiesiems ir nors jis tikriausiai galėjo suprasti, jog jie turi kentėti didelį vargą ir negalės ilgesnį laiką ištverti, jis iš ten su savaisiais pasitraukė. Didysis magistras su ten esančiais vadais manė, kad jis [Kęstutis] buvo nusistatęs nepraleisti nieko, kad vis daugiau sustiprintų [savo pajėgas], veikiau stoti į atvirą mūšį su jais, nei visiškai pasitraukti nuo pilies. Todėl jie nutarė su didžiausia galima jėga baigti reikalą. Tada Didįjį šeštadienį jie įsakė nutaikyti pabūklus į [pilies] sienas, o per viršų mėgino padegti: tepė žabus ir kitokias sausas medžiagas sakais ir derva sumaišytais statinėse, uždegdavo juos ir svaidydavo į tvirtovę. Ir kadangi viduje buvo daug namų, suręstų iš medžio, greitai viskas buvo padegta ir buvo matyti, kaip plito ugnis. Tuo tarpu buvo nuversta viena siena, tik tada lietuviai kaip reikiant išsigando, nes nežinojo [kur bėgti], ar gesinti gaisrą, ar atremti priešus. Bet dauguma pradėjo gintis toje vietoje, kur buvo nugriuvusi siena. Ten vėl užvirė žūtbūtinė kova, krikščionys jėga veržėsi per pralaužą, stabmeldžiai gynėsi iš paskutiniųjų, nenorėjo užleisti jiems tiek daug vietos. Tuo metu brolis Henrikas iš Šioningeno, Ragainės komtūras, ir brolis Burkhardas iš Mansfeldo su savo būriais ir ginklais puolė vartus priešais Nerį, kuriuos, nepaisydami to, kad buvo ypač stipriai uždaryti ir užremti [stulpais], galų gale su didele jėga užėmė ir prasiveržė, ir per šią vietą įsiveržė nauji krikščionių būriai. Nuo tol čia nebebuvo jokio mūšio, tik smaugimas ir žudymas, kadangi nieko neėmė į nelaisvę, [paliko] tik Vaidotą, Kęstučio sūnų, su trisdešimt šešiais bajorais ir žymiausiais kilmingaisiais. Per šią apgultį buvo užmušta daugiau kaip trys tūkstančiai stabmeldžių ir apie penkis šimtus jų sudegė ir žuvo ugnyje.

Pilis visiškai supleškėjo, o grioviai paskui Velykų savaitę buvo užpilti, tvirtovė sulyginta su žeme. Kai visa tai buvo padaryta, krikščionys išardė savo stovyklą, tvarkingai nužygiavo prie laivų, o kadangi galėjo nebijoti priešų [užpuolimo], džiaugdamiesi ir triumfuodami išplaukė į savo kraštus.

(SRP, t. 2, p. 532, 534—536, 538—539; HRP, l. 86 r.)

8. 1363.IV. Naujojo Kauno, Pieštvės ir Veliuonos pilių sunaikinimas

[1364]. Tuo metu Kęstutis įsakė statyti naują tvirtovę Vyrgalės saloje priešais Nevėžį, kurią jie praminė Naujuoju Kaunu. Ir [jie] nutiesė didelį tiltą virš vandens, sutvirtinę jį dviem stipriais bokštais, kad jų statybai nebūtų sukliudyta. Tam didysis magistras pasiuntė į priekį Ragainės komtūrą, o pats su didele kariuomene nužygiavo iš paskos. Komtūrui laimė buvo tokia palanki, kad jis pirmu puolimu užėmė tiltą kartu su bokštais, privertė lietuvius bėgti, o naująjį statinį sunaikino ir sulygino su žeme. Didysis magistras atžygiavęs rado darbą jau padarytą, tad jis su visa kariuomene nužygiavo prie Pieštvės tvirtovės, pasiūlė pasiduoti geruoju, išsaugant gyvybę ir turtą. Buvusieji tvirtovėje prašo keleto dienų [žadėdami], jeigu jų kunigaikščiai per tą laiką neatmuš apgulties ir nesuteiks jiems pagalbos, jie patys gyvi su žmonomis, vaikais ir turtu pasiduos Ordinui, taps jo valdiniais ir priims krikščionių tikėjimą. Kai jiems tai buvo lengvai suteikta ir kadangi jie nebuvo itin gerai prižiūrimi, jie per duotą laiką pamažėle, o ypač naktimis, niekam negirdint išsivaikščiojo su visu tuo, ką jie galėjo išsivesti ar išsinešti. Kai, praėjus nustatytam laikui, niekas iš tvirto-

vės nei gynybai, nei deryboms nepasirodė ir [kai] nieko nebuvo matyti, didysis magistras įsakė savo kariams eiti pirmyn ir išbandyti tvirtovę. Jie tai padarė ir pradėjo svaidyti [į ją] iš savo įtaisų. Bet kai vėl niekas nepasirodė ir nieko nesigirdėjo, jie pastatė [prie sienų] kopėčias, nekliudomi užlipo ant sienų ir rado tuščią lizdą, kurį jie padegė ir sulygino su žeme. Po to (paraštėje išbraukta: „patraukė jie") didysis magistras pasiuntė maršalą Henriką Šindekopfą (Heningą — *K. G.*) prie Veliuonos pilies, kuri jau trečią kartą buvo atstatyta, nes [stovėjo] geroje vietoje. Čia jie susidūrė su didesniu pasipriešinimu, negu tikėjosi pagal ankstesnį atvejį. Jie šturmavo dvi dienas ir negalėjo įveikti. Trečią dieną jie vėl puolė visa jėga ir tuo metu vienoje vietoje prinešę medžių, žabų ir šiaudų užkūrė ugnį. Jiems labai padėjo vėjas, ir dėl to suliepsnojo tvirtovė. Seniūnas Goštautas ėmė šaukti maršalui, kad dėl Dievo meilės imtų juos į nelaisvę, o neleistų būti taip apverktinai nužudytiems ar pražūti ugnyje. Maršalas sutiko, įsakė atidaryti vartus, jie turėjo saugiai išeiti ir pasiduoti kaip belaisviai. Tą jie ir padarė, ir maršalas jį su jo ginklo draugais išsiuntė pas didįjį magistrą. Tuo metu Ordino kariai įpuolė į tvirtovę. Čia dauguma su visu turtu ir manta buvo sudegę, o likusieji be jokio gailesčio buvo išžudyti. Tie, kurie vedė Goštautą ir kitus belaisvius pas didįjį magistrą ir turėjo juos ten pristatyti, pakeliui taip pat pernelyg išpuiko ir užmušė Goštautą bei kitus belaisvius, nenuvedę jų iki magistro palapinės. Tuo maršalas buvo labai nepatenkintas ir norėjo tuos neklusnius tarnus nubausti. Tam pritarė ir didysis magistras. Kadangi jie negalėjo to nustatytu būdu atlikti arba galbūt ką nors kitaip tuo reikalu nutarti, žygiuodami per priešo žemę su nepaklusnia kariuomene, jie turėjo atidėti bausmę patogesniam laikui. O Veliuo-

nos tvirtovė, dar kartą iki pamatų sudeginta, buvo sulyginta su žeme ir virto pelenais.

(SRP, t. 2, p. 547—548)

9. 1365.II.14. Kęstutis, Algirdas, Patirkas ir Aleksandras puola Skalvos žemę

Kunigaikštį Kęstutį taip skaudino jam padaryta žala, kad ateinančiais [1365] metais su kitais giminaičiais — broliais ir kunigaikščiais Algirdu, Patirku ir Aleksandru su visomis sutelktomis pajėgomis, visi kartu keturiomis voromis įsiveržė į Prūsiją. Pirmiausia įpuolė į Skalvą, kurią visiškai nuniokojo, ypač Kaustryčius ir Spitrę visiškai išdegino, ir ten krašte išžudė ar paėmė į nelaisvę apie keturis tūkstančius žmonių. Ogi Ordino riterius pagal savo paprotį aukojo stabams, sudegindami gyvus su ginklais ir žirgais. Likusieji krašto gyventojai pasidavė stabmeldžių valdžiai ir religijai, visus pastaruosius, apie aštuonis šimtus vyrų kartu su moterimis ir vaikais, jie išsivedė su savimi.

(SRP, t. 2, p. 550; HRP, l. 88 r.)

10. 1365 m. Butautas pabėga į Prūsiją ir priima krikštą

Tais metais [1365] du Kęstučio [išbraukta: broliai] brolėnai — Vygandas vadina juos jo sūnumis [perbraukta: Survila ir Butautas] Karigaila ir Butautas, Algirdo sūnūs, sudarė sąmokslą su keliais bajorais, kuriuos jie prie savęs Vilniuje turėjo, kad jie iš ten išjos, nuvyks į Ordiną, priims krikščionių tikėjimą, vildamiesi, kad jie tada, kryžiuočių padedami, galės lengvai išvaryti kitus savo

brolius, užimti visą Lietuvą ir ramiai valdyti. Apie tai, kad Butautas yra pasiryžęs tokiam žygiui, slapta buvo pranešta Kęstučio seniūnui Vilniuje Dirsūnui, bet apie kitą brolį ir gimines bajorus jam nebuvo žinoma, todėl jis staiga suėmė Butautą, įkišo jį į trinką, surakino geležiniais pančiais ir tikriausiai būtų laikęs iki Kęstučio sugrįžimo, [laukdamas], kokį įsakymą šis vėliau savo nuožiūra dėl to duos. Tai sužinojo [išbraukta: Survila] Karigaila ir susirūpino, kad sąmokslas gali dar labiau išaiškėti. [Jis] slapta pasitarė su bajorais, ką čia reikėtų daryti. Pastarieji, ilgai negalvodami, užpuolė seniūną Dirsūną, užmušė jį, išvadavo Butautą, ir visi kartu išjojo tiesiai į Prūsiją Įsruties link. Tenykštis viršininkas, kai tik suprato, kas jie yra ir ką jie ketina daryti, maloniai priėmė svečius, parūpino jiems gerus vedlius [joti] per kraštą, kol jie nuvyks į Marienburgą. Didysis magistras priėmė juos draugiškai, labai pagerbė ir sušaukė suvažiavimą Karaliaučiuje. Ten atvyko kunigaikščiai ir ponai iš užsienio, aukštieji [Ordino] pareigūnai, vyskupai ir kiti. Svečius su didelėm iškilmėm pakrikštijo Sembos vyskupas Baltramiejus, jie buvo didžiojo magistro ir kitų ponų gausiai apdvanoti ir po to dvasininkų stropiai mokomi krikščioniškojo mokslo ir religijos.

(SRP, t. 2, p. 553)

11. 1365.VIII. Didysis magistras niokoja Gaižuvą, Labūnavą, Žeimius, Vilkmergę, Kernavę ir Maišiagalą

Norėdamas už tai atkeršyti, didysis magistras kitais [1366] metais vėl žygiavo su visomis savo pajėgomis į Lietuvą. Kiekvienas apsirūpino maistu ir valgiu keturioms savaitėms. Ir jie Marijos Ėmimo į dangų [dieną] atėjo į

- ● Lietuvos pilys ir gynybinės sistemos
- ◆ Ordinų bei vyskupijų pilys
- ■ Lenkijos pilys
- ✕ Žymesnių kautynių vietos
- ⊢⊣ 1422 m. Melno taikos sutartimi nustatytos LDK ir kitos to laiko valstybių sienos

1. Skirsnemunė	10. Vaikiai	19. Labūnava	28. Vartenbergas
2. Bisenė	11. Aukiai	20. Žeimiai	29. Lybštatas
3. Bajerburgas	12. Karšuva	21. Vaiguva	30. Georgenburgas
4. Veliuona	13. Medvėgalis	22. Rudamina	31. Heilsbergas
5. Marienburgas	14. Laukuva	23. Romainiai	32. Heiligenbeilis
6. Pieštvė	15. Kaltinėnai	24. Perloja	33. Taplaukis
7. Paštuva	16. Darsūniškis	25. Rastenburgas	34. Reinas
8. Eiguliai	17. Viduklė	26. Loinenburgas	
9. Vepriai	18. Pernarava	27. Rešelis	

9. Vokiečių ordinas ir Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XIV a.

Gaižuvos ir Labūnavos žemes, kur jų mažiausiai laukė; išžudė ir paėmė į nelaisvę tiek daug netikėlių, kad neįmanoma aprašyti, ir paėmė daug vertingo grobio. Po to jie nuniokojo Žeimių, Vilkmergės, Kernavės ir Maišiagalos žemes, kur jie keletą tvirtovių ir daug kaimų bei dvarų apiplėšė ir sudegino. Ten pat Maišiagaloje Ragainės komtūras su 50 arklių truputį per toli nujojo nuo pavargusios kariuomenės ir netikėtai susidūrė su keturiais šimtais lietuvių. Jų vadas, vardu Buska, prieš susikaunant kalbėjosi su komtūru, kad tas su savo vyrais pasiduotų į nelaisvę ir išgelbėtų savo gyvybes. Komtūras pasitarė su broliais: jie greičiau valgysią žolę, nei pasiduosią netikėliams į nelaisvę, nes paskui būtų gyvi su žirgu ir šarvais sudeginti ir velniams paaukoti. Todėl jie ilgai nekalbėdami didvyriškai puolė stabmeldžius, kovojo taip narsiai kaip riteriai, kad paklojo apie tris su puse šimto pagonių, o likusius privertė bėgti. Bet šiame susidūrime [išbraukta: septyniolika] dvidešimt septyni broliai turėjo sumokėti savo gyvybėmis. Tarp kitų buvo maža [tokių], kurie nebūtų sunkiai sužeisti. Po to, kai didysis magistras per devyniolika žygio dienų skersai išilgai žygiuodamas buvo nuniokojęs kraštą, jis pasuko atgal ir pakeliui įžengė į Kęstučiui priklausančią Sloasszen sritį, kuri iki tol nebuvo užpulta, tuo daugiau ten buvo ką pagriebti. Iš ten didysis magistras su savo kariuomene artimiausiu keliu nužygiavo prie Nemuno. Ten jis rado savo laivus, įsakė perkelti grobį ir belaisvius, po to dalį karių, su kuriais jis nujojo į Karaliaučių. Likusieji laivais nuplaukė upe žemyn.

(SRP, t. 2, p. 554; HRP, l. 89 r.)

12. 1369.IV—V. Gotesverderio pilies pastatymas ir kovos dėl jos

Toliau, 1369 Viešpaties metais, didysis magistras Vinrichas pašaukė naujam žygiui Nemunu į Lietuvą. Ir jis įsakė plytas, medį, kalkes ir kitas [statymo] priemones nuplukdyti [aukštyn] upe, pasiryžęs Nemune pastatyti tvirtovę, kad Ordinas visada turėtų upę savo rankose ir lietuvius dar sėkmingiau galėtų sulaikyti nuo įsiveržimų į Ordino žemes. Taip pat ir Kęstutis ketino toje pačioje vietoje statyti naują tvirtovę, kad krikščionys nesibastytų jam beveik kiekvienais metais niekaip nepagąsdinami po jo šalį. Ir tam tikslui jis buvo įsakęs surinkti daug [statybinių] medžiagų ir priemonių. Jos gerai pasitarnavo didžiajam magistrui. Jis jas pasiėmė savo [žmonėms] kaip pagalbą ir čia pastatė Gotesverderio pilį. Kęstutis įsakė perduoti didžiajam magistrui, kad jis atsisakytų tokio sumanymo, nes tai būtų neįprastas dalykas, jei didysis magistras užsimanytų statyti pilis ir tvirtoves svetimoje šalyje. Į tai didysis magistras atsakė, kad jis su savo kariuomene atvyko tenai dėl statybos, o jeigu kas nors išdrįstų jiems to neleisti, tai jis to mielai lauks. Bet Kęstutis nesiryžo imtis veiksmų, ir pilis per penkis mėnesius buvo užbaigta. Todėl kryžiuočiai per Sekmines iškėlė virš sienų savo vėliavas. Didysis magistras pirmuoju komtūru paskyrė brolį Kunoną iš Hatenšteino ir paliko pilyje dvidešimt brolių riterių, keturiasdešimt karių ir tiek šaulių, kiek atrodė reikalinga, kad pakaktų apginti piliai ir nuo didelių netikėlių pajėgų. Kai tik didysis magistras pasitraukė, atėjo Algirdas ir Kęstutis su didelėmis nekrikštų pajėgomis ir visokiais įtaisais (blidomis ir tumleriais) ir šturmavo pilį ištisas penkias savaites. Įgulos krikščionims nei dieną, nei naktį jie nedavė

ramybės. Pastarieji dėl buvo taip nualinti ir nuvarginti, kad negalėjo ilgiau išsilaikyti. Pilis buvo užimta, didesnė dalis krikščionių nužudyta, likusieji paimti į nelaisvę ir išvesti į Lietuvą. Kai didžiajam magistrui buvo pranešta, kad stabmeldžiai su tokiomis didelėmis pajėgomis apsiautė pilį, jis pasiuntė maršalą su visa kariuomene atgal nutraukti pilies apsiausties; bet jis negalėjo atlikti savo žygio taip greit, kad iki jo atvykimo pilis nebūtų paimta; Kęstutis pasitraukė, palikęs pilyje savo lietuvių įgulą. Maršalas džiaugėsi bent tuo, kad jie pilį visiškai išsaugojo ir jos nenugriovė ir nesudegino. Todėl jis puolė ją taip atkakliai, kaip anksčiau tai buvo darę priešai, šturmavo dieną ir naktį, iki penktos dienos nuveikė tiek, kiek anksčiau priešai per penkias savaites, nes lietuviai nebuvo įpratę taip gintis kaip vokiečiai. Todėl pilis penktą šios apsiausties dieną dar kartą pasidavė ir vėl pateko į krikščionių rankas. Maršalas įsakė nieko nežudyti, o paliko visus gyvus, turėdamas vilties anksčiau paimtus į nelaisvę krikščionis į šituos išmainyti ir išvaduoti. Po to kai jis vėl į pilį nuo ištinkančio nepritekliaus visiems puolimams įgulą įvedė ir aprūpino, nužygiavo tada prie Kęstučio tvirtovės, vadinamos Bavarija, ši turėjo gerą įgulą. Bet maršalas per trumpą laiką taip rimtai puolė ir taip išgąsdino įgulą, kad ji buvo bepasiduodanti, ir nusiuntė [pasiuntinius] pas Kęstutį, stovyklavusį gretimoje srityje, kad išvaduotų nuo apgulties arba leistų pasiduoti. Kęstutis įsakė perduoti maršalui, kad jis turįs susilaikyti nuo pilies [šturmo], nes jis [Kęstutis] norįs pilį nuo jo ginti ir žinoti, ar ji sveika. Maršalas buvo piktas, nes jis girdėjo tik grasinimus ir nieko nematė, kas norėtų pilį išvaduoti ar ją ginti. O kai ir įgulos nariai, tikėdamiesi [sulaukti] savo valdovo pagalbos ir toliau nenorėjo nei

kalbėti, nei girdėti apie pasidavimą, maršalas įsakė prie vieno pilies šono, į kurį pūtė vėjas, sukrauti laužą ir uždegti. Pilis per trumpą laiką beveik visa buvo apimta ugnies. Kęstutis bėgte atbėgo, nes matė prieš akis nelaimę, ir labai prašė pasikalbėjimo, ir kad jo žmones paimtų į nelaisvę, ir neleistų taip apgailėtinai ugnyje žūti. Maršalas, kuris bijojo klastingo užpuolimo, grasindamas mirties bausme įsakė savo kariuomenei nenutraukti pradėto darbo, su Kęstučio pasiuntiniais nekalbėti ir jiems neatsakinėti. Taigi pilis su devyniais šimtais vyrų, kurie sudarė įgulą, ir visu kuo buvo sudeginta iki pamatų. Kadangi nelaimė jau atsitiko, Kęstutis pradėjo kalbėti geresniais žodžiais ir pokalbyje su maršalu susitarė, kad abiejų pusių belaisviai bus paleisti ir iškeisti vieni į kitus. Per tą pokalbį Kęstutis taip pat pranešė, kad jis kitais metais aplankysiąs didįjį magistrą ir svečiuosis pas jį Prūsijoje. Į tai maršalas atkirto ne vien dėl etiketo, kad jis būsiąs pasveikintas ir priimtas, kaip ir pridera tokiam žymiam svečiui. Ir kadangi jie išsiskyrė be jokių paliaubų, maršalas patraukė gilyn į Kęstučio žemę ir kietai pašeimininkavo naikindamas ją. Jis siekė visais būdais įvilioti Kęstutį į atvirą mūšį, bet veltui, ir šį kartą vėl turėjo traukti į Prūsiją.

(SRP, t. 2, p. 562—563)

13. Žygis į Bielsko ir Kameneco žemes

[1376] Paskui, artėjant žiemai, lapkričio pradžioje didysis magistras pasiuntė brolį Dytrichą iš Elnerio, Bal-

---

[7] K. Šiuco tekste: *in Reuszlandt* — į Rusiją.

gos komtūrą, su geroka kariuomene į rusų žemę[7]. Jis paėmė pilį [išbraukta: Beliag] Byeliyagi[8], sudegino ir sugriovė ją iki pamatų. Paskui per šešias žygio dienas nuniokojo kraštą iki Kameneco, paėmė daug grobio ir belaisvių.

(SRP, t. 2, p. 583)

14. 1377.II. Didysis maršalas žygiuoja į Vilnių per Merkinę ir Trakus

[1377] Neilgai trukus, iš Vokietijos Ordinui į pagalbą atvyko grafas Giunteris iš Hohenšteino ir grafas Eberhardas iš Kacenelbogeno su savo pusbroliu Johanu ir būriu karių, tuo paskatindami didįjį magistrą dar tą pačią žiemą, apie [Šv.] Andriejaus dieną, paskirti naują žygį į Lietuvą. Tad su svetimšaliais svečiais pasiuntė maršalą su dvylika tūkstančių vyrų. Jie nusiaubė kraštą apie Merkinės pilį ir Trakus iki Trakų tvirtovės, kurios negalėjo užimti. Ir po to, kai jie viską aplinkui pavertė tyrais, patraukė prie Vilniaus ir apsupo pilį. Toliau puolė Vilniaus miestą, kurį taip padegė, kad tik trečdalis liko nesudegęs. Kaip praneša Vygandas, tuo metu atvyko didysis kunigaikštis Algirdas, paprašė pokalbio ir gavo paliaubas keletui dienų, per kurias ponus ir karo vadus buvo pakvietęs pasisvečiuoti. Juos ne tik draugiškai, bet ir puikiai, kaip pritinka kunigaikščiui, priėmė, [savo] gerumu pasiekė tiek, kad Ordino kariuomenė šį sykį pasitraukė iš šalies toliau nebenaikindama ir su dideliu grobiu bei dovanomis sugrįžo į Prūsiją.

(SRP, t. 2, p. 587—588).

---

[8] T. y. Bielską Trakų kunigaikštystės pietinėje dalyje, Palenkėje.

15. 1382 m. Kęstučio žūtis. Vytauto pabėgimas

[1383 m.] [Tokiu būdu Kęstutis su savo sūnumi buvo suimtas ir nugabentas į Vilnių. Ten jis buvo sukaustytas geležinėmis grandinėmis] ir iš čia [perkeltas] į Krėvą ir įkalintas tamsiame, dvokiančiame bokšto [rūsyje]. Po keleto dienų Kęstutis buvo pasmaugtas. Skirgaila atgabeno jo kūną į Vilnių, ir jis pagal jų tuometinį dar stabmeldišką paprotį su šarvais, drabužiais, geriausiais žirgais ir medžiokliniais šunimis buvo sudegintas. Ten pat [Krėvoje] buvo laikomas ir Vytautas, tačiau pagarbiai ir nelabai griežtai. Vygandas rašo, kad tik ji [jo žmona] vienintelė buvusi pas jį įleidžiama, todėl ji galų gale susikeitusi su juo drabužiais ir išsiuntusi jį iš ten, o pati pasilikusi vietoj jo. Šitokiu būdu išsivadavęs, Vytautas pirma nujojo į Mazoviją pas savo seserį. Jos padedamas ir skatinamas, jis netrukus vėl susitaikė su didžiuoju magistru ir kryžiuočiais...

(SRP, t. 2, p. 621; HRP, l. 94 v.)

PAAIŠKINIMAI

SANTRUMPOS

AB — Altpreußische Biographie
ADB — *Allgemeine Deutsche Biographie*
ATL — Archeologijos ir etnografijos tyrinėjimai Lietuvoje
CDECDV — Codex diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon diaecesos Vilnensis
CEV — Codex epistolaris Vitoldi m. ducis Lithuaniae
CPR — Calendar of the Patent Rolls
ENE — Eesti Noukogude Enstsüklopeedia
HGAP — Historisch-geographische Atlas des Preussenlandes
HRP — *Schütz C.* Historia rerum Prussicarum
Jer — [Mikalojus] Jerošinietis
KH — Kwartalnik historyczny
MG — Mokslas ir gyvenimas
MPH — Monumenta Poloniae historica
LAA — Lietuvos archeologijos atlasas
LE — Lietuvių enciklopedija
LAMMD — Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai
LIM — Lietuvos istorijos metraštis
LMA — Lexikon des Mittelalters
LMADA — Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai. Serija A
LME — Latvijas PSR Mazā enciklopēdija
LUB — Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch
LUP — Lietuvos TSR urbanistikos paminklai
PH — Przegląd historyczny

PSB	—	Polski słownik biograficzny
PU	—	Preußisches Urkundenbuch
RR	—	Rinktiniai raštai
SGZP	—	Słownik geograficzny ziem polskich
SRP	—	Scriptores rerum Prussicarum
TLE	—	Tarybų Lietuvos enciklopedija
VMkr	—	Vygando Marburgiečio kronika
WEP	—	Wielka encyklopedia powszechna
ПСРЛ	—	Полное собрание русских летописей
СИЭ	—	Советская историческая энциклопедия

dab.	—	dabartinis
est.	—	estiškai
ir t.	—	ir toliau
latv.	—	latviškai
liet.	—	lietuviškai
l.	—	lapas
lot.	—	lotyniškai, lotyniškasis
m.	—	miestas
orig.	—	originalas
P.,p.	—	puslapis
paaišk.	—	paaiškinimas
plg.	—	palygink
pranc.	—	prancūziškai
r.	—	1) rajonas, 2) recto (pirmoji lapo pusė)
sąs.	—	sąsiuvinis
t. p.	—	tas pat
T., t.	—	tomas
v.	—	verso (antroji lapo pusė)
vid. vok.	—	vidurinioji vokiečių (aukštaičių) kalba
vok.	—	vokiškai, vokiškasis
žr.	—	žiūrėk
*	—	„gimė"
†	—	„mirė"

LDK	—	Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė

1

[1] Kustodas — taip buvo vadinamas kanauninkas, kuris, patvirtintas vyskupo, administravo kapitulos vardu katedros arba kolegijos parapiją. Jonas Dlugošas buvo Vislicos kustodas. Tačiau jis prižiūrėjo ir daugiau bažnytinių valdų. Žinomesnis kaip Krokuvos kanauninkas ir ilgametis tenykščio vyskupo Zbignevo Olesnickio sekretorius, paskui — Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kazimiero Jogailaičio vaikų auklėtojas, o vėlesnėms kartoms — ir kaip didis viduramžių Lenkijos istoriografas. 1464—1466 m. jis — vienas Kazimiero Jogailaičio patikėtinių taikos derybose su Vokiečių ordinu (žr. *Įvadą*; *Dąbrowski J.* Dawnie dziejopisarstwo...*, p. 195—208).

[2] Konradas iš Valenrodo didžiuoju magistru buvo 1391.III.12—1393.X.25.

[3] Švč. M. Mergelė Marija ir šv. Elžbieta buvo ir tebėra laikomos Vokiečių ordino patronėmis (žr. *Arnold U.* Elżbieta i Jerzy..., p. 130 ir t.).

[4] Ilgą laiką manyta, jog čia minima Petro Dusburgiečio „Prūsijos žemės kronika" arba Mikalojaus Jerošiniečio atliktas jos vertimas į vok. k., tačiau po T. Hiršo tyrinėjimų paaiškėjo, kad čia galvoje turėta Olyvos kronika, tikriau, jos senesnysis variantas (žr. SRP, t. 2, p. 443, 445—446; *Zonenberg S.* Kronika..., p. 80—85).

---

* Pilnos metrikos nurodytos šaltinių sąraše.

[1] Karolis iš Tryro — Vokiečių ordino didžiuoju magistru buvo 1311.VII(?)—1324.II mėn. 1293 m. šias pareigas užėmė Konradas iš Foichtvangeno (*Niess U.* Hochmeister..., p. 35—40, 186, 236; AB, t. 1, p. 181).

[2] Apie du 1311 m. Vytenio žygius į Prūsiją informuoja Sembos kanauninko kronikėlė, Olyvos, Petro Dusburgiečio bei Mikalojaus Jerošiniečio kronikos ir iš dalies Torūnės analai. Šiais šaltiniais pasirėmus, daroma išvada, kad Vytenis pirmą kartą niokojo Prūsiją apie Užgavėnes (1311.II mėn.) — buvo įsiveržta į Sembą ir į Notangą, antrąsyk — 1311.IV.3—7 d. — pakartotinai nusiaubta Semba, Notanga ir veikiausiai Varmė su Barta. Pasakodamas apie tai, Marburgietis nemažai rėmėsi Olyvos kronika. Ten nurodoma, kad pirmasis įsiveržimas truko 18 dienų. Vygando tekste, matyt, dėl nepakankamos autoriaus kaip istoriografo kvalifikacijos tai virto fantastiniu 80 dienų skaičiumi. Apskritai, nušviesdamas šiuos įvykius, Marburgietis klaidų privėlė apsčiai. Tai įvyko nesupratus vienos truputį miglotos savojo šaltinio — Olyvos kronikos — vietos. Ten, papasakojus apie Voplaukio mūšį (1311.IV.7), užsimenama apie po 36 m. įvykusį lietuvių antpuolį per Rastenburgą į Bartą ir Varmę (t. y. į tą pačią ar beveik tą pačią teritoriją, bet jau Algirdo ir Kęstučio laikais). Šią minėtosios kronikos informaciją Vygandas susiejo su Vytenio atvykimu į Voplaukį, todėl beveik pusantro mėnesio tarpas tarp dviejų žygių neregėtai išaugo. Matyt, tai suprasdamas, Vygandas skaičių 36 sumažino iki 26. Šioje vietoje atsiskleidžia jo įvykių chronologijos išmanymo menkumas. Pastarasis leido Karolio iš Tryro išrinkimo datą atkelti į 1293, o imperatoriaus Henriko VII mirties — nukelti į 1319 m. (iš 1313.VIII.24; apie ką sužinome iš S. Bornbacho), atitinkamai datuojant ir minėtuosius žygius į Prūsiją. Rašydamas apie Voplaukio epizodą Vygandas taip pat naudojosi kažkokiu neišaiškintu šaltiniu. Galbūt ir čia (kaip ir kitur) buvo pasitelkęs sakytinę tradiciją (SRP, t. 1, p. 175, 176—177, 282, 572—573, 574—579; SRP, t. 2, p.

455—456, 508; *Petras Dusburgietis*, p. 256, 258; *Zonenberg S.* Kronika..., p. 80.)

[3] Vitingai, vytingai (pr. „vītingīs" kildinamas iš sen. skand. „vīking-") — iki krašto pavergimo taip, ko gero, vadinti prūsų gentinės diduomenės atstovai (plg. XIII a. pab. — XIV a. pr. Ordino aktuose minimus „senuosius vitingus" — antiqui witingi); po jo buvo tarnybinių prūsų sluoksnis. Vitingai dalyvaudavo Ordino žygiuose į Lietuvą (yra duomenų, kad žygiuodavo pėsti), tarnavo jo pilyse. Buvo taip pat pašto gabentojai ir vertėjai. Ypač daug vitingų buvo Ragainėje (Ten būta net specialaus Ordino pareigūno — vitingų vado.). Už savo tarnybą jie gaudavo atlygį natūra ir pinigais, o už ilgametę ir ištikimą — žemę. Dėvėjo drobinį vitingo drabužį (1434 m. minima jį buvus raudonos ir baltos spalvos). Spėjama, kad buvo renkami iš mažiau pasiturinčių „laisvųjų" prūsų ir prūsų valstiečių (*Töppen M.* Einige Reste..., p. 141—145; Łowmiański H. Studja..., t. 1, p. 313—357; *Mažiulis V.* Prūsų kalbos etimologijos žodynas, t. 4, p. 255—256).

[4] Šventojo Jurgio, Mergelės Marijos vėliavos — apie jas žr. *Įvadą*; atrodo, čia minima Holando komtūrijos vėliava (žr. paaišk. 2, 6).

[5] Papelaukis (Papelauken, Papeloukin* — lot. VMKr tekste užrašyta dvejopai). Tokie ir panašūs vietovardžiai žinomi Semboje, prie buv. Šventapilės (Heiligenbeilio) bei arčiau Įsruties (*Gerullis G.* Die altpreußischen..., p. 115; *Pėteraitis V.* Mažosios Lietuvos..., p. 285). Tuo tarpu, kaip nurodo Petras Dusburgietis ir Mikalojus Jerošinietis, lietuvių buvo ateita į Voplaukį (Voplaukin — *Jer.*, vietovė į šiaurės rytus nuo Kentšino, buv. Rastenburgo) (SRP, t. 1, p. 176, 575; *Petras Dusburgietis*, p. 258, 423).

[6] Lot. VMKr tekste: ...*cum ymagine virginis de Holland...* — Švč. M. Marija buvusi pavaizduota Prūsijos Holando komtūrijos vėliavoje (apie tai žr. *Paravicini W.* Die Preussenreisen..., t. 2, p. 150). Prūsijos Holandas (Preußisch Holland) — dab. Paslenko miestas Lenkijos Olštino vaivadijoje. Seniau toje vietoje, regis, būta prūsų pagudėnų Pasialuko valsčiaus, kuriame kryžiuočiai XIII a. pasistatė pilį. Vėliau šią

---

* Skliaustuose nurodoma lotyniškajame VMKr tekste esanti forma,dažniausiai tuo linksniu, kokiu ji ten užrašyta.

pilį vokiškai imta vadinti *Pr. Holland*, veikiausiai pagal olandų kolonistų šalia jos įkurtą miestą (*Salys A.* Baltų kalbos..., p. 213).

[7] Mūšis įvyko 1311.IV.7 (Didžiosios savaitės trečiadienį). Datą teisingai nurodo Sembos kanauninkas, Torūnės analistas ir iš dalies Jerošinietis (SRP, t. 1, p. 176, 285, 579; t. 3, p. 64).

4

[1] Tikslus kapitulos sušaukimo laikas ir vieta nežinomi. Manoma, kad tai buvo Prūsijos (krašto) kapitula ir kad ji susirinko 1317 m. vasarą. Karolį iš Tryro privertė atsistatydinti Ordino opozicija, veikiausiai vadovaujama didžiojo špitolininko Frydricho iš Vildenbergo (*Niess U.* Hochmeister..., p. 105—109).

[2] Kapitula buvo sušaukta 1318 m., per gavėnią (III.8—IV.22) (*ten pat*, p. 120).

[3] Popiežių Joną XXII (1316—1334). Karolis iš Tryro į Avinjoną nuvyko 1318 m. ir išbuvo ten daugiau negu pusę metų (*Niess U.* Hochmeister, p. 131—132).

5

[1] Lenkija siekė popiežiaus padedama atgauti 1308—1309 m. Ordino užgrobtą Rytų Pamarį. Jai pavyko pasiekti bažnytinio teismo proceso (1320—1321) bei sau palankaus jo sprendimo (Ordinas turėjo sugrąžinti R. Pamarį ir sumokėti 30 000 grivinų kompensaciją), tačiau Vladislovas Lokietka nebuvo toks stiprus valdovas, kad galėtų priversti kryžiuočius vykdyti šį teismo sprendimą. Šis tas yra žinoma apie, atrodo, iš dalies sėkmingas Ordino diplomatų pastangas savo pusėn palenkti popiežių ir kuriją. Ne toks aiškus yra didžiojo magistro indėlis ir vaidmuo; manoma, kad Pamario klausimas turėjo būti paliestas jo vizito į Avinjoną pas popiežių Joną XXII metu (1318—1319 m.) (*Zajączkowski S.* Polska..., p. 6 ir t; *Górski K.* Zakon krzyżacki..., p. 67—68; *Niess U.* Hochmeister..., p. 142—151).

6

[1] Pagrindinė Rygos arkivyskupo Frydricho iš Pernšteino (1304—1341) ir popiežiaus Jono XXII pasipiktinimo priežastis buvo vadinamasis „Siguldos sąmokslas" — 1316.IV.16 d. sudaryta Ordino Livonijos šakos, Rygos katedros kapitulos ir arkivyskupo vasalų gynimosi ir puolimo sąjunga, nukreipta tariamai prieš pagonis, bet iš tiesų veikiau prieš tuo metu Avinjone besiglaudusį patį Rygos arkivyskupą. (Kryžiuočiai siekė savo seno tikslo — Rygos arkivyskupijos inkorporavimo.) Šioms užmačioms iškilus aikštėn, popiežius Livonijos šakai pagrasino ekskomunika ir atimti turėtąsias privilegijas. Laikoma, kad konfliktą subtilia diplomatija užgesinęs 1318 m. į Avinjoną nuvykęs ir ilgiau negu pusmetį ten viešėjęs didysis magistras Karolis iš Tryro; jis, anot Petro Dusburgiečio, puikiai kalbėjęs prancūziškai ir su popiežiumi galėjęs bendrauti be tarpininkų (*Niess U.* Hochmeister..., p. 128—134).

7

[1] Verneris iš Orzelno didžiuoju magistru buvo 1324—1330 m.

[2] Vygandas klysta. Popiežius Jonas XXII mirė 1334 m. Tuo tarpu 1328 m. balandį Romoje imperatorius Liudvikas Bavaras paskelbė apie jo nušalinimą; kartu Romoje buvo iškeltas antipopiežius Mikalojus (V), kurio daugiau efemeriška valdžia truko labai trumpai. Jonas XXII popiežiumi buvo iki savo mirties (SRP, t. 2, p. 459; Katalikų bažnyčios istorija. V., 1996, d. 1, p. 262—263).

[3] Karksis — (Karkus), est. *Karksi*, Livonijos pilis į pietus nuo Viljandžio, nuo 1248 m. Ordino teisėjo (fogto) rezidencija (ENE, t. 3, p. 430; *Tuulse A.* Die Burgen..., p. 244—246). Rygos miesto ir Livonijos kryžiuočių konfliktas prasidėjo 1328.VI mėn. Rygiečių pasiuntiniai pas Lietuvos didįjį kunigaikštį Gediminą prašyti pagalbos buvo atvykę 1329.IV mėn.; lietuvių įsiveržimas įvyko tų pačių metų rugsėjį (SRP, t. 1, p. 284; t. 2, p. 63—64, 459; Livonijos kronikos, p. 178; *Nikžentaitis A.* Gediminas, p. 43—44).

[4] Vladislovas Lokietka — Lenkijos karalius 1320—1333 m.

[5] Iš tikrųjų Vladislovo Lokietkos sūnus Kazimieras 1325 m. vedė ne Vytenio, bet Gedimino dukterį Aldoną (Oną).

[6] Karas tarp Ordino ir Lenkijos prasidėjo 1327 m. liepos mėnesį. Lenkijos karalius Vladislovas Lokietka užpuolė Ordino sąjungininką Plocko kunigaikštį Vaclovą (*Zajączkowski S.* Bitwa..., p. 8).

[7] Mazovijos kunigaikštis Vanekas — turimas galvoje Plocko kunigaikštis Vaclovas. Jis buvo vedęs Gedimino dukterį Danutę (Elžbietą); Mazoviją valdė drauge su savo *netikrais broliais* — Traideniu ir Ziemovitu. Trys broliai, baimindamiesi Lenkijos ir Lietuvos *sutėjimo, pastarosios kariuomenei įsiveržus* į Mazoviją, susidėjo su Ordinu (1326.I.2). Toji sąjunga gyvavo neilgai, nes jau 1329 m. brolių ir kryžiuočių santykiai buvo priešiški (SRP, t. 2, p. 462; *Nikžentaitis A.* Gediminas, p. 15, 38, 39, 44).

[8] Liucelburgo kunigaikštis — Čekijos karalius Jonas Liuksemburgietis, kuris 1328—1329 m. sandūroje atvyko į Prūsiją kovoti su pagonimis lietuviais (SRP, t. 2, p. 463; plg. *Paravicini W.* Die Preussenreisen..., t. 1, p. 178) .

[9] Medvėgalio pilis — žinomas Medvėgalio piliakalnis dab. Šilalės r., Karūziškės ir Buciškės kaimų sandūroje, į pietryčius nuo Medvėgalio kalno. Kryžiuočiai pilį apgulė 1329 m. vasario 1 d. Petras Dusburgietis rašo, kad puolime dalyvavo 200 Ordino brolių ir 18 tūkstančių karių, neskaitant pėstininkų. Po ilgų kovų pasidavė ir buvo apkrikštyti 6000 pilėnų (*Petras Dusburgietis*, p. 325). Tuo tarpu paties piliakalnio aikštelės plotas su abiem priešpiliais neviršija 4 tūkst. m² (*Zabiela G.*, p. 158), todėl šie skaičiai, žinoma, nerealūs. H. Lovmianskio manymu, Medvėgalis buvo Medininkų žemės Žemaitijoje centras. Ši žemė susikūrė tik XIV a., nuo dažno kryžiuočių siaubimo smukus Keklio ir Karšuvos žemių reikšmei, kada Žemaitijos centriniai valsčiai susiorganizavo tam, kad koordinuotų gynybą (*Łowmiański H.* Studja..., p. 80—82). A. Nikžentaičio nuomone, Medvėgalio pilis buvo paribyje tarp Karšuvos žemės ir Medininkų valsčiaus Žemaitijos žemėje (*Nikžentaitis A.* Nuo Daumanto..., p. 59).

[10] Lot. VMKr tekste: *machinas erigunt*; mašinos — veikiausiai

čia turimos galvoje blidos (vok. *Blide*) — ikiparakinės artilerijos pabūklai, svaidę lenkta trajektorija. Jie veikė sverto principu: prie vieno svirties galo būdavo prikabinamas akmeninis sviedinys ar puodas su degiu užtaisu, kitame gale dažniausiai būdavo atsvara, kurios mechaninė energija ir išmesdavo sviedinį. Blidos garsėjo griaunamąja galia (LMA, t. 2, stlp. 278).

8

[1] 1328 m. Livonijos riteriai perdavė Prūsijos kryžiuočiams Klaipėdos pilį. Ordinas ją sustiprino ir įkurdino čia Kirsmemelio įgulą (SRP, t. 2, p. 62—63; Livonijos kronikos, p. 177; Lietuvių karas..., p. 211).

[2] Derybos vyko 1329 m., po didžiojo tų metų pradžios žygio į Žemaitiją. Tiem patiems metams skirtinas ir žemaičių „atkritimas stabmeldystėn" (plg. *Nikžentaitis A.* Gediminas, p. 42—43).

[3] Pat 26, 11; 2 Pt 2, 21.

9

[1] Otonas iš Liuterbergo — kilęs iš Liuterbergo (į š. rytus nuo Giotingeno) grafų. Ordine vėliausiai nuo 1303 m. Kulmo žemės komtūras 1320—1333 m. Pasižymėjo 1331.IX.27 Plovcų kautynėse su lenkais — vadovavo Ordino kariuomenei paskutinėje, kryžiuočiams sėkmingoje mūšio fazėje. Minimas dokumentuose iki 1335.IV.8 (AB, t. 1, p. 413; *Jóżwiak S.* Powstanie i rozwój..., p. 152—154).

[2] Mosborgas (kitaip — Pšedečas) — dab. Mosborgas Javorovo apskrityje Lenkijoje. Šios pilies puolimo vienalaikės kronikos neaprašo, todėl nelabai aišku, kuriems — 1329 ar 1330 metams jį reikėtų skirti (SRP, t. 2, p. 465; *Zajączkowski S.* Polska..., p. 145—147). Vis dėlto S. Zajončkovskis mano, kad Mosborgo pilis buvo užimta 1329 m. po Velykų (po IV.23 d.) (*Zajączkowski S.* Min. veik., p. 151).

[3] Lot.VMKr tekste: *cum machinis et sagittis* — lotyniškajame vertime žodis *sagitta* vartojamas dviem reikšmėm: 1) strėlės, 2) parakinės ir ikiparakinės artilerijos pabūklo sviedinio.

[4] Višegrudo pilis — dab. Fordonas kair. Vyslos krante prie Bidgoščiaus (*Petras Dusburgietis*, p. 374 [R. Batūros komentaras]). Pilis buvo paimta 1330 m. gegužės 12 d. (*Zajączkowski S.* Polska..., p. 142 , 147, 153).

[5] Naklo pilis — Kulmo žemėje prie Notecės upės ir Bidgoščiaus kanalo. Buvo užimta 1330.VII.17 d. (*Zajączkowski S.* Polska..., *ten pat*)

10

[1] Bartenšteinas — dab. Bartošicė Alnos (dab. Lynos) upės kairiajame krante. Šis lietuvių žygis į Prūsiją surengtas susitarus Lenkijos karaliui Vladislovui Lokietkai ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Gediminui ir prasidėjo 1330 m. VIII mėn. 2 pus. Toliau lietuvių kariuomenė žygiavo tolyn pro Osterodę, Liubavą, Kauerniko, Michalovo žemes (visos dab. Olštino vaivadijoje, Lenkijoje), pasiekė Štraisbergo (Štrasburgo) apylinkes prie Drevantos upės. Čia IX.8 d. ji turėjo laukti Lenkijos ir Vengrijos kariuomenės, pasiruošusios lemiamam mūšiui su kryžiuočiais. Tačiau Lenkijos karalius Lokietka netikėtai atitraukė savo jėgas, palikdamas Gediminą likimo valiai (*Zajączkowski S.* Polska..., p. 154—164; *Nikžentaitis A.* Gediminas, p. 44-45).

[2] T. Hiršas nurodo, kad tai — generalinė kapitula ir jos posėdį datuoja 1329.IX.15 (t. y. rytojaus diena po Šv. Kryžiaus Išaukštinimo — IX.14) (SRP, t. 2, p. 466), tačiau ši data abejotina, nes gretimos VMKr žinios kitų tyrinėtojų yra datuojamos 1330 m. (žr. paaišk. 9, 5 ir 10, 1; 10, 3).

Pagal Ordino statutus generalinė kapitula iš tikrųjų turėdavo rinktis kasmet rugsėjo mėn. Ją sudarė aukščiausieji Ordino pareigūnai — didysis ir provincijų (kraštų) *magistrai* bei *komtūrai*. Ji formaliai greta didžiojo magistro buvo aukščiausioji Ordino institucija, ri-

bojusi Ordino „viršininko" beveik monarchinę valdžią. Bet realiame gyvenime jau XIV a. didesnį svorį turėjo aukštųjų Prūsijos pareigūnų taryba. Pastarąją sudarė: didysis komtūras, vyriausiasis maršalas, vyriausiasis špitolininkas, vyriausiasis drabužininkas ir vyriausiasis iždininkas (*Perlbach M.* Die Statuten..., p. 59—60 ir kt.; *Arnold U.* Powstanie..., p. 37—38; *Górski K.* Zakon krzyżacki..., p. 84, 91).

[3] Osos upė — dešinysis Vyslos intakas. Lokietka su sąjungininkais vengrais į Kulmo žemę įsiveržė greičiausiai 1330.IX.29 d. (*Zajączkowski S.* Polska..., p. 162) Marburgietis čia papildo Torūnės analus, nurodydamas lenkų kariuomenės dydį.

[4] Vengrų kunigaikštis Vilhelmas — vok. VMKr orig. fragmente *Vilhelm der greve groz von Ungern* (SRP, t. 2, p. 470) — Pagal S. Zajončkovskį, tai buvo Spišo ir Uivaro županas Vilhelmas Drugetas (*Zajączkowski S.* Min. veik., p. 157). Tuometinis Vengrijos karalius Karolis Robertas Anžujietis (1308—1342) buvo Vladislovo Lokietkos žentas bei sąjungininkas.

[5] Brombergas ir Višegrudas — sudarius paliaubas su lenkais, kryžiuočiai grąžino jiems Bidgoščių ir Višegrudą. Sutarties galiojimo laikas baigėsi 1331 m. pavasarį (*Zajączkowski S.* Bitwa..., p. 9).

11

[1] Kalbama apie 1330 m. įvykius. Žr. paaiškinimą 10, 1.

[2] Volframas iš Nelenburgo — tuo metu buvo Ordino Elzaso-Burgundijos provincijos valdytojas (krašto magistras), Vokietijos krašto komtūru buvo 1331—1360 m. Iki jo tas pareigas užėmė Ciurchas iš Šteteno (1329—1330) (*Niess U.* Hochmeister..., p. 237, 240). Susidaro įspūdis, kad trumpą jo valdymą Vygandui bus užgožęs išties įsimintinesnis Volframo iš Nelenburgo. Tuo galbūt ir aiškintina ši klaida.

[3] Eberhardas iš Brumos — Eberhardas iš Munheimo, Livonijos (krašto) magistras nuo 1328 m.

[4] Žr. paaiškinimą 10, 2.

12

[1] Christburgas — Kirsburgas — Prūsijoje, prie Zirgūnos upės. Apie vardo etimologiją žr. Batūros komentarus (*Petras Dusburgietis*, p. 375—376).

[2] Leipės pilis (*castrum Lippa*) — dab. Lipenekas į pietryčius nuo Kulmo. Petras Dusburgietis rašo, kad 1330 m. rudenį vengrų kariuomenė buvo apgulusi Šionzės miestą, Leipės pilį, bet jų nepaėmė (SRP, t. 1, p. 218; *Petras Dusburgietis*, p. 329). Tai paaiškina, kodėl kryžiuočiai išskirstė savo pajėgas po Kulmo žemės pilis.

13

[1] Toks asmuo nežinomas. Iš tikrųjų, vertėjas į lotynų k. čia suplakė į vieną vietą du asmenis — Kulmo krašto komtūrą Otoną iš Liuterbergo ir didįjį komtūrą Otoną iš Bonsdorfo (SRP, t. 2, p. 473).

[2] Įsakė statyti mašinas, sienodaužius ir atitinkamus įrenginius... (*fecit fieri machinas, arietes et huiusmodi propugnacula...*) — žr. paaišk. 7,10; keista žodžio „sienodaužis" (aries) vartosena lot. VMKr vertime suponuoja, kad šitaip verčiama nesuprasta vok. originalo sąvoka „tumeler" (žr. paaišk. 54, 13; dab. vok. *Tummler*) — šokinėtojas, šoklys (*Grimm J., Grimm W.* Deutsches Wörterbuch, t. 22, stlp. 1751—1754). Tą patvirtina kitų šaltinių duomenys. Vadinasi, čia būtų minima VMKr bendralaikėms vokiečių kronikoms būdinga blidos ir tumlerio pora, atstovavusi dviem skirtingoms svaidomųjų pabūklų rūšims. Blidos svaidė lenkta trajektorija, o tumleriai — veikiausiai tiesia. Pastarieji hipotetiškai tapatintini su sunkiaisiais lafetiniais arbaletais. Juos, skirtingai nuo jų porininkių blidų, gana anksti išstūmė parakinis šaunamasis ginklas. Matyt, todėl jau 1464 m. vertėjui K. Geselenui jie buvo nežinomi.

Tam tikrų keblumų sudaro daugiareikšmė lot. VMKr varianto sąvoka „propugnaculum" (jos bendriausia reikšmė — „įtvirtinimas"). Ji kaip ir kiti panašūs — „telum", „sagitta" terminai verčiama pri-

klausomai nuo konteksto: čia „įrenginiu", kitur — „bokštu". Galimas daiktas, kad pirmuoju (mūsų) atveju galvoje turėti apgulos bokštai, kurie regimi paskesniuose kronikos pasakojimo epizoduose *(structurae eque altae)*.

[3] Lotyniškojo VMKr teksto *in die sancti Johannis* (švento Jono dieną) T. Hiršas taiso į *in diem sancti Johannis* (iki Švento Jono dienos). Tą leidžia daryti 17 sk. žinia, kurioje minima paliaubas pasibaigus 1331.VII.24 d. (SRP, t. 2, p. 474). Iš tikrųjų paliaubos buvo sudarytos 1330.X.18 d. iki kitų metų gegužės 26 d. ir vėliau, matyt, vienam mėnesiui pratęstos (SRP, t. 3, p. 68; *Zajączkowski S.* Polska..., p. 164—165).

14

[1] T. Hiršo nuomone, vertėjas praleido žodžius „rytojaus dieną po" — *mat rugpjūčio XVII kalendos yra* VII.16, *o* Apašalų *diena* — VII.15. Rugpjūčio XVII kalendas taip pat mini Sembos kanauninkas ir Mikalojus Jerošinietis (SRP, t. 2, p. 475; t. 1, p. 287, 620).

[2] Bažnyčia viduramžiais dienos laiką skaidė į vadin. kanonines, arba maldos, valandas. Iki XIII a. jų buvo septynios: aušrinė (matutina) prasidėdavo nakties gale, pirmoji (prima) — tekant saulei, trečioji (tertia) — apie pusrytį, šeštoji (sexta) — pusiaudienį, devintoji (nona) — vidury popietės, vakarinė, arba mišparai, (vespera) — prieš saulės laidą, dienos baigiamoji (completorium) — tuoj po saulėlydžio. Vėliau, dalinai atsisakius šeštosios, po jos ėjusios valandos buvo kilstelėtos aukštyn. Iki XIV a. vid. — XV a. pr. tokio laiko skaičiavimo laikėsi ir pasauliečiai. Analistinio pobūdžio lot. VMKr vertimo žinia atspindi padėtį jau po ką tik minėto pakeitimo — pasak Mikalojaus Jerošiniečio, Saulės užtemimas įvykęs 16-ąją nekanoninio laiko valandą (Chronologia polska, p. 96—98; Šventojo Benedikto regula, p. 62—69 ir t.; SRP, t. 1, p. 620).

15

[1] „Reminiscere" sekmadienis — II gavėnios sekmadienis. Bažnytiniame kalendoriuje sekmadieniai tradiciškai vadinami pagal to sekmadienių mišių įžangos priegiesmio pirmuosius lotyniškus žodžius. Už šį paaiškinimą dėkojame Vytautui Ališauskui.

[2] Žr. paaiškinimą 7, 3. Minimas 1328—1330 m. rygiečių ir Livonijos ordino konfliktas, pasibaigęs pastarojo pergale. Lietuviams nepavykus efektyviai padėti, Ryga buvo apsupta ir priversta pasiduoti (*Varakauskas R.* Lietuvos ir Livonijos..., p. 75—76).

[3] Vietoj 1297 m. rygiečių sugriautos pilies naujoji pradėta statyti kryžiuočiams saugesnėje vietoje — šiaurės vakariniame miesto pakraštyje, prie Šv. Dvasios špitolės (*Tuulse A.* Die Burgen..., p. 152).

17

[1] „Invocavit" sekmadienis — I gavėnios sekmadienis. Žr. paaiškinimą 15, 1.

[2] Kaip vėliau pasako Vygandas, 1331.VI.24 baigėsi paliaubos tarp Ordino ir Lenkijos. Torūnės analuose šitai neminima, tik informuojama, kad po Šv. Margaritos šventės (VII.13) kryžiuočiai įsiveržė į Lenkiją (SRP, t. 3, p. 69). Tikslesne laikoma Mažosios Lenkijos analų žinia, kurioje kryžiuočių žygio pradžia datuojama apie VII.22 d. (*Zajączkowski S.* Polska..., p. 202).

[3] Skirsnemunės pilis — kaip pateikia Dusburgietis, 1313 m. pavasarį (per Velykas) kryžiuočiai, siekdami užvaldyti Nemuno žemupį, Nemuno krante už 6 mylių į rytus nuo Ragainės pastatė Kirsmemelio (Christmemel) pilį. Skirsnemunės vardas yra lietuvių perdirbtas iš senesnio sūduviško vardo Kirsnemunė, sudurto iš pr. kirsa < kirša(n), kerša(n) 'ant, aukšt, virš' + liet. Nemunas ir reiškusio 'Antnemunė, Aukštnemunė' (*Salys A.* Baltų kalbos..., p. 119—120). Joje buvo palikta stipri įgula. Tačiau 1328 m. kryžiuočiai buvo priversti pilį palikti (*Petras Dusburgietis*, p. 323; Lietuvių karas..., p. 201,

211). Pagal šiuo metu vyraujančią nuomonę, ši kryžiuočių pilis stovėjusi kairiajame Nemuno krante priešais dab. Skirsnemunę (Jurbarko r. — TLE, t. 4, p. 26; *Batūra R.* Heroika..., p. 22). V. Urbanavičiaus manymu, ji buvusi Nemuno saloje. Piliavietės liekanas nuplovęs 1946 m. potvynis (*Urbanavičius V.* Skirsnemunės..., p. 9).

[4] Iš S. Bornbacho, pasinaudojusio vok. VMKr originalu, teksto aiškėja, kad Vygandas čia turėjo minėti liepos aštuntąsias kalendas, kurios sutapo su Šv. Jonu Krikštytoju (VI.24 d.) (*Zajączkowski S.* Polska..., p. 194).

[5] *Veikiausiai turima galvoje, kad tarp Ordino ir Lenkijos pasibaigė* paliaubos (plg. SRP, t. 2, p. 478). S. Zajončkovskio nuomone, VMKr esanti data rodo, kad 1331.X.18 d. sudarytos paliaubos buvo pratęstos 1 mėn. (*Zajączkowkis S.* Polska..., p. 195)

[6] Dytrichas iš Altenburgo — Altenburgo, į šiaurę nuo Cvikau, burgrafas. Jo „karjera" trumpai nusakoma taip: apie 1307 m. įstojo į Vokiečių ordiną, 1320 m. — Ragainės, 1328 m. — Balgos komtūras; 1331.IV.25 paliudytas jo buvimas Ordino maršalu, 1335 m. išrenkamas didžiuoju magistru. Pasižymėjo karingumu, anot vokiškosios Jobo knygos parafrazės, buvęs narsus kaip liūtas. Jam užimant aukščiausias pareigybes, Ordinas ypač suaktyvino ekspansiją į Lenkiją ir tęsė ją į Lietuvą (SRP, t. 2, p. 479, 487; AB, t. 1, p. 10—11).

[7] T. Hiršo nuomone, vietoj lot. VMKr vertimui įprastos santrumpos „etc." (ir t. t.) vok. originale turėjo būti minimas didysis komtūras Otonas iš Bonsdorfo, kuris ir buvo tikrasis magistro pavaduotojas (SRP, t. 2, p. 479). Šią mintį patvirtintų tai, kad netrukus jis VMKr figūruoja kaip Plovcų mūšio (1331.IX.27) dalyvis.

[8] Pasak K. Šiuco, Tomas Ufordas atvykęs su „šimtu iečių" *(mit hundert lantzen)* (SRP, t. 2, p. 483). Vieną ietį XIV a. sudarė vidutiniškai 3—4 raiteliai (kilmingas karys bei jo nekilmingi palydovai), vadinasi, ši karo jėga prilygo vėliau, 1351 ir 1390 m., anglų kunigaikščių atsivestiems būriams. Gal ne tiek pastaroji aplinkybė, kiek tai, jog žinomuose to meto šaltiniuose figūruoja tik Safolko grafas Robertas Ufordas (VMKr vėliau minės jo sūnų Tomą, kuris 1331 m. galėjo būti dar negimęs), verčia abejoti šios, matyt, iš vok. VMKr

originalo perimtos žinios patikimumu (plg. *Paravicini W.* Die Preussenreisen..., t. 1, p. 169—170, 178—182).

[9] Frinštatas — Fryštatas prie Olšos kair. kranto, Ciešino apskrityje, dab. Katovicų vaivadijoje (SGZP, t. 2, p. 421).

[10] Kryžiuočiai nusiaubė Kujavijos žemę (prie dab. Poznanės) iki pat Gniezno, po to grįžo į Torūnę. Liepos gale prasidėjęs žygis pasibaigė rugpjūčio mėn. pradžioje (*Zajączkowski S.* Polska..., p. 198 ir t.).

[11] VMKr suplakti į vieną du kryžiuočių žygiai. Kališas buvo užimtas antrojo, rugsėjo mėn. surengto „reizo" metu. Šįkart buvo įsiveržusios stambesnės Ordino karinės pajėgos (*Zajączkowski S.* Polska..., p. 219 ir t.).

[12] Čia, kaip rodo tolesnis tekstas, bus suklydęs lotyniškasis vertėjas.

[13] Čekijos karalius Jonas Liuksemburgietis su savo pajėgomis užtruko Silezijoje, todėl sutartu laiku nesuskubo atvykti (*Górski K.* Zakon krzyżacki..., p. 72).

[14] Gnieznas buvo užpultas I kryžiuočių žygio metu (VII.31 d.) (*Zajączkowski S.* Polska..., p. 214—215; *Górski K.* Min. veik., p. 72).

[15] Šv. Adalbertas-Vaitiekus (956—997) — Prahos arkivyskupas, vienuolis benediktinas yra vadinamas prūsų apaštalu. 997 m. balandį kaip misionierius atvyko pas stabmeldžius prūsus, kurių buvo nužudytas (IV.23). Lenkijos kunigaikštis Boleslovas I Narsusis išpirkęs jo kūną palaidojo savo valstybės sostinėje Gniezne. Taip įgijęs popiežiaus palankumą, galėjo siekti savo politinio tikslo — Gniezno arkivyskupijos įsteigimo (999 m.). Šv. Adalberto-Vaitiekaus relikvijos saugotos Gniezno arkikatedroje jo vardo altoriuje, funduotame paties imperatoriaus (Otono III). Po 1039 čekų antpuolio relikvijų likimas nėra visiškai aiškus. Paprastai teigiama, kad užpuolikai jas išsivežę į Prahą. Pasak kitos versijos, užpuolikai išsivežė tik šventojo brolio pal. Gaudencijaus ir 5 brolių kankinių palaikus, o laiku paslėptos Adalberto-Vaitiekaus relikvijos 1127 m. sugrąžintos į savąją vietą. Šio Katalikų bažnyčios šventojo kankinio kultas klestėjo Len-

kijoje, Čekijoje ir kitur. Polemika dėl tikrųjų relikvijų vietos įsiliepsnojo nuo XV a. Įdomu, kad Vygando čia aprašomos peripetijos tarsi artkartoja vieną senesnės istorijos variantų (Encyklopedia kościelna. — Płock, 1913, t. 32, p. 123—136; LE, t. 32, p. 494—496; WEP, t. 2, p. 46).

[16] Koninas — Kališo apskrityje, kair. Vartos upės krante, dab. Poznanės vaivadijoje.

[17] Kujavijos Brasta — le. *Brześć Kujawski*, dabar — m. Bidgoščiaus vaivadijoje. XIII a. 1 p. gavo miesto teises; aprašomų įvykių metu — vaivadijos centras (WEP, t. 2, p. 181).

[18] Į Brastą patraukusiai Ordino kariuomenei vadovavo Balgos komtūras Henrikas Roisas (Reuss) iš Plaueno — avangardui ir Kulmo krašto komtūras Otonas iš Liuterbergo — pagrindinėms pajėgoms. Paskui juos atsilikęs sekė su 1/3 kariuomenės Ordino maršalas Dytrichas iš Altenburgo (*Zajączkowski S.* Bitwa..., p. 10).

[19] Lot. VMKr tekste: *hora terciarum*. Žr. paaiškinimą 14, 2.

[20] Sumaišyti prievardžiai: turėtų būti Otonas iš Bonsdorfo, nes anksčiau buvo minėta, kad Otonas iš Liuterbergo nužygiavo Kujavijos Brastos link (SRP, t. 2, p. 481).

[21] Lot. VMKr tekste: ...*equus eius telo transfixus*. Daugiareikšmės lotyniškojo vertimo sąvokos „telum" („strėlė", „trumpa svaidoma ietis", „pabūklo sviedinys" perteikimas lietuvių kalba kai kada yra keblus. Čia galėjo būti turima galvoje ir antroji (ieties) reikšmė.

[22] Kazimieras — Kazimieras (Didysis), Lenkijos karalius 1333—1370 m.

[23] Kryžiuočiai, iš esmės laimėję mūšį, nesurinkę lavonų, nuskubėjo Torūnės link, kur jau buvo IX.28 (*Zajączkowski S.* Bitwa..., p. 11).

[24] Pasakojimo logika diktuotų, kad brolis Otonas.

[25] 1331.XI.11 d. Čekijos karalius Jonas Liuksemburgietis ir Vengrijos karalius Karolis Robertas susitiko prie Poznanės (*Zajączkowski S.* Polska..., p. 264).

[26] Kariuomenės vadas iš Bergovo — Čekijos bajoras Otonas iš Bergau (SRP. t. 2, p. 483).

[27] Kiti šaltiniai nemini 1331 m. pabaigos kryžiuočių plėšikiškų žygių į Lenkiją.

18

[1] Kujavijos Brasta atiteko kryžiuočiams 1332.IV.19 ar 20 d. (žr. *Zajączkowski S.* Polska..., p. 269—271).

[2] Vloclavekas — kair. Vyslos krante 2 mylios nuo Kujavijos Brastos. 1329 m. kryžiuočiai jį buvo sudeginę (SGZP, t. 13, p. 697—700; *Zajączkowski S.* Min. veik., p. 147, 148 ir t.).

[3] Žr. paaiškinimą 15, 1. 1333.II.28 d. Atrodo, painiojama su Vladislovo Lokietkos mirties data. Torūnės analai nurodo jį mirus antradienį po „Reminiscere" sekmadienio (1332.III.2). Ordino ir Lenkijos paliaubos buvo sudarytos 1332 m. rugpjūtį, o 1333 m. balandį jos buvo pratęstos (SRP, t. 2, p. 485; *Zajączkowski S.* Min. veik., p. 275—277).

[4] Vladislovas Lokietka mirė 1333.III.2 d.

[5] Pakošcės pilis — prie Notecės upės, skyrė D. Lenkiją nuo Kujavijos. Dab. Bidgoščiaus vaivadijoje.

[6] Kazimieras — žr. paaiškinimą 17, 22.

[7] Vinrichas iš Kniprodės didžiuoju magistru buvo 1352.I mėn. — 1382.VI.24 d. (*Koeppen H.* Die Resignation..., p. 389).

19

[1] Šiuos įvykius datuoti keblu.

[2] Žygis glaustai aprašomas Sembos kanauninko kronikėlėje ir kt. šaltiniuose. Sembos kanaunininkas nurodo mūšį įvykus 1331 m., Šv. Lauryno oktavos dieną (VIII.17) (SRP, t. 1, p. 285; t. 2, p. 66).

[3] Ši žinia paimta iš Vartbergiškio kronikos (SRP, t. 2, p. 66, 487).

20

[1] Liuteris iš Braunšveigo mirė 1335.IV.18 d. (*Voigt J.*, t. 4, p. 520—521; AB, t. 1, p. 80).

[2] Nurodytos klaidingos datos. Iš aktų žinoma, kad Dytrichas iš Altenburgo Ordino maršalu buvo jau 1331.IV.25, o didžiuoju magist-

ru — 1335.VI.29. T. Hiršo nuomone, VMKr vok. originale pasakyta, kad Dytrichas iš Altenburgo 1331.III.30 tapo maršalu, o 1335.V.3 — didžiuoju magistru (SRP, t. 2, p. 487).

[3] Brandenburgo kunigaikštis — Vokietijos imperatoriaus sūnus markgrafas Liudvikas (1316—1361) valdė 1323—1361 m. Prūsijoje lankėsi du kartus: 1335—1336 ir 1346—1347 m. žiemą (SRP, t. 2, p. 488; *Paravicini W.* Die Preussenreisen..., t. 1, p. 147—148).

[4] Nameno grafas — Pilypas III (1319?—1337.IX), vienas iš *septynių Nameno, arba Namiuro (dab. Belgijos provincija), grafo* Johano I sūnų, kurių 5 ar 6 lankėsi Prūsijoje. 1334—1335 m. žiemą Pilypas lankėsi ten su savo vyresniaisiais broliais: Johanu (†1335.IV.2) ir Gi (†1336.III.12), o 1335—1336 m. žiemą — vienas. Grafas nuo 1336.III.13. Žuvo Kipre 1337.IX mėn. (*Paravicini W.* Min. veik., t. 1, p. 74—76).

[5] Henebergo grafas — T. Hiršo nuomone, tai veikiausiai Johanas I (†1359, grafas nuo 1347), užsibuvęs svečiose šalyse iki 1339 m. Šloizingerių linijos atstovas. Šios giminės valdos driekėsi Tiuringijoje. Johano tėvas Bertoldas VII, grafystę valdęs 1284—1340 m., 1336.IV mėn. parėmė imperatorių Liudviką IV Bavarą pastarojo kovoje su pusbroliu (Žemutinės) Bavarijos kunigaikščiu Henriku (SRP, t. 2, p. 488).

[6] Apie kitus kryžininkus V. Paravičinis duomenų nepateikia (mat jis Austrijos riterių kelionėmis į Prūsiją specialiai nesidomėjo), išskyrus vieną prancūzų (?) riterį, kurio vardas dok. užrašytas taip: *Henricus de Sancto Anthonio.* Tas riteris 1335—1336 m. žiemą buvo Prūsijoje ir turbūt talkino puolant Pilėnų pilį (*Paravicini W.* Min. veik., t. 1, p. 94). Prieš atnaujindami karą su Lietuva, Vokiečių ordino diplomatai 1335 m. pašalino konfliktą su popiežiaus kurija ir gavo iš Benedikto XII kvietimą žygiui prieš pagonis. Taip pat jie užmezgė gerus santykius su Vokietijos imperatoriumi Liudviku IV Bavaru (Ten pat, p. 523—527; *Nikžentaitis A.* Gediminas, p. 47; Lietuvių kovos..., p. 216).

[7] Žr. paaiškinimą 15, 1.

[8] Trapėnų žemė — ligi šiol nėra tvirtai nustatyta, kur ši žemė

buvo. Greičiausiai ją galima lokalizuoti dab. Raseinių r., Nemakščių apylinkėje. *Pilėnų buvimo vieta ieškotina Jūkainių kaimo teritorijoje*, kur išlikęs Molavėnų piliakalnis. Z. Ivinskis, pasiremdamas VMKr duomenimis, ją lokalizuoja netoli Nevėžio žiočių, kair. Nemuno krante esančiame Pyplių piliakalnyje. Seniau buvo populiari M. Strijkovskio, tapatinusio Pilėnus su Punia, versija. Mūšiui vadovavo Gedimino brolis Margiris (*Nikžentaitis A.* Gedimінas, p. 47—48; LE, t. 23, p. 30).

21

[1] Marijos pilis (Marienburg) — jos statybą K. Šiucas, matyt, pagal neišlikusį vok. VMKr originalą datuoja 1336 m. Sekminėmis (1336.V.19) (*Schütz C.* HRP, l. 78 r.), Sembos kanauninkas — 1336 m. Kristaus kūno švente (V.30) (SRP, t. 1, p. 288). Iš vėlesnės Šiuco pastabos aiškėtų, kad pilis vis dėlto buvo pastatyta (SRP, t. 2, p. 494; žr. *Priedų* 2 sk.; LE, t. 17, p. 318). Po to žinios apie šią pilį nutrūksta.

22

[1] Vilhelmas IV iš Olandijos ir Henegau (†1345) (SRP, t. 2, p. 490). Vilhelmas IV buvo pavaldus Jonui Liuksemburgiečiui. Jis buvo pirmas Žemutinių kraštų kunigaikštis, atvykęs į Prūsiją. Čia lankėsi 1336—1337 m. žiemą, 1343—1344 ir 1344—1345 m. (*Parawacini W.*S Die Preussenreisen, t. 1, p. 56, 178).

[2] Bergo grafas Adolfas VIII buvo atvykęs su 24 šarvuotais raiteliais. (Bergas — istorinė Vokietijos sritis Reino žemupyje.) Stebėtinai gausi buvo Olandijos ir Henegau grafo palyda — vien riterių ir ginklanešių — 154 (*Paravicini W.* Min. veik., t. 1, p. 152, 178).

[3] Čekijos karaliaus žmona Beatričė iš Burbonų karūnavosi 1337.V.18 d. (SRP, t. 2, p. 491) Kryžininkų buvimą Prūsijoje ir sutartį su Lenkija plačiau aprašo Olyvos kronika (SRP , t. 1, p. 720—721).

[4] Pasakojama apie 1337 m. kovo mėn. tarp Lenkijos ir Ordino sudarytas paliaubas (SRP, t. 2, p. 492).

23

[1] Bavarijos pilies (Bajerburgo) pastatymas datuotinas 1337 m. Imperatoriaus Liudviko IV 1337.XI.15 d. donaciniame akte Vokiečių ordinui (juo kryžiuočiams užrašoma Lietuva), be kita ko, kalbama ir apie Bavarijos (vok. *Bayern*) kunigaikščio garbei pastatytą pilį, kuriai numatomas užkariautos Lietuvos sostinės vaidmuo. Pilis buvo pastatyta kovo (laivybos sezono pradžia) — balandžio mėn., nes jau VI.24 d. kunigaikštis buvo Bavarijoje (tą dieną jo vardu išduotas aktas). Priminsime, kad jo kelionė iš Prūsijos turėjo trukti apie 40 dienų (SRP, t. 2, p. 492—494; *Paravicini W.* Min. veik., t. 1, p. 258, 262; *Ivinskis Z.* Lietuvos istorija, p. 236—237).

[2] Trakų karalius — Gedimino sūnus Vytautas. Būtent nuo Vygando Marburgiečio kronikos istoriografijoje buvo įsigalėjusi nuomonė, kad prie Bavarijos pilies žuvo Gediminas. Nors Marburgietis mini tik Trakų karalių, bet juo remęsis J. Dlugošas „Trakų karalių" suvokė kaip Gediminą. Vėlesni kronikininkai pakartojo šią versiją (*Nikžentaitis A.* Gediminas, p. 13, 49; *Gudavičius E.* Kas žuvo prie Bajerburgo?, p. 92—99).

[3] Apie tai kalba minėtasis donacinis aktas (SRP, t. 2, p. 494). Bavarijos pilis yra siejama su Veliuonos Pilaitėmis. Jas kasinėjant buvo rasta apie 1200 arbaleto strėlių antgalių. Spėjama, kad nemaža jų paliko puolėjai (*Zabiela G.* Lietuvos..., p. 10).

24

[1] Galialaukis — netoli Ragainės, dab. Nemano, Karaliaučiaus srityje (*Nikžentaitis A.* Gediminas, p. 50).

25

[1] Reino palatinas — pagal Pavijos taikos (1329) sąlygas pusė Reino palatinato (jo didžioji dalis priklauso dab. Vokietijos Reinlan-

do-Pfalco žemei) teritorijos teko imperatoriui Liudvikui IV Bavarui bei šio sūnums Liudvikui ir Steponui. Kitą pusę valdė 1317 m. nušalinto Reino palatino Rudolfo I sūnūs — Rudolfas II (*1306) ir Rupertas I (*1309). Vienas pastarųjų galėjo būti čia aprašyto žygio dalyvis (SRP. t. 2, p. 497; LMA, t. 6, stlp. 2015—2016).

26

[1] Lot. VMKr tekste: *...magister... tres fecit vias amplas... cum fossatis,...* Ši vieta yra neaiški. Neaišku, ar čia iš tiesų supilti keliai, ar pylimai užtverti vietoms, pro kurias lietuviai žygiuodavo gilyn į Sembą.

[2] Prūsai — atrodo, čia minimi visi Vokiečių ordino valstybės Prūsijoje gyventojai (žr. paaišk. 54, 15).

28

[1] Turėtų būti „karalius Kazimieras", t. y. Lenkijos valdovas Kazimieras Didysis, Vladislovo Lokietkos sūnus.

[2] Tikroji Dytricho iš Altenburgo mirties data — 1341.X.6 — Šv. Fidos diena (SRP, t. 2, p. 490).

29

[1] Liuteris — Liudolfas Karalius iš Veicau didžiuoju magistru buvo 1342.I.6 d.—1345 m. †1348 m. (AB, t. 1, p. 349—350).

[2] 1343.VII.8 d. Kališe Lenkijos karalius Kazimieras Didysis sudarė sutartį su Ordinu, pagal kurią R. Pamarys atiteko Ordinui, Lenkija gavo Kujaviją ir Dobrynės žemę (*Zajączkowski S.* Bitwa..., p. 13; *Theiner A.*, p. 590).

30

[1] Šį žygį, netiesiogiai pasiremdamas Olandijos grafo iždininko įrašais, T. Hiršas skiria 1344 m. vasariui (SRP, t. 2, p. 500).

[2] Šiuos įvykius V. Paravičinis datuoja 1344 m. vasaros sezonu (*Paravicini W.* Die Preussenreisen..., t. 2, p. 25).

31

[1] 1219—1346 m. Taliną (Revelį) valdė Danijos karaliai.

[2] Harju žemė — dab. Harjuma rajonas prie Talino. Harjuma buvo viena iš 8 žemių, susikūrusių XIII a. Estijoje.

[3] Burkhardas iš Dreilėbeno, Livonijos krašto magistras 1340—1345 m. (Ritterbrüder..., p. 181—183).

[4] Izborskas — 30 km į vakarus nuo Pskovo. 1330 m. buvo pastatyta mūrinė tvirtovė (СИЭ, t. 5, p. 762). Novgorodo I metraštis rašo, kad miestą padėjo ginti ir lietuviai. Apsiaustis truko 11 dienų. Čia žuvo ir „Lietuvos kunigaikščio sūnus" Vainius (ПСРЛ, t. 3, p. 81). Vainius buvo Gedimino brolis (*Nikžentaitis A.* Gediminas, p. 14). Ordinas puolė šią rusų tvirtovę, nes pskoviečiai aktyviai padėjo sukilusiems estams (Lietuvių karas..., p. 221).

[5] Lielvardiečiai — Lielvardė (vok. *Lenewarden*), dabar miesto tipo gyvenvietė Uogrės rajone, 48 km nuo Rygos (LME, t. 2, p. 35). Iki vokiečių veržimosi į Padauguvį buvo lyvių pilis. Po to senosios vietoje išaugo nauja pilis, kuri perstatoma (ypač XIV a.) išliko iki XVII a.

[6] Ikškiliečiai — dab. Ikškilės miestas Uogrės rajone, 28 km nuo Rygos (LME, t. 1, p. 648).

[7] Ruopažiai — latv. *Ropaži*, vok. *Rodenpois*. Dabar gyvenvietė Rygos rajone, 32 km į rytus nuo Rygos. 1322 m. čia buvo pastatyta Livonijos ordino pilis (LUB, t. 2, p. 515; LME, t. 3, p. 236).

[8] Prie Talino sukilėliai pralaimėjo 1343.V.14 d. (СИЭ, t. 16, p. 829).

[9] Saremiečiai sukilo 1343.VII.24 d., sukilėlius numalšino tik 1345 m. pavasarį.

[10] Henrikas Duzemeris Štrasburgo komtūru buvo vėliausiai nuo 1340 m. (AB, t. 1, p. 155).

[11] Jonas Nothaftas — 1337—1353 m. buvo Birgelavos (į šiaurės vakarus nuo Torūnės) komtūru (SRP, t. 2, p. 503).

[12] Viljandžio pilis — vok. *Fellin*, tarp Tartu ir Piarnu, dab. Viljandžio rajone 163 km į pietus nuo Talino.

[13] Veizenšteinas — (dab. Paide) buvo Vokiečių ordino pilis ir tarp Talino ir Viljandžio.

32

[1] Lot. VMKr tekste: *Hoc tempore ante hyemem*. T. Hiršo manymu, „žiema" įvardytas tradicinis žiemos reizų laikas, t. y. laikotarpis imtinai nuo Grabnyčių (Švč. M. Marijos Įvesdinimo — vasario mėn. 2 d.) (SRP, t. 2, p. 504). Čekijos karalius Jonas Liuksemburgietis į Prūsiją atvyko veikiausiai 1345 m. sausio antroje pusėje (*Paravicini W.* Die Preussenreisen..., t. 1, p. 79); panašiu laiku turėjo atvykti ir Olandijos grafas Vilhelmas IV (SRP, t. 2, p. 504, 784).

[2] Čekijos karalius Jonas Liuksemburgietis, Moravijos markgrafas Karolis (IV), Vengrijos karalius Liudvikas I, Olandijos grafas Vilhelmas IV (SRP, t. 2, p. 504; *Paravicini W.* Min. veik, t. 1, p. 147, 178).

[3] Lot. VMKr tekste: *in numero 200 domini terrarum*. Iš kitų šaltinių žinoma, kad taip pat buvo atvykę: Burbonės kunigaikštis Petras I, Holšteino grafas Henrikas, Niurnbergo burgrafas Albertas I (*Paravicini W.* Min. veik., p. 147—148).

[4] 1345.II.10—21 d. buvo puolamos Veliuonos ir Pieštvės pilys (*Paravicini W.* Min. veik., t. 2, p. 25).

[5] 1344 m. pab. ar 1345 m. pradžioje, pašalinę iš sosto Jaunutį (*Nikžentaitis A.* Gediminas, p. 67), Algirdas ir Kęstutis organizavo Lietuvos atkirtį Vokiečių ordino agresijai.

[6] Naujasis Malūnas — vok. *Neuermühlen*, dab. Adažiai, gyvenvietė Rygos rajone, 25 km į šiaurę nuo Rygos. Nuo XIII a. pab. šaltiniuose minima Ordino pilis.

33

[1] Henrikas Duzemeris buvo išrinktas Ordino didžiuoju magistru 1345.XII.13 d., juo buvo iki 1351.IX mėn. Apie jį: Zeitschrift für Ostforschung, 1958, t. 7, p. 380—392.

[2] T. y. Ordino generalinės kapitulos posėdyje (žr. paaišk. 10, 2). Jame Liudolfas Karalius gavo formalų atleidimą, o Henrikas Duzemeris, jei atsižvelgtume į tolesnį VMKr pasakojimą (34 sk.), buvo paskirtas laikinai eiti magistro pareigas (SRP, t. 2, p. 507).

34

[1] Aukių laukas — vok. VMKr originalo fragmente minimas *velt Augken* (SRP, t. 4, p. 2). R. Batūra Aukaimį lokalizuoja Ančios pakrantėse prie Batakių. XVII a. randame duomenų apie Batakius prie Aukaimio. Į pietus nuo dab. miestelio, Ančios ir Ūkio santakoje, yra piliakalnis, kuris galėjo būti Aukaimio pilimi (*Petras Dusburgietis*, p. 414). Piliakalnis netyrinėtas, tačiau jo išorė (apie 500 m² aikštelė, 2,5 m. aukščio pylimas su grioviu išorėje) rodo, kad tai buvo pilis-slėptuvė (*Zabiela G.* Lietuvos..., p. 64). A. Nikžentaitis mano, kad Aukaimio pilis stovėjo dab. Tauragės rajono Lomių apylinkėje, neatmesdamas jos lokalizacijos prie Batakių galimybės (*Nikžentaitis A.* Nuo Daumanto..., p. 63—65). Dusburgietis dar 1328 m. mini Aukaimio pilį (*Petras Dusburgietis*, p. 324), o Marburgietis ir kiti šaltiniai nuo šiol kalba tik apie Aukių lauką. Pilis, matyt, buvo sugriauta.

[2] Vok. VMKr orig.: *uf dem velde Germedie* (SRP, t. 4, p. 2). Šiuo metu nunykęs vietovardis. T. Hiršas pagrįstai šaknį med- siejo su miškeliu, giria. Tokią šaknį taip pat turi žinomesnis Pramedžiavos toponimas. Pastarasis po kartą minimas VMKr ir Kelių aprašymuose (Promedien, Pomedien) (SRP, t. 2, p. 569, 676; žr. paaišk. 56, 2 ir 79, 4). Galbūt, kaip manė Hiršas, Germedė lokalizuotina kur nors Pramedžiavos kaimynystėje, t. y. apie tą vietą, kur driekėsi Ventės miškas (SRP, t. 2, p. 507—508).

35

[1] Rastenburgas — dab. Kentšinas (Kętrzyn) Olštino vaivadijoje. Rastenburgo pilis buvo pastatyta 1329 m. Lietuvių kariuomenė žygiavo per Sūduvą gilyn į Prūsiją Rastenburgo link (*Voigt J.*, t. 5, p. 35).

[2] Jono pilis prie Pyvesos upės — Johanisburgo pilis (Jansborkas) prie Pliseko upės, dab. Pišas (Pisz) Suvalkų vaivadijoje. Šią pilį nuo šiaurės saugojo visas ežerų ruožas, prasidėjęs nuo Angerburgo (*Ivinskis Z.* Rinktiniai raštai, t. 3, p. 63).

36

[1] Žr. paaiškinimą 17, 1.

[2] Narimantas — Gedimino sūnus (†1348.II.2). Pinsko, Polocko, Novgorodo (1333—1336) kunigaikštis. Iš pradžių rėmė Jaunutį, bet 1346 m. grįžo į LDK bendradarbiauti su Algirdu ir Kęstučiu. Žodžiai laužtiniuose skliaustuose įterpti iš K. Šiuco veikalo. Sprendžiant iš jo pastabos, jie turėjo būti VMKr vok. originale (žr. SRP, t. 2, p. 508).

[3] Vok. VMKr originale ši data turėjo ženklinti lietuvių atėjimą į Prūsiją, o tik anksčiau paminėta — paties Rastenburgo užpuolimą (SRP, t. 2, p. 508).

[4] Girdavos pilis — kadaise vienintelis tikrai žinomas prūsiškasis Bartos centras (dab. Železnodorožnas). Pavadinta bartų bajoro vardu, kaip ir Vaištoto pilis. Yra piliakalnis. 1325 m. kryžiuočiai čia pasistatė pilį. Nuo 1315 m. dokumentuose minima Ordino komtūrija (*Petras Dusburgietis*, p. 388; *Salys A.* Baltų kalbos..., p. 192; SRP, t. 2, p. 555; *Šilas V.*, *Sambora H.*, p. 382).

[5] Loinenburgas — dab. Santočnas (Sątoczno). Įkūrė Balgos komtūras Dytrichas iš Altenburgo 1326—1328 m. (*Toeppen M.* Historisch..., p. 204; *Reinold A. M.* Die Siedlungstätigkeit..., p. 28). Didysis magistras Verneris iš Orzelno pradėjo rytinės Prūsijos dalies fortifikaciją, pastatydamas Girdavos, Bartų, Rastenburgo (nutolusias viena nuo kitos kas 16 km), Loinenburgo pilis.

[6] Rioselis — dab. Rešelis šiaurės rytuose nuo Olštino. Buvo iš bartų užkariautas 1240 m., XIII a. Didžiojo prūsų sukilimo metu apleistas. 1337 m. tapo vyskupijos centru, įkurta kapitula (*Toeppen M.* Historisch..., p. 197).

[7] Konventas (lot. „conventus" — susirinkimas) — čia „vienuolynas" (lokalinė vienuolių bendruomenė). Buvo pagrindinis organizacinis Vokiečių ordino vienetas. Konventai buvo svarbesnėse kryžiuočių pilyse. Pagal regulą kiekvieną jų turėjo sudaryti 12 brolių riterių (Kristaus mokinių skaičius), 13-as buvo komtūras — konvento bei visos srities (komtūrijos) viršininkas; tačiau didelėse pilyse brolių riterių skaičius siekdavo 40—60. Be jų, konventuose būta dar brolių kunigų. Konvento nariai ėjo įvairias administracines ir ūkines pareigas (Die Statuten..., p. 41; *Gasser U.* Die Priesterkonvente..., p. 2—5; *Biskup M., Labuda G.* Dzieje zakonu..., p. 265—268, 275—276; *Arnold U.* Powstanie..., p. 38—39).

[8] *Pfleger* — viršininkas, prižiūrėtojas (lot. ši pareigybė vadinta *procutator*) Įsruties viršininku 1348 m. buvo paskirtas Konradas Tetenegas (*Voigt J.* Geschichte..., t. 5, p. 56).

37

[1] Vėluva — 1258 m. Velowe (Dusburgietis) Alnos ir Priegliaus santakoje, dab. Znamenskas (SRP, t. 1, p. 724; *Petras Dusburgietis,* p. 380).

[2] Vonsdorfo kraštas — Unzatrapio kraštas tarp Alenburgo (dab. Družba) ir Frydlando (dab. Pravdinskas) (SRP, t. 2, p. 509). Instraupis, arba Unzatrapis, bei Vėluva — nadruvių pilys, kryžiuočių buvo užimtos 1255—1256 m. (Lietuvių karas..., p. 147).

[3] Girdavos žemė — sritis tarp Bartų ir Alenburgo (SRP, t. 2, p. 508).

[1] Čia aprašomas 1346.XII—1347.I mėn. žygis. Jį mini Olyvos kronika ir Paravičinio nurodomas dokumentas (SRP , t. 1, p. 723; t. 2, p. 510; *Paravicini W.* Die Preussenreisen..., t. 2, p. 25).

[2] Olyvos kronika byloja, kad didžiojo magistro sutelktos kariuomenės paskirtis buvusi atremti galimą lietuvių įsiveržimą. T. Hiršo nuomone, Olyvos kronika buvo pagrindinis šaltinis, kuriuo sekė Vygandas, tiek rašydamas apie šiuos įvykius, tiek ir apie Strėvos mūšį. Tam reikia pritarti. Sutampa abiejų kronikininkų pateikiami skaičiai, bet svarbiausia — labai panašiai vaizduojama kautynių eiga, Ordino patronės Švč. M. Marijos atliktas stebuklas (kryžiuočiai sėkmingai perėję per lūžtantį Strėvos ledą); kiek skiriasi tik kautynių pradžios aprašymas. Bendrų bruožų su šiais Vygando ir Olyvos kronikų epizodais turi nežinomo cistersų vienuolijai artimo amžininko pasakojimas (SRP, t. 1, p. 724; t. 2, p. 510—511).

[3] Vartbergiškis nurodo 8, minėtasis amžininkas — 7 plėšimų ir žudymų dienas (SRP, t. 2, p. 75, 511).

[4] Greičiausiai lietuvių ir rusų kariuomenei vadovavo Algirdo ir Kęstučio brolis Narimantas. Jis mūšyje žuvo (SRP, t. 2, p. 75; t. 4, p. 53).

[5] Vyrauja nuomonė, kad mūšis greičiausiai įvyko prie Strėvos upės netoli Žiežmarių, kur upės slėnis plačiausias (1,5 km). G. Zabielos manymu, Strėvos deš. krante netoli santakos su Nemunu, Lašinių k. stūksantis piliakalnis (vad. Napoleono kalnas) su 35 x 18 m dydžio aikštele bei 5,5 m aukščio pylimu išsiskiria iš kitų kalvų. Jis sprendžia, kad čia ir bus tikėtina mūšio vieta (*Zabiela G.* Lietuvos..., p. 181).

[6] Panašius krikščionių nuostolius nurodo ir kiti šaltiniai (SRP, t. 1, p. 724; t. 2, p. 76). Olyvos kronika dar mini užmuštą Goliubo komtūrą (SRP, t. 1, p. 724).

[7] Kitų kronikų pateikiami skaičiai apie lietuvių nuostolius svyruoja nuo 10 iki 20 tūkstančių (SRP, t. 2, p. 75; t. 4, p. 53). *Annales Expeditiales Prussici* mini tik 6000 žuvusiųjų (SRP, t. 3, p. 12). Rusų

metraštininkai skaičius labai padidino ir rašė apie 40 tūkst. žuvusių lietuvių (ПСРЛ, t. 4, p. 58, 260; t. 5, p. 225; t. 7, p. 214). A. Kučinskas ir Sideravičius manė, kad jokios riterių pergalės prie Strėvos nebuvę. Z. Ivinskis teigė, kad nors lietuviai ir pralaimėjo, tai nebuvo toks milžiniškas nuostolis, nes jie greitai vėl darė žygius į Prūsus (Lietuvių karas..., p. 224; LE, t. 29, p. 41). Iš tikrųjų lietuviai prie Strėvos patyrė pralaimėjimą, nors ir ne tokį triuškinantį, kokį vaizdavo vokiečių kronikininkai. Tačiau mūšyje žuvo du Gedimino sūnūs: Narimantas ir veikiausiai Manvydas (*Nikžentaitis A.* Įvadas // *Kučinskas A.* Kęstutis, p. VII). Vėlesni Ordino puolimai privertė LDK valdovus ieškoti diplomatinės išeities. 1348 m. pab. — 1349 m. pr. Kęstutis vedė derybas su Lenkija dėl krikšto.

[8] Vok. VMKr orig. fragm.: *nāch sinte Bernhardes orden, / des swestern si sint worden.* Šios eilutės rodo, kad čia būta cistersių vienuolyno (SRP, t. 4, p. 5; plg. SRP, t. 2, p. 511).

39

[1] Pernarava *(terram Parvern)* — XVI a. buvo Pernaravos dvaras ir laukas. Dab. miestelis Kėdainių r. 11 km nuo Ariogalos (*Salys A.* Die žemaitischen..., p. 61—62). Pernaravos valsčius šaltiniuose pradėjo figūruoti nuo XIV a. vidurio, nuo XV a. pab. jis įėjo į Vilkijos pavietą (*Łowmiański H.* Studja..., t. 2, p. 95, 104—105).

40

[1] Tomas iš Ufordo — tai arba V. Paravičinio spėjamasis Safolko grafo Roberto brolis arba jaunasis grafaitis (žr. paaišk. 17, 6; *Paravicini W.* Die Preusssenreisen..., t. 1, p. 169—170).

41

[1] Rodo sala — Egėjo j. pietuose.

[2] Bavarijos kunigaikštis Liudvikas — Liudvikas IV Bavarietis (1287—1347.X.11 d.). Nuo 1328 m. jis buvo Šv. Romos imperijos imperatoriumi. Pasiūlė antipopiežiaus Mikalojaus V kandidatūrą (СИЭ, t. 8, p. 846—847).

[3] *Čia ir anksčiau perpasakojama* Olyvos kronika, tik pastarojoje Olyvos cistersų vienuolyno gaisras įsakmiai datuojamas 1350.III.25(26?) d., o ne 1348 m. (SRP, t. 1, p. 726).

42

[1] Vinrichas iš Kniprodės — didysis magistras 1351.I.6—1382.VI.24 d.

[2] Urbonas VI (1378—1389) ir Klemensas VII (1378—1394).

43

[1] Niurnbergo burgrafas, greičiausiai Johanas II (1322—1357) (*Paravicini W.* Die Preussenreisen..., p. 148; PU, t. 5 (1352—1361), I.1, n. 387), Otingeno grafas Liudvikas II (*Voigt J.* Geschichte..., t. 5, p. 92). Šiame žygyje dalyvavo ir kunigaikštis Henrikas iš Lankasterio su 400 karių ir tarnų (*Paravicini W.*, Min. veik., p. 130, 178; Calendar of the Patent Rolls, 1907; p. 191; *Fowler K.* The King's Lieutenant, p. 105).

[2] Gilija — kairioji Nemuno deltos atšaka, vok. *Gilge*, dab. Matrosovka.

[3] Vok. VMKr originalo fragmente — *Canusken daz vlīz* (SRP, t. 4, p. 6).

[4] Šakių žemė — ten pat: *Schôken, Schôkerlant,* dab. vok. *Schaaken*, pr. *Žoko*, liet. *Žioka* (*Būga K.*, t. 3, p. 135, 150) arba Skokiai (*Salys A.* Baltų kalbos..., p. 173). Ieškotina š. Semboje, piet. Kuršių marių pakrantėje, apie Pustų ragą. Žemės (valsčiaus) centras — Žioka, dab. Nekrasovo, Kaširskojės apyl. (*Petras Dusburgietis*, p. 363).

[5] Vok. VMKr originalo fragmente — *daz vlīz Sokusken*.

[6] Pavandenio žemė — ten pat: *daz lant Powunden*, š. Semboje, į šiaurės rytus nuo Rūdavos.

[7] Vok. VMKr originalo fragmente — *Cacte daz vlīz*.

[8] Kaimo apylinkė — vok. *Kaimen*, dab. Zarečė. To paties vardo valsčiaus centras rytų Semboje, į vakarus nuo Deimenos. Taktės upė buvo į rytus nuo Kaimo (SRP, t. 2, p. 518).

[9] Smolensko karalius — kunigaikštis Ivanas Aleksandrovičius (1313—1358). 1340 m. Smolensko kunigaikščio taikos sutartis su Livonija liudija jo pavaldumą Gediminui (LUB, t. 2, p. 332—333). J. Foigtas manė, kad čia minimas Kęstučio sūnus Patirkas (Geschichte..., t. 5, p. 93).

[10] Labguva — gyvenvietė Kuršių marių piet. pakrantėje prie Deimenos, vok. Labiau, dab. Poleskas. Pro miestą tekanti Deimena senovėje buvo vadinta Laba. Senoji baltiška forma greičiausiai turėtų būti *Labjava / *Labjuva *Labiava / *Labiuva, plg. Laba, Labažė, Labažis, Labė ir lobas 'dauba, raguva, slėnis' (*Vanagas A.* Dėl vietovardžio Labguva..., p. 185—189). Sembų pilį kryžiuočiai užėmė 1274 m., 1288 m. pasistatė naują mūrinę, kurią rekonstravo 1352 m. (*Šilas V., Sambora H.*, p. 246—247).

[11] Heningas Šindekopfas — nuo 1350.V.20 d. žinomas kaip Ragainės komtūras (SRP, t. 2, p. 518).

[12] Wilde Hab — T. Hiršo nuomone, čia taip įvardyta Kuršių marių dalis prie Deimenos žiočių (SRP, t. 2, p. 518).

44

[1] Henrikas Obartas — kitur neminimas, K. Šiucas įvardijo kaip Frydrichą iš Obarto (SRP, t. 2, p. 520).

[2] Henrikas iš Kranichsfeldo (į pietus nuo Erfurto) — nuo 1346.V.24 d. buvo Birgelavos pilies komtūras (*ten pat*, p. 520; HGAP, d. 1).

45

[1] **Vartenbergas** — dab. Barčevkas (Barczewko) prie Vadongo ežero, į šiaurės rytus nuo Olštino. Jis buvo Gunlaukio žemėje *(in terram Gunelauken)* — senovės prūsų galindų žemėje (*Petras Dusburgietis*, p. 428).

46

[1] **Zygfrydas** [iš Dahenfeldo] — Ordino maršalas 1347—1359 m. Vasario mėn. žygio priežastis, be abejo, buvo didelis atvykusių į Prūsiją riterių skaičius (SRP, t. 2, p. 520—521).

[2] **Medininkai** — dab. Varniai (*Salys A.* Die žemaitischen..., p. 224). Medininkų valsčius, H. Lovmianskio manymu, susiformavo XIV a., susijungus Žemaitijos centrinėms žemėms. Jo centras buvo Medvėgalyje (*Łowmiański H.* Studja..., t. 2, p. 81—82). Medininkų valsčius rytuose ribojosi su Šiaulių, Kražių ir Kaltinėnų žemėmis. Vindeikių dvaras ir Gelindėnų pilis dab. Plungės r. XIV a. jau priklausė šiam valsčiui. Tikėtina, kad pajūrio Šventosios-Palangos ruožas taip pat priklausė Medininkų valsčiui (*Nikžentaitis A.* Nuo Daumanto..., p. 61—62).

[3] **Vaikiai** — minimi nuo 1294 m. P. Dusburgiečio kronikoje. Vaikių lauko k. yra 5 km nuo Laukuvos (*Salys A.* Die žemaitischen..., p. 237). H. Lovmianskis Vaikių valsčiaus ieškojo tarp tarp Mituvos ir Raseinių, jis buvo į pietus nuo Raseinių ir siekė rytuose Ariogalos valsčių. (*Łowmiański H.* Studja..., t. 2, p. 102).

[4] 1355.VII mėn. Lenkijos karalius taip pat išsiruošė žygiui į gudiškas LDK žemes. Susidarius grėsmingai padėčiai, Lietuvos valdovai ėmėsi diplomatinių derybų: buvo sudarytas susitarimas su Vokiečių ordinu dėl prekybos ir kitų dalykų, spalio mėn. popiežius Inocentas IV siuntė raštus Vengrijos karaliui, Mazovijos kunigaikščiui dėl LDK krikšto (*Theiner A.*, p. 746—748; PU, t. 5, Nr. 349, 379; *Nikžentaitis A.* Lietuvos diplomatijos veikla..., p. 5).

47

[1] Anot T. Hiršo, Vygando čia tegalėjo būti pasakyta: „Tų pačių metų..." (SRP, t. 2, p. 522)

[2] Skalvių pilis (castrum Schalowis) — prie Ragainės kair. Nemuno pusėje buvo pastatyta jau 1293 m. (*Salys A.* Baltų kalbos..., p. 97), dab. Dubki.

48

[1] T. Hiršo nuomone, čia vėlgi Marburgiečio kalbėta apie tuos pačius metus (ten pat, p. 522), bet iš tikrųjų šiuos įvykius reikėtų datuoti 1357 m., nes iki 1356 m. vidurio (apie metus laiko) Lietuva ir Vokiečių ordinas palaikė neblogus santykius. Be to, 1356 m. Prūsijoje buvo susirinkę daug kryžininkų, todėl galėta lengvai surengti atsakomąjį žygį į Lietuvą (*Nikžentaitis A.* Lietuvos diplomatijos veikla..., p. 6).

[2] Patirkas — šaltiniuose ir literatūroje vartojami skirtingi vardai: Patirkas, Patrikas, Patrikijus, Patirgas. Iš vardo ir valdomos teritorijos galima spėti, kad buvo stačiatikis. J. Volfas, žymus Gedimino šeimos genealogijos tyrinėtojas, manė, kad Patirkas buvo Kęstučio sūnus iš pirmos santuokos. Jis šaltiniuose minimas 1336—1365 (neabejotinai — 1352 m.), mirė jaunas (*Wolff J.* Ród Gedimina, p. 47—53). P. Šležas abejojo, ar Patirkas galėjo būti Kęstučio sūnus (*Šležas P.* Kęstučio šeima, p. 387—389, 394—396).

[3] Alenšteinas — dab. Olštinas, buv. Bartos žemėje prie Alnos (vok. *Alle*), dab. Lynos upės. 1334 m. gavo miesto teises.

[4] Gutštatas — Varmės žemėje kair. Alnos upės krante, dab. Dobre miasto. 1325 m. įkūrė teisėjas Frydrichas iš Lybencelės (*Toeppen M.* Historisch..., p. 197).

[1] Šaltiniai mini 1357—1358 m. žiemą Prūsijoje apsilankius kryžininkus iš Gaskonės, kurių žymiausi — Fua grafas Gastonas III Febas ir jo sūnėnas, Bušo valdytojas (pranc. *captal de Buch*) Žanas iš Graji (*Paravicini W.* Die Preussenreisen, t. 1, p. 95—96, 232; SRP, t. 2, p. 523, 787).

[2] Lot. VMKr tekste: *marchione Nurenbergensi.* Tai — jau minėtas Niurnbergo burgrafas Johanas II (žr. paaišk. 43, 1). Kaip ir ankstesniu atveju, kituose šaltiniuose duomenų apie jo lankymąsi Prūsijoje duomenų nerasta (*Paravicini W.* Min. veik., p. 148; SRP, t. 2, p. 523).

[3] Subnos ir Galnos žemės — terras Subna et Galva, pirmą kartą paminėtos 1357 m. V. Marburgiečio, vėliau į čia žygiai buvo rengiami 1367 ir 1370 m. Subna ir Galna taip pat minimos Kelių aprašymuose. Buvo prie Šušvės upės, netoli Pernaravos. Rankraščiuose paprastai vietoj -v rašoma-u, šiuo atveju -n buvo supainiota su -v. XVI a. buvusio keli kilometrai į pietus nuo Krakių. Galnos dvaro šiandien nebėra (*Salys A.* Die žemaitischen..., p. 212—213). H. Lovmianskis taip pat nurodo Subnos valsčių buvus prie Šušvės upės. Matyt, tai buvo Josvainių valsčiaus pakraštys (*Łowmiański H.* Studja..., t. 2, p. 92—93).

[4] Pieštvė — a Pisten. Pirmą kartą paminėta 1293 m. Dusburgiečio. Pieštvės pilis buvo deš. Nemuno kranto kyšulyje, Seredžiaus vakariniame pakraštyje esančiame piliakalnyje prie Pieštvės upelio (*Petras Dusburgietis*, p. 417).

[5] K. Šiucas kronikoje mini 250 nukautųjų (SRP, t. 2, p. 523).

[6] K. Šiucas savarankiškai praplėtė tekstą, pridurdamas, kad 1358, 1359 m. buvo taikingi (SRP, t. 2, p. 523—524). Kaip tik 1358 m. LDK pradėjo derybas dėl krikšto su Vokietijos imperatoriumi ir Čekijos karaliumi Karoliu IV. 1358.VIII—IX mėn. Niurnberge susitikti su Karoliu IV lankėsi didžiojo kunigaikščio brolis (tikėtina, kad Kęstutis). 1358.XI.19 d. Karolio IV delegacija jau buvo Marienburge. Taigi veikiausiai dar prieš jo atvykimą tarp Vokiečių ordino ir LDK buvo sudarytos paliaubos, kurias ir mini K. Šiucas. Karo veiksmai atsinau-

jino tik 1360.IV. mėn. (*Seibt F.* Karl IV, p. 68—75; *Nikžentaitis A.* Lietuvos diplomatijos veikla..., p. 7—8). Apie Algirdo ir Kęstučio derybas dėl krikšto plačiausiai rašo Vartbergiškio kronika (Livonijos kronikos, p. 184—185).

[7] Zygfrydas iš Dahenfeldo dokumentuose dar minimas 1359.VII.25 d., mirė greičiausiai 1360.III.12 d. (SRP, t. 2, p. 524)

[8] Heningas Šindekopfas. — Johanas Šindekopfas nuo 1350.V.20 d. buvo Ragainės komtūru, 1354.VI.15 d. Balgos komtūru. Didžiuoju maršalu buvo iki pat savo mirties 1370.II.17 d. (SRP, t. 2, p. 518, 524)

50

[1] Vertheimo grafas — tuomet buvo Eberhardas, mirusiojo grafo Rudolfo IV sūnus (SRP, t. 2, p. 524).

[2] Pilis Skalvių krašte — Naujoji Pilis (Neuhaus) netoli Tilžės, ją mini Jonas iš Posilgės 1384 m. (SRP, t. 2, p. 524; t. 3, p. 132).

[3] Vindenburgas (Wyntenburg) — prie Kuršių marių, Ventės rago smaigalyje. Minimas kryžiuočių kelių į Lietuvą aprašyme. Nors XVI a. pr. tebuvo tik pilies griuvėsiai, lenkų kronikininko B. Vapovskio (1470—1535) žemėlapyje pažymėtas Vintburg. Dab. Ventė.

[4] Raigardo pilis (Rongart) — miestas turi vardą nuo ežero, kurį jotvingiai senovėje vadino Rāja-s. Pavadinimas Rogarden, minimas kryžiuočių kelių į Lietuvą aprašymuose (SRP, t. 2, p. 692), rodo, kad miesto vardą Rajgród (*lenk.*) jotvingiai ištardavo Rōgards. -gard(a)s rodo, kad miestui vardą davė slavai, kurie čia VI—VII a. pradėjo kurtis. Patys prūsai-jotvingiai būtų praminę Rō(ja)pilio vardu (*Būga K.*, t. 3, p. 147—148). Pagal 1358.VIII.14 d. sutartį tarp Mazovijos kunigaikščio Ziemovito III ir Lietuvos kunigaikščio Kęstučio bei jo sūnaus Patirko teritorija apie Raigardą turėjo būti prijungta prie Viznos žemės, priklausančios Mazovijai, nors tai ir prieštaravo 1343 m. Ordino ir Lenkijos sutarčiai. 1360 m. Lenkijos ir LDK santykiai dar

labiau pagerėjo. Algirdo duktė Kena (Kenna, krikštyta Joana) buvo ištekinta už Lenkijos karaliaus Kazimiero anūko, Ščecino kunigaikščio Kazkos. Tais pačiais metais su Kęstučio žinia buvo pradėta statyti Raigardo pilis. Vėliau lenkai aiškinosi, kad pilyje buvo tik Patirkas su sūnumi (*Neitmann K.* Die Staatsverträge..., p. 549—550; *Seibt F.* Karl IV, p. 74; PU, t. 5, Nr. 894). Pilį kryžiuočiai sugriovė veikiausiai liepos mėn. (SRP, t. 2, p. 525)

[5] Ringiabrastis — prie Ringės ež.

[6] Grobynas — pilies vieta nežinoma (*Toeppen M.* Historisch..., p. 206).

[7] Lot. VMKr tekste: ...*fuit telo interfectus*... — čia galėjo būti ir trumpa svaidoma ietis. Žr. paaiškinimą 17, 21.

[8] Raudonės upė — dabar upelis, įtekantis į Nemuną apie 9 km į vakarus nuo Veliuonos.

51

[1] Kacenelbogeno grafas — buvo dvi šios giminės linijos: 1) Vilhelmo I (1270—1331) sūnus Vilhelmas II (1331 m. buvo dar nepilnametis, veikiausiai 1385 m. rugsėjo mėn. pr. nuskendo Neries upėje) ir jo brolis Eberhardas V (taip pat 1331 m. buvo nepilnametis, †1403.XII.9, buvo paskutinis šios grafų šakos vyriškas palikuonis); 2) Dyteris VI (†1402.II.17) ir jo sūnus Johanas III (†1444.X.22). Kryžiuočiams 1377 m talkino Eberhardas ir Dyteris, o 1385 m. — Vilhelmas II (SRP, t. 2, p. 526).

[2] Feldenco grafas — Feldenco grafystė buvo Reino aukštupyje. Tuo metu ją valdė Georgas II (mirė 1377) ir šio dėdė Henrikas II (SRP, t. 2, p. 526).

[3] Tų pačių 1361 m. vasarą.

[4] Įsruties viršininkas nuo 1360.XI.30 d. buvo Henrikas iš Nuvinhuzeno (SRP, t. 2, p. 527).

[5] Kęstutis į nelaisvę buvo paimtas 1361.III.21 d.

[1] Henrikas Kranichsfeldas — Rastenburgo viršininkas.

[2] Kunigaikštis Albertas — Saksonijos kunigaikštis, Otono I sūnus. Nuo 1363.IX.30 d. buvo Rastenburgo viršininkas, tarp 1380 ir 1383.I.6 d. buvo Brandenburgo komtūras (SRP, t. 2, p. 527).

[3] Deliatičių kraštas (in terram Delitcz) — į vakarus nuo Naugarduko prie Nemuno buvo didžiojo kunigaikščio dvaras Deliatičiai (*SGZP*, t. 1, p. 950).

[4] Ekersbergo pilis — prie Špirdingo ež. (dab. Lenkijoje prie Sniardvų ež.). Pirmą kartą paminėta tik 1361 m.

[5] Liocenbergo pilis — Liocenas, dab. Gižycko Olštino vaivadijoje. Kryžiuočių karo kelių į Aukštaitiją aprašymuose minimas kelias iš Lioceno į Ostryną (SRP, t. 2, p. 702). Dab. Ostrynos gyvenvietė yra prie Katros upės Ščiučino r. netoli Gardino.

[6] A. Kučinskas abejojo, jog kartu buvo ir Algirdas, nes tuo metu jis kariavęs su totoriais (*Kučinskas A.* Kęstutis, p. 63).

[7] Wobel ež. — apie šį ežerą duomenų nėra.

[8] Jonas (Hanke) iš Ekersbergo — Hankė — mažybinis vardo Johanas (Jonas) variantas. Jis buvo Ekersbergo pilies viršininkas (SRP, t. 2, p. 528).

[9] Vindekaimis — Vindekaimio dvaras XIX a. buvo prie Kvedenavos Semboje, iš kur buvo kilusi Vindekaimio bajorų giminė (SRP, t. 2, p. 528). Kvedenava, valsčiaus centras, galimas daiktas, buvęs per 4 km į šiaurės rytus nuo dab. Kaliningrado centrinės aikštės. Kalvoje buvęs piliakalnis, to pat vardo bažnytkaimis (*Petras Dusburgietis*, p. 379).

[10] Lybštatas — netoli Pasargės (dab. Paslenkos) upės Elbliongo apylinkėse. Miestas dokumentuose paminėtas 1315 m. 1414 m. perėjo į lenkų rankas (*Umbrassat A.* Die Provinz Ostpreußen, p. 416).

[11] Kęstučio sesuo Danutė (krikšto vardas Elžbieta) buvo ištekėjusi už Mazovijos (Plocko) kunigaikščio Vaclovo (*Nikžentaitis A.* Gediminas, p. 14—15).

[12] Lapkričio 18 d. kaip pabėgimo data minima Bornbacho ištraukose, kurios tiesiogiai rėmėsi Marburgiečio kronikos originalu; ten

rašoma, kad 1361 m. Kęstutis buvo sučiuptas ir įkalintas Marienburge, iš kur pabėgo. K. Šiūcas rašo apie vykusį mūšį tarp lietuvių ir vokiečių, kurį pastarieji laimėjo. Bebėgantis Kęstutis buvo nublokštas nuo arklio, ir Ekersbergo viršininkas Henrikas jį sučiupo (Henrikas tapatintinas su Hanke). Patirkui pavyko pabėgti nuo brolio Konrado iš Hobergo (SRP, t. 2, p. 529). Vartbergiškis taip pat tik trumpai paminėjo, kad Kęstutis mūšyje buvo paimtas į nelaisvę ir nugabentas į Marienburgą, iš kur jam lapkričio 16 d. pavyko pabėgti (SRP, t. 2, p. 81; Livonijos kronikos, p. 185—186).

53

[1] Žr. paaiškinimą 35, 2. Panašus Johanisburgo užpuolimas aprašomas 55 sk., kur jis datuojamas 1366 m. T. Hiršas manė, kad galėjo būti du panašūs įvykiai, A. Janulaičio nuomone, tai galėjo būti: 1) du to paties 1366 m. puolimo aprašymai, 2) du atskiri puolimai, tačiau pirmasis 1361 m. įvykti negalėjęs, kadangi Kęstutis iš Marienburgo ištrūkęs tik 1361 m. lapkričio mėn. (SRP, t. 2, p. 529, 554; *Janulaitis A.* Kęstutis Marienburgo pilyje..., p. 39—40)

[2] Lot. VMKr tekste: *Et notum factum fuit, prefectum et collegam suum etc. se occultasse in priveta; quare necessarium impugnant, eos capiunt;...* Lotyniškajame VMKr vertime žodžiai *priveta, necessarium, secretum, cloaca* vartojami kaip sinonimai ir reiškė „išvietę" (plg. Słownik laciny..., t. 2, sąs. 4, stlp. 507; t. 6, sąs. 4, stlp. 633—634; Lexikon latinitatis..., p. 734). Vokiečių ordino Prūsijos pilyse paprastai šią funkciją atliko atokiau nuo pagrindinių pilies įtvirtinimų pastatytas bokštas, kurį su pilimi jungė tiltas. Bokštas turėjo ir gynybinę reikšmę. Vokiškai vadintas *Dansker, Danczk.* Pastarasis žodis turėjo būti vok. VMKr originale. Dlugošas, Grunau, Lukas Davidas ir Šiucas jį klaidingai tapatino su Gdansko vietovardžiu ir tuo įnešė painiavos (SRP, t. 2, p. 529; LMA, t. 3, stlp. 916; t. 4, stlp. 2173).

[3] Hademaras — čia veikiausiai iškreiptas mažybinis Hankės vardas. Žr. paaiškinimą 52, 8.

[4] T. Hiršo manymu, čia galėjo būti minimi žvejai (vok. *Fischer*) arba ką tik apgyvendintos dykros (vok. *Wüsten, Wildnisse*). Žvejų gyvenvietės dykroje prie Johanisburgo buvimas daro įmanomus abu šiuos atvejus (SRP, t. 2, p. 529).

[5] Rastenburgo viršininkas Henrikas iš Kranichfeldo.

[6] Pamiršo Kęstutį budriai saugoti. Čia išdėstyta antroji Kęstučio paėmimo į nelaisvę versija. Apie tai plačiau žr.: *Janulaitis A.* Kęstutis Marienburgo pilyje..., p. 42—44.

[7] Ragainės komtūras buvo Henrikas iš Šioningeno.

[8] Kauno pirmoji pilis laikoma viena seniausių iš keturkampių aptvarinių pilių. Pastatyta XIII a. antrojoje pusėje Nemuno ir Neries santakoje, ant Neries kranto stūksojusios kalvelės. Pilis buvo trapecinė, be bokštų. Ją juosė vandens neužliejamas 5—6 m gylio perkasas. Pilies kiemo plotas 0,5 ha, jame būta medinių trobesių. Pilies *siena apie 9 m aukščio ir 2,1 m storio. Lygiagrečiai su šia siena* perkaso pašlaite ėjo kita beveik dvigubai plonesnė siena. Ji ne tik stiprino šlaitą, bet kartu buvo ir gynybinė — trukdė priešui prasiskverbti į kiemą. 15—20 m² ploto aikštelė tarp abiejų sienų buvo paaukštinta 2 m storio žvyro sluoksniu (Lietuvos architektūros istorija, t. 1, p. 37—38).

54

[1] Volframas iš Baldersheimo (Bellersheim) — 1358—1360 m. Gdansko komtūras, didysis komtūras nuo 1360.III.24 d. iki 1374 m. liepos mėn. (Ritterbrüder..., p. 107).

[2] Ortolfas iš Tryro — Ordino ligoninių viršininkas (vyriausiasis špitolininkas) 1354.III.25—1371.XI.29 d. Kartu jis buvo ir Elbingo komtūras (SRP, t. 2, p. 531).

[3] Aprangos viršininku (vyriausiuoju drabužininku) buvo Verneris iš Rundorfo 1355.III.—1372.I mėn. (SRP, t. 2, p. 531)

[4] Christburgo komtūras buvo tas pats Verneris iš Rundorfo. Jis, kaip ir Ortolfas iš Tryro, ėjo abejas pareigas (SRP, t. 2, p. 531).

[5] Balgos komtūras brolis Frikė — Ulrichas Frikė ėjo šias pareigas 1361.VIII.4—1371.VIII.9 d. (SRP, t. 2, p. 531).

[6] Kunonas iš Hatenšteino (Kuno von Hattenstein) — 1336 m. tapo Vokiečių ordino broliu riteriu, 1347 m. užėmė keletą pareigų Christburgo komtūrijoje, 1348—1352 m. priklausė Karaliaučiaus komtūro būriui, 1354—1356 m. buvo Sembos teisėju, 1356—1359 m. — Ragainės komtūru, 1360—1370.II.17 d. — Brandenburgo komtūru. Žuvo Rūdavos mūšyje (Ritterbrüder..., p. 296—297).

[7] Riudigeris Elneris — Sembos teisėjas 1360.VII.25—1369.VI.1 d. (SRP, t. 2, p. 531)

[8] Apie šiuos kryžininkus kituose šaltiniuose duomenų beveik nėra (*Paravicini W.* Die Preussenreisen..., t. 1, p. 96, 108, 124, 148, 178 ir kt.); galbūt išimtį sudarytų atvykusieji iš Vokietijos žemių, bet plačiau jais pasidomėti neturėta galimybių, o pasirodžiusiuose V. Paravičinio veikalo tomuose jiems taip pat menkai teskiriama vietos. Tik nurodoma, kad 1361—1362 m. žiemą Prūsijoje lankėsi Badeno markgrafas, tačiau iš pateikiamos šykščios informacijos neaišku, ar jis buvo Kauno puolimo dalyvis (*Paravicini W.* Min. veik., t. 1, p. 148).

[9] T. Hiršo nuomone, Ordino kariuomenė atplaukė prie Nemuno salos. Ten paliko laivus su atsargomis. Nuo salos į deš. krantą nutiesė tiltą, dar vienas tiltas buvo nutiestas per Nerį (SRP, t. 2, p. 531).

[10] A. Kučinskas suabejojo, ar išvis Kęstutis ir Algirdas buvo prie Kauno, nesVartbergiškis tik bendru posakiu užsimena apie jų dalyvavimą, bet nepasako jų vardų (*Kučinskas A.* Kęstutis, p. 71). Tačiau, kita vertus, nėra šaltinių, paneigiančių nurodytus Marburgiečio kronikoje faktus. R. Batūros lietuvių kovų su totoriais tyrimai taip pat nepaneigia Algirdo buvimo prie Kauno pilies galimybių (*Batūra R.* Lietuva tautų kovoje..., p. 292—298).

[11] Žr. paaiškinimą 15, 1.

[12] K. Šiucas papildo VMKr, kad griovys buvo iškastas už pilies nuo Neries ligi Nemuno (SRP, t. 2, p. 538). A. Kučinskas patikslina, kad tarp Žaliakalnio ir pilies (*Kučinskas A.* Kęstutis, p. 67).

[13] *Tumeler* — žr. paaiškinimą 13, 2. Lot. VMKr vertime apsiaus-

ties padargų pavadinimai perteikiami blogai (išimtį sudaro tik apgulos bokštai). Iš tikrųjų, kaip tatai pasako K. Šiucas ir Jonas iš Posilgės, pilis buvo puolama ir griaunama dviejų rūšių akmensvaidėmis (blidomis ir tumleriais) bei sienodaužiais („Böcke" — nurodo Šiucas). Pastaruosius lot. VMKr vertime atitiktų „structurae" (liet. išversta „padargai"), taip pat gali būti, kad sienodaužiais sieną trupino ten pat minimi „murarii" (paraidžiui būtų „mūrininkai", verčiama: „sienodaužių žinovai"). Puolant Kàuną, naudoti apgulos bokštai (lot. VMKr vertimas; K. Šiucas). Jonas iš Posilgės rašo, kad kryžiuočiai buvo atsivežę nedidelio kalibro patrankų, tačiau ta žinia abejotina (SRP, t. 2, p. 538—539; SRP, t. 3, p. 82).

[14] Lot. VMKr tekste: *cum suis boyaribus et Smyrdens* — čia turima galvoje greičiausiai didžiojo kunigaikščio kariauna, kurios kariai paprastai buvo vadinami „armigeri sive boiari". Smerdo pavadinimas kilęs iš slavų kalbos ir reiškė valstietį, merd — vyras (*Горбачевский Н.* Словарь, с. 335). Z. Ivinskio nuomone, čia smerdais vadinama apskritai prastuomenė (*Ivinskis Z.* Geschichte der Bauernstandes..., p. 184). Pirmasis nelaisvo valstiečio (šalia vergo) paminėjimas Lietuvoje žinomas iš XIV a. Gediminaičių sutarties su Lenkijos karaliumi Kazimieru Didžiuoju. Abi pusės pasižadėjo grąžinti bėglius („холоп чий или раба") (*Jučas M., Lukšaitė I., Merkys V.* Lietuvos istorija. Nuo seniausių laikų iki 1917 metų, p. 12). Valstiečių pavadinimas baltų ir slavų areale ('smerd, smyrd, smirds' — 'dvokiantis', *lenk.* chlop, *rus.* cholop — bendras nuvertinimas) rodė jau susiformavusį socialinį požiūrį į valstiečius kaip į žemesnįjį sluoksnį (*Wenskus R.* Wort und Begriff, p. 37). V. Pašutos nuomone, smerdai nepriklausė nelaisviesiems valstiečiams — šeimynai. Šis terminas taikytinas apskritai valstiečiams, kaip ir *homines, cmethones, gebuwer*. Pažymėtinas jo paplitimas Kauno, Vilniaus rajonų toponimikoje (*Pašuta V.* Lietuvos valstybės susidarymas, p. 167, 170), kur ir buvo formuojama didžiojo kunigaikščio kariauna. XV a. šaltiniuose smerdo pavadinimas ėjo greta cholopo, vergo, skolininko („за холопа, за рабу, за должника, за паручника, за смерда, за татя" — 1440 m. Kazimiero sutartis su Pskovo miestu (Lietuvos Metrika (1427—1506), kn. 5, p. 246).

[15] Prūsai — čia: Vokiečių ordino kariai. Prūsija, prūsais XIV a. imta vadinti Vokiečių ordino valstybės branduolį, įsikūrusį užgrobtose vakarinių baltų — prūsų — žemėse. Jo gyventojus atitinkamai taip pat imta vadinti „prūsais", taigi nuo tol „prūso" vardas turėjo dvi reikšmes. Skaitant VMKr tą pravartu atminti (*Maschke E.* Preussen..., p. 162 ir t.; *Biskup M., Labuda G.* Dzieje zakonu..., p. 269—270).

[16] Šponheimo grafas — ši grafystė buvo Pfalce, Reino vidurupyje. Apie 1360 metus grafų giminė jau buvo skilusi į Štarkenburgų ir Kroicnachų linijas. Vyriausiasis iš Štarkenburgų buvo Johanas III Neregys (1322—1399), vyriausiasis iš Kroicnachų buvo Valramas (1337—1380) (SRP, t. 2, p. 533—534).

[17] Firneburgo grafas Gerhardas — ši grafystė ir vietovė buvo tarp Kiolno ir Tryro. XIV a. iš pasauliečių šioje giminėje buvo du sūnūs ir vienas grafo Ruperto III (1292—1344) vaikaitis: tai Gerhardas (1354—1374), Adolfas (1345—1364) ir taip pat Gerhardas (*ten pat*, p. 534).

[18] Hohenlojės kunigaikščiai — Hohenlojės kunigaikštystė buvo Sudetuose. Buvo kelios kunigaikščių giminės: Braunekams priklausė Ulrichas III (1350—1367), du jo broliai Gebhardas ir Gotfrydas buvo Vokiečių ordino riteriai, Johanas I (1340—1373) ir Gotfrydas VII (1354—1368); Hohenlojės linijai priklausė broliai Albertas VII (1344—1376), Gerlachas (1344—1387), Gotfrydas III (1344—1387) ir Adolfas, †1370 m., o Hohenlojės-Veikersheimo kunigaikštis buvo Kraftas III (1344—1371) (SRP, t. 2, p. 534).

[19] Jurgis iš Hertenbergo — pagal J. Foigtą, Hertenbergai buvo vokiečių feodalų giminė, turėjusi valdų Meisene, Bavarijoje ir Hertenbergo grafystę Čekijoje (SRP, t. 2, p. 534).

[20] Hermanas Vartbergiškis savo kronikoje rašė, kad didysis magistras prie Kauno pilies atvyko kovo 29 d. (SRP, t. 2, p. 81; Livonijos kronikos, p. 186). Ši data beveik sutampa su Marburgiečio nurodyta pilies šturmo pradžia.

[21] Padėti didžiajam magistrui Verbų sekmadienį prie Kauno pilies atvyko Livonijos magistras Arnoldas Fitinghofas (Livonijos kro-

nikos, p. 186 klaidingai nurodyta IV.16 d. — plg. SRP, t. 2, p. 81), kas davė akstiną atnaujinti puolimą.

[22] K. Šiucas manė, kad iki tol Kęstutis buvo išvykęs ieškoti pagalbos piliai apginti („Mitterveil war Kinstoud [...] lag in der nehe bei der Memel zu versuchen, ob er das haus noch entsetzen und retten möchte") (SRP, t. 2, p. 539; žr. *Priedų* 7 sk.).

[23] Tai dar viena miglota vieta. T. Hiršas linkęs rekonstruoti: „Geschosse" (viena šio žodžio galimų reikšmių — „strėlės")(SRP, t. 2, p. 536).

[24] Gelgaudas (Gilgut) Genehutte — antrasis vardas iškreiptas ir sunkiai rekonstruojamas.

[25] Brandenburgo komtūras — Kunonas iš Hatenšteino.

[26] Karaliaučiaus komtūras tada kartu būdavo ir Ordino maršalas, juo buvo Dytrichas Laranas (SRP, t. 2, p. 536).

[27] Henrikas iš Šioningeno.

[28] Burkhardas iš Mansfeldo — tuo metu buvo Ordino maršalo padėjėjas, 1365—1370 m. — Ragainės komtūras, 1370.III.25—1371.XII.25 d. — Sembos teisėjas, 1374—1379 m. — Osterodės komtūras (SRP, t. 2, p. 537).

[29] Pagal K. Šiucą, Marburgiečio kronikoje buvo paminėti 36 bajorai. Kiti šaltiniai (Torūnės analai, Jono iš Posilgės kronika, Detmaras) nurodė 200 lietuvių (SRP, t. 2, p. 537; t. 3, p. 82). Vartbergiškis nurodė, kad į nelaisvę buvo paimtas „Kęstučio sūnus, pilies viršininkas su sūnumi ir 37 kiti" (Livonijos kronikos, p. 186). S. C. Rowellas mano, kad į nelaisvę buvo paimtas Kęstučio sūnus Butautas, vėliau, 1365 m., pabėgęs į Prūsiją (*Rowell S. G.* Unexpected Contacts..., p. 567).

[30] Skirtingos kronikos nurodo nevienodą žuvusiųjų skaičių: Vartbergiškis — 2000 lietuvių, 7 brolius ir 20 kitų (Livonijos kronikos, p. 186), Jonas iš Posilgės — 2000 lietuvių (SRP, t. 3, p. 82). Tik K. Šiucas mini 400 kryžiuočių, kurie žuvo užgriuvus pilies sienai (SRP, t. 2, p. 538). A. Kučinsko manymu, Kaune buvo tik pilies įgula, kuri vargu ar turėjo daugiau kaip 200-300 vyrų, todėl pilyje negalėjo žūti tūkstančiai karių (*Kučinskas A.* Kęstutis, p. 73). Kronikose paprastai

būdavo smarkiai padidinamas žuvusiųjų nuo krikščionių rankos pagonių skaičius, tačiau šiuo atveju A. Kučinskas, matyt, per daug jį sumažino: kažin ar lietuvių žuvo mažiau negu kryžiuočių.

55

[1] Hermanas Vartbergiškis nurodo šį žygį įvykus 1363 m. apie Velykas, (apie IV.2) (SRP, t. 2, p. 84; Livonijos kronikos, p. 187). Iš tikrųjų, kaip rodo vienas Gdansko archyve saugotas dokumentas, žygis įvyko po Velykų (SRP, t. 2, p. 84). V. Paravičinis jį datuoja IV.11—30 d., deja, kol kas mums neprieinamas dokumento, kuriuo remiasi Paravičinis, turinys (žr. *Paravicini W.* Die Preussenreisen..., t. 1, p. 120; t. 2, p. 27). VMKr apie šį žygį pasakojama du kartus — 55 ir 59 sk. Antrasis pasakojimas išsamesnis, tik „reizas" datuojamas jau ne 1363 metais, bet 1364 m. rudeniu. Taikliu T. Hiršo pastebėjimu, N. Kauno, Pieštvės ir Veliuonos pilys galėjo būti sunaikintos 1363 ir po to, jas atstačius, 1364 m., tačiau Veliuonos seniūnas Goštautas du kartus žūti negalėjo. Tyrinėtojų nuomone, Vygandą bus suklaidinusios skirtingos turimų šaltinių informacijos apie tuos pačius įvykius (SRP, t. 2, p. 540). Kaip minėta, antrasis pasakojimas nuodugnesnis, bet kelia abejonių viena jo detalė: kitaip negu pirmajame teigiama kryžiuočius prie Veliuonos išbuvus 10 dienų, tuo tarpu čia pat lemiama paminima 3-ioji puolimo diena. Šiaip ar taip, 10 dienų to meto medinei lietuvių piliai užimti, ypač turint galvoje ją apsiautusios kariuomenės pajėgumą, yra kiek per ilgas laiko tarpas.

[2] Dokumentais paremtais V. Paravičinio duomenimis, 1362—1363 m. žiemą Prūsijoje būta nemenko prancūzų ir anglų kryžininkų būrio. Tarp jų — Blua grafas Žanas, vikontas Lui de Bomonas, Herefordo bei Nortamptono grafas Hemfris de Boenas (Anglijos konsteblis) bei grafaitis Tomas iš Ufordo. Yra žinoma, kad Blua grafas atvyko su 43 riteriais ir ginklanešiais, o vikontas de Bomonas bent su 17 riterių (iš tikrųjų dėl jau minėto kilmingų karių ir karo tarnų santykio jų atsivestoji jėga turėjo būti 3—4 didesnė — žr. paaišk. 17, 8). Vienas

anglų — riteris Džefris Skropas — žuvo, atrodo, puldamas Veliuoną ir buvo palaidotas Karaliaučiaus katedroje (*Paravicini W.* Die Preussenreisen..., t. 1, p. 96, 102, 119—121, 124, 178). Deja, neturėta galimybės pasidomėti vokiečių kryžininkais.

3 Gotesverderis — *išvertus iš vok. k. „Dievo sala".* Nemune netoli Nevėžio žiočių. Lietuviai ją vadino Vyrgale. Čia 1369 m. Ordinas pasistatydino Gotesverderio pilį.

4 Goštautas — Veliuonos pilies viršininkas, Lietuvos didikų giminės pradininkas. Tai, kad Goštautai save kildino būtent iš šio asmens, rodo Bychoveco kronika, parašyta Goštautų aplinkoje. Pasakojime apie kryžiuočių puolamą Kauną Gedimino laikais jo gynėju įvardijamas etmonas Goštautas. (Lietuvos metraštis, p. 67, 318), nors Kaunas pirmą kartą buvo puolamas tik 1362 m., o etmonų pareigybė įvesta *1497 m. Taigi Goštautų giminės tradicija sujungė tikrus* istorinius įvykius — 1363 m. Veliuonos pilies ir 1362 m. Kauno pilies sugriovimą — į vieną visumą. T. Hiršas paminėjo 1415 m. rašytinį dokumentą, pagal kurį į šiaurę nuo Veliuonos pilies buvo Goštauto kaimas („item versus partem septentrionalem dicti castri Weluna fuit villa dicta Gastowdi") (SRP, t. 2, p. 540). Tačiau, matyt, po Veliuonos pilies sugriovimo Goštautų giminė persikėlė gyventi į Rytų Lietuvą, ir jau XIV a. pabaigoje jų šeimos lizdas buvo Geranainyse (apie 70 km į pietryčius nuo Vilniaus). 1384—1402 m. kryžiuočių Lietuvos kelių aprašymuose minimas Goštauto kiemas Geranainių krašte (Kraštas ir žmonės, p. 38). O jau 1387 m. yra minimas Vilniaus seniūnas Andrius Goštautas, galimas daiktas, Veliuonos pilies viršininko sūnus.

5 Prieš išvykdamas namo (1363.V.5), Blua grafas Karaliaučiuje liepė pakrikštyti iš žygio parsivarytą lietuvį belaisvį. Pastarasis buvo apvilktas raudonos ir žalios spalvos grafo livrėja ir, atrodo, vadintas „Willoen" (Veliuoniškiu?) (žr. *Paravicini W.* Min. veik., t. 2, p. 106).

1 Bavarijos kunigaikštis ponas Rupertas — čia greičiausiai turimas galvoje Pfalco grafaitis Rupertas (II) (1325—1398), kuris

po Rudolfo II mirties savo noru perleido visą valdžią dėdei Rupertui I (žr. paaišk. 25, 1), pasilikęs kelis dvarus, tik 1390.II.16 d. tapo Pfalco kurfiurstu (SRP, t. 2, p. 541).

[2] T. Hiršas mano, kad kryžiuočių stovykla buvo prie Mituvos upės, kur jie laikė savo atsargas ir iš kur buvo patogu pasiekti Ariogalos, Pernaravos ir Pramedžiavos valsčius, greitai pasitraukti į Georgenburgą (Jurbarką) (SRP, t. 2, p. 541). 1395 m. kelių į Lietuvą aprašymuose nurodytas toks kelias: „perėjus Vintės mišką, prieš kraštą pasiekiama Mituva; nuo Mituvos, nuo vienos iki 4 mylių, trakas, kelias visur geras; paėjus 1 mylią nuo trako, patenkama į Pramedžiavos vidurį, Ariogala yra dešinėje pusėje, Raseiniai — kairėje" (Kraštas ir žmonės, p. 15—16).

[3] Ariogalos kraštas (in terram Eroglen) — Ariogalos valčius minimas 1253.VII mėn., kada Mindaugas Livonijos ordinui užrašė 13 Žemaitijos ir Sūduvos 'žemių', tarp jų pusę Ariogalos ir Betygalos. E. Gudavičius Ariogalos ir Betygalos žemes priskiria žemaičių kunigaikščiui Erdvilui (*Gudavičius E.* Kryžiaus karai..., p. 105—160). Kaip matyti, jau tuo metu šios žemės buvo susijusios. XV a. Betygalos valsčius buvo prijungtas prie Ariogalos (*Łowmiański H.* Studja..., t. 2, p. 96; *Salys A.* Die žemaitischen..., p. 43). Ariogalos žemė buvo prie Dubysos ir ribojosi vakaruose su Raseinių ir Dubysos, pietuose su Gaižuvos, rytuose su Pernaravos, šiaurėje su Betygalos žemėmis.

[4] Ragainės komtūras — Henrikas iš Šioningeno.

[5] Osterodės komtūras — tarp 1349.IX.22 d. ir 1370 m. buvo Giunteris iš Hohenšteino.

[6] Labūnava — aukštaitiškas valsčius (žemė) prie Nevėžio upės žemiau Kėdainių, įgijęs tokį statusą dar XIV a. Labūnavos ir Žeimių valsčiai minimi Jogailos privilegijoje 1387 m. H. Lovmianskis manė, kad Marburgiečio minima vietovė (terriculum), apsaugota užtvaromis, yra Prenaudai, nutolę nuo Labūnavos 0,5 mylios (*Łowmiański H.* Studja..., t. 2, p. 126—127). Tačiau 1394 m. kelių į Lietuvą aprašymuose pabrėžiama, kad „kelias toje griauzdoje geras, nes nėra jokių užtvarų ir gerą jo pusę galima važiuoti su vežimu, tada atvykstama į Prenaudų kraštą, iš ten toliau į Labūnavos kraštą". Taigi

prie Prenaudų nebuvo jokių užtvarų, be to, pagal dydį jie sulyginti su Labūnava. Kitame pranešime minimas kelias „nuo Labūnavos 1 mylia iki Vandžiogalos, tame tarpe bent dešimtyje vietų reikės šalinti užtvaras" (Kraštas ir žmonės, p. 19—20).

[7] Žeimių kraštas (terram dictam Zeymen) — aukštaitiškas Žeimių valsčius buvo į rytus nuo Labūnavos ir į šiaurės vakarus nuo Jonavos. Susiformavo kaip ir Labūnavos valsčius XIV a., minimas 1387 m. Jogailos privilegijoje (*Łowmiański H.* Studja..., t. 2, p. 126—127).

[8] Hermanas Vartbergiškis rašė, kad apie 1364.II.2 Livonijos magistras Arnoldas Fitinghofas susitiko su Vinricho iš Kniprodės kariuomene lietuvių žemėje prie Vilkmergės (Livonijos kronikos, p. 187).

[9] Anksčiau minima, kad 3500. Žr. 54 sk.

[10] Kunonas iš Hatenšteino.

[11] Svilonys (in terram Swilone) — Marburgietis mini Svilonis kaip valsčių, nors H. Lovmianskio manymu, tai buvo greičiausiai tik didesnė *sritis* ar *pilis* (*Łowmiański H.* *Studja..., t. 2,* p. *126*). Kelių aprašymuose taip pat nekalbama apie žemę (Kraštas ir žmonės, p. 24, 30). Svilonių pilis ieškotina Neries deš. krante, jos santakoje su Šlėnos upeliu, 1,9 km į pietus nuo Mykoliškių kaimo kapinių, kur yra Mažųjų Žinėnų piliakalnis (*Zabiela G.* Lietuvos..., p. 238).

[12] Šatijai (Seten) — Marburgietis apie juos kalba kaip apie žemę, nors greičiausiai tai buvo tik didesnė sritis ar pilis. Keliuose į Lietuvą nurodyta, kad Šatijų kraštas buvo 2 mylios nuo Romainių, 0,5 mylios iki Svilonių, „nuo Neries kelio iki Šatijų 2 mylios atviro kelio" (Kraštas ir žmonės, p. 24, 30). Dabar yra likęs to paties pavadinimo kaimas prie Lapių, Kauno r.

[13] Lot.VMKr tekste: *capiunt ibi quendam sanctum virum.*

[14] Sembos teisėjas — Riudigeris Elneris (1360—1369) (SRP, t. 2, p. 542).

[15] Lot. VMKr *tekste: sexta die in vigilia assumptionis.* T. Hiršo nuomone, šioje vietoje supainioti žodžiai „purificationis" ir „assumptionis". Įvykių seka rodo, kad čia turėtų būti minima Švč. M. M.

Įvesdinimo [II.2], o ne jos Ėmimo į dangų šventė (SRP. t. 2, p. 542). Lotyniškų bažnytinių švenčių pavadinimų būta ir neišlikusiame vok. originale. Vis dėlto didesnė tikimybė, kad tai — vertėjo klaida.

[16] Varluvos žemė (in terram Warlow) — greičiausiai buvo didesnė sritis, bet ne žemė (*Łowmiański H.* Studja..., t. 2, p. 126). Varluva minima ir 1384 m. kelių aprašymuose: „nuo Nemuno per Romainius iki Varluvos 1 mylia, nuo Varluvos iki Svilainių (Svilonių) 2 mylios" (Kraštas ir žmonės, p. 30). Dabar yra Varluvos-Babtų miškų masyvas į šiaurę nuo Kauno, apimantis 4650 ha teritoriją (TLE, t. 4, p. 458).

[17] Stayten — ši vieta neidentifikuota. K. Šiucas savo kronikoje taip pat pasekė Vygandu, paminėdamas Stejten. Jis greičiausiai supainiojo su Šatijais, iš kur, beje, Ragainės komtūras ir kiti žygiavo į Varluvą (SRP, t. 2, p. 543).

[18] Paštuvos žemė (in terram Pastowen) — buvo žemaičių žemė (valsčius) deš. Nemuno krante, žemiau Nevėžio upės žiočių; pavadinimą išsaugojo Paštuvos kaimas Kauno r., 6 km į pietus nuo Vilkijos. *Minima Dusburgiečio kronikoje nuo* 1292 *m. Nuo* XV *a. pa*baigos dažnai vadinama Vilkijos žeme, nes jau priklausė Vilkijos valsčiui (*Łowmiański H.* Studja..., t. 2, p. 94—95, 104—105). Pilį mėginama lokalizuoti Jaučakių piliakalnyje į rytus nuo Vilkijos. Ją kryžiuočiai sunaikino 1369 m. (*Makarevičius A.* Vilkijos senovės beieškant, p. 62).

[19] Gaižuva (in terram Geswensem) — minima nuo 1292 m. Dusburgiečio kronikoje. Buvo į rytus nuo Dubysos žiočių, į šiaurės vakarus nuo Vilkijos. Kaip ir Paštuvos valčius, Gaižuva nuo XV a. pabaigos priklausė naujai sukurtam Vilkijos valsčiui (*Łowmiański H.* Studja..., t. 2, p. 85, 94—96, 104—105). Čia išliko Ringovės ir Butvilonių piliakalniai (LAA, t. 2, Nr. 635, 120).

[20] Renze — galbūt tai Ringovės pilis, buvusi deš. Nemuno krante, apie 3 km į vakarus nuo dab. Vilkijos.

57

[1] Hanau grafas — 1346—1370 valdė Ulrichas III, 1370—1380 jo sūnus Ulrichas IV. Jaunesnysis sūnus Gotfrydas buvo Vokiečių ordino riteris, 1350 m. — Mergentheimo komtūras, 1356 m. — Frankonijos komtūras, 1361 m. — Brodfeldeno komtūras (SRP, t. 2, p. 544).

[2] 1363.II.5 d. Anglijos karalius Eduardas III išdavė apsaugos raštą Dovydui iš Berklio su 12 palydovų vykti į Prūsiją. 1363.II.20 d. tokį pat raštą gavo grafas Tomas iš Maro (SRP, t. 2, p. 544). Žinoma, kad 1363.I mėn. prie Herefordo grafo Hemfrio de Boeno prisijungė 4 riterių grupė, tarp kurių buvo Ričardas Valdegrovas (England and the Crusades, p. 269). 1364.III.8 d. Torūnėje skolos raštą su Anglijos karaliaus Eduardo III antspaudu išdavė Režinaldas iš Vivonos, Gvidonas iš Aržantono pilies ir Ugas iš Vivonos (PU, t. 6, Nr. 253).

[3] Kęstučio sūnus Patirkas, valdęs Gardiną.

[4] Lot. VMKr tekste: *gener Kynstud*. Lot. k. žodis „gener" turi dvi reikšmes: „žentas" ir „svainis". Mūsų atveju tai sunkiai nustatomas asmuo.

58

[1] Vyskupas Jonas Štreifrokas — Varmės vyskupas 1355.VIII.2—1376.IX.1 d. (SRP, t. 2, p. 545).

59

[1] Šis skyrius daug kur pakartoja 55 sk. jau pasakotus įvykius.

[2] Trapėnai — Trapėnų sala Nemune netoli Kauno. Tiksliai sunkiai lokalizuojama. Žr. paaiškinimą 20, 8.

[3] Lot. VMKr tekste pasakyta, kad pilis su bokštais buvo nedelsiant sudeginta (*castrum illico cum propugnaculis fuit exustum*). Tai prieštarauja tolimesniam pasakojimui (SRP, t. 2, p. 546).

[4] Papildoma informacija laužtiniuose skliaustuose — iš K. Šiuco (SRP, t. 2, p. 547).

[5] Ragainės komtūras dar ten buvo, kai Kęstutis atvyko į Kauną.

[6] Jis tai sakė magistro vardu, kuris buvo kaip pažado garantas.

[7] Likusi įgula.

[8] Elbingo komtūras ir brolis Ortolfas iš Tryro yra tas pats asmuo (SRP, t. 2, p. 546).

[9] Šitai prieštarauja ankstesniam kronikos pasakojimui, kad Kęstutis iš Ragainės komtūro patyrė apie vyksiantį minėtųjų pilių puolimą ir nuskubėjo prie jų (p. 105).

60

[1] Kituose šaltiniuose apie šiuos įvykius nekalbama, todėl sunku tiksliai datuoti. A. Kučinskas manė, kad lietuvių žygis į Prūsiją vyko 1364 m. rudenį (*Kučinskas A.* Kęstutis, p. 75).

[2] Jurgenburgas — pilis nuo 1351 m. iki 1525 m. priklausė Sembos vyskupui (*Toeppen M.* Historisch..., p. 219). Dabar miestelis Majovka — 2 km į šiaurę nuo Černiachovskio (Įsruties). Iki kryžiuočių žygių čia stovėjo nadruvių pilis Spargė. 1264 m. kryžiuočiai pasistatė savo ir pavadino Georgenburgu (*Šilas V., Sambora H.* Mažosios Lietuvos..., p. 187). A. Kučinskas pastebėjo įdomią Marburgiečio kronikos transkripciją — *Jurgenburg*, ne *Georgenburg* (*Kučinskas A.* Kęstutis, p.75).

[3] Probstvaldė — į pietus nuo Vėluvos (dab. Znamensko) Patersvaldės pilis (dab. Bolšaja Poliana). Yra išlikęs piliakalnis.

[4] Skalvos kaimas — 1365 m. Kęstutis žygio metu iš Skalvos išsivedė 800 jam pasidavusių skalvių. Iš kelių aprašymo (Kraštas ir žmonės, p. 35) žinome, kad jie buvo apgyvendinti Pelesos ir Ditvos upių srityje. Čia, maždaug pusiaukelėje tarp Užubalio ir Rodūnios, minima ir Skalewo vietovė, kurios vardą 1387 m. rusiškas šaltinis rašo tiksliau — Skolva. Pavadinimas buvo išlikęs iki pat XVII a. Kronikininko minimas skaičius nėra perdėtas, nes vienas karys viduti-

niškai penkių narių šeimai (800 : 150) yra normalus santykis (*Salys A.* Baltų kalbos, p. 98—99; *Būga K.* t. 3, p. 116).

61

[1] Angerburgas — prie Angerapės (Ungurupės) upės, 2 km nuo Marės ežero, Priegliaus deš. intako. Dab. Vengoževas (Węgorzewo) Olštino vaiv. Lenkijoje. Pilis pastatyta 1335 m., 1365 m. sugriauta, mūrinė — 1398 m. 1341 m. gavo turgaus teisę (*Toeppen M.* Historisch..., p.217).

[2] Bornbachas paminėjo lietuvių išsivestus 800 vyrų. Tačiau Šiucas rašė apie nedidelius nuostolius. Paskui lietuvių kariuomenę sekė Sembos teisėjas, bet jų nepavijo (SRP, t. 2, p. 549—550).

[3] Ragainės komtūras — nuo 1365.IV.13 d. buvo Burkhardas iš Mansfeldo (SRP, t. 2, p. 549).

[4] Riudigeris Elneris.

[5] Varviko grafas — Tomas Bošanas ([de] Beauchamp), kuris dalyvavo ir vasaros žygyje į Vilnių, 1365 VII mėn. turbūt vienas iš Butauto krikštytojų, todėl paplito legenda, kad jis paėmė į nelaisvę Lietuvos karalių ir jį apkrikštijo. 1367—1368 m. žygyje į Lietuvą dalyvavo ir jo sūnus Tomas Bošanas, vėliau ir anūkas Ričardas, †1439 m., kariavo Lietuvoje, Rusioje ir Lenkijoje. 1365.XI.17 d. popiežius Urbonas V, gavęs iš Varviko laiškus, gyrė jo atsidavimą Bažnyčiai, dalyvaujant žygiuose į Šv. Žemę ir į Prūsiją kovoti su pagonimis (Chronica Johannis de Reading..., p. 339;*Keen M.* Chauser's Knight..., p. 54; *Paravicini W.* Die Preussenreisen..., t. 1, p. 169—171 ir kt.).

[6] Trumpi pasakojimai apie šiuos įvykius Torūnės analuose ir Jono iš Posilgės kronikoje atsirado iš Marburgiečio nenaudoto šaltinio. „Exurge" sekmadienis — 8-asis sekmadienis prieš Velykas (žr. paaišk. 15, 1), 1365.II.14 d. Torūnės analai ir Jonas iš Posilgės mini „ante carnisprivium", „vor vastnacht" — prieš Užgavėnes [1365.II.24] (SRP, t. 2, p. 549, t. 3, p. 83; *Voigt J.* Geschichte..., t. 5, p. 175). Vartbergiškio kronika mini Šv. Valentino dieną (II.14) (Livonijos kronikos, p. 188).

[7] Aleksandras — Gedimino sūnaus Karijoto Mykolo vienas iš sūnų, miręs apie 1380 m. 1375 m. paveldėjo iš mirusio brolio Jurgio Podolę. 1366 m. dalyvavo LDK kare su Lenkija dėl Galičo ir Voluinės, rėmė karalių Kazimierą (buvo jo lenininku), su broliu Jurgiu dalyvavo sudarant sutartį dėl Voluinės.

[8] Skalvos žemė (terram Schalweram) — šaltiniuose Skalva pirmą kartą paminėta prieš 1240 m. sudarytoje „Liber Census Daniae" kaip *terra Scalewo*. Apėmė teritoriją abipus Nemuno žemupio, rytuose siekė maždaug iki Viešvilės, vakaruose — iki Atmatos, šiaurėje — iki Jūros intakų Šešuvies ir Ežeruonos, o pietuose — iki Nemuno—Priegliaus takoskyros. Skalvos centras nuo XIII a. buvo Ragainė. Kraštovardis Skalva (Skalava, Skaluva) kilęs iš upėvardžio Skalva (Nemuno intakas) (*Būga K.*, t. 3, p. 116; *Salys A.* Baltų kalbos..., p. 91—104).

[9] Kaustryčių pilis (Caustriten) — taip rašo ir Vartbergiškis, *Constritten* — Šiucas. Netoli Tilžės (*Kučinskas A.* Kęstutis, p. 76). Notangoje yra Kaustros upė, tačiau su šia pilimi nesietina (Kaustere — Dusburgietis).

[10] Šiucas pasako, kad antroji pilis buvo Spitrė (Splyten). 1278 m. kryžiuočiai sugriovė skalvių pilį Spitrę, o jos vietoje 1288 m. pasistatė savo. Galutinai pilis buvo sugriauta 1365 m. lietuvių. Spitrė tapo Tilžės priemiesčiu (*vok.* Splitter). Čia XV a. pr. tebegyveno skalviai. 1412 m. Ordinas skundėsi vokiečių kunigaikščiams, kad žemaičiai nužudę daug jo žmonių: 62 skalvių šeimas prie Tilžės. 1540 m. mokesčių sąrašuose Tilžėje ir Spitrėje suminėta 71 skalvių šeima. Spitrės skalviai paskutinį kartą paminėti 1563 m. (*Salys A.* Baltų kalbos..., p. 100—101; *Šilas V., Sambora H.* Mažosios Lietuvos..., p. 282).

[11] Algirdas arba Kęstutis, veikiausiai pastarasis (žr. paaišk. 60, 4), nes Patirkas ir Aleksandras nebuvo broliai (SRP, t. 2, p. 83—84).

62

[1] Paparčiai (terra Poppartes) — sena Lietuvos žemė (valsčius), dab. Kaišiadorių r. Ji minima ir 1387 m. Jogailos donaciniame rašte tarp kitų 9 valsčių. Valsčiaus statusą turėjo XVI a. pr. (1507 m. mini-

mas valsčius ir miestelis) (*Łowmiański H.* Studja..., p. 119—121). Miestelio pakraštyje, abipus Žiežmaros upelio, yra du piliakalniai: Žydkapis ir Pilies (TLE, t. 3, p. 300; *Zabiela G.* Lietuvos..., p. 199).

[2] Slawegen (Salwisowe, Sloassen) — Vartbergiškis rašo *Salwissawe, Slawislow.* Marburgietis ir Vartbergiškis ją vadina žeme (terra). Kryžiuočių kelio aprašyme (apie 1384 m.) minimas Vaišvydų kiemas Slowisso „žemėje". Tai paakino H. Lovmianskį pastarąjį vietovardį tapatinti su Šlienava kairiajame dab. Kauno marių krante. Tačiau lot. VMKr vertime Sloasser „žemė" minima tarp Eigulių pilies ir Rumšiškių žemės, be to, 1387.IV.28 Jogailos privilegijoje Skirgailai tarp Rumšiškių kaimo ir Kauno minima Šlavaišuvos vietovė, todėl minėtas tapatinimas yra rizikingas.

63a

[1] Abu šie įvykiai paminėti Hermano Vartbergiškio kronikoje (Livonijos kronikos, p. 188).

[2] Survila (Surwillo) — iš tikrųjų buvo bajoras, T. Hiršo manymu, Tomas (krikšto metu gautas vardas) Survila. Matyt, drauge su juo į Prūsiją pabėgo ir kitas Survila, iš šaltinių žinomas Hanso (Jono) vardu. Jonas iš Posilgės juos vadina broliais. Labiau pasižymėjo Tomas. Jau 1377—1379 m. jis buvo vertėjas Ordino derybose su lietuvių kunigaikščiais, vėliau — didžiojo magistro patikėtinis, nusiųstas derėtis pas Vytautą, Rastenburgo viršininkas; žuvo 1399.VIII.12 Vorsklos kautynėse. Hansas taip pat minimas kaip pasiuntinys derybose su Vytautu (1399), galbūt buvo susijęs su kelių į Lietuvą žvalgymu. Nors ir dalyvavo Vorsklos mūšyje, tačiau jame (priešingai Jono iš Posilgės tvirtinimui) nežuvo, nes yra minimas vėliau — paskutinį kartą 1411 m., beje, gana įdomiomis aplinkybėmis — Jogaila su Vytautu turėjo jį užstoti ir teisinti prieš tuometinį didįjį magistrą Henriką iš Plaueno, kuris jį buvo įtaręs neištikimybe (SRP, t. 2, p. 550—551; LE, t. 29, p. 219—220).

[3] Dirsūnas — Vilniaus vietininkas. Jono iš Posilgės kronikoje pasakojama, kad jis, susekęs sąmokslą, Butautą uždarė į kalėjimą. Sąmokslas buvo organizuotas, kai Kęstutis su Algirdu išskubėjo į Voluinę padėti Liubartui. Survilos vadovaujami sąmokslininkai nužudė Dirsūną, o Butautą išlaisvino (SRP, t. 3, p. 84; *Stadnicki K.* Olgierd i Kiejstut, p. 79). Turėjo sūnų. Su Dirsūnu arba jo palikuonimis galima sieti Darsūniškį Kaišiadorių r. prie Nemuno, kuris XIV a. buvo valsčiaus centras. Lot. VMKr vertime šis valsčius vadinamas *terra Dirsunen, Dirsungen* (SRP, t. 2, p. 572, 574; *Łowmiański H.* Studja..., t. 2, p. 40, 41, 118, 120, 121). Buvusi medinė pilis. Piliakalnis jau sunaikintas gamtos, netyrinėtas (*Zabiela G.* Lietuvos..., p. 72).

[4] Butautas — buvo trečiasis Kęstučio sūnus. Butautas valdė Drogičiną (*Paszkiewicz H.* O genezie i wartości Krewa, p. 38). 1365.VII.25 d. Karaliaučiuje priėmė krikštą, gavęs Henriko vardą, 1365.VIII mėn. atvedė vokiečius į Lietuvą, 1369—1380 m. gyveno Vokietijos imperatoriaus Karolio IV dvare, kuris jam suteikė kunigaikščio titulą ir žemių. Mirė 1380.V.7. Turėjo sūnų Vaidutį (*Wollf J.* Ród Gedimina, p. 51, 54; SRP, t. 3, p. 84; LE, t. 3, p. 380; *Rowell S. C.* Unexpected contacts, p. 567—568, 570—571).

[5] Įsrutis (Insterburg) — miestas įsikūręs prie Pisos ir Įsros. Sena nadruvių gyvenvietė. 1336 m. kryžiuočiai čia pasistatė mūrinę pilaitę su keturiais bokštais. Pilis tapo komtūrijos centru. Dab. Černiachovskas.

[6] Hermanas Vartbergiškis savo kronikoje papildo, kad Kęstučio sūnus (Butautas) su 15 raitelių atvyko į Karaliaučių VI.25 d. (SRP, t. 2, p. 85; Livonijos kronikos, p. 188).

[7] Žr. paaiškinimą 61, 5.

[8] Tomas iš Ufordo — Safolko grafo Roberto sūnus Tomas iš Ufordo padėjo Vokiečių ordinui kare su Lietuva 1362, 1365 ir galbūt 1348 bei 1352 m. (England and the Crusades, p. 268; *Paravicini W.* Die Preussenreisen..., t. 1, p. 169—170)

[1] Ivano dvaras — 1385 m. kelių aprašymuose minimi bajoro Ivano kiemas ir Ivano, Patirko sūnaus, kiemas. Pastarasis buvo už Šalčininkų, 1 mylia iki Ašmenos. Bajoro Ivano kiemas buvo tarp Versekos upės (Varėnos r.) ir Šalčininkų (SRP, t. 2, p. 690—700; Kraštas ir žmonės, p. 34—35). Taigi Vygando minimas bajoro Ivano dvaras (kiemas) prie Nevėžio nesutampa su kelių aprašymuose nurodytais. Po 1365 m. kryžiuočių antpuolio, kai buvo sudegintas jo dvaras, šis bajoras galėjo išsikelti į Rytų Lietuvą, kaip tai padarė Goštautai.

[2] Šventupėnai (Swintoppenses) — Šventupe buvo vadinama Šventosios upė. Šventupėnai yra sietini su Šventupės k. Ukmergės r., 2 km į šiaurės rytus nuo Vidiškių. Čia buvo ir Šventupio laukas (*Lowmianski H.* Studja..., t. 1, p. 116, 177).

[3] Vilkmergiškiai — dab. Ukmergės krašto gyventojai. Iki I pasaulinio karo Ukmergė oficialiai vadinta Vilkmerge. XVI a. buvo to paties vardo žemės centras, susiformavęs buvusios Deltuvos žemės teritorijoje. Vilkmergė minima XIV a. pabaigos „Rusų miestų sąraše". Ukmergės piliakalnis yra Šventosios deš. krante, prie santakos su Ukmergėle. Medinė pilis jau buvo Mindaugo laikais (*Zabiela G.* Lietuvos..., p. 172). Šio žygio metu pilis, matyt, nebuvo visai išgriauta, arba ji buvo atstatyta, nes 1385 m. kelių aprašymuose vėl minima (Kraštas ir žmonės, p. 29).

[4] T. Hiršo manymu, Vilniaus pilis nebuvo apsiausta, čia pasirodė tik vienas kryžiuočių būrys, vėliau pasitraukęs prie pagrindinės kariuomenės (SRP, t. 2, p. 552).

[5] Lot. VMKr tekste: *Sambienses* (ten pat).

[6] Maišiagalos pilis — medinė pilis buvo miestelio pietvak. pakraštyje, Dūkštos upės deš. krante. Aplink piliakalnį 3—5 m. gylio griovys ir 270 m ilgio pylimas. Apie 1365 m. gaisrą liudija rastas net 2 m storio gryno plūkto molio sluoksnis, kuriuo buvo išplūkta gaisravietė. Čia rastos didelės paliktos pasitraukusių gyventojų grūdų atsargos, sudegę gyvulių kaulai (*Kulikauskienė R.* Maišiagalos pi-

liakalnio tyrinėjimai..., p. 23—29; *Volkaitė-Kulikauskienė R.* Nauji duomenys..., p. 55—58).

[7] K. Šiucas, remdamasis Marburgiečio kronikos originalu, mini Maišiagalos ir Kernavės (Kunow) pilis (SRP, t. 2, p. 554).

[8] K. Šiucas mini 400. Pagal Šiucą, atvirkščiai, kryžiuočiams siūlė pasiduoti lietuvių vadas Buska (SRP, t. 2, p. 553; žr. *Priedų* 11 sk.).

[9] Sloassem — žr. paaaiškinimą`62, 2.

64

[1] Nordenburgas — dab. Krylovas, miestelis prie Ašvenos (*vok.* Swine, Aschweine, *lenk.* Świna, *rus.* Putilovka) upės Pravdinsko r., kur ėjo pietinė Nadruvos žemės riba (toliau palei Angerburgą, Geldapę (*lenk.* Gołdap) Dubeninkų link (*lenk.* Dubeninki dab. Suvalkų vaiv-je) (*Toeppen M.* Historisch..., p. 21—23, 34). Dokumentuose pirmą kartą paminėtas 1370—1374 m. (*Toeppen M.* Historisch..., p. 217). 1 km nuo miestelio yra Raganų kalnas, ant jo stovėjo nadruvių pilis, kurią kryžiuočiai sunaikino. 1305 m. arčiau būsimo miestelio pasistatydino savo pilį (*Šilas V., Sambora H.* Mažosios Lietuvos..., p. 171).

[2] Hatenšteinas — čia ne Brandenburgo komtūras Kunonas iš Hatentšteino, žuvęs Rūdavos mūšyje 1370 m., bet jo bendravardis 1371 m. žinomas kaip Girdavos viršininkas, gyvenimą baigęs kaip Ordino maršalas (plg. SRP, t. 2, p. 554).

[3] Kirsnos giria (per silvam Kyrnen) — ji buvo į pietus nuo Nordenburgo. Bartos žemės pietiniame pakraštyje, Sensburgo apylinkėse, yra Kirsnos ežeras, ties dab. Kerstinowen (*Salys A.* Baltų kalbos..., p. 191). Sūduvoje buvo Kirsnos sritis palei Kirsnos upę, Šešupės deš. intaką, kirsnan — 'juodas' (*Būga K.*, t. 3, p. 144—145).

[4] Liocenas — žr. paaiškinimą 52, 5.

[5] Johanisburgas — žr. paaiškinimą 35, 2 ir 53, 1.

[6] Girdavos kraštas (terram Girdawen) — apie Bartos žemės valsčius žinių neišliko visai, išskyrus gana vėlyvas apie Girdavos valsčių (*Łowmiański H.* Studja..., t. 2, p. 30). Žr. paaiškinimą 36, 4.

[7] Angerburgas — žr. paaiškinimą 61, 1.

[8] Ulrichas Meinegeris — gali būti užrašyta neteisinga pavardė, Girdavos viršininku 1370.VII.29 d. buvo Ulrichas iš Vertheimo (SRP, t. 2, p. 555).

65

[1] Ši kronikos dalis išimtinai remiasi Hermano Vartbergiškio kronika (Livonijos kronikos, p. 188—189).

[2] 1366.V mėn.

[3] Fromholdas (Frivoldus) — Fromholdas iš Fifhuzeno (SRP, t. 2, p. 555).

[4] Livonijos magistras — Vilhelmas iš Frimersheimo (Ritterbrüder..., p. 669).

[5] Urbonas — popiežius Urbonas V (1362.IX.27—1370.XII.19).

[6] Liubeko vyskupas — Bertramas Kremonas, 1350—1377.

[7] Hermano Vartbergiškio kronika išvardija Pamedės, Kulmo, Varmės ir Sembos sufraganus (vyskupus padėjėjus).

66

[1] Bergo kunigaikštis — nuo 1360 m. juo buvo Vilhelmas VII (†1408), Gerhardo iš Ravensbergo ir Bergo paveldėtojos Margaretos sūnus (SRP, t. 2, p. 556; *Paravicini W.* Die Preussenreisen..., t. 1, p.54, 148).

[2] Kulautuva (in Gollandiam) — šaltiniuose minima nuo 1364 m. Gyvenvietė Kauno r., deš. Nemuno krante.

[3] Nosutės — jas, atrodo, kaip vietinius prūsiškus laivus, mini Petro Dusburgiečio kronikos vertėjas Mikalojus Jerošinietis (SRP, t. 1, p. 492; t. 2, p. 556); manoma, kad tai buvo didelės, 16—18 vyrų irkluojamos valtys (*Paravicini W.* Min. veik., t. 2, p. 82).

67

[1] Torūnės analai šiuos įvykius datuoja 1366 m. rudeniu (SRP, t. 3, p. 85). 1366 m. rudenį Lenkijos karalius Kazimieras Didysis sudarė neparankią Lietuvai sutartį su Algirdu, Kęstučiu, Jaunučiu ir Liubartu dėl Voluinės (*Kučinskas A.* Kęstutis, p. 111—112).

68

[1] Julicho kunigaikštis — Vilhelmas VI, valdęs 1361—1393 m. anksčiau minėto (žr. paaišk. 66, 1) Bergo kunigaikščio Vilhelmo VII dėdė. T. Hiršo manymu, šis galėjo atvykti kartu su dėde (SRP, t. 2, p. 557; taip pat žr. *Paravicini W.* Min. veik., t. 1, p. 52, 53, 148). Apie jo sūnų Gelderno kunigaikštį, taip pat Vilhelmą, žr. paaiškinimą 143, 3.

69

[1] Šis pranešimas yra tik Marburgiečio kronikoje.

[2] Įsruties viršininkas — Henrikas iš Šioningeno juo buvo nuo 1365.IV.13 iki 1368 m. Velykų (SRP, t. 2, p. 557).

[3] Lot. VMKr tekste: *grandem thaurum silvestrem* — „didelį miško jautį". Galėjo būti ir stumbras.

[4] Tamaviškiai — į rytus nuo Įsruties, prie Angerapės vingio, dab. Timofejevka. 1371 m. minima pilis, turėjo savo viršininką (Pfleger). 1409 m. lietuviai ją sugriovė. Yra išlikęs piliakalnis (SRP, t. 2, p. 557; *Šilas V., Sambora H.* Mažosios Lietuvos..., p. 421).

[5] Žr. paaiškinimą 63a, 3.

[1] Hermanas Vartbergiškis šią statybą datuoja 1368 m., apie Šv. Petrą ir Paulių [VI. 29] (SRP, t. 2, p. 92; Livonijos kronikos, p. 191).

[2] Marienburgas (Mergenborg) — Marijos pilis. Pirmą kartą pilis buvo pastatyta 1336—1337 m. Romainių saloje, tarp Veliuonos ir Pieštvės (žr. 21 sk.), į vakarus nuo Dubysos žiočių. 1368 m. kryžiuočiai talkinami užsienio svečių pastatė naują Marienburgo pilį. Marburgietis tiksliai nemini, kur buvo statoma nauja pilis, tik pabrėžia, kad prie Nemuno sausumoje (in terram). Vartbergiškis pasako, kad *didysis magistras Vinrichas statė* Marienburgo pilį priešais Veliuonos kalną (*contra montem in Velun*) (Livonijos kronikos, p. 191; SRP, t. 2, p. 92), Jonas iš Posilgės gana neapibrėžtai pamini „uf der Mymmel" (SRP, t. 3, p. 87). Atrodo, padėtį nuskaidrina vėlesnė Kelių aprašymų informacija (žr. SRP, t. 2, p. 680), ypač XV a. pr. kryžiuočių parengtas dešiniųjų Nemuno intakų tarp Kauno ir Ragainės sąrašas. Pastarajame pro Marienburgą į Nemuną įtekantis Kuvalkės (Qwalke) upeliukas lokalizuojamas tarp Veliuonos ir Armenos upių (SRP, t. 2, p. 709), o tai yra apie 7 km ilgio ruožas į rytus nuo dab. Veliuonos miestelio Jurbarko r. (plg. LE, t. 17, p. 319).

[3] Ponas Bomonas ir Norcas Fevateris — 1367.XI.12 d. Anglijos karalius išdavė apsaugos raštus vykti į Prūsiją Tomui de Bošanui, jo bendravardžiui sūnui, jo broliui Viljamui bei anūkui Rodžeriui (žr. paaišk. 61, 5). XI.20 d. tokį raštą gavo Ivas Ficvorinas (Fitz Warin). Leidimus gavo dar 8 kilmingi riteriai, dok. kalba jų vardai skamba šitaip: William Dalleson, John de Multon, Richard de Welby, Hugh le Despenser, Richard Mauleverer, Thomas de Boynton, Thomas de Sotkeworth, William de Fournyvale (Calendar of the Patent Rolls..., 1367—1370, p. 24, 56—58, 64—65, 72). Sąraše nefigūruoja Marburgiečio minimi kryžininkai. Tik Ivą Ficvoriną galima tapatinti su Norcu Fevateriu. Volsingemo kronikos pasakojime apie Eduardo III 1370 m. karo žygį kaip patyręs kariautojas yra minimas ponas iš Ficvoterio (dominus de Fitzwater). Jis taip pat gali būti siejamas su

Norcu Fevateriu (plg. SRP, t. 2, p. 558). Su ponu Bomonu galima tapatinti 1362—1363 m. Prūsijoje su daugiau negu 17 riterių palyda buvusį vikontą Liudviką de Bomoną (*Paravicini W.* Die Preussenreisen..., p. 178).

71

[1] „Esto mihi" sekmadienis — VII prieš Velykas, žr. paaiškinimą 15, 1. Vartbergiškis užrašė, kad šį sekmadienį maršalas siaubė apylinkes aukštesnėse Lietuvos vietose (SRP, t. 2, p. 88; Livonijos kronikos, p. 189—190; pastarajame leidinyje klaidingai nurodomas kovo mėnuo).

[2] Aukštesniąsias vietas — gal tai Aukštaitija prie Nevėžio, o gal tiesiog vietovės apie Neries ir Nemuno santaką.

[3] Šatijai — lot. VMKr tekste parašyta *Slawosen*, kuri identifikuojama kaip Šlavaišuva (žr. paaišk. 62, 2). Tačiau sprendžiant iš puolimo krypties ir, kad netrukus dar kartą buvo paminėta *Salwisowe*, pirmiausiai užpulti būtent Šatijai.

[4] Pavandenė — nuo Šatijų į rytus, dab. Lapėse, teka upelis Vandelė, kurio vardas kildinamas iš žodžio „vanduo" (*Vanagas A.* Lietuvių hidronimų..., p. 361). Tai galėjo būti ir Pavandenė ar Pavandelė. Marburgietis vadina žeme (terra), tačiau greičiausiai tai buvo sutvirtinimas ar gyvenvietė, H. Lovmianskio vadinama *castellatura*. 1578 m. jau minimas Lapių dvaras, kuris galėjo pakeisti Pavandelę.

[5] Kalnėnai (Calyenauder), Caleinen (Šiucas) — gali būti Kalnėnai prie Šešuvos, Neries deš. intako, arba Kalniečiai prie Kauno (*Łowmiański H.* Studja..., t. 2, p. 127).

[6] Salwisowe — žr. paaiškinimą 62, 2.

[7] Kalevystenas (Calewysten) — gali būti Kalviai prie Kalvių ež. Sena gyvenvietė, IX—XII a. pilkapynai, buvusi pilis XIII a., nors piliakalnis neišlikęs (*Zabiela G.* Lietuvos..., p. 10, 93).

[8] Lentrakiai (Lerdentrag) minimi Kelių aprašymuose. — *Lyentracken* (SRP, t. 2, p. 700; Kraštas ir žmonės, p. 34).

[9] Veršvų apylinkė (in terra Wirswen) — Kauno vak. pakraštyje, Nemuno deš. kranto kyšulyje, prie kelio į Raudondvarį yra piliakalnis. Pilis po XIV a. kryžiuočių antpuolio ir sudeginimo (tikriausiai 1367 m.) nebebuvo atstatyta (*Daugudis V.* Veršvų piliakalnio ir gyvenvietės tyrinėjimai, p. 28—31).

72

[1] Žr. paaiškinimą 55, 1, 3.

[2] Hermanas Vartbergiškis nurodo Pernaravą, Galną, Subną, Trakinius (*paminėti pirmą kartą tais metais* Vartbergiškio kronikoje, dab. Raseinių r.), Gaižuvą, Paštuvą (Bastowe) (Livonijos kronikos, p. 190).

[3] 1368.IX mėn. (šį žygį Vartbergiškis datuoja IX.8 — ten pat, p. 192)

[4] Žemės palei Nemuną ir Nevėžį buvo niokojamos norint sutrukdyti lietuviams tvirtinti Naująjį Kauną. Vartbergiškis, Torūnės analai nurodo, kad po sugriovimo Kęstutis vėl atstatė N. Kauną (SRP, t. 3, p. 88).

[5] Vartbergiškis rašo, kad maršalas nuniokojo Nevėžio apylinkes: Paštuvą ir Romainius (Livonijos kronikos, p. 192).

[6] Strėvos pilis (castrum Streben) — K. Šiucas rašo „und folgig in Streben" (SRP, t. 2, p. 560). Strėvos piliakalnio gali būti ieškoma deš. Strėvos krante, netoli santakos su Nemunu, Lašinių kaime, kur stūkso stambus piliakalnis, žr. paaiškinimą 38, 5.

[7] Seldwischen žemė — gal tai VMkr minima *Salwisowe, Sloassen* žemė, t. y. Šlavaišuva? Žr. paaiškinimą 62, 2.

[8] Ragainės komtūras Burkhardas iš Mansfeldo.

[9] Romainių kraštas (in Romeyne terra) — Romainiai jau buvo tik gyvenvietė, neturėjusi valsčiaus statuso.

73

[1] Apie Gotesverderio pilies statybą 1369 m. praneša ir Vartbergiškis (Livonijos kronikos, p. 193). J. Dlugošas, Torūnės analai, K.

Šiucas taip pat rašo apie šios pilies statybą, tik kitaip interpretuodami įvykius (*Długosz J.*, t. IX, p. 1158; SRP, t. 3, p. 88; SRP, t. 2, p. 562; žr. *Priedų* 12 sk.).

[2] Vinrichas iš Kniprodės.

[3] 1368 m. Kęstutis pradėjo statyti pilį, bet ji buvo sugriauta.

[4] Pagal Vartbergiškio pasakojimą, pilis buvo statoma toje vietoje, kur buvo Naujasis Kaunas.

[5] Pilies statyba vyko, pagal Vartbergiškio pranešimą, 1369.IV.15 — 1369.V.20 d. K. Šiucas kalba apie 5 mėnesius („funf monaten gar fertig"), matyt, jis rėmėsi J. Dlugošo informacija (SRP, t. 2, p. 563).

[6] Kunonas iš Hatenšteino — tai ne Brandenburgo komtūras, žuvęs Rūdavos mūšyje, bet kitas asmuo, kurį mini Ordino pareigūnų sąrašai. Marburgietis jį paminėjo kaip Girdavos viršininką (žr. paaiškinimą 64, 2), 1374—1379. V mėn. jis buvo Ragainės komtūras, 1379—1382.IX.28 d. — Ordino maršalas (SRP, t. 2, p. 561).

[7] Hermanas Vartbergiškis kalba apie Lietuvos karalius, K. Šiucas mini Algirdą ir Kęstutį, kurie puola Gotesverderio pilį (SRP, t. 2, p. 94. 563; Livonijos kronikos, p. 193).

[8] Tiek Marburgietis, tiek Vartbergiškis kalba apie 5 savaites apsiausties, kuri baigėsi IX.12 d.

[9] Derybos, kaip informuoja Vartbergiškis, vyko lapkričio 1 d.

[10] Po derybų maršalas grįžo Ragainės pilies link, pakeliui sutiko didžiojo magistro siųstą pastiprinimą, todėl pasuko atgal į Lietuvą (Livonijos kronikos, p. 194).

[11] Bavarijos pilis — nauja to paties vardo pilis (žr. paaišk. 23, 1), stovėjusi prie Nemuno žemiau nei pirmoji. Tiksliai nelokalizuota (TLE, t. 1, p. 165).

[12] Tai — vienas Vygandui būdingų pasikartojimų.

[13] Tiek pat mini J. Dlugošas, K. Šiucas - 900, o Vartbergiškis — 54 užmuštus, 309 paimtus į nelaisvę, kiti su pilies seniūnu žuvę liepsnose (SRP, t. 2, p. 562, 563, 95; Livonijos kronikos, p. 194).

[14] Pagal Joną iš Posilgės, belaisviais buvo apsikeista 1371 m. (SRP, t. 3, p. 91).

74

[1] Tai buvo žvalgybinis žygis (Livonijos kronikos, p. 195).

[2] Galbūt 1369 m. vasarą. Nuo čia pasakojimas darosi neaiškus ir su spragomis.

[3] Paštuvos pilis, manoma, buvusi ten, kur dabar yra Jaučakių piliakalnis (žr. paaišk.56, 18), apsuptas gilių bevardžių upelių slėnių.

[4] Atrodo, čia turimi galvoje ir komtūrai. Žodis „visi" reikštų: „visi dalyvavę žygyje" (SRP, t. 2, p. 564).

[5] Turbūt Burkhardas iš Mansfeldo, 1370 m. buvęs Ragainės komtūru.

[6] Jonas iš Šionfeldo — 1371 m. minimas kaip Tamaviškių viršininkas, 1375—1379 m. jaunesnysis, 1379—1381 m. — vyresnysis didžiojo magistro padėjėjas, 1379—1383.X mėn. — Graudenco komtūras, 1383—1392.V.10 d. — Šlochau komtūras, 1392—1393.VI.5 d. — Brandenburgo komtūras, 1393—1396 m. Diršau teisėjas, 1396—1397.IV.19 d. — Reino komtūras, 1397.VI.6—1407.XI.11 d. — Osterodės komtūras ir 1407—1410 m. Gdansko komtūras (SRP, t. 2, p. 564—565).

[7] Promen — pramas (vok. *Prahm*) — iki XIX a. imtinai Rytų Prūsijoje taip vadintas plokščiadugnis krovininis laivas (SRP, t. 2, p. 565; plg. *Paravicini W.* Die Preussenreisen..., t. 2, p. 82).

75

[1] „Exurge" sekmadienis — VIII prieš Velykas, žr. paaiškinimą 15, 1.

[2] Apie Algirdo ir Kęstučio dalyvavimą Rūdavos mūšyje mini Marburgiečio ir Jono iš Posilgės kronikos (SRP, t. 2, p. 566, t. 3, p. 90), Vartbergiškio kronika jų nemini, Torūnės analai kalba apie karalius (reges) (*ten pat*, t. 3, p. 89).

[3] Apie Kęstučio žygį į Ortelsburgą ir būrių pasiskirstymą žr.: *Kučinskas A.* Kęstutis, p. 79.

[4] Rūdavos kaimas (villa Rudow) — dab. Melnikovas, apie 19 km į šiaurę nuo Karaliaučiaus, 9 km į pietus nuo Kranto (dab. Zelenogradskas), 3 km į pietvakarius nuo Labutės (dab. Muromskojė), Kitavos upelio pakrantėje. Pirmą kartą vietovė minima nuo 1255 m. pr. (*ad territorium Rudowie* — rašo P. Dusburgietis). Valsčiaus centras buvo Rūdavos pilis, į vakarus nuo dab. Kaliningrado-Zelenogradsko kelio, kalvoje, greta kurios buvo pastatyta Ordino pilis (*Boetticher A.* Die Bau- und Kunstdenkmaler der Provinz Ostpreussen, p. 118; *Łowmiański H.* Studja..., t. 2, p. 31—33).

[5] K. Šiucas, rašęs XVI a. pab., nurodė, kad Rūdavos mūšyje dalyvavo 70 000 lietuvių ir 40 000 kryžiuočių, bet jau T. Hiršas pastebėjo šiuos skaičius esant nerealius (SRP, t. 2, p. 566).

[6] Didysis komtūras Volframas iš Baldersheimo.

[7] Mūšis įvyko 3 km į šiaurę nuo Rūdavos II.18 d. po pietų (*Hecht K.* Die Schlacht bei Rudau 1370..., p. 9—13). Žuvusio Ordino maršalo Šindekopfo atminimui kautynių vietoje, 1,5 km į pietvakarius nuo Labutės (Muromskojė), ant įkalnės keteros, buvo pastatytas kryžius, o 1825 m. jo vietoje — akmeninis. 1870 m. mūšio 500-osioms metinėms vietoje kryžiaus buvo pastatytas akmeninis paminklas su iškaltu maršalo vardu ir mūšio data (*Šilas V., Sambora H.* Mažosios Lietuvos..., p. 197).

[8] T. Hiršo spėjimu, vok. VMKr originale turėjo būti minima 150 kritusių Ordino karių. Remiamasi VMKr kompiliuotojo Bornbacho informacija (šis nurodo skaičių 180 [180 = 150+26+4]) bei Senesniosios didžiųjų magistrų ir Vartbergiškio kronikų tekstų sutapimais; pastarieji leidžia manyti, kad ne tik magistrų kronikoje, bet ir dalyje neišlikusių Vartbergiškio kronikos nuorašų buvo skaičius 150, o kaip žinia, Vartbergiškio veikalas — vienas svarbesnių VMKr šaltinių (SRP. t, 2, p. 566). Išlikusiame jo nuoraše nurodomi tokie „krikščionių" nuostoliai: iki 300 kritusių, tarp jų vyriausiasis maršalas, Brandenburgo komtūras, du vicekomtūrai, Redeno komtūras, 20 Ordino brolių ir kitų „gerų vyrų" iš Prūsijos, 3 „svečiai" (SRP, t. 2, p. 96; Livonijos kronikos, p. 195).

[9] Henrikas iš Štokheimo — pagal Joną iš Posilgės, buvo Brandenburgo vicekomtūras (SRP, t. 3, p. 91).

[10] Nurodomi LDK kariuomenės nuostoliai. Sprendžiant iš K. Šiuco pastabos, vok. VMKr originale turėjo būti minimi 5000 žuvusių „pagonių" *(Von den heiden seint in dieser schlacht geblieben, wie als Wigandus schreibet funftausent man.)* Pasak Vartbergiškio, mūšyje „krito 5500 narsių vyrų, daugiausia rusų, neskaitant tų, kurie išsiblaškę po dykrą, žuvo nuo šalčio" (Livonijos kronikos, p. 195). Be abejonės, tai ne realūs, o išpūsti lietuvių nuostoliai (plg. *Kučinskas A.* Kęstutis, p. 81—83).

[11] Apie mūšio eigą XIV a. šaltiniai kalba tik užuominomis; aišku tik, kad lietuvių kariuomenė buvo išsidėsčiusi dviem sparnais, kuriems vadovavo Kęstutis ir Algirdas. XV a. kronikos (kaip antai, Kulmo miesto kronika) mini, kad mūšyje dalyvavo Vytautas ir Jogaila (SRP, t. 2, p. 567; *Kučinskas A.* Kęstutis, p. 79).

[12] Heningas Šindekopfas.

[13] VMKr: *...telo in faciem percutitur...* — Heningas Šindekopfas veikiausiai žuvo nuo strėlės, nors galėjo tai būti ir svaidoma ietis. Žr. paaiškinimą 17, 21.

76

[1] Ragainės komtūras pamatė gaisrus ir suprato, kad lietuviai yra įsiveržę į Prūsiją.

[2] *Sloge* terminas aptinkamas ir Kelių į Lietuvą aprašymuose, kaip *slegen* (SRP, t. 2, p. 682). T. Hiršo nuomone, tai gali būti ir nevokiškos kilmės žodis (*ten pat,* p. 567).

[3] Kvedenavos kalnas — žr. paaiškinimą 52, 9.

[4] Apie Kęstučio žygį į Ortelsburgą tiek šaltiniuose, tiek istoriografijoje vyrauja skirtingos nuomonės. J. Dlugošas, naudojęsis Marburgiečio kronikos originalu, manė, kad Kęstutis, pirma užpuolė Ortelsburgą, o po to atžygiavo į Sembą ir dalyvavo Rūdavos mūšyje (*Długosz J.*, t. XII, p. 330—331). Juo remdamiesi, J. Voigtas, K. Stad-

nickis teigė, kad Algirdas į Sembą žygiavo per Žemaitiją, o Kęstutis — nuo Gardino (*Voigt J.* Geschichte..., t. 5, p. 214; *Stadnicki K.* Olgierd i Kiejstut, p. 72). T. Hiršas manė, kad Vartbergiškis ir Torūnės analai neatsitiktinai nepaminėjo Kęstutį dalyvavus Rūdavos mūšyje, nes jis tuo metu galėjo pulti Ortelsburgą (SRP, t. 2, p. 568). Tuo tarpu A. Kučinsko nuomone, Kęstutis jau po Rūdavos mūšio surengė plėšiamuosius žygius į Ortelsburgą ir Lenkiją bei talkino XI mėn. Algirdo žygiui į Maskvą (*Kučinskas A.* Kęstutis, p. 82).

[5] Ortelsburgas — Varmėje, dab. Ščitnas (Szczytno) prie Dlugo ežero Olštino vaivadijoje. 1260—1266 m. kryžiuočiai čia pasistatė pilį, kuri XIV a. 2 pusėje buvo perstatyta. 1410 m. lenkai Ortelsburgą užėmė ir pilį sugriovė.

77

[1] T. Hiršas, pasiremdamas Vartbergiškio informacija, kunigaikščio Leopoldo apsilankymą Prūsijoje datuoja 1371 (ne 1370 m., kaip VMKr!) XI.11 d. — 1372.II. mėn. (SRP, t. 2, p. 568).

[2] Austrijos kunigaikštis Leopoldas — kunigaikščio Alberto II sūnus Leopoldas III (1351—1386.VII.9 Zempacho mūšyje); valdė 1365—1386 m. su broliu Albertu (III). Pasak Vartbergiškio, kartu su savimi atsivedė apie 1500 raitelių (*cum 1500 equis*). Taip pat, šio kronikininko žiniomis, žygyje į Lietuvą dalyvavo Bavarijos kunigaikščiai Steponas (III) ir Frydrichas, du Lenkijos kunigaikščiai, Liutenbergo landgrafas, Halės grafas (SRP, t. 2, p. 99—100, 568; Livonijos kronikos, p. 197).

78

[1] Heiligenbeilis — Šventapilis, Šventapilė (dab. Mamonovo) prie Banavos upės, 3 km nuo Aismarių Varmėje. Sena prūsų gyvenvietė. M. Pretorijaus teigimu, čia augęs šventasis ąžuolas, kuris buvo krikščionių nukirstas. Toje vietoje įkurtą miestą vokiečiai pavadino

Šventojo Kirvio (Heiligen Beil) vardu. 1301 m. Šventapilė gavo miesto teises, buvo komtūrijos centras. Miesto pietvakarinėje dalyje išliko piliakalnio liekanų (*Pėteraitis V.* Mažoji Lietuva ir Tvanksta, p. 73; *Šilas V., Sambora H.* Mažosios Lietuvos..., p. 190).

79

[1] Hermano Vartbergiškio žiniomis, žygis į Žemaitiją prasidėjo 1371.VIII.26 d. (SRP, t. 2, p. 98; Livonijos kronikos, p. 196).

[2] Rūdavos mūšyje žuvus Heningui Šindekopfui, Ordino maršalu tapo Riudigeris Elneris.

[3] Lapgiriai — T. Hiršo nuomone, buvo tarp Nemuno intakų Viešvilės ir Šventosios (SRP, t. 2, p. 569). Lapgirių k. yra Jurbarko r., Vadžgirio apyl., 9 km nuo Eržvilko, prie Bebirvos ir Šaltuonos santakos.

[4] Pramedžiavos kraštas (in terram Promedien) — dab. kaimas Raseinių r. pietuose, Girkalnio apyl., prie Bebirvos upės. Ji pirmą kartą minima tik 1370 m. Marburgiečio kronikoje. 1409.V.31 d. žemaičių seniūno pranešime didžiajam magistrui minimi Pramedžiavos žmonės (*di von Promedien*). H. Lovmianskis abejoja, ar ji buvo valsčius, ar gyvenvietė — *castellatura* (CEV, nr. 400; *Łowmiański H.* Studja..., t. 2, p. 103, 105). Pramedžiavos žemė, kurią riboja Ariogala, Raseiniai ir Mituva (?), minima 1395 m. kelių aprašymuose (SRP, t. 2, p. 676).

[5] Kaltinėnų žemė (terra Kalctene) — Kaltinėnai minimi jau nuo XIII a. H. Lovmianskio manymu, jie nepriklausė Karšuvos žemei. Pastaroji XIII a. buvo svarbus politinis vienetas, pietuose apėmė Nemuno-Mituvos santaką, pietvakariuose ribojosi su Skalva, vakaruose siekė Minijos žemupį, šiaurėje apėmė Jūros ir Akmenos vidurupius, rytuose siekė Šaltuonos aukštupį. Matyt, karšuviečių dalis apsigyveno Kaltinėnų teritorijoje. Jau XIV a. Karšuvą keičia Kaltinėnų valsčius. *Kolonizavusi aplinkines teritorijas Karšuva netapo XV a.* valsčiumi, perėmė Kaltinėnų pavadinimą, kuris XVI a. priklausė Karšu-

vos valsčiui (*Salys A.* Die žemaitischen..., p. 199—202; *Łowmiański H.* Studja..., t. 2, p. 80, 94).

[6] Rastenburgo viršininkas, kunigaikštis — 1371.VIII.9—1376 m. juo buvo Saksonijos kunigaikštis Albertas (SRP, t. 2, p. 569).

[7] Žr. paaiškinimą 46, 3.

[8] Kulautuva (Galanten) — dab. gyvenvietė Kauno r., 19 km į vakarus nuo Kauno, Nemuno deš. krante (TLE, t. 2, p. 423). VMKr dar vadinama *Golanten, Gallanten* (SRP, t. 2, p. 571, 595).

[9] Šoniai — T. Hiršas identifikuoja su Šaniais tarp Nevėžio ir Neries (SRP, t. 2, p. 569).

80a

[1] Gunlaukis (Gogelanken) — Galindoje Gunlaukio valsčius (dab. Olštino vaivadija). H. Lovmianskis abejojo, kur galėjo būti šis valsčius: Pagudėje ar Galindoje, nes ribojosi su šiomis žemėmis. Čia (*terra Gunelauken*) 1325 m. buvo atstatyta vokiečių pilis Vartenburgas (*Wartenburg*), kuri 1364 m. buvo pastatyta naujoje vietoje, 7 km į rytus, dab. Barčevkas (*Łowmiański H.* Studja..., t. 2, p. 12; *Czubiel L., Domagała T.* Zabytkowe ośrodki miejskie Warmii i Mazur, p. 78).

80b

[1] Vygandas iš Baldersheimo — 1370—1379.IV.23 d. buvo Įsruties viršininkas ir nuo 1379 m. iki savo mirties 1384.V. mėn. Ragainės komtūras (SRP, t. 2, p. 570).

81

[1] Vilniaus vietininko Dirsūno sūnus, žr. paaiškinimą 63a, 3.

[2] Žr. paaiškinimą 69, 4.

[3] Zėhestenas (Systen) — dab. Ščestno (Szczestno), Ordino pilis tarp Bišofsburgo ir Reino pilių.

82a

[1] Hermano Vartbergiškio kronika mini didžiojo magistro žygį į Medininkų žemę, įvykusį po 1372.VIII.15 d. T. Hiršo nuomone, tai ganėtinai skirtingas to paties žygio aprašymas (SRP, t. 2, p. 571).

[2] Viduklės žemė — kronikose minima vardais *Weduclen, Ducklen, Widockeln, Viduckelen, Wenducke*. Pietrytinėje Žemaitijos dalyje, kair. Apusino upės krante, minima nuo 1253 m. Viduklės valsčius minimas 1390 m. Vytauto ir Ordino sutartyje, čia jau 1416 m. buvo įkurta viena pirmųjų parapijų Žemaitijoje (CEV, nr. 67; *Łowmiański H.* Studja..., t. 2, p. 92, 103—104).

[3] Grezaudės u. — Griaužukas prie Viduklės arba Grenstinė ten pat (*Vanagas A.* Lietuvių hidronimų..., p. 121, 122).

[4] T. Hiršo manymu, galėjo būti paimti rusų belaisviai, nes kryžininkai puolė iki Žemaitijos ribų su Aukštaitija (SRP, t. 2, p. 571).

[5] Brego kunigaikštis — Vartbergiškis minėjo, kad su Austrijos kunigaikščiu Leopoldu atvyko du kunigaikščiai iš Silezijos, vienas iš jų galėjo būti Brego kunigaikštis Liudvikas I, 1359.VII.23 d. paveldėjęs su savo broliu Venceliu Bregą. Pastarasis mirė 1364.VI.2 d. Liudvikas I buvo gyvas dar 1387 m. (SRP, t. 2, p. 571).

[6] Gistelio ponas — vienas iš Flandrijos grafo vasalų.

[82]b

[1] Dytrichas Elneris — tarp 1374 ir 1382.IX.19 d. buvo Balgos komtūras. Čia jis vadinamas komtūro padėjėju (collega commendatoris) — veikiausiai tuo metu jis buvo Balgos vicekomtūru (SRP, t. 2, p. 571).

[2] Kunonas iš Hatenšteino.

[3] Dreviko pilis (in castrum Drewik), J. Dlugošas ją pavadino *Drewnik* (*Dlugosz J.*, t. IX, 13) — pilis gudų gyvenamoje pietinėje Trakų kunigaikštystės dalyje.

[82]c

[1] Jonas iš Štrateno — iš Reino žemupio. 1376.VIII.11 d. popiežiaus Grigaliaus XI bulėje minimas riteris Johanas iš Stratos, jį Marburgietis mini tarp Ordino brolių 1382 ir 1384 m. 1382 m. veikiausiai jis buvo Bartų viršininku (SRP, t. 2, p. 572).

[2] Dirsūno žemė (terram Dirsunen) — Dirsūniškis, minimas Kelių aprašymuose 1384 m. prie Nemuno upės Kaišiadorių r. Apie žemę ir pilį žr. paaiškinimą 63a, 3.

[3] Vaiguvos kraštas (terra Weygow) — Kruonio apylinkėje.

83

[1] Kraistekayme — T. Hiršo nuomone, gali būti Kelių aprašymuose minimas tarp Vilniaus ir Rudaminos Kreckūno kiemas — „Krestkunendorf" (SRP, t. 2, p. 696; Kraštas ir žmonės, p. 31), bet tai abejotina.

[2] Balgos komtūro žygius į gudų gyvenamas LDK žemes Marburgietis taip pat mini, pasakodamas apie 1375 ir 1377 m. rudenį. Tuo tarpu Vartbergiškis apie panašų žygį į Drogičino žemę kalba, pasakodamas apie 1370 m. rudenį (SRP, t. 2, p. 581—582, 584; Livonijos kronikos, p. 195—196). Todėl sunku nustatyti, ar Marburgietis pasakojo apie tą patį žygį.

84

[1] 1361.VIII.4—1371.VIII.9 d. Balgos komtūras buvo Ulrichas Frikė, 1372.II.2—1374.XI.22 d. — Gotfrydas iš Lindeno (SRP, t. 2, p. 573).

[2] Dytrichas Elneris — tada tikriausiai buvo Balgos vicekomtūras.

[3] Bielsko žemė (terram Bolisken) — prie Baltosios u., Narevo intako, į pietus nuo Balstogės, priklausė Palenkės žemei. Pagal 1366

m. sutartį tarp Lietuvos ir Lenkijos karaliaus Kazimiero Didžiojo Bielskas atiteko Kęstučiui (*Liubavskis M.* Lietuvos istorija iki Liublino unijos, p. 26, 27; *Довнар-Запольский М.* Из истории Литовско-польской...).

[4] Kameneco žemė (terram Kamentz) — į šiaurę nuo Lietuvos Brastos. Viena iš Palenkės žemių Kamenecas prie Lietuvos buvo prijungtas 1315-1316 m. Kaip ir Bielskas pagal 1366 m. sutartį Lietuvos Kamenecas atiteko Kęstučiui.

[5] Biberšteino kaimas — į šiaurę nuo Bartų, vok. *Barten*, prie kelio į Girdavą.

[6] Brandenburgo komtūras — 1370.VI.4—1380 m. buvo Giunteris iš Hohenšteino (SRP, t. 2, p. 573).

[7] Greičiausiai Kunonas iš Hatenšteino.

[8] Verneris Tetingeris.

[9] Sembos teisėjo padėjėjas — 1372.X.21—1389.VII.4 d. buvo Johanas Lorichas (SRP, t. 2, p. 573).

[10] T. Hiršo nuomone, Verneris Tetingeris nemirė, nes yra minimas 1384—1412 m. dokumentuose. Marburgiečio pasakymą „animam Deo commendavit" reikėtų suprasti, kaip: „jis maldavo Dievo malonės ir pasveiko" (SRP, t. 2, p. 573).

85a

[1] Gotfrydas iš Lindeno — 1371 m. trumpai buvo Ragainės komtūras, 1372.II.2—1374.XI.22 d. — Balgos komtūras, nuo 1374 m. paskutinės savaitės iki 1379.VII.25 d. buvo Ordino maršalas (SRP, t. 2, p. 574).

[2] 1815 m. E. Henigas, leisdamas XVI a. Prūsijos istoriko Luko Davido kroniką, paskelbė didžiojo magistro laišką, adresuotą vienam Ordino prokuratorių. Jame pasakojama apie prūsiškos ir livonietiškos Ordino šakų kombinuotą žygį į Lietuvą, įvykusį 1375 m. vasario mėn. (SRP, t. 2, p. 574). Šio laiško turinys daugeliu atvejų sutampa su Vartbergiškio ir V. Marburgiečio pasakojimu.

[3] Ulrichas Frikė.

[4] T. Hiršo teigimu, buvo Konradas Ciolneris iš Rotenšteino.

[5] Dytrichas Elneris, 1374—1382.IX.19 d.

[6] Giunteris iš Hohenšteino, 1370.VI.4—1380 m.

[7] Minėtame laiške (žr. paaišk. 85a, 2) minimi kryžininkai iš Prancūzijos ir Vokietijos („inter quos fuerunt de magnatibus, baronibus, nobilibus, militibus et militaribus de Francia et Almania bene ducenti"). V. Paravičinis nurodė, kad 1374—1375 m. žiemą į Prūsiją buvo atvykęs 21 kilmingas karys iš Prancūzijos (tarp jų — 10 Burbonės kunigaikščio pavaldinių (*Paravicini W.* Die Preusssenreisen..., p. 97, 179).

[8] Apie tai, kad kryžiuočiai pasiekė Trakus, mini ir Hermanas Vartbergiškis, ir jau nurodytas laiškas. Tačiau pastarieji pažymi, kad pilyje buvo Kęstutis. Vartbegiškis pasakoja netgi apie Kęstučio derybas su maršalu (Livonijos kronikos, p. 201).

[9] Hermanas Vartbergiškis nurodė 715 išsivestus lietuvius belaisvius, minėtas laiškas — 800 žmonių.

[85]b

[1] Pasak T. Hiršo, čia minimas tuo metu pagarsėjęs karys, Prancūzijos karaliaus Karolio VI patarėjas ir šambelionas Gi de la Tremujis (Guy de la Trémouille). Šios savo išvados Hiršas šaltinių duomenimis paremti negalėjo (SRP, t. 2, p. 575). Pastaruosius pasitelkęs V. Paravičinis nurodo, kad Gi de la Tremujis išties buvo nuvykęs Prūsijon 1379—1380 m. žiemą, o 1374—1375 m., taip pat žiemos metu, čia lankėsi prancūzų riteris Jutenas iš Vermelio (Hutin de Vermelles). Į Prūsiją Jutenas buvo atvykęs ir apie 1357—1358 m. Rašybos požiūriu jo vardas ir kilmėvardis labiau atitiktų esančius lotyniškajame VMKr tekste. Taip mano ir Paravičinis (*Paravicini W.* Die Preussenreisen..., t. 1, p. 76, 77, 102).

[2] Vieną Šv. Kryžiaus gabalėlį Ordinui jau 1358.III.2 Avinjone dovanojo 16 kardinolų. Veikiausiai 1380 m. pavasarį kitą, didesniąją, kryžiaus dalelę Vokiečių ordino atstovui Paryžiuje įteikė Karolis VI. Šis auksu ir brangakmeniais aptaisytas medžio gabalėlis ir sidabru

išpuošta šv. *Barboros kaukolė buvo didžiausios Marienburgo šventenybės.* T. Hiršo nuomone, Vygando laikais Šv. Kryžiaus atgabenimo istorija jau buvo įgijusi legendos pobūdį (SRP, t. 2, p. 575). Su tuo, matyt, galima sutikti. Bet nuodugnesnio ištyrimo prašosi šventenybės atsiradimo Ordine ir Juteno iš Vermelio bei Gi de la Tremujo kelionių Prūsijon chronologiniai sutapimai ar panašumai (1357—1358 ir 1379—1380).

86a

[1] Torūnės analai praneša, kad Gotfrydas iš Lindeno surengė žygį 1375.III—IV mėn. (SRP, t. 3, p. 95).

86b

[1] Kadangi toliau paminėtas brolis Dytrichas Elneris Balgos komtūru tapo 1374.XI.22 d., tai žygis turėjo vykti iki to laiko (SRP, t. 2, p. 576).

[2] Perlamas — pavadinimas slaviškos kilmės (gud. *Perelom*). Perlamas yra Ašužos apyl., Gardino r., 25 km į šiaurę nuo Gardino, Nemuno deš. krante, priešais Juodosios Ančios ir Nemuno santaką. Pilis minima Kelių aprašymuose (Kraštas ir žmonės, p. 33, 36, 38, 40). Ji buvo viena iš Nemuno gynybinės linijos pilių, vėliau valsčiaus centras. *Dėl dažnų kryžiuočių puldinėjimų Perlamo apylinkės virto* dykra. Čia buvo Lietuvos didžiojo kunigaikščio dvaras, karališkos žemės. XVI a. vyko sparti Perlamo apylinkių kolonizacija (*Totoraitis J.* Sūduvos-Suvalkijos istorija, t. 1, p. 237—242; LE, t. 22, p. 309).

[1] D o v y d i š k ė s, D a u d i š k ė s — turėjo būti Užnemunėje, žinomos iš 1380.VI.1 d. Dovydiškių sutarties (CEV, nr. 3), 1384 m. kryžiuočių kelių aprašymo (Kraštas ir žmonės, p. 21, 25—26). Pastaruosiuose minimos kelių aprašymuose, vykstant iš Įsruties į Dirsūniškį ir Marienverderį (Senąjį Kauną) — nuo Įsruties iki Daudiškių maždaug 4 dienos kelio. Buvo tarp Lieponos ir Rausvės upių (dab. Tumannaja, Šešupės kair. intako).

[2] V a i d i l a — greičiausiai tas pats bajoras Vaidila (bayoris Waydel, Waydelen baioren), Marburgiečio minimas ir 1380.V.31 d. kaip Dovydiškių sutarties dalyvis. Vaidilą smarkiai apjuodino Lietuvos metraščiai, pasakoję, kad jis buvo didžiojo kunigaikščio Algirdo tarnas, *vergas;* iš *pradžių* buvo kepėju, paskui klojo kunigaikščiui patalą, padavinėjo geriamą vandenį, ilgainiui didysis kunigaikštis jam suteikė *valdyti* Lydą (Lietuvos *metraštis,* p. 82). Toks tendencingas pasakojimas gimė dėl Gediminaičių tarpusavio kovos (tarp Jogailos ir Kęstučio), *kurios metu* Vaidila *nukentėjo.* Tai, kad Vaidila buvo ne valstietiškos kilmės, rodo nešališka jam Marburgiečio kronika, žinoma 1387 m. privilegija, *kurioje jis* įvardijamas *kaip Algirdo* vietininkas (namiestnik — *rus.*) Dambrovnoje (į pietus nuo Lydos, Žižmos ir Nemuno santakoje), „fiedelis nostris" (Codex diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon diaecesos Vilnensis, p. 4—5, 7). 1379 m. Vaidila vedė Jogailos seserį Mariją, 1379.IX.29 d. dalyvavo pasirašant Jogailos ir Kęstučio taikos sutartį su didžiuoju magistru Vinrichu iš Kniprodės ir net gavo iš Ordino žemių Žemaitijos ir Livonijos pasienyje (Codex diplomaticus Prussicus, t. 3, Nr. 134). 1381 m. Kęstučio įsakymu Vaidila buvo pakartas, matyt, po to, kai Kęstutis rudenį užėmė Vilnių (Lietuvos metraštis, p. 88; *Rowell S. C.* Gediminaičių dinastinė politika Žemaitijoje, p. 129—130). Jo žmona, Jogailos sesuo Marija, 1382 m. buvo ištekinta už Gorodoko (Pinsko žemėje) kunigaikščio Dovydo Dmitrijevičiaus (Lietuvos metraštis, p. 234).

[86]d

[1] Rastenburgo viršininkas — 1371.VIII.6—1379 m. kunigaikštis Albertas Saksonietis.

[2] Rastenburgo viršininkas buvo pavaldus Balgos komtūrui.

87

[1] Lietuvių žygis prasidėjo 1376.VI.7 d., nors Vartbergiškis pasakoja, kad Kęstutis įsiveržė į Prūsijos kraštą apie VI.24 d., Torūnės analai patikslina šią informaciją: lietuviai iš pradžių puolė VI.7 d.. antras puolimas prasidėjo praėjus nepilnoms trims savaitėms (SRP, t. 2, p. 110, t. 3, p. 100—101).

[2] Svirdeika — T. Hiršo nuomone, tai galėjo būti Algirdo sūnus Švitrigaila, nes jau 1373 m. Vartbergiškis mini Lietuvos karalių, Algirdo sūnų Syrogayle (Livonijos kronikos, p. 199; SRP, t. 2, p. 577). Bet pastarasis sietinas su Skirgaila. Be to, tos pačios Vartbergiškio kronikos pasakojime apie 1375.II mėn. vokiečių puolimą į Lietuvą yra minimas Svirdeikos kaimas (Swirdekeynendorp) (SRP, t. 2, p. 106; Livonijos kronikos, p. 201). 1406.VI.13 d. Vokiečių ordino Žemaitijos seniūno pranešime maršalui minimas Jotkis, Svirdeikos sūnus iš Tendžiogalos (CEV, nr. 341, p. 128). Taigi greičiausiai Svirdeika (ar Svirdeikis) buvo bajoras.

[3] Narkyčiai (Nerwykiten) — vok. *Norkitten*, rus. *Meždurečė*, stovi Priegliaus ir Auksinės (dab. Golubaja) upių santakoje, 17 km nuo Įsruties, 3 km nuo Vėluvos. Minimi nuo 1376 m. (SRP, t. 2, p. 100, 577, 580, 709; t. 1, p. 188; *Gerullis G.* Die Altpreussischen Ortsnamen, p. 107). Senieji Narkyčiai (iki XVI a.) buvo apie 2 km į pietus nuo dabartinių. Auksinės vingyje ant piliakalnio stovėjo nadruvių pilis, jos vietoje kryžiuočiai pasistatydino savo medinę pilį. 1380 m. kryžiuočiai dabartinio miestelio vietoje pastatė mūrinę pilį, kuri 1721 m. buvo perstatyta į reprezentacinius rūmus. Dabar sugriauta (*Šilas V., Sambora H.* Mažosios Lietuvos..., p. 198—199).

[4] Taplaukis (Toplauken) — Tarplaukiai, Taplaukiai, Toplaukis, *vok. Talpacken, Talpaki,* rus. *Kolpakovo* prie kelio iš Įsruties į Tapiavą šiauriniame Priegliaus upės krante. Gyvenvietė minima 1300 m. Marburgietis mini buvus medinę pilį (SRP, t. 2, p. 577). Nuo XVII a. pab. buvo valsčiaus centras.

[5] Tiltas per Priegliaus upę.

[6] Nadruvos žemė — XIV—XV a. senu Nadruvos vardu vadintas vienas Ordino valstybės kameramtas (administracinis vienetas). Jam priklausė Narkyčiai, Plyviškė, Tiltininkai (netoli Plyviškės), Kalėnai (netoli Taplaukio), Ažlaukis (Skiravos apyl.), Stabalaukis, Įsrutis, Tamava (Tamaviškiai) ir dar keturios vėliau išnykusios vietovės (*Salys A.* Baltų kalbos..., p. 110).

[7] Torūnės analų pasakojimas paaiškina, koks buvo lietuvių kariuomenės sugrįžimas, žr. paaiškinimą 87, 1.

[8] Johanas — tikėtina, kad buvo Taplaukio įgulos vadas.

[9] Valkenava — tai vok. *Valkovas,* į rytus nuo Įsruties, minimas ir Kelių aprašymuose 1384 m.: „išėjus iš Insterburgo, Valkove, prie užtvaros; nuo Valkovo 3 mylios iki upės, vadinamos Narpa". Narpa — deš. Pisos intakas, teka per dab. Kaliningrado srities Gusevo miestą (Kraštas ir žmonės, p. 25; *Pėteraitis V.* Mažoji Lietuva ir Tvanksta, p. 128).

88

[1] Hermanas Vartbergiškis pasakoja, kad Ragainės komtūras su kariuomene įsiveržė į Lietuvą apie VI.29 d. (SRP, t. 2, p. 108; Livonijos kronikos, p. 202), Torūnės analai — VII.3 d. (SRP, t. 3, p. 97).

[2] Ragainės komtūras brolis Gerhardas — pagal Torūnės analus, tai buvo Gerhardas Baldė (SRP, t. 2, p. 578).

89a

[1] Iš tikrųjų tai dar vienas pasakojimas apie 1375 m. vasario mėn. žygį (žr. 85a sk.)

[2] Medininkai — *žygio eiga rodo, kad buvo užpulti Žemaitijos* Medininkai.

[3] Ivanų žemės (terras Iwanorum) — Ivano kiemas buvo prie Nevėžio, Marburgiečio minimas 1365 m. žygio aprašyme, žr. 63b sk.

[4] Aristava (Arwistenses terram) — pirmą kartą Aristavos (Arwistavenses) valsčius minimas 1371 m. Hermano Vartbergiškio kronikoje. Dab. Aristavos k. yra Kėdainių r., prie plento į Panevėžį (*Łowmiański H.* Studja..., p. 125—128; Livonijos kronikos, p. 197).

[5] Minėtame didžiojo magistro laiške (žr. paaišk. 85a, 2) ši kryžiuočių nesėkmė nutylima (SRP, t. 2, p. 574, 579).

[89]b

[1] Pavandenis (Pawunden) — galbūt sietinas su Vartbergiškio minėtu Šventežeriu (in Swente Azere), kur apsistojęs maršalas su svečiais ir Sembos teisėjais, tuo tarpu Elbingo ir Brandenburgo komtūrai apsistoję Stakliškėse (SRP, t. 2, p. 106; Livonijos kronikos, p. 201). Kronikininkų pateikiami duomenys liudytų, kad Šventežerio negalima tapatinti su dab. miesteliu Lazdijų r.

[2] Sūduviai — sūdų, jotvingių ir Dainavos vardais buvo vadinama ta pati prūsų tauta. *Toponimijos duomenys rodo, kad šiaurinė* sūduvių arealo riba ėjo gerokai į šiaurę nuo linijos Vištytis-Alytus, o rytinė — į rytus nuo Nemuno (*Būga K.*, t. 3, p. 124—134; p. 71—79; *Ванагас А. К.* К вопросу о языковых ятвяжских..., р. 71—79).

[3] Semeliškės — 17 km į vakarus nuo Trakų, prie Strėvos upės. 1273—1283 m. Lietuvos didysis kunigaikštis Traidenis čia apgyvendino nuo kryžiuočių pabėgusius prūsus. 1375 m. minimas Marburgiečio ir Vartbergiškio kronikose kaip kaimas. Tais metais ir 1403

m. kryžiuočiai jį sudegino. Semeliškės buvo didžiojo kunigaikščio dvaras (*Miškinis A.* Semeliškės, p. 24).

[4] Virdukas — turėtų būti Vaidutis. Kelių aprašymuose 1385 m. netoli Trakų prie Vokės upės minimas Vaidučio kiemas (Waydut-tendorf) (Kraštas ir žmonės, p. 31); pastarąjį mena Vaidotų gyvenvietės prie Vilniaus pavadinimas.

90a

[1] Hermano Vartbergiškio kronikos pranešimas, Mažosios Lenkijos analų duomenys patvirtina, kad 1376 m. rudenį Kęstutis buvo įsiveržęs į Mazoviją ir Lenkiją, apiplėšė pietines Ordino žemes (Livonijos kronikos, p. 204—205; Monumenta Poloniae Historica, t. 3, p. 212). Liubartas, Kęstutis ir Jurgis Narimantaitis, nutraukę taikos sutartį su Lenkija, nuniokojo Sandomiro, Tarnovo žemes, pasiekė net Krokuvos sritį. Torūnės analų žinia, kad užpuolimas vyko 1374.VII mėn., yra arba klaida, arba pasakojimas apie kitus įvykius (SRP, t. 2, p. 580; t. 3, p. 94).

[2] Zoldau — Sasnos žemės pietuose, prie Nidos upės (kair. Vyslos intako), kuri skyrė Ordino žemes nuo Mazovijos, dab. Dzialdowo Olštino vaivadijoje. Miestu tapo 1334 m. Gavo miesto teises 1349.IX.24 d. 1257 m. Kujavijos ir Lenčicos kunigaikštis Kazimieras atsižadėjo Ordino naudai Sasnos žemės, nuo 1263 m. ji galutinai atiduota Kulmo vykupystės žinion. XIV a. pr. pastatyta kryžiuočių pilis (*Salys A.* Baltų kalbos..., p. 201).

[3] Torūnės analai paminėjo, kad buvo apiplėšti 37 kaimai ir sodybos (SRP, t. 3, p. 100).

[4] Neidenburgas — Sasnos žemėje, vardas duotas pagal pro miestą tekančią Nidos upę. Įkurtas 1310 m. 1359 m. buvo suteikta miesto privilegija; miesto teisės — 1381 m. Lenkai vokišką vardą perdirbo į Nibork, o nuo 1946 m. pakeitė į Nidzicą Olštino vaivadijoje (*Salys A.* Baltų kalbos..., p. 205; *Reinold A. M.* Die Siedlungstätigkeit, p. 7, 28).

[90]b

[1] Burkhardas iš Mansfeldo 1374.VII.28—1379.IV.19 d. buvo Osterodės komtūras.

[90]c

[1] T. Hiršas spėja, kad šv. Jonas (Krikštytojas), kurio šventė yra VI.24 d., painiojamas su šv. Jokūbu. Mat Torūnės analai ir Jonas iš Posilgės, atrodo, tą patį žygį skiria birželio pabaigai (tam tikras neaiškumas lieka dėl to, kad šie šaltiniai nepamini Vytauto vardo). O Vartbergiškis į vieną suplaka du lietuvių puolimus ir juos datuoja Šv. Jonu Krikštytoju (žr. paaišk. 87, 1; SRP, t. 2, p. 110, 581; t. 3, p. 100—101; Livonijos kronikos, p. 204).

[2] Karalius Vytautas (rex Wytant) — Kęstučio sūnus Vytautas gimė apie 1350 m. Senuosiuose Trakuose. Taigi jam galėjo būti apie 26 metus. T. Vasilevskis mano, kad Vytautas gimė apie 1355 ar 1354 m. (*Wasilewski T.* Daty urodzin..., p. 24).

91

[1] Jonas iš Loricho — Sembos teisėjas 1372.X.21—1389.VII.4 d.

[2] Šie įvykiai niekur kitur nepasakojami.

[3] Vygandas — Vygandas iš Baldersheimo1370—1379.IV.23 d.

[4] Vygandas Johaną Frankę vadina Girdavos viršininku kalbėdamas apie 1378.II įvykius (SRP, t. 2, p. 581).

[5] Tapiavos viršininkai buvo: 1375.VII.16—1376.VII.2 d. Bertoldas iš Molhofeno, nuo 1376.VIII.23 d. Konradas iš Kunzekės, nuo 1377.X.2 d. Lorencas iš Baizeno.

[6] Pristen — gal tai iškreipti Pervalkos arba Perlamo (tarp Gardino ir Druskininkų) pavadinimai? (SRP, t. 2, p. 581)

[7] Didžiojo magistro padėjėjais tuomet 1376 m. buvo Kunonas iš Lybenšteino ir Johanas iš Šionfeldo. Palydovu žygyje galėjo būti jau minėtas Girdavos viršininkas Johanas Frankė (SRP, t. 2, p. 581).

[8] Lot. VMKr tekste: *Quidam de fratribus ictu arietis offensus est...* — žr. paaiškinimus 13, 2 ir 54, 13.

92

[1] T. Hiršo nuomone, Marburgietis dar kartą pasakoja apie 1375 m. vasaros žygį, žr. 88 sk. Datavimo klaida galėjusi atsirasti tokiu būdu: anksčiau minėtas žygis lot. VMKr vertime datuojamas Šv. Proceso ir Martinijono diena, Hermano Vartbergiškio — Šv. Petro ir Pauliaus d.; Vygando turėtame šaltinyje veikiausiai buvę užrašyta: „abiejų šventųjų dieną", kas neatidžiai perskaičius virtę: „Visų šventųjų dieną" (SRP, t. 2, p. 582).

[2] Lot. VMKr tekste *Beliag* — veikiausiai tai Bielskas Palenkėje, nes iš jo žygiuojama į kaimynystėje esantį Kamenecą. Šios vietovės tapatinimas su Bielica prie Nemuno (SRP, t. 2, p. 582) yra nepagrįstas.

[3] Kamenecas — Lietuvos Kamenecas į šiaurę nuo Lietuvos Brastos.

[4] Šis sakinys rodo vertėją praleidus informaciją apie didžiojo magistro dalyvavimą šiame žygyje (SRP, t. 2, p. 582).

[5] Vartbergiškis aprašo, kad 1375.VI mėn. kryžiuočiai užpuolė Vaiguvos žemę, kuri yra netoli Kaltinėnų. Čia lietuviai puolė juos iš užnugario ir sumušė. Žuvo 11 brolių ir 19 karių (SRP, t. 2, p. 108—109; Livonijos kronikos, p. 202—203).

93

[1] Apie šį žygį Marburgietis jau rašė 87 sk.

[2] Želvos valsčius — vok. *Saulau*, rus. *Kamenskoje*. Miestelis yra 4 km nuo Narkyčių ir 17 km į vakarus nuo Įsruties. Tai sena

nadruvių gyvenvietė. Miestelio rytuose yra piliakalnis. Želva priklausė Sembos vyskupo kapitulai.

94a

[1] Šį žygį Vartbergiškis datuoja 1377 m. Kalėdomis (XII.25 d.) (SRP, t. 2, p. 115).

[2] Sloasse — žr. paaiškinimą 62, 2.

[94]b

[1] Vartbergiškis datuoja 1377.XII.24—25 d. (SRP, t. 2, p. 115).

[2] 200 belaisvių mini ir Bornbacho bei K. Šiuco kronikos (SRP, t. 2, p. 584).

94c

[1] Romainiai (in terram Romayn) — šiaurės vakaruose nuo Kauno, ant Nevėžio kranto priešais Raudondvarį, pagoniško kulto vieta, greta buvęs Šventasis miškas. Romainių kaimas minimas 1294 m. Petro Dusburgiečio kronikoje, Romainių apylinkės — 1369 m. Vartbergiškio kronikoje, 1384 m. — Kelių aprašymuose (SRP, t. 1, p. 159; t. 2, p. 92, 695; *P. Dusburgietis,* p. 233; Livonijos kronikos, p. 192; Kraštas ir žmonės, p. 30).

[94]d

[1] Bartai — *vok.* Barten, *lenk.* Barciany, senojoje Notangos žemėje, dab. Suvalkų vaivadijoje. Bornbachas ir K. Šiucas šią pilį neteisingai vadino Vartenburgu (SRP, t. 2, p. 584).

[2] Reinas — vok. *Rhein*, lenk. *Ryn*, Suvalkų vaivadijoje. Apie 1337 m. prie Reino ež. buvo pastatyta Ordino pilis. Kartu su Rastenburgo ir Lioceno pilimis Reinas sudarė gynybinę liniją Mazovijos pasienyje. 1393 m. Reinas buvo atskirtas nuo Brandenburgo komtūro priklausomybės ir iki 1398 m. turėjo komtūrijos teises (*Reinold A.* Die Siedlungstatigkeit..., p. 31).

[94]e

[1] Gotfrydas iš Lindeno.

[2] Merkinės žemė (Merken) — Merkinė priklausė Lietuvos žemėms, kurios sudarė pirmines Mindaugo valdas. 1566 m. administraciniame Lietuvos padalijime minimas ir Merkinės valsčius, Marburgietis jį mini nuo 1377 m. Merkinė minima nuo 1359 m. Novgorodo I metraštyje greta Gardino, Kauno. Merkinės medinė pilis stovėjo ant piliakalnio Merkio ir Stangės upelio santakoje. Didesnę piliakalnio dalį nuplovė Stangė. Ovalią maždaug 1200 m^2 aikštelę puslankiu juosė pylimas, ant kurio stūksojo rąstų ir akmenų užtvara. Pilis trukdė priešui veržtis Merkiu Vilniaus ir Trakų link. Šalia pilies maždaug 1,5—2 ha plote plytėjo stambi gyvenvietė tarp Stangės ir Merkio, kur rasta XIII—XV a. ir vėlesnės keramikos, plytų nuolaužų. Merkinė buvo lietuvių puolimo į Ordino teritoriją bei atsitraukimo viena iš bazių (*Gudavičius E.* Miestų atsiradimas Lietuvoje, p. 54; *Łowmiański H.* Studja..., t. 2, p. 110, 119, 121; Merkinė, p. 21—35; Kraštas ir žmonės, p. 27, 31—34, 38).

[3] Alytaus žemė (Alyten) — Alytaus medinė pilis, minima nuo 1377 m., stovėjo Nemuno deš. krante, Alytupio ir Nemuno santakoje, ant XIII a. 2 pusėje — XIV a. pr. sutvirtinto piliakalnio, priklausė Nemuno gynybinei linijai, saugojo brastą per Nemuną viename pagrindinių kryžiuočių kelių į Vilnių. 1387 m. minimas Alytaus miestelis. Po Žalgirio kautynių piliai netekus gynybinės reikšmės, gyvenvietė plėtėsi į šiaurės vakarus nuo jo, palei kelius iš Vilniaus ir Gardino bei Merkinės ir Kauno, ėjusius rytiniu piliakalnio pakraščiu.

1566 m. Lietuvos administraciniame padalijime minimas Alytaus valsčius (Kraštas ir žmonės, p. 26, 31—32; Lietuvos architektūros istorija, t. 1, p. 67; *Łowmiański H.* Studja..., t. 2, p. 118, 119, 121).

95

[1] 1377 m. Pagrindinis šaltinis, smulkiai aprašantis šiuos įvykius, yra jų dalyvio austrų poeto Petro Zuchenvirto († apie 1400) eiliuotas (570 eilučių) kūrinys (SRP, t. 2, p. 161—168). Trumpai apie juos kalba Vartbergiškis, Torūnės analistas bei Jonas iš Posilgės (SRP, t. 2, p. 113—114; t. 3, p. 106).

[2] Austrijos kunigaikštis Albertas III, trečiasis kunigaikščio Alberto II iš Joanos iš Pfirto sūnus, gimė 1349 m. pab. — 1351 pr., valdė 1365—1395.VIII.28 ar 29 d. (iki savo mirties) (Die Habsburger, p. 36—37).

[3] Petras Zuchenvirtas pasakojo, kad atvyko su 50 riterių ir 5 grafais. Vartbergiškis — su 100 valdinių bei samdinių, Torūnės analistas — su gausia 2000 „žirgų" palyda (SRP, t. 2, p. 114, 161; t. 3, p. 106). Svita susijungė Moravijoje ir drauge su kunigaikščiu per Vroclavą, Torūnę bei Marienburgą atkeliavo į Karaliaučių. Ten išbuvo 10 dienų. Be kitų iškilmių, „pagal seną paprotį" svečių atvykimo proga buvo suruoštas „garbės stalas" — žr. paaišk. 151, 5 (SRP, t. 2, p. 162—163, 585).

[4] *Veikiausiai Konrado iš Chrei. Jį Zuchenvirtas nurodo kaip* austrų kryžininkų vadą ir „garbės stalo" Karaliaučiuje pirmininką (SRP, t. 2, p. 164, 168, 585).

[5] Hermanas Vartbergiškis ir Torūnės analistas nurodo, kad į Žemaitiją įsibrauta 1377.IX.4 d. (SRP, t. 2, p. 113; SRP, t. 3, p. 106). Kaip jau minėta, Zuchenvirtas visa aprašo, pateikdamas daug detalių (SRP, t. 2, p. 164—167). Antai jis pasakoja, kad kryžiuočių ir jų svečių kariuomenėje būta 30 000 vyrų. Iš Įsruties ji pasukusi per dykrą, per Šešupę ir 610 laivų persikėlusi per Nemuną. Ten, deš. krante, 1000 vyrų išardę užtvaras ir paruošę kelią likusiai kariuomenei, kuri po to visą dieną brovėsi per dykrą. Rytojaus dieną pradėta pulti neįspėtus

žemaičius. Pirmiausia sudegintas vienas kaimas. Jame išžudyta 60 vestuvininkų. Už tokį „žygdarbį" Cilio grafas Hermanas kunigaikštį Albertą pakėlęs į riterius. Pastarasis už panašius darbus dar tą pačią dieną į riterius pakėlęs 74 kryžininkus. Antrą dieną kariuomenė pasklidusi įvairiomis kryptimis plėšti krašto ir į stovyklą susirinkusi vakare su grobiu (Zuchenvirto eiliuotas pasakojimas išsamiausiai atskleidžia tokių „reizų" pobūdį, jų metu vykusią tikrą žmonių medžioklę). Trečiąją dieną užpulta Raseinių žemė, kur Konradas iš Šveinbarto pavijęs ir nusmeigęs ietimi pagonių vadą. Iš viso kryžiuočiai ir „svečiai" pagonių krašte išbuvę aštuonetą dienų (tokį patį skaičių nurodo Vartbergiškis (SRP, t. 2, p. 114), Torūnės analai — 7 (SRP, t. 3, p. 106). Per tą laiką, anot austrų poeto — žygio dalyvio, nusiaubtos 3 — *Žemaičių, Raseinių ir Ariogalos* — žemės (*dreu... lant... Sameit, Russein, Aragel*), pasak Marburgiečio, Kaltinėnų ir Viduklės, Vartbergiškio teigimu — Viduklės ir Kražių (SRP, t. 2, p. 113), Torūnės analų — Ariogalos ir Paštuvos žemės (SRP, t. 3, p. 106); analų žinią pakartoja Jonas iš Posilgės, pridėdamas, kad Ordino riterius bei jų talkininkus prie Neries [Nevėžio] sulaikęs Kęstutis (SRP, t. 3, p. 106; t. 2, p. 585). T. Hiršas mano, kad šios kronikininkų žinios viena kitai neprieštarauja: tiesiog jos užrašytos iš skirtingų, ne tas pačias vietoves niokojusių žygio dalyvių. Drauge aiškėtų, kad buvo nusiaubta teritorija nuo Kaltinėnų iki Paštuvos (SRP, t. 2, p. 585). Toliau Zuchenvirtas dėsto, jog žygį nutraukti įsiveržusią kariuomenę privertęs pabjuręs oras — 3 dienas ir naktis tekę kentėti stiprų vėją, lietų ir krušą.

96

[1] Vasario 6 ir gruodžio 8 d.

97

[1] 1377.II.2 d. Apie šį „reizą" rašo Vartbergiškio, Jono iš Posilgės kronikos, Torūnės analai ir kiti šaltiniai (SRP, t. 2, 112. 586—587; t. 3, p. 104—105; plg. *Paravicini W.* Die Preussenreisen..., t. 2, p. 31).

[2] Nauja pilis Trakų žemėje — veikiausiai turima galvoje, kad buvo puolami ne Senieji Trakai. Pirmą kartą Naujieji Trakai aiškiai paminėti 1377 m. Marburgiečio ir Jono iš Posilgės kronikose. Nėra tiksliai žinoma, kada Kęstučio sostinė buvo perkelta iš Senųjų į Naujuosius. Taip pat neaišku, kas sąlygojo jų išaugimą: ar pilies statyba, ar seniau įsikūrusi gyvenvietė. Dauguma Trakų tyrinėtojų manė, kad pirmoji Naujuosiuose Trakuose buvo pusiasalio pilis. A. Tautavičiaus nuomone, pilis buvo suformuota dviem etapais, pirmasis iš jų apėmė 1362—1382 m. laikotarpį, t. y. pilis tikriausiai buvo statyta tuoj po Kauno pilies sugriovimo (*Baliulis A., Mikulionis S., Miškinis A.* Trakų miestas ir pilys, p. 12—13).

[3] Iš Karaliaučiaus archyve saugomo dokumento žinoma, kad Algirdas su žmona, vaikais ir nemažu skaičiumi karių tuo metu buvo Vilniuje („Invento ibi magno rege Algerd tocius regni domino cum uxore sua regina et liberis suis et multitudine armatorum civitatem regiam metropolia") (SRP, t. 2, p. 587).

[4] Giunteris iš Hohenšteino — 1370.VI.4—1380 m. jis buvo Brandenburgo komtūras.

[5] Kacenelbogeno grafas Eberhardas — žr. paaiškinimą 51, 1.

[98]a

[1] Torūnės analai nurodo 1378.II.2 d. (SRP, t. 3, p. 107).

[2] Tyrinėtojų nuomone, Vygandas užrašė klaidingą kunigaikščio vardą. Tuo metu Lotaringiją valdė Johanas (†1382) (SRP, t. 2, p. 588; *Paravicini W.* Die Preussenreisen..., t. 1, p. 149, 179). Pasak Torūnės analų, taip pat atvykęs tuometinio popiežiaus Grigaliaus XI sūnėnas

„ir daug kitų kryžininkų" (SRP, t. 3, p. 107). Iš kitų šaltinių sužinome apie prancūzų pono Gi II de Šovinji apsilankymą. Jį atlydėjusi kilmingų karių ir šaulių palyda, jo biografo žodžiais, buvusi puikesnė negu Lotaringijos kunigaikščio (*Paravicini W.* Min. veik., t. 1, p. 179).

[3] Torūnės analai nurodė 700 paimtų į nelaisvę lietuvių.

[98]b

[1] P r e w a n — tarp Kauno ir Labūnavos.

[2] P ė d ž i a i — į rytus nuo Labūnavos. 1387 m. Jogailos išduotame dokumente minimi Pėdžiai kaip valsčius. 1567 m. Kauno pavieto šeimų surašymo dokumente šis valsčius (Piadi) taip pat minimas. Pėdžių dvaras Kauno paviete minimas 1769.X.21 d. dokumentuose dėl Šiaulių ekonomijos valstiečių sukilimo (*Łowmiański H.* Studja..., t. 2, p. 128, 141; Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, p. 278).

[3] P a s t e w y n — Paštuva.

99

[1] Tas pats anksčiau minėtas 1377.II.2 d. žygis.

[2] R i u d i g e r i s E l n e r i s — didžiuoju komtūru buvo 1374.XII.7—1383.V.17 d.

[3] *R u d a m i n a* — Vilniaus r., 12 km į pietus nuo Vilniaus, minima nuo 1377 m. Nuo 1397 m. vadinama miesteliu. Kelių aprašymuose 1384 m. minimas karaliaus dvaras. Rudaminos valsčius buvo senojoje Nalšios žemėje, įvardytas 1528, 1565—1566 m. Vilniaus pavieto surašyme buvo vienas tankiausiai apgyvendintų (Kraštas ir žmonės, p. 33; *Łowmiański H.* Studja..., t. 2, p. 121—123).

[4] Kęstutis; matyt, buvo deramasi dėl paliaubų.

[5] Su Brandenburgo komtūru Giunteriu iš Hohenšteino.

[6] Todėl, kad buvo sulaužytos paliaubos, dėl kurių tarėsi Kęstutis.

[7] Žr. paaiškinimą 14, 2.

[8] Algirdas. Vygandas (ar jo vertėjas) karalių neįvardija, tačiau *Torūnės analai ir Jonas iš Posilgės pasakoja apie Ordino viršininkų* susitikimą su Algirdu Vilniaus ir Kęstučiu — Trakų pilyse (SRP, t. 3, p. 104—105).

[9] Dytrichas iš Kacenelbogeno — žr. paaiškinimą *51, 1.*

[10] Sudeginti Vilnių, t. y., didžiąją jo dalį (2/3).

100a

[1] 1379 (?) m. Kiti VMKr pasakojimai (žr. 100b ir 102a sk.) rodo šį žygį galėjus būti sudėtine Ordino maršalo Gotfrydo iš Lindeno vadovaujamo „reizo", vykusio 1379 m., dalimi.

[2] Vygandas iš Baldersheimo — 1370—1379.IV.23 d. buvo Įsruties viršininkas, 1380—1384.V mėn. Ragainės komtūras. Nuo 1379.XII.29 d. Tapiavos viršininku buvo Bertoldas Molhofenas. Taigi Vygandas Baldersheimas Tapiavos viršininku galėjo būti tik tarp 1379 m. balandžio ir gruodžio mėn. Bet, pasak T. Hiršo, atsižvelgiant į pavaizduotus jo veiksmus (siuntė Įsruties viršininką), didesnė tikimybė, kad šie įvykiai klostėsi jam jau esant Ragainės komtūru (SRP, t. 2, p. 590). Vis dėlto ši Hiršo prielaida, mūsų manymu, reikalą tik supainioja.

[3] Brolis Alfas — riteris Alfas iš Cudendorfo 1387.II.2—1389.VII.1 d. yra minimas kaip Įsruties viršininkas.

[4] Įsruties viršininko vardas tarp 1379.IV.23 ir 1381.VII.8 d. nėra žinomas. Po to šias pareigas ėjo Gernantas iš Baldersheimo.

[5] Virstekaimas — T. Hiršo manymu, matyt, vėliau minimas Vinstekaimas, pasak Vygando, buvęs 1 mylia žemiau Kauno (SRP, t. 2, p. *590); Prūsijos mylia buvo lygi 10 000 žingsnių, arba 7532,5 m.*

100b

[1] Torūnės analai datuoja 1379 m. (SRP, t. 3, p. 110)

101

[1] Jokia Ordino kronika nekalba apie šiuos įvykius. Livonijos magistras 1364.IX.29—1385.III.28 d. buvo Vilhelmas iš Frimersheimo (SRP, t. 2, p. 591).

[2] Polockas — Baltarusijoje, Vitebsko sr. Miestas prie Dauguvos. Lietuvos politinėn įtakon pateko XIII a. 2 ketvirtyje. Vyriausiasis sūnus, gimęs apie 1320 m. iš Algirdo pirmosios santuokos, Vingaudas Andrius valdė Polocką 1343—1378 m. Po tėvo mirties jis persikėlė į Pskovą, Didįjį Naugardą ir Maskvą, stengdamasis suorganizuoti prieš Lietuvą koaliciją ir jos padedamas užimti sostą. 1379—1380 m. Andrius su Maskvos kunigaikščio pusbroliu Vladimiru puolė Lietuvą ir užėmė Trubčevską, Starodubą. Į pagalbą Andriui prie Polocko atžygiavo Livonijos magistras. 1380.II.27 d. Jogaila išsiderėjo iš Livonijos trumpalaikes paliaubas (iki gegužės 13 d.). 1381 m. Jogaila paskyrė Polocko valdytoju savo brolį Skirgailą (Lietuvos metraštis, p. 231, 235; *Ivinskis Z.* Lietuvos istorija, p. 272). Taigi Marburgiečio aprašyti įvykiai, matyt, yra susiję su žiniomis apie prasidėjusią Lietuvoje kovą dėl sosto. Red. past.: daugumos tyrinėtojų nuomone, šioje VMKr vietoje turėtų būti minimas Pskovas, nors pats Vygandas, matyt, turėjo galvoje Polocką (žr. 119 sk.).

102a

[1] 1379 m.; apie šį žygį jau buvo pasakota 100a skyrelyje.

[2] Eiguliai (in Egullen) — dab. Kaune, Neries deš. krante. Į pietvakarius nuo VII forto yra piliakalnis, kur stovėjusi medinė pilis, čia rasta arbaleto strėlių antgalių.

[102]b

[1] Gotfrydas iš Lindeno mirė 1379.VII mėn.

[2] Dytrichas Elneris.

[102]c

[1] *Žarėnai* (Azarene) — Telšių r., 16 km į pietus nuo Telšių. Minimi nuo 1253 m., priklausė senajai Keklio žemei Žemaitijoje. H. Lovmianskio manymu, apie 1400 m. Žarėnų valsčius, kurio pagrindinis miestas buvo patys Žarėnai, vadinosi Viršuvėnų valsčiumi. Vėliau, XVI—XVII a., tarp 29 Žemaitijos pavietų minimas ir Žarėnų (*Łowmiański H.* Studja..., t. 2, p. 83, 93, 99).

[2] Medininkai — žr. paaiškinimą 46, 2.

[3] Bornbachas mini 76 vyrus (SRP, t, 2, p. 592).

[102]d

[1] Burkhardas iš Mansfeldo — nuo 1374.VII.28 d. buvo Osterodės komtūras, mirė, pagal Jono iš Posilgės informaciją, 1379 m., Velykų išvakarėse (IV.19 d.)

103b

[1] Torūnės *analai teigia*, kad *Skirgaila* atvyko į Rastenburgą 1379.VII.14 d. (SRP, t. 3, p. 111). Tokios žvalgytuvės dėl krikšto vyko Jogailos iniciatyva. Tuo tarpu Kęstutis taip pat pradėjo derybas su Vokiečių ordinu dėl taikos. 1379.IX.29 d. Trakuose Jogaila, Kęstutis, Lengvenis, Vytautas patvirtino 10 metų taiką su Vinrichu iš Kniprodės. Taika buvo pripažįstama tik pietinei, gudų gyvenamai, Trakų kunigaikštystės daliai: Gardinui, Volkovyskui; Palenkei ir Ordino žemėms: Osterodei, Alenšteinui, Gunlaukiui ir Zėburgui (CDP, nr. 134). Taigi ši taikos sutartis nelietė Aukštaitijos ir Žemaitijos. Marburgietis apie šią sutartį užsimena vėliau.

[2] Skirgaila — Algirdo sūnus. Žr. paaiškinimą 87, 2.

[3] Liudvikas — Liudvikas Anžujietis, nuo 1342 m. Vengrijos karalius, nuo 1370 m. kartu ir Lenkijos karalius. †1382.IX.14 d.

[4] Urbonas VI — 1378.IV.18—1389.X.15 d.

[103]c

[1] 1379 m., žr. kitą paaiškinimą.

[2] Kunonas iš Hatenšteino iki 1379.V mėn. buvo Ragainės komtūras, paskui tapo maršalu.

[103]d

[1] Dytrichas — Dytrichas Elneris Balgos komtūru buvo 1374—1382.IX.19 d.

[2] Jonas iš Šionfeldo — buvo Graudenco komtūras.

[3] Arnoldas iš Burgelno — 1383—1402 m. Ordine užėmė įvairias pareigybes.

[4] Drogičinas — dab. Lenkijoje, Balstogės (Bialystoko) vaivadijoje. Miestas įsikūrė prie Bugo, apie 80 km nuo Brastos. XIII a. jį valdė Voluinės kunigaikščiai, apie 1315—1316 m. Gediminas prijungė Palenkės žemę kartu su Drogičinu ir kt. miestais. Nuo 1366 m. pagal Kęstučio ir Lenkijos karaliaus Kazimiero sutartį galutinai perėjo Lietuvai.

[5] Melnikas — kaip ir Drogičinas Melnikas atiteko Lietuvai kartu su Palenke Gedimino valdymo metais. Dab. Lenkijoje, Bialystoko vaivadijoje.

[6] Iš šios pasakojimo vietos matyti, kad kryžiuočiai buvo persikėlę į kairįjį Bugo krantą.

[7] Brasta — turima galvoje Lietuvos Brasta. Pirmą kartą ji minima Novgorodo I metraštyje 1019 m. kaip Berestje. Vienas iš Palenkės miestų, prie Lietuvos prijungtas valdant Gediminui — apie 1323 m. Nuo 1341 m. buvo Kęstučio valda. 1973 m. archeologinių tyrinėjimų metu buvo atrastos mūrinio bokšto liekanos, manoma, kad buvusios Brastos pilies.

[8] Osterodės komtūras — Burkhardas iš Mansfeldo.

[9] Johanas Lėvė — 1380.IV.24—1381.VII.30 d. buvo Prūsų Yluvos viršininkas.

[10] Brandenburgo komtūras — Giunteris iš Hohenšteino.

104

[1] Jau anksčiau minėtas žygis 1378.II.2 d. Žr. 98a sk.

[2] Veikiausiai tai Perloja Varėnos r., 10 km į vakarus nuo Varėnos, deš. Merkio krante. Dažnai minima Kelių aprašymuose (Kraštas ir žmonės, p. 32—34, 38).

105a

[1] Vygandas iš Baldersheimo Įsruties viršininku buvo 1370—1379.IV.23 d.

[105]b

[1] 1378 m.

[2] Austrijos kunigaikštis Leopoldas — Leopoldas III, Alberto III brolis. Galėjo lankytis Prūsijoje tarp 1378.XI.2—1379.I.30 d. (SRP, t. 2, p. 595; plg. *Paravicini W.* Die Preussenreisen..., t. 1, p. 149). Žr. paaiškinimą 77, 2.

[3] Torūnės analai 1376 m. mini Klėvės grafą *(comes de Cleven)*, kaip kryžininką, atvykusį į Prūsiją (SRP, t. 3, p. 99). Tai buvo Adolfas I. Prūsijoje jis lankėsi 1376, 1378 metais ir 1381—1382 m. žiemą (išbuvo iki vasaros). Jo biografiją verta trumpai paminėti. Iš pradžių buvo Miunsterio vyskupas, Kiolno arkivyskupas, vėliau, 1364 m., tapo pasauliečiu ir po dėdės Johano Klėviečio mirties (1368) susituokė su jo dukra Margareta ir tapo Klėvės grafu, †1394.IX.7 (SRP, t. 2, p. 603; *Paravicini W.* Min. veik., t. 1, p. 54, 149).

[4] Lot. VMkr tekste *Galanten.*

[5] Tromen — tai veikiausiai Trapėnai.

[105]c

[1] T. Hiršas teigia, kad šis žygis turėjęs įvykti lapkritį, nes Vygandas

iš Baldersheimo Įsruties viršininku buvo tik iki kitų metų balandžio (SRP, t. 2, p. 595).

[105]d

[1] Regis, apie šį žygį Vygandas jau rašė 102b sk.

[2] Ringosež. — Šį ežerą identifikuoti keblu. Šaknis *Ring-* sietina su liet. *ringė* „vingis, vingiuota linija" (*Pėteraitis V.* Mažoji Lietuva..., p. 147).

[3] Ančia — Juodoji Ančia, Nemuno kair. intakas. Teka per Ančios ir Vygrių ežerus. Dalis upės įeina į Augustavo kanalo sistemą (LTE, t. 5, p. 129).

[4] Rastenburgo viršininkas — 1376—1379 m. nežinomas. 1379.II.2 d. Hansas Rabė ir 1381.I.1 Helfartas iš Zaksenheimo minimi kaip Rastenburgo viršininkai (SRP, t. 2, p. 596).

[5] Šalčininkai (Saltzeniken) — 42 km į pietus nuo Vilniaus. Šalčininkų valsčius žinomas nuo 1311 m. iš P. Dusburgiečio kronikos, taip pat minimas 1387 m. Jogailos, 1410 m. Vytauto privilegijose (*Dusburgietis P.*, p. 260; *Łowmiański H.* Studja..., t. 2, p. 112, 123). Kelių aprašymai žinojo tris kelius į Šalčininkus: per Gardiną, per Nemunaitį-Perloją ir nuo Pervalko (Kraštas ir žmonės, p. 27, 33—36).

106

[1] Apie tai nepasakoja joks kitas šaltinis.

[2] Ekersbergo pilis — žr. paaiškinimą 52, 4.

107a

[1] Sembos teisėjas — Johanas iš Loricho, 1372.X.21—1389.VII.4 d.

[2] Įsruties viršininkas — iki 1379.IV.23 d. buvo Vygandas iš Baldersheimo, po to iki 1381 m. niekas neminimas.

[3] Nežinoma, kas tuo laiku buvo Girdavos ir Tapiavos viršininkai.

[107]b

[1] Beržės apylinkės (in terram Bersden) — kadangi netrukus yra minimas Kaunas, į kurį maršalas nuskubėjo po Beržės plėšimo, tikėtina, kad tai buvo Beržai Kėdainių r., Dotnuvos apyl.

[2] Tomas Survila — žr. paaiškinimą 63a, 2.

108

[1] 1377 m.

[2] Ponas Henrikas — Henrikas III Zauerbaumas iš Elbingo Varmės vyskupu buvo 1373—1401 m.

[3] Giunteris iš Hohenšteino (žr. paaišk. 97, 4) mirė 1380.VII.22 d.

[4] 1379 m.

[5] Paprastai šv. Kotrynos persekiotoju nurodoma buvus Romos imperatorių Maksiminą (309—313). Tačiau, pasak žymaus viduramžių istoriografo Martyno Lenko (†1278), kankine ji tapusi valdant imperatoriui Maksencijui (306—312) (SRP, t. 2, p. 598). Tai, kad Martyno Lenko veikalas Ordine buvo žinomas, galbūt rodytų Petro Dusburgiečio kronikos priedai.

[6] Sembos vyskupas — Dytrichas Tylas (Tylo) buvo išrinktas Sembos vyskupu 1379.II.6 d., mirė 1386 m.

109

[1] 1381 m. vasarą. Ši VMKr informacija unikali.

[2] Dorodiskene — tikėtina, kad tai buvo Daudiškės, arba Dovydiškės, žr. paaiškinimą 86c, 1. Kęstutis čia įkūrė stovyklą, iš kurios pasiuntė žvalgybą, vadovaujamą Grandės. Panašiu (Graudės) vardu yra minimas Kelių aprašymuose vitingas iš Marienburgo. Nėra įrodymų, kad tai buvo tas pats asmuo.

[3] Gernantas iš Baldersheimo — Įsruties viršininkas 1381.VII.18—1381.IX.27 d.

110a

[1] Žygis vyko 1381.II mėn. Šių įvykių aprašymą Marburgietis pakartos kitame skyriuje. Apie juos kalba ir Torūnės analai (SRP, t. 3, p. 115—116) bei 1381.II.24 d. didžiojo magistro laiškas Gdansko pilies komtūrui (SRP, t. 2, p. 599).

[2] Riudigeris Elneris, 1374.XII.7—1383.V.17 d.

[3] Naupilis, arba Navos pilis (Naupillen, Nuwenpillen, Nawenpil) — minimas Kelių aprašymuose. Marburgietis aprašo, kad grįždami atgal (į Ordino teritoriją) kryžininkai nuo Naupilio ėjo 4 mylias Dirsūniškio link (Kraštas ir žmonės, p. 26, 31, 39; *Łowmiański H.* Studja..., t. 2, p. 127). Č. Šaduikio nuomone, Naupilis, arba Navos pilis, buvo dab. Aukštadvaryje. Jis yra netoli Navos ežero, taigi Marburgietis teisingai užrašė pilies vardą 'Nawenpil'. Be to, netoli yra ir Laukiškių kaimas. Laukiškių valsčius kronikoje minimas greta Naupilio (*Šaduikis Č.* Nawenpill-Navininkai-Aukštadvaris, p. 58).

[4] Bombardos — 1381 m. kryžiuočiai jas pirmą kartą panaudojo Lietuvoje. Tai XIV—XVI a. vartoti artilerijos pabūklai, užtaisomi paraku, šaudą akmeniniais, metaliniais ir kitokiais sviediniais, skleidę didelį trenksmą, buvo skirtos sienoms griauti (LE, t. 3, p. 118).

[110]b

[1] Apie šį Ragainės komtūro žygį kiti šaltiniai tyli, manoma, kad galėjo vykti 1381 m. (SRP, t. 2, p. 600)

[2] Torūnės analai mini buvus Prūsijoje daug iš svetimų šalių atvykusių kryžininkų: „Non fuerunt tunc in Prussia principes nec multi barones nominati, sed solum multi hospites" (SRP, t. 3, p. 116).

[3] Skalviai (Schalwen) — T. Hiršo nuomone, tai iškreiptas pavadinimas.

[4] Persevantas — iš pranc. *poursuivant.* Žemesniojo rango heroldas — heroldo padėjėjas. Vygando laikais jau skirti 3 heroldų rangai: 1) herbų karaliaus; 2) heroldo, 3) persevanto. Galutinai panaši

hierarchija susiformavo XV a. (*Zonenberg S.* Kronika..., p. 69; LMA, t. 4, stlp. 2173).

[110c]

[1] 1379 m. Šis žygis aprašytas 107b sk.

[2] Maršalas — Kunonas iš Hatenšteino, 1379—1382.IX.28 d.

[3] Balgos komtūras — Dytrichas Elneris, 1374—1382.IX.19 d.

[4] Labūnavos žemė (in terram Labunensem) — žr. paaiškinimą 56, 6.

[5] Elbingo komtūras — Ulrichas Frikė, 1372.V—1384.XII mėn.

[6] Lot. VMKr tekste: *...veniunt in terram Pastowensem et vulgariter Manenborg castrum exeuntque prope Mergenberg* — dviem vardais pavadinta ta pati Marienburgo pilis? (SRP, t. 2, p. 601). Žr. paaiškinimą 70, 2.

111

[1] Čia prasideda antrasis pasakojimas apie 1381 m. II mėn. įvykius.

[2] Lekeniškių apylinkės (Lekenisken, Laukisken) — 10 km į šiaurės vakarus nuo Aukštadvario yra Laukiškės. Jos ir sietinos su šiuo valsčiumi, jeigu sutiksime su teiginiu, kad Naupilis, arba Navos pilis, ir buvo dabartinis Aukštadvaris.

[3] Badeno markgrafas — pagal amžių galėjo dalyvauti Rudolfas VII, valdęs 1372—1391 m. (SRP, t. 2, p. 601—602).

[4] Lekės ponas — van (der) Lekai (van der Lecke, van Leecke) — Reino žemupyje gyvenusi riterių giminė (SRP, t. 2, p. 602).

[5] Jevenburgo ponas — šis vardas, atrodo, iškraipytas.

[6] Steponas, Ameno ponas (Stephanus dominus de Amen) — vokiškai, atrodo, buvo įprasta Nameną (Namiurą) vadinti

Amenu. Tačiau asmuo, vardu Steponas, tuo metu Namiuro grafų giminėje nežinomas. T. Hiršas ir V. Paravičinis linkę manyti, kad tai galėjęs būti tiesiog riteris Steponas, atkeliavęs iš šios grafystės. V. Paravičinis pateikia duomenų, rodančių, kad 1380—1381 m. Prūsijoje galėjo lankytis Namiuro grafaitis Johanas (III) (valdė 1418—1429, †1429) (SRP, t. 2, p. 602; *Paravicini W.* Die Preussenreisen..., t. 1, p. 75, 77).

112

[1] 1382 m. sausio mėn. — Torūnės analai mini, kad Kęstutis atėjo į Vėluvą sausio 18 d. (SRP, t. 3, p. 118).

[2] Vonsdorfas (in Wones, S. Bornbacho užrašyta *Wonsdorff*) — Unzatrapis (SRP, t. 2, p. 602, 603; žr. paaišk. 37, 2).

[3] Kulmo kaimas (in villam Culmen) — T. Hiršas tapatina su Kulva (SRP, t. 2, p. 602), bet tai yra abejotina. Tas kaimas turėjo būti arčiau Ordino teritorijos.

113

[1] Turėtų būti 1382.II mėn. Tą pagrindžia Torūnės analų bei kitų šaltinių tekstai (SRP, t. 2, p. 603, 610; t. 3, p. 118; *Arnold U.* Engelbert III..., p. 166—168).

[2] Markos grafas — Engelbertas III, valdė 1347—1391 m. (SRP, t. 2, p. 603; *Arnold U.* Min. str., p. 166—168).

[3] Klėvės grafas — Engelberto III brolis Adolfas I. Žr. paaiškinimą 105b, 3.

114

[1] Šie įvykiai niekur kitur neminimi.

[2] Įsrapisos upė — Pisos upės žemupys žemiau Įsruties pilies,

kur ji susilieja su Įsra. Pirmoji Pisos reikšmė buvo „pabjurusios, pelkėtos vietos upė" (*Pėteraitis V.* Mažoji Lietuva..., p. 39, 40).

[3] L a u k i š k a (Laukisken) — dab. Saranskojė buvo į pietus nuo Labguvos (dab. Polesko), ant Maurės upės kranto, rytiniame Sembos pakrašty. Minima 1258 m. dokumente, kuriame tarp Ordino ir Sembos vyskupo pasidalijamos valdos („Lowke usque ad extremum saltum"). Čia buvo vokiečių pilaitė (*Šilas V., Sambora H.* Mažosios Lietuvos..., p. 276; *Łowmiański H.* Studja..., t. 2, p. 21, 22, 31—34; *Salys A.* Baltų kalbos..., p. 172—173).

[4] K a l ė n a i (Kuleyn) — Kalijos kaimas prie Priegliaus, 7 km į pietvakarius nuo Karaliaučiaus. P. Dusburgietis Kaliją mini 1262 m. kartu su Sklunijos valsčiumi, kurios centras galėjo būti Kalija (*Dusburgietis P.*, p. 150—151, 385). Dab. Čaikovskoje.

[5] D r a u s ė — T. Hiršo manymu, gali būti Druoja, kuri įteka į Prieglių į vakarus nuo Įsruties (SRP, t. 2, p. 603). Pavadinimas kilęs iš senesnės lyties *Drūsa*. Šaknis *Drau-, Drū-* sietina su *ide. Drou-, dru-* „tekėti, skubėti" (*Pėteraitis V.* Mažosios Lietuvos..., p. 83).

115

[1] Jogailos ir Vinricho iš Kniprodės susitikimas įvyko Dovydiškėse (Daudiškėse) 1380.V.31 d. Tiksli data žinoma iš išlikusios Dovydiškių taikos sutarties (*Raczyński E.* Codex dyplomatyczny Litwy, p. 55—56; CEV, nr. 3).

[2] Mirus Algirdui, Jogaila, kuris buvo Algirdo antrosios žmonos pirmagimis (*apie 1351 m.), iškart (1377 m.) tapo Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. 1379 m. kryžiuočiai jį vadino „obirster herzoge der Littowin", tuo tarpu Kęstutis ir toliau išlaikė Trakų kunigaikščio titulą. Pastarasis nepretendavo į didžiojo kunigaikščio sostą; Lietuvoje jau buvo nusistovėjusios „diarchijos tradicijos". Tačiau į sostą pretendavo vyriausiasis Algirdo sūnus Andrius (apie tai buvo rašyta anksčiau). Todėl Jogaila buvo priverstas tiek diplomatija, tiek jėga spręsti sosto klausimą. Konfliktas tarp Kęstučio ir Jogailos pradėjo bręsti

apie 1379 m. Dauguma autorių, tyrinėjusių šią problemą, mano, kad jį paskatino skirtingų kartų kitoks požiūris į Lietuvos valstybės ateitį ir jos problemų sprendimą. Jogailos politikai turėjo įtakos ir jo motina Julijona (*Ivinskis Z.* Lietuvos istorija, p. 270—271; *Kučinskas A.* Kęstutis, p. 28—32, 155—160; *Smolka S.* Kiejstut i Jagiello; *Gersdorf H.* Der Deutsche Orden, p. 53—54). T. Vasilevskio naujausi tyrimai rodytų, kad Jogaila gimė 1362 ar 1363 m., taigi mirus tėvui galėjo turėti tik apie 14 metų (*Wasilewski T.* Daty urodzin..., p. 21—23, 31—34).

[3] Riudigeris Elneris buvo didysis komtūras 1374.XII.7—1383.V.17d.

[4] Ulrichas Frikė buvo vyriausiasis špitolininkas ir Elbingo komtūras 1372.V mėn.—1384.XII.13 d.

[5] Albertas iš Liuchtenbergo buvo Diršau teisėjas 1376—1381.XII.8 d.

[6] Kunigaikštis Ivanas — Jonas Algimantaitis iš Alšėnų. Alšėniškių giminė, kaip sako jų vardas, kilusi iš Alšėnų. Giminės įkūrėjas buvo Algimantas, kurį Hermanas Vartbergiškis apibūdino kaip įžymų didiką (magnus satrapa), apsigyvenusį Aristavos žemėje, Algimanto dvare (Livonijos kronikos, p. 196). Jis buvo iš senos lietuviškos giminės, turėjusios privilegiją oficialiuose raštuose vadintis kunigaikščiais. Save kildino iš Gediminaičių. Šeima giminiavosi su Gediminaičiais ir su kitomis kunigaikštiškomis giminėmis. Pagal I. Jonyno hipotezę, Jonas Algimantaitis buvo vedęs Vytauto žmonos Onos seserį Agripiną. Jo sūnaus Andriaus dukra Vasilisa ištekėjo už Algirdo vaikaičio,kunigaikščio Jono Vladimiraičio. Jonas Algimantaitis iš didikų buvo artimiausias Vytauto sąjungininkas, jis pirmas didžiojo kunigaikščio aktus sudarančių signatarų sąrašuose, lydėjo Vytautą, bebėgantį į Ordino žemes (*Jonynas I.* Vytauto šeimyna, p. 53—55, 60, 62, 71; *Rowell S. C.* Gediminaičių..., p. 130—131).

[7] Vaidila — žr. paaiškinimą 86c, 2.

[8] Dovydiškių sutartimi tarp Jogailos ir Ordino nustatoma amžina taika, tačiau išskirtos pagoniškos Kęstučio žemės ir toliau paliktos naikinimams. Problemiškas Vytauto dalyvavimas Dovydiškėse, kur vyko derybos, nukreiptos prieš jo tėvą. Tiesa, sutarties akte jis nie-

kur nefigūruoja, bet neabejotinai žinojo apie Jogailos ketinimus. Tačiau tai dar nerodo, kad jis su Jogaila susimokė prieš Kęstutį. Vytauto pozicija — tai laviravimas, jaučiant, kad Jogaila yra stipresnis, ir vengiant su juo konfrontuoti (Jogaila / Red. A. Šapoka, p. 55—57; *Gudavičius E.*, *Nikžentaitis A.* Kęstučio mirties aplinkybės, p. 1—2; *Gudavičius E.* Komentarai / Z. Ivinskis. Lietuvos Istorija, p. 427).

116

[1] Tomas Survila — žr. paaiškinimą 63a, 2.

[2] Aprašomas 1379.IX.29 d. sutarties pasirašymas Trakuose, žr. paaiškinimą 103b, 1.

[3] Giunteris iš Hohenšteino buvo Kęstučio dukters Danutės, ištekėjusios už Mazovijos kunigaikščio Jonušo I, krikšto tėvas.

[4] Čia toliau tęsiamas nutrūkęs 115 skyrelio pasakojimas.

[5] Šios derybos turėjo vykti tarp 1380.V.31 d. ir 1382.VI.24 d., matyt, dėl Dovydiškių sutarties sąlygų vykdymo; taip pat čia veikiausiai anachronistiškai užsimenama apie Lietuvos krikšto projektą, kuris iškyla 1382.X.31 Dubysos sutarties tekste ir kuris turėjo būti įgyvendintas 1383.VII mėn. (SRP, t. 2, p. 605; t. 3, p. 125)

117

[1] Torūnės analai Livonijos kariuomenės įsiveržimą į Žemaitiją datuoja 1381 m. Marburgietis, apie jį pasakodamas kituose skyriuose, mini VI mėn. (SRP, t. 3, p. 116; t. 2, p. 605, 610). Livonijos magistras buvo Vilhelmas iš Frimersheimo. 1380.II.27 d. Jogailai pasisekė iš Livonijos išsiderėti trumpalaikes paliaubas iki tų pačių metų Sekminių (V.13 d.). Tačiau paliaubos išskyrė Kęstutį, jo pavaldinius ir žemaičius (*Prochaska A.* Rozejm Jagiełły..., p. 565).

[2] Vygandas iš Baldersheimo — Ragainės komtūru buvo 1380—1384.V mėn.

[3] Pikogalos žemė (in terram Pickegallen) — T. Hiršo nuomone, Pikogalos reikia ieškoti į šiaurę nuo Kauno, arti Varluvos žemės (SRP, t. 2, p. 606).

118

[1] Šitie įvykiai vyko tarp 1379.XII.4 d. ir 1381 m. (lapkričio? — žr. paaišk. 120, 1).

[2] Kunonas iš Hatenšteino — maršalas buvo nuo 1379.VII.25 d. iki 1382.IX mėn.

[3] Celerarijus — valčių viršininkas, nuo lot. *celocula* — „lengvas laivelis".

[4] Bavarijos pilis (castrum Beyeren) — žr. 22 ir 30 sk.

[5] Kaributas — Algirdo ir Julijonos sūnus, apie 1380 m. pakrikštytas Dimitru. Gimė apie 1358—1359 m. Mirė po 1404 m. Iki 1393 m. buvo Seversko Novgorodo ir veikiausiai Naugarduko kunigaikštis.

[6] Lot. VMKr tekste: *...sagittabant et telis sine intermissione.* Žr. paaiškinimą 17, 21.

[7] Vygandas iš Baldersheimo Ragainės komtūras buvo 1380—1384.V mėn. (SRP, t. 2, p. 607)

119

[1] Torūnės analai Polocko įvykius datuoja 1381.VIII.10 d. (SRP, t. 3, p. 116). Polocko apgultis prasidėjo VIII.10 d. ir truko keturiolika savaičių (Lietuvos metraštis, p. 235).

[2] Andrius Algirdaitis. Žr. 101 sk. Pastaruoju metu T. Vasilevskis, deja, kartoja pasenusią nuomonę apie menamą Kęstučio sūnų (*Wasilewski T.* Daty urodzin..., p. 26).

[3] Lietuvos pasakoja, kad Jogaila Polocką buvo davęs savo broliui Skirgailai, bet polockiečiai jo nepriėmė. Todėl Jogaila pasiuntė į Polocką savo lietuvių ir rusų kariuomenę (Lietuvos metraštis, p. 83).

[4] Bornbachas, kuris naudojosi VMKr originalu, nurodo 11 savaičių. Torūnės analai — 14 savaičių (SRP, t. 2, p. 607; t. 3, p. 117).

[5] Lot. VMKr tekste: *...magister edicavit domum Neriem advertente.*

120

[1] Lietuvos metraštis pasakoja, kad Kęstutis, kai vyko kovos dėl Polocko, skundėsi savo sūnui Vytautui, kad Jogaila jį įskaudino, su vokiečiais bičiuliuojasi, su jais puola Polocką (Lietuvos metraštis, p. 83). Kęstutis sumanė gudrumu ir jėga atimti iš Jogailos sostą, todėl ir paskleidė gandą, kad ruošiasi žygiuoti prieš lenkus arba prūsus, o iš tikrųjų perėjęs Nemuną, vėl pasuko į rytus ir patraukė tiesiog į Vilnių. Gretima VMKr žinia, pasakojanti apie 1381 m. spalio mėn. įvykius, pradedama žodžiais: „Tomis dienomis..." (Hiis diebus...). Galbūt apie tą laiką Kęstutis ir rinko kariuomenę, o Vilnių užėmė lapkričio mėn. (plg. *Kučinskas A.* Kęstutis, p. 169; LE, t. 11, p. 413). Gdansko kronikininkas Detmaras yra nurodęs, jog Kęstutis Vilnių užėmė po Šv. Lauryno dienos (po VIII.10 d.) (SRP, t. 3, p. 117), bet gali būti, kad jis suklydo: vėlesniam įvykiui priskyrė ankstesniojo įvykio (Polocko apsiautimo) datą. Šiuo metu į tai atsakyti keblu, plg. VMKr 126 sk.

[2] Naują Osterodės pilį šalia senosios buvo pastatęs tuometinis Osterodės komtūras (1349—1370) Giunteris iš Hohenšteino (SRP, t. 2, p. 608—609; SRP , t. 3, p. 114).

121

[1] Marburgietis datuoja netiksliai. Kaip nurodo Torūnės analai, į Lietuvą buvo įsiveržta II.21 d. (SRP, t. 3, p. 118; t. 2, p. 609)

[2] Iš tikrųjų Vytautas persekiojo begrįžtančius atgal kryžiuočius.

[3] Bartų viršininkas — Johanas iš Štrateno.

[4] Rastenburgo viršininkas — Gotfrydas iš Kulės, 1382.XI.20—1389.VI.29 d.

[5] Osterodės komtūras — Kunonas iš Lybenšteino, 1379—1383.V.17 d.

[6] Pamedės vyskupo teisėjas — Eghardas Rabė.

[7] Riteris Aleksandras (SRP, t. 3, p. 119).

122

[1] T. Hiršo nuomone, abiejose šio skyrelio žinutėse pagal kitą šaltinį pasakojami anksčiau, 117 skyrelyje, aprašyti įvykiai (SRP, t. 2, p. 610).

[2] Robinas iš Elzeno — Livonijos magistru buvo po 1385.III.28 d. Jis tikrai buvo maršalas 1382.IX.29, manoma, kad buvo juo ir anksčiau. Taigi Marburgietis arba supainiojo pareigybes, arba į Žemaitiją žygiavo Vilhelmas iš Frimersheimo.

[3] Wylle kraštas — Kelių aprašymai mini nuo Kernavės už 3 mylių esančią Viliją, tai gali būti teritorija palei Nerį (SRP, t. 2, p. 693; Kraštas ir žmonės, p. 29).

123

[1] Jogaila įžengė į Vilnių 1382.VI.12 d., kai Jogailos šalininkai ir miestiečiai jį paėmė į savo rankas. Prieš tai Kęstutis, sužinojęs apie Jogailos slaptas sutartis su vokiečiais prieš jį, 1381.XI (?) mėn. užėmė Vilnių, paėmė į nelaisvę Jogailą su broliais ir motina. Kęstutis tapo didžiuoju kunigaikščiu, Jogailos valdžioje buvo paliktos tik jo tėvoninės žemės — Krėva ir Vitebskas.

[2] Kaip rašo Lietuvos metraštis, Vytautas kartu su motina išvyko iš Trakų į Gardiną (Lietuvos metraštis, p. 85).

[3] 1382.V mėn. Jogailos brolis, Seversko Novgorodo kunigaikštis Kaributas Dimitras, atsisakė klausyti Kęstučio. Pastarasis išvyko į žygį prieš Kaributą ir užtruko rusų žemėse iki liepos mėn. Šis maištas

buvo suorganizuotas, matyt, su Jogailos žinia, kad atitrauktų Kęstučio dėmesį nuo Vilniaus (Lietuvos metraštis, p. 85, 236; *Ivinskis Z.* Lietuvos istorija, p. 274).

[4] 1382.VI.30 d. (taip datuoja Torūnės analai — SRP, t. 3, p. 123)

124

[1] Tai dar vienas pasakojimas apie tą patį 1382.II mėn. kryžiuočių žygį į Lietuvą.

[2] B i r š t o n o p i l i s — išlikęs piliakalnis Nemuno deš. krante, pietinėje piliakalnio papėdėje rasta gyvenvietės liekanų. Birštonas minimas Kelių aprašymuose (SRP, t. 2, p. 689, 696; Kraštas ir žmonės, p. 26, 31).

[3] P u n i o s ž e m ė (in terra Punnow) — 1387 m. Jogailos donaciniame rašte yra minimi miesteliai Punia su valsčiuku, Birštonas su valsčiuku ir t. t. („городки: [...] третій *Пуня* и волос(т)ка, четвертый Бирштанъ и волостка"). H. Lovmianskio nuomone, Punia ir Birštonas sudarė vieną valsčių (*Łowmiański H.* Studja..., t. 2, p. 98, 118, 119, 121). Kelių aprašymuose Punia minima kaip svarbus punktas kelyje į Trakus (SRP, t. 2, p. 697—698; Kraštas ir žmonės, p. 32—33).

[4] Šis skaičius atitinka Torūnės analų pranešimą (SRP, t. 3, p. 118).

[5] Torūnės analai mini du nukautus: Jesko iš Kaltenhofo ir Johaną iš Freištato (SRP, t. 3, p. 119).

[6] Anksčiau minėtą Pamedės vyskupo teisėją Rabę.

125

[1] Po 1382 m. Velykų, (po IV.6), lietuviai pirmą kartą pavartojo bombardas, puldami svarbią kryžiuočių pilį — forpostą prieš Lietuvą. Istoriografijoje su šia data yra siejama lietuvių parakinės artilerijos pradžia.

[2] Jo(ha)nas iš Pfirto — žinoma, kad tarp 1384.VIII.30 ir 1385.VII.14 d. jis buvo Įsruties viršininkas, vėliau 1394—1396 m. didžiojo magistro vyresnysis padėjėjas (SRP, t. 2, p. 613).

[3] Balgos komtūras Dytrichas iš Elnerio, didysis komtūras Riudigeris iš Elnerio, Brandenburgo komtūras Albertas Saksonietis ir Ragainės — Vygandas iš Baldersheimo.

126

[1] Čia dar vienas netikslumas — Vilnių Kęstutis užėmė ne 1382, bet 1381 m., galbūt lapkritį. Žr. paaiškinimą 120, 1.

[2] 1382.VI.30 d.

[3] Bražuolės kaime (Trakų r.) liepos 6 d. Jogaila savo, motinos Julijonos ir brolių vardu pasirašė su Ordinu sutartį, kad iki rugsėjo 8 d. jie nepuldinės vienas kito, kryžiuočiai neturės jokių draugiškų ryšių su Kęstučiu ir jo sūnumis (Monumenta medii.., Nr. 1).

[4] Trakų pilies įgula kapituliavo VII.20 d. (Torūnės analistas — SRP, t. 3, p. 123).

[5] 1382.VIII.3 d. (Torūnės analistas — SRP, t. 3, p. 122).

[6] Torūnės analuose Kęstučio žūtis datuojama apie Marijos Ėmimo į dangų šventę (apie 1382.VIII.15) (SRP, t. 3, p. 122). Atsižvelgus į Lietuvos metraščio nuorodą, kad Kęstutis buvęs pasmaugtas 5-ąją jo kalinimo naktį, spėjama, kad tai įvyko 1382.VIII.10—11 d. (*Jonynas I.* Lietuvos didieji kunigaikščiai, p. 120).

127

[1] Lot. VMKr tekste: *hora terciarum*. Žr. paaiškinimą 14, 2.

128

[1] Pasakojama apie 1382.VI—VII mėn. žygį.

[2] Žr. paaiškinimą 62, 2.

[3] Lukos ežeras.

129

[4] *Konradas Ciolneris iš Rotenšteino* — *1354—1355* m. buvo Prūsų Markos viršininkas, 1356 m. Christburgo komtūro padėjėjas, 1358—1359 m. Christburgo vicekomtūras, 1368 m. Gdansko komtūras, 1372 m. vyriausiasis drabužininkas ir Christburgo komtūras. Didžiuoju magistru išrinktas 1382.X.2 d. Mirė 1390.VIII.20 d. (AB, t. 2, p. 846—847)

130

[1] Šiame skyriuje pasakojama apie 1382.VII.18—20 d. Trakų apgultį, akcentuojamas Skirgailos vaidmuo derantis su pilies įgula.

131

[1] Vytautas telkė kariuomenę Gardine (Lietuvos metraštis, p. 86).

[2] Liubartas — Kęstučio brolis Liubartas Gediminaitis, nuo 1340 m. valdęs Voluinę ir miręs apie 1385 m.

[3] Kęstučio kariuomenę sudarė susirinkę jo paremti žemaičiai. Tačiau tai jie darė tik negavę teigiamo Jogailos atsakymo nepriimti krikšto. Taigi Kęstučio kariuomenė nebuvo labai stipri, jeigu atsižvelgsime į žemaičių nuotaikas (*Gudavičius E.*, *Nikžentaitis A.* Kęstučio..., p. 2).

[4] Vilhelmas iš Bejersheimo — Livonijos magistras buvo Vilhelmas iš Frimersheimo.

132

[1] Izenburgo kunigaikštis (dominus de Isenburg, pažodžiui būtų: „Izenburgo ponas") — žinomos dvi Izenburgo (prie Koblenco) kunigaikščių giminės šakos: Vydai ir Zalentinai. Pirmiesiems vadovavo Vilhelmas I, valdęs 1327—1383, †1383, o antriesiems — Johanas I (1354—1395, †1395). Duomenų apie vieno kurio iš jų apsilankymą Livonijoje ar Lietuvoje T. Hiršas nepateikia, be to, senyvo amžiaus Vilhelmas vargu ar būtų galėjęs keliauti. Šis anekdotinis VMKr epizodas pasakoja apie 1382 m. įvykius (SRP, t. 2, p. 620; plg. *Arnold U.* Engelbert III..., p. 172).

133

[1] Vytautas taip pat buvo nugabentas į Krėvos pilį.

[2] I. Jonyno nuomone, Ona Vytautienė buvo kilusi iš Sudimantų giminės, gimė tikriausiai Vėžiškėje. Vytautas ir Jonas Algimantaitis Alšėniškis buvo vedę seseris. Mirė Ona 1418.VIII.11 d. Trakuose ir buvo palaidota Vilniaus katedroje, prie Šv. Mykolo altoriaus (*Jonynas I.* Vytauto šeimyna, p. 65—71). A. Širmulis teigia, kad Vytauto žmona Ona Eupraksija ir jos sesuo Agripina buvo Vytauto pusbrolio — Algirdo sūnaus Dimitro Vyresniojo — dukterys (*A. Širmulis*, p. 37—40).

[3] Vytautas pabėgo iš Krėvos pilies 1382 m., maždaug lapkričio mėn. Iš pradžių jis nuvyko pas savo brolį Tautvilą, valdantį Naugarduką, o su juo į Mazoviją pas savo sesers vyrą Jonušą. Pastarasis buvo užgrobęs Trakų kunigaikštystės pakraštį prie Bugo, tačiau Vytautui davė valdyti vieną pilaitę su keliais kaimais (Lietuvos metraštis, p. 239).

134a

[1] K o n r a d a s i š V a l e n r o d o — didysis maršalas buvo 1382.X.12—1387.III.24 d.

[134]b

[1] Vytautas veikiausiai pradėjo derybas su Konradu iš Valenrodo 1382 m. pabaigoje, būdamas Mazovijoje.

[2] Lot. VMKr tekste: *ad magistrum* — padaryta klaida, turi būti „maršalą". Kita vertus, tai gali būti Konradui iš Valenrodo palankus gestas, nes kroniką rašant jis buvo didysis magistras.

135a

[1] Gana išsamiai šie įvykiai aprašomi Torūnės analuose (SRP, t. 3, p. 126).

[2] Torūnės analų žiniomis, Trakai buvo apsupti ir paimti 1383.IX.11—12 d. (SRP, t. 3, p. 126).

[3] T. Hiršas pažymi, kad čia suklydo vertėjas arba pats Vygandas. Šaltinyje, kuriuo jis pasinaudojo, turėjo būti minima kita — Švč. M. M. Gimimo šventė [IX.8] (SRP, t. 2, p. 622).

[4] V i n t e r i s i š R e d i n g e n o — T. Hiršas nurodo, kad jo nemini joks šaltinis (SRP, t. 2, p. 622).

[5] J o (h a) n a s R a b ė — Torūnės analų vadinamas Pamedės vyskupo teisėju (SRP, t. 3, p. 127); iš dok. žinoma, kad šias pareigas jis ėjo 1385.I.22, o 1379.II.2 d. dar tebebuvo Rastenburgo viršininkas (SRP, t. 3, p. 126; t. 2, p. 622).

[6] H e n r i k a s i š K l ė n o — pasak Torūnės analų, Jonas Rabė Trakuose buvo paliktas su dviem Ordino riteriais (jie neįvardijami) ir daugiau negu 60 „tvirčiausių karių krikščionių" (christiani fortissimi bellatores) (SRP, t. 3, p. 127).

[7] Elbingo komtūras — Ulrichas Frikė, 1372.V—1384.XII.13 d.

[8] Balgos komtūras — Markvardas iš Larheimo, 1382.X.5—1383.IX mėn.

[9] Brandenburgo komtūras — Frydrichas iš Vendeno 1383—1392.V.17 d.

[10] Christburgo komtūras — Hansas Gansas iš Vebiršteto, 1382—1385.I.1.

[11] Lot. VMKr tekste: *...unusque frater transfixus est telo in mortem...* — žr. paaiškinimą 17, 21.

[12] Hubertas iš Zendendorfų — Zendendorfų giminės nei T. Hiršui, nei V. Paravičiniui surasti nepavyko. Pastarojo spėjimu, šis vėliavnešys — tai VMKr vėliau (152 sk.) minimas Rupertas iš Šokendorfo/Zekendorfo (SRP, t. 2, p. 623; *Paravicini W.* Die Preussenreisen..., t. 2, p. 147—148).

[13] V. Paravičinio duomenimis, 1383 m. vasarą į Prūsiją buvo atvykę du anglų kryžininkai — Henris Persis ir Hju le Despenseris (*Paravicini W.* Die Preussenreisen. .., t. 1, p. 125).

[14] Atsižvelgus į minėtą Torūnės analų informaciją apie Ordino kariuomenės pasirodymą prie Trakų IX.11 d., galima spėti, kad laivai buvo pasiekti apie IX.22 d. Paklaida negalėtų būti didelė, nes remiantis tų pačių analų žiniomis, Jogaila ir Skirgaila su didele kariuomene apgulė Trakų pilį IX.24 d. (SRP, t. 3, p. 128)

[135]b

[1] Marburgietis naują pasakojimą pradeda 1384 m., praleisdamas gana svarbius įvykius, paaiškinančius tolesnius Vytauto veiksmus. Jogaila ir Skirgaila po 40 dienų apgulties (XI.3 d.) susigrąžino Trakų pilį. Sugrįžęs iš žygio į Trakus ir Vilnių, Vytautas 1383.X.21 d. Tapiavoje buvo pakrikštytas Vygando vardu, kurį suteikė jo krikšto tėvas Ragainės komtūras Vygandas iš Baldersheimo. 1384.I.30 d. Karaliaučiuje Vytautas už Ordino pagalbą užrašė Lietuvos žemes iki Nevėžio;

siena nuo Livonijos iki Nevėžio šaltinių turėjo eiti tiesia linija, bet Kaunas ir Rumšiškės turėjo atitekti Ordinui. Atgautas žemes: Trakus, Gardiną ir kt. Vytautas turėjo valdyti lenininko teisėmis (CEV, nr. 13).

[2] Ragainės komtūras — Vygandas iš Baldersheimo, 1380—1384.V.25 d.

[3] Markvardas iš Zalcbacho buvo vitingų vadas. Tuo tarpu Ragainės vicekomtūras buvo Pilypas iš Klebergo. Markvardas 1384 m. pateko į lietuvių nelaisvę, kurioje išbuvo 6 metus; tuomet jis tapo Vytauto patikėtiniu, 1389—1392 m. buvo Vytauto palydoje. 1394 m. buvo Karaliaučiaus vicekomtūras, 1396—1402.V.02 d. Ragainės, o 1402—1410 m. Brandenburgo komtūras. Po Žalgirio kautynių 1410.VII.15 nukirsdintas Vytauto įsakymu (SRP, t. 2, p. 623; LE, t. 26, p. 373).

[4] Marienburgas — žr. paaiškinimus 21, 1 ir 137a, 1.

[5] Vepriai — Ukmergės r., 15 km į pietvakarius nuo Ukmergės, Veprių ežero šiauriniame krante. Minimi nuo 1384 m. Kelių aprašymuose 1385 m. Vepriai minimi kaip vienas iš punktų, kelyje į Kernavę, Maišiagalą (Kraštas ir žmonės, p. 28—30).

[6] Vandžiogalos žemė (in Wandeiagel terram) — Kauno r., 24 km į šiaurę nuo Kauno. Pirmą kartą minima tik 1384 m., vėliau 1394 m. Kelių aprašymuose, tarpinis arba galinis punktas, žygiuojant nuo Nevėžio kairiojo kranto vietovių (Babtų, Labūnavos) Kauno apylinkių link (Kraštas ir žmonės, p. 20, 24). Sprendžiant iš gana vėlyvo jos paminėjimo ir to, kad ir paskui nebuvo valsčiaus centru, Vandžiogala tebuvo gyvenvietė, bet ne valsčius, kaip rašo Marburgietis.

136

[1] Deja, apie 1385 m. vasaros gale Prūsijoje buvusius kryžininkus T. Hiršas ir V. Paravičinis pateikia labai mažai duomenų (SRP, t. 2, p. 624; *Paravicini W.* Die Preussenreisen..., t. 1, p. 98 ir kt.).

Šis skyrelis dar kartą paliudija, kaip menkai Vygandui terūpėjo įvykius dėstyti nuoseklia chronologine tvarka: čia aprašomi įvykiai jau po I Vytauto „išdavystės" — perėjimo į Jogailos pusę, kuris bus pavaizduotas vėliau (žr. 138, 139 sk.).

[2] *Šio žygio fazės Torūnės analuose datuojamos taip:*

1) 1385.VIII.16 d. magistras nutaria suruošti „didelį žygį" į Lietuvą iš Marienburgo pilies (prie Nemuno); pastaroji tikriausiai apleidžiama mėnesio pabaigoje, nes

2) 1385.IX.1 pasiekiama Neries brasta, ties vieta, „kur kadaise *stovėjo Kauno pilis".*

3) 1385.IX.19 grįžtanti Ordino kariuomenė persikelia per Nemuną (SRP, t. 3, p. 137—140).

[3] K a c e n e l b o g e n o g r a f a s V i l h e l m a s — grafas Vilhelmas II iš jaunesnės linijos.

[4] J o h a n a s i š Š i o n e b e r g o — *niekur kitur neminimas. Jonas* iš Posilgės rašo, kad žuvo Kacenelbogeno grafas, 2 kiti svečiai ir nedaug Ordino karių (SRP, t. 3, p. 137).

[5] Torūnės analai mini, kad buvo nuniokotos apylinkės per 7 mylias anapus Vilniaus (SRP, t. 3, p. 138).

[6] Veikiausiai čia Vygando imta domėn visa žygio trukmė.

[7] A š m e n a — prie Ašmenos upės, kairiojo Neries intako, 54 km į rytus nuo Vilniaus. 1384 m. minima, kaip Lietuvos didžiojo kunigaikščio dvaras. Priklausė senajai Nalšios žemei, buvo valsčiaus centras, nuo 1566 m. pavieto centras.

137a

[1] Pasak Torūnės analisto, Marienburgo pilį Ordino vyresnybė perdavė Vytautui po 1383 m. rugsėjo žygio į Trakus ir į Vilnių (t. y. 1383 m. rudenį) (SRP, t. 2, p. 625; t. 3, p. 128).

[2] Pas Vytautą atvyko brolis Žygimantas, Jonas Alšėniškis, Sudimantas iš Wesisken, Vytauto „brolio sūnus Jurgis", Naugarduko kunigaikštis, Drucko kunigaikštis Levas. Apie tai sužinome iš Vytauto

rašto Ordinui. Tame pačiame rašte minimi bajorai Jorgen, Swirgal, Gybut (Eybut), Seymen, Rowkutte, Michel, Mylegaude ir kt. Deja, šio dokumento autentiškumas kelia nemenkų abejonių (CEV, nr. 13, p. 3—4; *Jonynas I.* Istorijos baruose, p. 57).

137b

[1] Marienverderis (vok. reiškia „Marijos salą") — Nemuno ir Neries santakoje, kur anksčiau stovėjo Kęstučio pilis. Ši pilis buvo puikiai įtvirtinta, jos sienų storis siekė 12 pėdų. Jau 1384.VI.14 d. Marienverderyje didysis magistras išdavė pasižadėjimo raštą Vytautui padėti prieš jo pusbrolius. 1384.VII.7 d. rašė popiežiui apie pilies statybą (CEV, nr. 15, 16; LE, t. 17, p. 321).

137c

[1] Sudimantas — I. Jonyno nuomone, jis buvo Vytauto svainis, nes Vytautas buvo vedęs jo seserį Oną. Sudimantas valdė Vėžiškę ar Eišiškes (*Jonynas I.* Vytauto šeimyna, p. 57—61; LE, t. 29, p. 113). A. Širmulis mano, kad Sudimantas buvo Vytauto svainis, nes buvo vedęs Vytauto seserį (*Širmulis A.*, p. 38). Žygis vyko 1384 m. V mėn.

[2] Vilkmergė — žr. paaiškinimą 63b, 3.

[3] Torūnės analuose Ragainės komtūro Vygando iš Baldersheimo žūtis datuojama 1385.V.25 d. (SRP, t. 3, p. 130).

[4] Reineko grafas — galėjo būti Liudvikas XI ir Gotfrydas III iš Reineko grafų arba Reineko burgrafas Henrikas III (1381—1417) (SRP, t. 2, p. 627).

138

[1] Torūnės analai aprašo, kaip 1384.VII.9 d. Vytautas išvyko iš Marienburgo pilies (prie Nemuno) į Jurbarką ir tenykštį vicekomtūrą

paragino siųsti pasiuntinius į Ragainę su žinia, kad Jogaila ir Skirgaila su nedidele kariuomene žygiuoja užimti Ragainės, Noihauzo ir Spitrės pilių (SRP, t. 3, p. 131—132).

[2] Turėtų būti: „užimti Jurbarką".

[3] Magistras — *turėtų būti „maršalas", nes K. Šiucas* atitinkamoje pasakojimo vietoje mini Konradą iš Valenrodo (SRP, t. 2, p. 628).

[4] Torūnės analai rašo, kad Sudimantas kovos kirviu mirtinai sužeidė ir po to pervėrė ietimi Ordino kunigą Henriką (SRP, t. 3, p. 133).

[5] Vygandas iš Baldersheimo, Ragainės komtūras.

[6] Torūnės analai Vytauto krikštą datuoja 1383 m. 10000 mergelių diena (XI.21) (SRP, t. 3, p. 127). Jo metu jis gavo savo tikrojo krikštatėvio — Vygando vardą.

139

[1] Turėtų būti: „įveikti Marienverderį".

[2] Torūnės analai rašo, kad IX.19 d. (SRP, t, 3, p. 135)

[3] Lot. VMKr tekste: *In prima... vespera.* Pirmieji mišparai, arba pirmoji vakarinė, — kitaip: mišparai, vakarinė. Antraisiais mišparais, arba antrąja vakarine, vadinta dienos baigiamoji maldų valanda. Žr. paaiškinimą 14, 2.

[4] Pasak S. Bornbacho, Skirgaila atgabenęs dvi blidas (svirtines akmensvaides su atsvara) ir daug sviedinių — *brochte 2 bleyden dorzu und vil geschosses* (SRP, t. 2, p. 631).

[5] Pendikulas (pendiculum) — šis žodis, matyt, sietinas su lot. *perpendiculum* (svambalas — čia būtų: „atsvara") (plg. SRP. t. 2, p. 629).

[6] Lot. VMKr tekste: *cum pixi[di]bus*; piksida — čia veikiausiai mažesnio nei bombarda kalibro artilerijos pabūklas. Tuo tarpu bombardomis, atrodo, čia vadinamos blidos (svirtinės akmensvaidės su atsvara). Galėtume daryti išvadą, kad lot. VMKr vertime taip įvardijami ir parakiniai, ir neparakiniai pabūklai, bet apskritai taip dažniau vadinamos patrankos (žr. 110a, 111, 135a, 153 ir kt. skyreliuose).

[7] Anot Jono iš Posilgės, Ordino maršalas su kariuomene atžygiavo Šv. Galeno dieną, kuri 1384 m. buvo sekmadienis. Torūnės analai nurodo rytojaus dieną — X.17 (SRP, t. 3, p. 135).

[8] Maršalą Konradą iš Valenrodo lydėjo Christburgo, Elbingo komtūrai ir kariuomenė iš žemutinių Ordino valstybės žemių (SRP, t. 2, p. 630).

[9] Gotesverderis — 1369 m. kryžiuočiai pastatė pilį Nemuno Vyrgalės saloje prie Nevėžio žiočių.

[10] Johanas iš Štrateno — manoma, kad tuomet jis buvo Bartų viršininkas.

[11] Jonas Buchholcas — iš Brandenburgo markgrafystės bajorų.

[12] Jonas iš Loricho — Ordino Sembos teisėjas 1372.X.21—1389.VII.4 d.

[13] Ši data neteisinga. Torūnės analai rašo, kad XI.6 d. pilis buvo sugriauta (SRP, t. 3, p. 135—136).

[14] Pilis šturmuota XI.6 d. (SRP, t. 3, p. 136).

[15] Štoberis — žinomas tik riteris Henrikas Štoberis, kuris 1407 m. buvo Lezevico viršininkas.

[16] Techevicas — Johanas iš Techevico 1393—1409 m. buvo Ordino pareigūnas Gdansko komtūrijoje, kitas riteris, turįs tokį patį vardą, 1394—1402 m. buv. Šifelbeino teisėjas, 1404—1409.XI.9 d. Mezelanco viršininkas.

[17] Henrikas Švelbornas — jis vėliau 1396 m. buvo Karaliaučiaus vicekomtūras, paeiliui Mevės (1402—1404.II.3), Redeno (1404—1404.II.22), Tuchelio (1404—1410.VII.15) komtūras.

[18] Matyt, buvo keršijama už tai, kad Torūnės analų žiniomis, daug lietuvių žuvo pilyje užsidegus parako sandėliui (SRP, t. 3, p. 136).

[1] Iš tikrųjų turi būti 1385 m. Aprašomi IX.1—IX.19 d. įvykiai (žr. 136 sk.).

[2] S ū d u o n i a, S ū d u o n ė — prie Liudvinavo, Marijampolės r. Tai upės vardas, iš kurios kildinamas etnonimas Sūduva. Galbūt sietina su liet. *sūduva* „klampynė" (*Vanagas A.* Lietuvių hidronimų..., p. 319).

[3] J o h a n a s i š R u m p e n h e i m o — Ragainės komtūras 1384.VII mėn.

141

[1] Torūnės analai ir Jono iš Posilgės kronika tarp 1386 m. pradžios ir 1388 rudens nemini jokio žygio į Lietuvą (SRP, t. 3, p. 145—153). Tačiau taikos anaiptol nebuvo: 1387 m. pradžioje „reizas" neįvyko dėl blogo oro, dėl pastarojo ir 1388 m. žiemos žygis nutrūko Narkyčiuose (Prūsijoje); 1387 m. gegužės gale kryžiuočiai atstatė Vytauto sudegintą Jurbarką ir pervadino Bajerburgu (SRP, t. 3, p. 149; *Paravicini W.* Die Preussenreisen..., t. 2, p. 35). Tik Livonijos ordino maršalas Robinas iš Elco 1387.VII.9 buvo sudaręs paliaubas vieneriems metams su „aukščiausiuoju Lietuvos kunigaikščiu" Skirgaila (cum... Skirgailone supremo duce Lettovie) (CEV, nr. 34). *Išties čia matome Vygandui būdingą painiavą* — *apie* Maišiagalos pilies sunaikinimą dar kartą bus kalbama 149 sk.

[2] Nuo 1387.III.24 d. iki 1392.XI.16 d. maršalas buvo Engelhardas Rabė.

[3] 1386—1387 m. žiemą į Prūsiją buvo atvykę daug kryžininkų iš svetur: Bavarijos kunigaikščio Alberto sūnus, Ostrevanto grafas Vilhelmas, taip pat Namiuro, Švarcburgo, Hohenšteino ir Henebergo grafai. V. Paravičinio duomenimis, tikrai būta didelės Ostrevanto grafo palydos, kurią sudarė 44 riteriai ir ginklanešiai, neskaičiuojant tarnų. Tuo tarpu Henebergo grafo palydą tesudarė „12 žirgų" (*Gersdorf H.* Der Deutsche Orden..., p. 98; *Paravicini W.* Die Preussenreisen..., t. 1, p. 179).

[4] K o n r a d a s i š V a l e n r o d o — 1387.III.24—1391.III.12 d. buvo didysis komtūras.

[5] Apie Maišiagalos pilį žr. paaiškinimą 63b, 6.

[6] Lot. VMKr tekste: *...patet sigillo Wytaudi falsificato sicut et parentum suorum.* — Norėta pasakyti, kad Vytautas ir jo giminės laužė antspaudais sutvirtintas sutartis.

142

[1] Anot Jono iš Posilgės, žygis buvęs surengtas 1388 m. rudenį, Elbingo „karo" knygos įrašai liudija jį įvykus tų metų rugsėjį (SRP, t. 2, p. 633).

[2] Visvaldės pilis — Jonas iš Posilgės paminėjo ją, nurodydamas, kad yra arti Neries aukščiau Kauno (SRP, t. 3, p. 165). Galbūt su ja sietinas Kelių aprašymuose 1402 m. minimas Visvalis (Kraštas ir žmonės, p. 28). 1391.IX mėn. buvo kryžiuočių sunaikinta.

[3] Žinomos Skirgailos derybos su Ordino vyriausybe, įvykusios 1388 lapkr. viduryje Dubysos saloje, t. y. jau po šio žygio (SRP, t. 2, p. 634; CEV, nr. 46, 47).

143

[1] 1388.XII.13 d. Marburgietis šiuos įvykius dėsto trumpai, kur kas plačiau juos aprašo Jonas iš Posilgės (SRP, t. 3, p. 154—156).

[2] Štolpė — dab. Slupsko miestas ir apskr. centras Lenkijos Košalino vaivadijoje. Torūnės analai mini prie Zanovo, Jonas iš Posilgės — prie Šlavės Slupsko kunigaikščio žemėje (SRP, t. 3, p. 154).

[3] Gelderno kunigaikštis — Vilhelmas I (1363—1402), kunigaikščio Vilhelmo iš Julicho sūnus. 1383—1400 m. laikotarpiu žinomos 7 jo kelionės į Prūsiją: 1383—1384, 1385—1386, 1386—1387, 1388—1389, 1395—1396, ir 1399—1400 m., daugiausią vėlyvą rudenį ir žiemą. Vienas uoliausių kryžiuočių talkininkų (*Paravicini W.* Die Preussenreisen..., t. 1, p. 60—65, 175).

[4] Falkenburgas — Rytų Pamaryje. Apie šiuos įvykius plačiau žr.: *Gersdorf H.* Der Deutsche Orden..., p. 113—121.

144

[1] Iš tikrųjų 1390.VIII.20. Šią datą nurodo Torūnės analai, Jono iš Posilgės kronika ir kiti šaltiniai (SRP, t. 3, p. 164, t.2, p. 636).

[2] Tiksliau iki „Iudica'os" sekmadienio (antrojo prieš Velykas — žr. paaiškinimą 15, 2), t. y. 1391.III.12 d.

145a

[1] Gotfrydas iš Kulės — Rastenburgo viršininkas 1382.XI.30—1389.VI.29 d.

145b

[1] 1389 m. Tais metais šį žygį datuoja Jonas iš Posilgės (SRP, t. 3, p. 157, t. 2, p. 636).

[2] Įsruties viršininkas — Alfas iš Cudendorfo.

[3] Tapiavos viršininkas tarp 1385—1389 m. nėra žinomas.

[4] Nyntegeten — Jonas iš Posilgės mini, kad kryžiuočiai įsiveržė į Kaltinėnų žemę (SRP, t. 3, p. 157). Marburgiečio duotą pavadinimą sunku identifikuoti.

[5] Jonas iš Posilgės mini tik 40.

[6] Ši vietovė, Bornbacho vadinama *Krumpstegalle*, turėtų būti kažkur apie Kaltinėnus.

146

[1] Livonijos magistras — Venemaras iš Brugenojės, 1389—1401 m. rudenį (Ritterbrüder...).

[2] Rinkimai vyko 1391.III.12 d.

[3] Konradas iš Valenrodo didžiuoju magistru buvo 1391.III.12—1393.VII.25 d.

[4] Maršalu buvo 1382.X mėn.—1387.III.24 d; didžiuoju komtūru — 1387.III.25—1391.III.12 d.

147

[1] Šį žygį Jonas iš Posilgės datuoja 1389.II.28; Vygandas, kaip galima spėti iš S. Bornbacho pateikiamų duomenų, jį klaidingai skyrė 1388 m. (SRP, t. 3, p. 157, t. 2, p. 637)

[2] Markvardas — Markvardas iš Rašau (prie Veidos Tiuringijoje) nuo 1379 ar 1380 iki 1389 m. buvo Klaipėdos komtūras (HGAP 1; AB, t. 2, p. 534).

[3] Brolis Kunonas — veikiausiai tai Sembos vyskupo teisėjas Kunonas iš Štokheimo. Jo buvimas šiose pareigose yra paliudytas 1387.VII.28—1388.11.21, bet, matyt, jas ėjo ir vėliau (SRP, t. 2, p. 637).

[4] Klaipėdos komtūras buvo Markvardas iš Rašau.

[5] Tai — vertėjo į lot. k. nevykusiai perteikta vok. orig. vieta. Iš tiesų ją derėtų suprasti taip: Vygandas iš Marburgo ilgomis eilėmis prašo žuvusiems amžino atilsio. Matyt, šią vietą galvoje turėjo Šiucas, sakydamas, kad kronikos gale Marburgietis save įvardija (plg. SRP, t. 2, p. 638).

[6] Kverfertas — Jonas iš Posilgės mini Ordino brolį iš Kverenfordo (von Querinford) (SRP, t. 3, p. 157).

[7] Kadangi Alfas Cudendorfas Įsruties viršininku buvo tik nuo 1389.VII.1 d., tai šie įvykiai turėjo klostytis 1389 m. pradžioje.

[8] Drausės upė — turėtų būti Rausvės upė. Kryžiuočių kelių aprašymuose minima Rawse, Širvintos kairysis intakas (*Pėteraitis V.* Mažoji Lietuva..., p. 146).

148a

[1] Veikiausiai šį žygį Torūnės analai skyrė 1388 m. pradžiai (SRP, t. 3, p. 149). Žr. paaiškinimą 141, 1.

[2] Sweygruwen pilis — arti Įsruties tarp Tamaviškių ir Narkyčių (SRP, t. 2, p. 639).

[3] 1390 m. Įsruties viršininkas nėra žinomas.

148b

[1] Engelhardas Rabė.

[2] Veikiausiai šį žygį Torūnės analai skyrė 1388 m. pradžiai (SRP, t. 3, p. 149). Žr. paaiškinimą 141, 1.

[3] T. Hiršas pažymi, kad tai — antrasis pasakojimas apie tą patį 1389 m. žygį į Žemaitiją (žr. 145b sk.) (SRP, t. 2, p. 639).

149

[1] Vytauto nepasitenkinimą kurstė vienašališkas Skirgailos iškėlimas. Skirgailai buvo atiduoti Trakai, nors buvo pažadėta juos grąžinti Vytautui. Skirgaila 1387—1392 m. buvo laikomas karaliaus vietininku Lietuvoje, aukščiausiuoju kunigaikščiu „supremus dux Lettonie". Vytautas tuo tarpu buvo priverstas gyventi gudiškose Lietuvos žemėse toli nuo Lietuvos. Sugrįžęs 1384 m. jis gavo valdyti Gardiną, Lietuvos Brastą, Palenkę su Drogičinu ir Melniku. Apie 1385 m., mirus Liubartui Gediminaičiui, jis paveldėjo Lucką ir Vladimirą Voluinėje. Jogaila bandė užgesinti bręstantį konfliktą, ir 1389.V.29 d. Liubline Vytautas turėjo išduoti susitaikymo raštą Skirgailai, žadant jam padėti kovoje prieš visus, išskyrus karalių. Pagaliau Skirgaila gavo Trakus valdyti paveldimai. Tai, anot Z. Ivinskio, buvo „paskutinis lašas į sklidiną Vytauto nepasitenkinimo taurę" (*CEV*, nr. *53*; Lietuvos metraštis, p. 95; *Kolankowski L.* Dzieje Wielkiego Księstwa za Jagiełłonów, p. 47; *Ivinskis Z.* Lietuvos istorija, p. 301—304).

[2] Markvardas iš Zalcbacho tapo Vytauto patarėju. Liubline V. mėn Vytautas turėjo pasižadėti juo ir kitais įkalbinėtojais daugiau nebetikėti. Žinoma, čia kalba ėjo jau ne apie krikštą, bet apie Vytauto perėjimą į Ordino pusę.

[3] Kaributas Dimitras — Jogailos brolis tuo metu, atrodo, valdė Naugarduką; žr. paaiškinimą 139, 7. Jis, matyt, įspėjo Vilniaus seniūną Klemensą Moskorževskį, ir šis parengė Vilniaus pilis kovai. M. Strijkovskis pasakoja, kad Vytautas du kartus puolė Vilnių, bet lenkų įgula ir ištikimi Skirgailai miestiečiai atmušė Vytauto kariuomenę (*Stryjkowski M.* Kronika, t. 2, p. 89—90). Tiksliau šiuos įvykius datuoti keblu. Aišku viena — jie negalėjo nutikti anksčiau negu 1389 m. birželį.

[4] Ivanas — Jonas Algimantaitis (CEV, nr. 63).

[5] Pasak Jono iš Posilgės, įkaitais buvo paimti Vytauto brolis Žygimantas ir „brolio sūnus", sesuo, žmona ir apie 100 bajorų (SRP, t. 3, p. 162). Minimas kunigaikštis Andrius — Jono Algimantaičio sūnus.

[6] Arnoldas iš Burgelno — Balgos komtūras, 1387—1392.III.14 d.

[7] Tomas Survila 1389—1391 m. buvo Rastenburgo viršininkas (SRP, t. 2, p. 551; žr. paaišk. 63a, 2).

[8] 1390.I.19 d. aktu Vytautas pasižadėjo vykdyti 1384 m. sutartį.

[9] Apolinaras Fuksas — riteris iš Frankonijos. Buvo dvi Fuksų giminės šakos — Dornheimeriai ir Štokheimeriai. Neaišku, iš kurios buvo kilęs šis vėliavnešys, kadangi Apolinaro (Apelio) vardo giminėje būta populiaraus. Dar viena įdomi detalė: žinomas 1374 m. Apelio Fukso iš Štokheimo ir Ruperto iš Zekendorfo (žr. paaišk. 135a, 12 bei 152, 3) kivirčas (*Paravicini W.* Die Preussenreisen..., t. 2, p. 148).

[10] Miorzo grafas — tai Miorzo (Reino žemupyje) grafas Frydrichas III (*Paravicini W.* Die Preussenreisen..., t. 1, p. 54).

[11] Ponaitis iš Markos — vienas iš trijų, gimusių po 1373 m. Klėvės (nuo 1391 m. — taip pat Markos) grafo Adolfo I sūnų. Tai galėjo būti Adolfas († 1448), Dytrichas († 1398) arba Gerhardas (†1461) (*Paravicini W.* Min. veik., t. 1, p. 54).

[12] Gardino pilį Jogailos pajėgos užėmė IV.10—17 d.

[1] Elbingo „karo" knygos įrašai rodo žygį prasidėjus 1390.VIII mėn., o pasibaigus spalį (SRP, t. 2, p. 642).

[2] Lankasterio kunigaikščio sūnus, Derbio grafas — Džono Gonto ir Blančos iš Lankasterių vyriausias sūnus Henrikas 1377 m. tapo Derbio grafu. 1397 m. — Herefordo kunigaikščiu. Jis buvo žinomas ir kaip Henrikas Bolingbrokas, nes 1367 m. gimė Bolingbroko pilyje, Linkolnšyre. 1399 m. tapo Anglijos karaliumi Henriku IV († 1413). 1390.I mėn. Anglijos karalius prašė Jogailos suteikti saugumo garantijas Derbiui, 1390.V mėn. pastarasis jau turėjo karaliaus ir savo tėvo leidimą vykti pas „saracėnus". Į Prūsiją atvyko VIII.8 d., pasiekė Įsrutį VIII.21 d., prie Kauno buvo VIII.28 d. Jo ginkluotą palydą sudarė apie 50 „iečių", t. y. apie 200 karių (tuo metu vidutinis „ieties" dydis buvo 4 kovotojai). Iš Karaliaučiaus namų link Henrikas pasuko 1391.II.9 d. (*F. R. M. du Boulay*, p. 165; Expeditions to Prussia..., p. XIV; *Paravicini W.* Mink veik., t. 1, p. 125—126, 179 ir kt.).

[3] Žemaičiai pasitikėjo Vytautu, nors jis Žemaitiją ne vieną kartą dovanojo Ordinui. 1390.V.28 d. Karaliaučiuje 31 kilmingasis iš Žemaitijos viso krašto vardu sudarė karinę sąjungą su Ordinu. Žemaičiai įsipareigojo Vytautui ir kryžiuočiams „padėti prieš visus jų priešus", taip pat buvo susitarta ir dėl laisvos prekybos. Prie šio rašto žemaičiai paprašė „savo karalių Vytautą" pridėti savo antspaudą, nes jie antspaudų neturį. Sudarant sutartį dalyvavo septynių Žemaitijos žemių atstovai: Medininkų, Kaltinėnų, Knituvos, Kražių, Viduklės, Raseinių ir Ariogalos (CEV, nr. 67). Apie tai rašoma solidžioje Z. Ivinskio „Lietuvos istorijoje", tik ten be reikalo žemės vardijamos abėcėlės, ne dokumento tvarka, o *land czu Medinkin* nepamatuotai tapatinama su Medingėnų valsčiumi (*Ivinskis Z.* Lietuvos istorija..., p. 305—306).

[4] Kariuomenės susidūrė VIII.28 d. prie Neries upės.

[5] Volsingemo kronika (Anglija) informuoja, kad 3 kunigaikščiai žuvo, 3 kiti paimti į nelaisvę, iš viso buvo išžudyta 300 pagonių (The Westminster Chronicle 1381—1394, p. 446). Didžiojo komtūro laiške-

pranešime Vokietijos imperatoriui Vaclovui rašoma, kad 100 žmonių žuvo, 3 „rusų" kunigaikščiai ir 11 bajorų buvo paimti į nelaisvę, nusivesta 200 pabalnotų arklių (CDP, t. 4, nr. 80; SRP, t. 2, p. 642).

[6] Jono iš Posilgės žiniomis, prie Vilniaus Ordino kariuomenė buvo IX.4 d. (SRP, t. 3, p. 166)

[7] Jonas iš Liutamo — angl. *John de Loudeham*, buvo sero Džono Loudhemo sūnus. Atvyko kartu su Derbio grafu Henriku. Nors Marburgietis nurodo, jog jis žuvo prie Vilniaus, tačiau iš tikrųjų mirtis jį ištiko VIII.28 d. prie Nemuno. Žuvo būdamas 25 metų (Expeditions to Prussia..., p. 303; *Paravicini W.* Die Preussenreisen..., t. 1, p. 125).

[8] Minėtame Konrado iš Valenrodo pranešime taip pat sakoma, kad „medinė [Kreivoji] pilis" buvusi užimta pirmu puolimu; nužudyta 1000 jos gynėjų, dar 2000 paimti į nelaisvę (CDP, t. 4, nr. 80; SRP, t. 2, p. 643). Anot Jono iš Posilgės, bendras nukautųjų ir imtinių skaičius buvęs 2000 (SRP, t. 3, p. 166). Žuvo ir pilies viršininkas — Mstislavlio kunigaikštis Karigaila Kazimieras. Dėl šio jaunesniojo Jogailos brolio „žiauraus" nužudymo bei palaikų išniekinimo (jam buvusi nukirsta galva, kuri po to esą buvusi pamauta ant ilgos ieties) kryžiuočius lenkų delegacija aštriais žodžiais kaltino 1416 m. Konstancos bažnytiniame susirinkime. Tame pačiame lenkų delegacijos kaltinamajame akte užsiminta ir apie įvykusią dalies įgulos išdavystę — puolimui prasidėjus pilis esą buvusi padegta (CEV, p. 1009). Manoma, kad tai buvęs Vytauto šalininkų darbas. Pridursime, kad Kreivoji pilis lokalizuojama Trijų Kryžių kalne (*Daugudis V.* Iš Vilniaus miesto..., p. 34—48).

[9] Lot. VMKr tekste: *Dux Conradus cum telo occiditur...* Tautvila Konradas buvo Kęstučio sūnus, gimęs 1352—1355, ar, kaip spėja T. Vasilevskis, 1359—1360 m. Dėl jau minėto žodžio „telum" daugiareikšmiškumo („strėlė", „svaidoma ietis", „pabūklo sviedinys" — žr. paaiškinimą 17, 21) istoriografijoje nesutariama, nuo kokio ginklo žuvo Tautvila. Seniau manyta, kad nuo parakinio, bet didesnė tikimybė (ypač atsižvelgiant į panašų „Trakų karaliaus" mirties aprašymą), kad nuo arbaleto strėlės (*Korzon T.* Dzieje wojen..., p. 120; Jana Długosza Roczniki..., VI/1, p. 241).

[10] Didžiojo komtūro Konrado iš Valenrodo pranešime ir Jono iš Posilgės kronikoje nurodyta tiksliau — be dviejų dienų penkias savaites. Vilniaus pilių apsiaustis truko nuo IX.6 iki X.7 d. (SRP, t. 2, p. 166, t. 2, p. 643) Pasak Torūnės analų, puolantieji neįstengė paimti Vilniaus „mūrinių pilių", t. y. Žemutinės ir Aukštutinės (SRP, t. 3, p. 165). Unikalių detalių pažeria Jonas iš Posilgės. Jis, pavyzdžiui, nurodo, kad šios pilys buvo aprūpintos parakiniais ginklais, kad žygyje daug nuveikę Derbio grafo atsivestieji lankininkai — ypač užimant „viršutinę" (Kreivąją) pilį (SRP, t. 3, p. 167).

[11] Pasak Jono iš Posilgės, žuvo ne daugiau kaip 300 „reizo" dalyvių (SRP, t. 3, p. 167; Konradas iš Valenrodo mini 2000 pas Vytautą perbėgusių lietuvių (CDP, t. 4, nr. 80, p. 115).

[12] Žygyje dalyvavo ir Livonijos magistras Venemaras iš Brugenojės (1389—1401) bei Livonijos maršalas Johanas iš Olės (SRP, t. 2, p. 643).

151

[1] 1391.VII.24 d. žygis prasidėjo VIII.15 d.

[2] Markgrafas Frydrichas — Frydrichas IV (*1370, †1428) Meiseno markgrafas, 1381—1428, Saksonijos kunigaikštis nuo 1422 (SRP, t. 2, p. 644; *Paravicini W.* Min. veik., t. 1, p. 149).

[3] Anot Jono iš Posilgės, tokios gausybės „svečių" Prūsijoje neregėta jau daugelį metų. Meiseno markgrafas Frydrichas atvykęs su 500 „žirgų" palyda; kartu su juo atvykę du Švarcburgo grafai, taip pat ir Gleicheno, Plaueno grafai, kiti kilmingieji. Daug būta „ponų" iš Prancūzijos ir Anglijos, gausu kryžininkų (riterių ir paprastų karių) iš kitų Vokietijos kraštų (SRP, t. 3, p. 171). V. Paravičinis nurodo 15 prancūzų kryžininkų vardus ir kilmę — dauguma jų — atvykėliai iš Burgundijos kunigaikštystės. Apskritai neblogai žinomas faktas, kad tuo metu Prūsijoje buvo pagarsėjęs riteris Žofrua le Mengras (generolas Busiko). Net 5 iš 9 Paravičinio išvardytų anglų buvo lordai: lordas Bomonas, lordas Klifordas, lordas Despenseris, lordas Ficvolteris ir

lordas Buršė. Duomenų yra tik apie vieno jų — lordo Tomo Despenserio — palydą: ją sudarė 50 asmenų. Palyginti skurdžios žinios apie škotų kryžininkus (*Paravicini W.* Min. veik., t. 1, p. 99—100, 126, 137—138, 179).

[4] Ponas Viljamas Duglas — senas jo ir lordo Kliffordo priešiškumas Karaliaučiuje išsiliejo į religinį kivirčą, kurio metu Duglas ir dar 2 škotai buvo nužudyti (England and the Crusades, p. 271—272; *Paravicini W.* Min. veik., t. 1, p. 315).

[5] Garbės stalas (mensa honoris), vid. vok. *eren tisch* — Prūsijos ypatybė, todėl vertinta kryžininkų iš Europos šalių. Apie šį riterinės kultūros reiškinį duomenų yra tik nuo XIV a. vidurio. Yra žinoma, jog kandidatus — pasižymėjusius riterius — iš „svečių" atrinkdavo Ordino heroldai; šių vaišių dalyviai būdavo susodinami pagal rangą, tačiau nebūta jokio pirmininkaujančio; beje, naudoti ne apskriti kaip legendinio karaliaus Artūro, bet pailgos formos stalai. Garbės stalo institucija priminė Europos monarchų įsteigtus pasaulietiškus riterių ordinus — kaip antai kelniaraiščio Anglijoje, kurio nariai turėjo sėdimas vietas Vindzoro šv. Jurgio koplyčioje ir kuris tiesiogiai kildintas iš karaliaus Artūro riterių brolijos (*Paravicini W.* Min. veik., t. 1, p. 316 ir t.).

[6] K. Šiucas rašo „Alardas".

[7] Ritersverderis išvertus iš vok. k. „Riterių sala" — kryžiuočių medinė pilis Nemuno saloje, netoli Kauno, ties Lampėdžiais. Minima ir Kelių aprašymuose, Jono iš Posilgės kronikoje (TLE, t. 3, p. 555; SRP, t. 2, p. 684; t. 3, p. 172, 180; Kraštas ir žmonės, p. 22).

152

[1] Jonas iš Posilgės šiuos įvykius, atrodo, skiria 1392 m. pradžiai (SRP, t. 3, p. 179). Kadangi čia minimas Konradas (Kunonas) iš Lichtenšteino Sembos teisėju buvo iki 1392.II.3 d., tai tikėtina įvykių pradžia — 1392.I mėn. (SRP, t. 3, p. 177; t. 2, p. 645)

[2] Įsruties viršininkas — Johanas Kospotas, 1391.I.21—1394.VI.21 d.

[3] Rupertas iš Šokendorfo (Zekendorfo) — žr. paaiškinimą 135a, 12. Dar 1369 m. minimas kaip nepilnametis, †1392 m. Vienalaikiuose šaltiniuose Zekendorfai-Šokendorfai figūruoja kaip Niurnbergo burgrafo vasalai. Ši giminė buvo glaudžiai susijusi su Vokiečių ordinu, tuoj po 1400 m. keletas jos narių paminėti kaip Ordino broliai ir pareigūnai Prūsijoje (*Paravicini W.* Min. veik., t. 2, p. 147—148).

[4] Ponas Persis — Henris Persis (*1364, †1403), pramintas Karštuoliu, iš Anglijoje garsios Notumbrijos grafų giminės. Prūsijoje lankėsi 3 kartus: 1383 ir 1391 m. (vasarą) ir 1391—1392 m. žiemą (išbuvo (?) imtinai iki vasaros) (žr. *Paravicini W.* Min., veik., t. 1, p. 122, 125, 126, 176). Literatūroje teigiama, jog 1392 m. vasarą jis nepanoręs dalyvauti žygyje prieš Vytautą, kurį prieš tai pažinęs kaip krikščionį, ir su savo kariais iš Prūsijos pasukęs namo (*Grabski A.* F. Polska..., p. 191—192). Jei ši žinia tikra, ji turi svarbią simbolinę reikšmę, svarbesnę negu garsiojo 1352 m. Derbio grafo Henriko poelgio (šis anglų ponas atsisakė dalyvauti kryžiuočių „reize", sužinojęs, kad jis bus nukreiptas prieš Lenkijos karalių, ir ta proga surašė atitinkamą raštą (*Grabski A. F.* Polska..., p. 69).

[5] Jonas iš Posilgės mini, kad buvo puolama Lyda, į rytus nuo Gardino (SRP, t. 3, p. 177).

[6] Lietuvos metraštis pasakoja, kad Vytauto ir Kaributo kariuomenės susitiko Dakudovo vietovėje (15 km nuo Lydos), kur pastarasis buvo sumuštas, su žmona ir vaikais pabėgo į Naugarduką. Pagal kitus Lietuvos metraščių nuorašus, ten pabėgo pats Kaributas, kur jau buvusi jo šeima (Lietuvos metraštis, p. 98—99, 252—253).

[7] Albertas Karsovas — minimas XV a. pradžios šaltinyje. T. Hiršas manė, kad XIV a. pab. jis galėjęs gyventi Kuršo ir Žemaitijos pasienyje (SRP, t. 2, p. 646).

153

[1] 1391.XI mėn. Jonas iš Posilgės pasakoja, kad Vytautas Merkinės pilį užėmė 1391.XI.30, o vyriausiasis maršalas į Gardiną išsirengė XII.6 d. (SRP, t. 3, p. 176, t. 2, p. 646).

[2] Engelhardas Rabė — Ordino maršalas buvo iki 1392.XI.16 d.

[3] Torūnės analų žiniomis, Gardino pilis buvo paimta 1391.XII.22 d. (SRP, t. 3, p. 176).

154

[1] Jonas iš Posilgės rašo, kad Vytautas atžygiavo prie Medininkų (už Vilniaus) 1392.V.19 d. (SRP, t. 3, p. 178—179).

[2] Verneris Tetingeris — 1390.V.1—VII mėn. buvo Christburgo komtūras ir vyriausiasis drabužininkas, vėliau ėjo tik pastarąsias — Ordino drabužininko pareigas iki 1392.XI.10 d. (SRP, t. 2, p. 647).

[3] Sugretinus VMKr informaciją su Jono iš Posilgės duomenimis, matyti, kad Naujojo Gardino ir Metenburgo pilys veikiausiai buvo pastatytos 1392 m. vasaros pradžioje (SRP, t. 2, p. 647; t. 3, p. 179—180).

[4] Grafas Kyburgas — Konradas iš Kyburgo 1392—1396.III.12 d. buvo Balgos komtūras, kitas asmuo tuo pačiu prievardžiu, Rudolfas iš Kyburgo, 1391—1402.XI.6 d. buvo Redeno komtūras.

[5] Metenburgas (Metenborg) — ši pilis yra minima ir Kelių aprašymuose prie Metelio ež., pakely į Merkinę. Šis ežeras prie Seirijų, Lazdijų r. (Kraštas ir žmonės, p. 27; *Vanagas A.* Lietuvių hidronimų..., p. 213).

[6] Jonas iš Šionfeldo — buvo Brandenburgo komtūras 1392—1393.VI mėn.

[7] Welsanen — T. Hiršo *manymu, tai turėtų būti Švenčionys,* kas yra abejotina (SRP, t, 2, p. 647).

[8] Kunigaikštis Ivanas — Jonas Alšėniškis.

[9] Dobrynės vyskupas — nuo 1385.XII.12 d. Plocko vyskupas nominatas Henrikas. Jis buvo Mazovijos kunigaikščių Jonušo ir Ziemovito brolis, slaptas Jogailos pasiuntinys. Mažosios Lenkijos feodalai, įsitikinę Skirgailos politinių pozicijų silpnumu, ryžosi pradėti derybas su Vytautu (*Koneczny F.* Jagiełło i Witold, p. 147—149).

[10] Mazovijos kunigaikštienė buvo už Jonušo ištekinta Kęstučio duktė Ona Danutė. Henrikas buvo vyro brolis.

[11] Vytautas per tarpininkus vedė slaptas derybas su Jogaila.

[12] Vytauto sesuo buvo Ringailė Elžbieta.

[13] Z. Ivinskio nuomone, vestuvės įvyko ne vėliau kaip birželio pab. Po antrosios Vytauto „išdavystės" pora buvo apsistojusi Suraže prie Nemuno, iš ten nuo kryžiuočių antpuolio pasitraukė į Lucką, kur netrukus, 1393 m. pradžioje, kunigaikštis Henrikas buvo nunuodytas. Yra žinoma, kad Ringailė buvo dar kartą ištekėjusi — už Moldavijos vaivados Aleksandro. 1433 m. kovoje dėl sosto ją nužudė posūnis Elijas (LE, t. 25, p. 308; PSB, t. IX/3, p. 414).

[14] Kunigaikštis Jonas Vinaut — šis asmuo nenustatytas.

[15] Jonas iš Posilgės nurodo Vytautą nuo kryžiuočių atsimetus 1392 m., per Šv. Joną (VI.24): *Dornoch um sinthe Johannis tag tat sich Wytowt weder umme von den heren...* (SRP, t. 3, p. 180) Pirmiausia buvęs sudegintas Ritersverderis, po jo — Naujojo Gardino ir Metenburgo pilys (ten pat; plg. *Ivinskis Z.* Lietuvos istorija, p. 309).

[16] Čia turimas galvoje Naujojo Gardino vicekomtūras, arba pilininkas.

155a

[1] Švento Jono pilis — Johanisburgas, žr. paaiškinimą 35, 2.

[2] Apolinaras Fuchsas — žr. paaiškinimą 149, 9.

[3] Suražas — Palenkėje, prie Narevo upės. 1384 m. Vytautas gavo iš Jogailos valdyti šį miestą, bet 1390 m., pabėgus Vytautui pas kryžiuočius, atėmė.

[4] Stadijas — sen. graikų ilgio matas, įvairavo tarp 179 ir 213 m; helenizmo epochoje iš dalies sutrumpėjo. Sen. Lenkijos staja siekė 134 m.

[5] Neaiški vieta. Galbūt čia turimas galvoje kunigaikštis Henrikas.

[155]b

[1] Torūnės analai žygį datuoja po 1393.I.6, Jonas iš Posilgės — po 1393.I.1 (SRP, t. 3, p. 185).

[2] Verneris Tetingeris — 1392.XI.1 d. vietoje Engelhardo Rabės buvo paskirtas maršalu iki 1404.IX.29 d.

[3] Lot. VMKr tekste: *...premissis 4 vexillis sc. sancti Georgii, Gelrencium, Hollandinorum, 4tum Francigenarum, et alia quam plura vexilla steterunt ante Garten...* (SRP, t. 2, p. 649) S. Bornbachas vėliavų pavadinimus bus perteikęs tiksliau: *...mit 4 fechen, s. Jorgens banier, von Gelleren das von Holandt, unser Frauen ere genant, das dritte auz Frankreich und des ordens banier vor Garten...* (T. Hiršo nuomonė — p. 659, S. Bornbacho teksto fragmentas — *ten pat*, p. 650) Iš čia V. Paravičinis sprendžia, kad vokiškajame VMKr originale buvo minima ne „olandų" kryžininkų, bet Prūsijos Holando komtūrijos vėliava (*Paravicini W.* Die Preussenreisen..., t. 1, p. 63; t. 2, p. 143, 150; žr. paaišk. 2, 4).

Puolant Gardiną veikiausiai talkino garsus prancūzų riteris Žofrua le Mengras (generolas Busiko) ir tikrai — Gelderno ir Julicho kunigaikštis Vilhelmas I (žr. paaišk. 143, 3). Pastarasis triumfuodamas pranešė į namus, jog prisidėjo „užimant pagonių pilį". Iš šio žygio jis parsivežė, atrodo, daugiau kaip tuziną „pagonių" belaisvių, kurių dalis jo dvaro dokumentuose figūravo dar XV a. pradžioje. Du lietuvių jaunuolius taip pat parsivežęs fryzas Rynkas Bokema (Rienck Bockema) iš jo palydos (*Paravicini W.* Min. veik., t. 1, p. 63; t. 2, p. 106—107).

[4] Torūnės analai mini 1000 užmuštų ir 3000 paimtų į nelaisvę (SRP, t. 3, p. 185).

[155]c

[1] Torūnės analai nurodo apie 1393.II.2 (SRP. t. 3, p. 185).

[2] Štramelio pilies savininkas Mackė iš Borkės 1392 m. rudenį nužudė vieną Ordino brolį ir už tai didysis magistras jį nubaudė (SRP, t. 2, p. 650).

[155]d

[1] Opolės kunigaikštis Vladislovas 1392 m. atvyko į Marienburgą ir, nepaisydamas Jogailos grasinimų, liepos mėn. 27 d. užstatė Dobrynės žemę Vokiečių ordinui už 50 000 guldenų (SRP, t. 2, p. 650).

156

[1] Senesniojoje didžiųjų magistrų kronikoje rašoma, kad Gardino pilis buvo atstatyta netrukus po jos sunaikinimo (žr. 155b sk.) (SRP, t. 3, p. 624).

[2] Sembos teisėjas nuo 1393.III.31 d. iki 1396.IV.16 d. buvo Ulrichas iš Jungingeno. Kas buvo II mėn. — nežinia. Vyskupijos teisėjas 1391—1396.I.6 d. buvo Kunonas iš Štokheimo.

[3] Jonas Zubeneris — nenustatytas asmuo (*Paravicini W.* Die Preussenreisen..., t. 2, p. 148).

157

[1] Konradas iš Valenrodo mirė 1393.X.23 d. (AB, t. 2, p. 773)

158

[1] Jonas iš Posilgės pasako daugiau: 1393.VIII.15 d. prie Dubysos įvyko Ordino ir Lietuvos atstovų derybos, kurių metu susitarta dėl apsikeitimo belaisviais; iš derybų begrįžtantis maršalas (jau iš anksto

nutaręs) susitiko su kariuomene, su kuria ir buvo atliktas plėšiamasis žygis (SRP, t. 3, p. 189, t. 2, p. 651).

[2] Viurtembergo grafas — gali būti tik grafas Eberhardas I (*1364, †1417; valdė nuo 1392 m.). Torūnės analai mini, kad jis atvyko „su 200 žirgų" (SRP, t. 3, p. 188; *Paravicini W.* Min. veik., t. 1, p. 149).

[3] Jonas Noidekeris — atrodo, minimas greta smulkiųjų riterių, 1385 m. „garbės stalo" dalyvių sąraše (Hannus Nydekk(er). Noidekų giminės nariai tarnavo Bambergo (Frankonija) vyskupams (*Paravicini W.* Min. veik., t. 2, p. 148).

[4] Graudė — didelis miškas tarp Ragainės ir Įsruties.

[5] 1393.IV.20 d. Marienburge magistras liepė perrašyti abu Vytauto pasižadėjimo Ordinui raštus (1384, 1390 m.). Ordinas neužmiršo savo teisių į Žemaitiją, nuo 1393 m. atnaujino žygius į šią žemę (CEV, nr. 101).

[6] Jonas iš Posilgės mini 600 (SRP, t. 3, p. 189).

[7] Iškreiptas pavadinimas.

159

[1] 1393.XI.30 d. Torūnės analuose jis vadinamas švabu. Jungingenas — vietovė Švabijoje, į pietvakarius nuo Štutgarto (SRP, t. 3, p. 190; t. 2, p. 652; HGAP, d.1).

160

[1] Žygis vyko 1394 m. sausio-vasario mėn. (SRP, t. 2, p. 652; *Paravicini W.* Min. veik., t. 2, p. 38) Jį glaustai aprašo Jonas iš Posilgės (SRP, t. 3, p. 191).

[2] Leiningeno grafas — tuo metu buvo 3 linijos: Dachsburgų buvo Johanas I (valdė 1389—1415 m., † prieš 1430 m.); Hartenburgų — grafas Johanas (gyveno 1392 m.), Jurgis, Vokiečių ordino riteris, ir Emichas VI (gyveno 1381—1442 m.); Leiningenų — Frydrichas VII (1342—1398) (SRP, t. 2, p. 653).

[3] Anglas Bofortas (Bekvort Anglicus) — Marburgietis mini Džoną Bofortą, kuris su kitais anglais — „reizo" dalyviais —matyt, savo kelionei atgalios pasiskolino pinigų Gdanske (1394.III.13 d.) (SRP, t. 2, p. 653; plg. *Paravicini W.* Die Preussenreisen..., t. 1, p. 127).

[4] Ulrichas iš Jungingeno — naujai išrinkto magistro jaunesnysis brolis. Sembos teisėjas buvo bent nuo 1393.III.31 iki 1396.IV.16 d. Būdamas d. magistru (nuo 1407.IX.26), vadovavo Ordino kariuomenei Žalgirio kautynėse (1410.VII.15). Jose žuvo.

[5] 1394 m. pradžioje. Jonas iš Posilgės šį žygį pateikia kaip sudėtinę žygio į Naugarduką, Lydą ir Merkinę dalį (SRP, t. 3, p. 191, t. 2, p. 653).

161

[1] Jonas iš Posilgės mini tai buvus Jonušą. Šie įvykiai klostėsi 1393 m. (SRP, t. 3, p. 187, t. 2, p. 653).

[2] Turėtų būti Konradas.

[3] Valenrodas — Frydrichas iš Valenrodo, mirusiojo magistro brolis. 1394.IV.2—1396.IV. mėn. buvo Reino komtūras; žuvo Žalgirio mūšyje, būdamas Ordino maršalu (SRP, t. 2, p. 654; AB, t. 2, p. 772).

162

[1] Šis plėšikautojų žygis aprašomas tik VMKr.

[2] Įsruties viršininkas — Johanas Kospotas 1391.I.21—1394.VII.21 d.

[3] Kirsnos upė — teka per Labguvą, įteka į Deimeną.

[4] Hiršo nuomone, greičiausiai čia minimas Johanas Kospotas (SRP, t. 2, p. 654).

[1] Žygis vyko 1394.VII—X mėn., apie jį glaustai rašo Torūnės analistas, išsamiai — Jonas iš Posilgės. Apie juos taip pat pasakoja į šv. Daratos kanonizavimo bylą įtrauktas didžiojo magistro Konrado iš Jungingeno liudijimas (SRP, t. 3, p. 193—196; t. 2, p. 654—655).

[2] V. Paravičinis pateikia 20-ies kilmingų prancūzų kryžininkų iš Burgundijos vardus (*Paravicini W.* Min. veik., t. 1, p. 100—101).

[3] Šauliai iš Genewelio — tai tie patys Jono iš Posilgės minimi 200 šaulių iš Burgundijos (SRP, t. 3, p. 194), kuriuos atsiuntė jos kunigaikštis Pilypas Narsusis (*Maschke E.* Burgund..., p. 26). Istoriografijoje *Genewel* vietovardis verčiamas skirtingai. Labiausiai jį linkstama sieti su Genuja, mėginta jo ieškoti Burgundijos kunigaikštystėje, o neseniai pasiūlyta versija, kad tai minėtos kunigaikštystės pašonėje buvusi Ženeva (SRP, t. 2, p. 655; *Maschke E.* Burgund..., p. 26; *Paravicini W.* Min. veik., t. 2, p. 154—155; naujoji nuomonė išsakyta *Nowakowski A.*Uzbrojenie ..., p. 126).

[4] Elbingo komtūras — pagal T. Hiršą, didysis komtūras tuo metu buvo Vilhelmas iš Helfenšteino (SRP, t. 2, p. 656).

[5] Balgos komtūras — Kyburgo grafas Konradas.

[6] Sudimantas — žr. paaiškinimą 137c, 1. Jo sugavimą ir nuteisimą mirti mini ir Jono iš Posilgės kronika (SRP, t. 3, p. 194).

[7] Gali būti pasakojimo apie Sudimanto sučiupimą pakartojimas. Tai patvirtintų, kad iš tikrųjų buvo Vytauto giminaitis, o ne bajoras.

[8] Eberhardas Encenbergas — veikiausiai iš tuo metu patyrusios nuosmukį gausingos Švabijos riterių giminės, kurios nariai pelnėsi duoną karo tarnyba Italijoje. 1392(?).V.1 d. Anglijos karalius Ričardas II rekomendavo Portugalijos karaliui savo ir karalienės „draugus" — riterį Lečę iš Encenbergo ir ginklanešį Ekhardą (Echardus) iš Encenbergo (*Paravicini W.* Die Preussenreisen..., t. 2, p. 148—149).

[9] Rucas Peceleris — gelderniečio riterio Riudigerio iš Biocelerio iškreiptas vardas (SRP, t. 2, p. 657; *Paravicini W.* Min. veik., t. 2, p. 151).

Geldernas — istorinė sritis Žemutiniuose kraštuose, kurių diduma buvo pavaldūs Vokietijos imperijai, tačiau nuo seno buvo Prancūzijos (XIV a. pab. — XV a. vienos jos dalių — Burgundijos kunigaikštystės) politinės ir kultūrinės įtakos veikiamos. Ir Vygandas, ir Jonas iš Posilgės Gelderną skyrė Prancūzijai (SRP, t. 3, p. 185).

Egzistuoja ir kita nuomonė. Susidaro įspūdis, jog T. Hiršo ir V. Paravičinio manymu, žodis „Francigena" (prancūzas) rekonstruotinas į neišlikusio vok. originalo „Rheinfranke" (Pareinės frankas).

[10] Rudolfas iš Kyburgo — Balgos komtūru buvo Konradas iš Kyburgo, Brandenburgo — Johanas iš Štreifeno; Reino komtūru buvo Frydrichas iš Valenrodo. Markvardas iš Zalcbacho (žr. paaišk. 135b, 3) 1392 m. paliko Lietuvą, 1394 m. buvo Karaliaučiaus vicekomtūras (SRP, t. 2, p. 658).

[11] Colerno grafas Frydrichas yra minimas nuo 1386 m. 1394—1396 m. jis buvo maršalo padėjėjas, 1396—1402.V.3 d. Diršau teisėjas, 1402—1407.IX.1 d. Ragainės komtūras, 1407—1410.IV.13 d. Osterodės komtūras, 1410—1412.XI.11 d. Balgos komtūras ir Notangos teisėjas, 1412.XI.11—1416.III.17 d. didysis komtūras (SRP, t. 2, p. 658).

[12] Ivanas iš Belzo — Gedimino vaikaičio Jurgio Narimantaičio sūnus, Belzo kunigaikštis. Žuvo Vorsklos mūšyje 1399.VIII.12 d.

[13] Jonas iš Štreifeno 1393—1396.IV.6.

[14] Livonijos magistras — Venemaras iš Brugenojės.

[15] Ponas Stobelynas, prancūzas (dominus Stobelyn Francigena) — neišaiškintas asmuo. Minėtame Paravičinio sąraše tokio vardo nėra.

[16] Slusam — žr. paaiškinimą 62, 2.

[17] Turėtų būti viršininkas: Bartų viršininkas (nežinia, kas tuomet juo buvo) arba painiojama su Brandenburgo komtūru.

[18] Kunonas iš Lichštenteino.

[19] Johanas Kospotas.

[20] 1395.I.25 d. Ordino magistras savo laiške Vytautui pareiškė

sutinkąs atiųsti į abiejų pusių susitikimą belaisvių klausimu vyriausiąjį maršalą ir aukštuosius pareigūnus (CEV, nr. 112).

[21] Žr. paaiškinimą 158, 4.

164

[1] Šios žinios jokie kiti šaltiniai nemini.

[2] Draweten kraštas — iškraipytas pavadinimas. Atrodo, žygiuota iš Gardino į Palenkę, nes minimi tik „rusai".

[3] Duobelė — Latvijos miestas, Duobelės rajono centras. Pirmą kartą paminėta 1254 m. kaip žiemgalių pilis. 1289 m. atiteko Livonijos ordinui. (LME, t. 1, p. 394).

[4] Vizna — Mazovijoje, prie Narevo upės, dab. Lomžos vaivadijoje. Vienas seniausių rytinės Mazovijos miestų. Viznos kaštelioniją 1382—1401 m. buvo įkeitęs kunigaikštis Ziemovitas (*Biskup M., Labuda G.* Dzieje zakonu..., p. 360).

Rita Trimonienė, Kęstutis Gudmantas

SVARBIAUSIEJI ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Abe K. Die Komturei Osterode des Deutschen Ordens in Preussen 1341—1525. — Köln/Berlin, 1972 (Studien zur Geschichte Preussens — T.16).

Abramauskas S. Gardinių pilių Lietuvoje genezės klausimu // Lietuvos TSR AM MD. Statyba ir architektūra. — V., 1963. — T. 3, sąs. 3. — P. 73—107 (toliau AMMD).

Acht Jahrhunderte. Deutscher Orden in Einzeldarstellungen. — Bad Godesberg, 1967 (Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens. — T.1).

Acta Tomiciana — Poznań, 1854. — T. 3.

Adamus J. O tytule panującego i państwa litewskiego parę spostrzeżeń // Kwartalnik historyczny. — 1930. — T. 44. — P. 313—32.

[*Alehmann*]. Die litauischen Wegeberichte // Zeitschrift der Altertumsgesellschaft Insterburg. —1935. — 18. — P. 54—58.

Allgemeine Deutsche Biographie. — Leipzig, 1886. — T. 23.

Almonaitis V. Žemaitijos politinė padėtis 1380—1400 metais // Darbai ir dienos. — 1996. — Nr. 3. — P. 129—148.

Altpreussische Biographie. — Königsberg, 1941. — T 1; Marburg-Lahn, 1969—1975. — T. 2—3.

Alssen L. Peter Suchenwirt and the Drang nach Osten // Lituanus. — 1978. — T. 22. — Nr. 4. — P. 5—16.

Altertumskunde Ermlands. —1970. — T. 34. — P. 21—45.

Ambrassat A. Die Prowinz Ostpreussen. — Königsberg, 1912.

Analecta Vaticana 1202—1366. — Cracoviae, 1914.

Annales Poloniae Maioris / recensuit Brygitta Kürbis. — Warszawa, 1962.

Anonimalle Chronicle / ed. V. H. Galbraith. — Manchester, 1927.

Arnold U. Konrad von Feuchtwangen // Preussenland. — 1975. — T.13 — Nr. 1—3. — P. 2—34.

Arnold U. Karl IV und der Deutsche Orden // Kaiser Karl IV. Stasstsmann und Mäzen. — München, 1978. — P. 167—173.

Arnold U. Preußen, Böhmen und das Reich — Karl IV. und der Deutsche Orden // Kaiser Karl IV., Staatsmann und Mäzen / ed. F. Seibt. — München, 1978. — P. 167—173.

Arnold U. Ein Bericht zur Schlacht an der Strebe 1348 aus der Deutschordensballei Elsaß-Burgund // Preußenland. — 1984. — 22. — P. 4—8.

Arnold U. Deutschordenshistoriographie in Deutschen Reich // Die Rolle der Ritterorden in der mittelalterlichen Kultur / ed. Z.H. Nowak. — Toruń, 1985. — P. 65—87.

Arnold U. Prūsiškoji Vokiečių ordino istorija XIX ir XX amžių Vokietijos politinėje tradicijoje // Senovės baltų kultūra. Prūsijos kultūra. — V., 1994. — P. 235—258.

Arnold U. Elżbieta i Jerzy jako patroni parafii w państwe zakonu niemieckiego w Prusach. O samowiedzy zakonu niemieckiego // *Arnold U.* Zakon krzyżacki z Ziemi Świętej nad Bałtyk. — Toruń, 1996. — P. 130—159.

Arnold U. Engelbert III hrabia Marki i jego wyprawy krzyżowe do Ziemi Świętej, Inflant i Prus // *Arnold U.* Ten pat. — P. 160—181.

Arnold U. Powstanie i najstarsze dzieje zakonu krzyżackiego. O założemiu i strukturze wewnętrznej szpitala niemieckiego w Akkonie oraz zakonu rycerskiego w pierwszej połowie XIII wieku // *Arnold U.* Ten pat. — P. 13—49.

Arnold U. Zakon krzyżacki z Ziemi Świętej nad Baltyk. — Toruń, 1996.

Arszyński M. Der Deutsche Orden als Bauherr und Kunstmäzen // Ordines militares III. — Toruń, 1985.— P. 145—167.

Arszyński M. Die Burgen im Deutschordensland Preußen als Quelle zur Erforschung der Geschichte des Deutschen Ordens und seines Staates // Ordines militares IV. — Toruń, 1987. — P. 97—109.

Arszyński M. Die Deutschordensburg als Wehrbau und ihre Rolle im Wehrsystem des Ordensstaates Preußen // Ordines militares VI. — Toruń, 1991.— P. 89—123.

Atlas historyczny Polski. Mazowsze w drugiej polowie XVI wieku. — Warszawa, 1973.

Avižonis K. Die Enstehung und Entwicklung des litauischen Adels bis zur litauisch-polnischen Union 1385. — Berlin, 1932.

Babendererde P. Nachrichtendienst und Reiseverkehr des Deutschen Ordens um 1400. — Königsberg, 1913. (Atspaudas iš „Alptreussische Monatsschrift". — 1913. — T.50 — P. 189—246.)

Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai / sudarė N. Vėlius. — V., 1996. — [T.] 1: Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos.

Bartkus K. Nevėžio žemupys kovų prieš kryžiuočius metu // Raudondvaris. — K., 1969.

Batūra R. XIV a. Vilniaus miesto gynybiniai įtvirtinimai. Iš architektūros istorijos // Statyba ir architektūra. — 1964. — T. 7. — P. 13—15.

Batūra R. Mūšiai su kryžiuočiais // MG. — 1967. — Nr. 4. — P. 23—26.

Batūra R. Lietuva tautų kovoje prieš Aukso Ordą. Nuo Batu antplūdžio iki mūšio prie Mėlynųjų Vandenų. — V., 1975.

Batūra R. Heroika prie žilojo Nemuno // MG. — 1987. — Nr. 3. — P. 22—23.

Batūra R. LDK jėgos Rusios gynybinėje kovoje prieš totorius XIVa. // AMMD. Istorija. — V., 1994. — T. 33. — P. 3—18.

Bauer H. Hochmeister Luther von Braunsschweig, der Landesvater, Kolonisator und Freund der Künste // *Bauer H.* Geburt des Ostens. — 1933. — P. 71—151.

Bauer H. Peter von Dusburg und die Geschichtsschreibung

des Deutschen Ordens im 14. Jahrhundert in Preussen. — Berlin, 1935.

Beblavyj J. Lietuvių-čekų santykiai Vytauto laikais. — K., 1930.

Benninghoven F. Zur Technik spätmittelalterlicher Feldzüge im Ostbaltikum // Zeitschrift für Ostforschung. — 1970. — T. 19. — P. 631—651.

Benninghoven F. Die Burgen als Grundpfeiler des spätmittelalterlichen Wehrwesens im preußisch—livländischen Ordensstaat. — Sigmaringen, 1976 // Vorträge und Forschungen. — 19/I. — P. 565—601.

Berndt R. Die Besiedlung der preussischen Wildnis, insbesondere Nadrauens bis zum Jahre 1410. — Nadrauen, 1935. — P. 81—83.

Biezais H. Dzieje badań nad religią Bałtów // Euhemer. — 1976. — T. 99. — Nr. 1. — P. 19—35.

Bilkins V. Die Autoren der Kreuzzugszeit und das Milieu Livlands und Preussens // Acta Baltica. — 1974 (1975). — T. 14. — P. 231—254.

Birkhan H. Les croisades contre les paiens de Lituanie et de Prusse. Idéologie et réalité // La croisade: réalités et fictions. Actes du colloque d'Amiens 18—22 mars 1987 / ed. D. Buschinger. — Göppingen, 1989. — P. 31—50.

Biržiška V. Kryžiuočių keliai į Lietuvą XIV amž. — K., 1930. — D.1.

Biskup M. Analiza bitwy pod Plowcami i jej dziejowego znaczienia // Zemia Kujawska. — Inowrocław, 1963. — T. 1.

Biskup M. Wojny polski z Zakonem krzyżackim (1308—1521). — Gdańsk, 1993.

Boetticher A. Die Bau- und Kunstdenkmäler der Provinz Ostpreussen. — Königsberg, 1891. — Sąs. 1.

Boldt F. Der Deutsche Orden und Littauen 1370—1386 // Alpreussische Monatsschrift. — 1873. — T. 10.

Boockmann H. Der Deutsche Orden. — München, 1989.

Borchert F. Burgenland Preußen. Die Wehrbauten des Deutschen Ordens und ihre Geschichte. — München, 1987.

Borowy W. English visitors to Prussia, Lithuania and Poland in

the 14th century // Baltic Countries. — 1936. — Nr. 2. — P. 247—252.

Buczek K. Geograficzno-historyczne podstawy Prus Wschodnich. — Toruń, 1936.

Budreckis A. Algirdas: senovės Lietuvos valstybininkas. — New York, 1981.

Būga K. Rinktiniai raštai. — Vilnius, 1961. — T. 3.

Bujack G. Zur Bewaffnung und Kriegsführung der Ritter des deutschen Ordens in Preussen. // Programm Altstädtischen Gymnasiums Königsberg, 1888; t. p. // Sitzungsberichte der Prussia. — 1889. — [14]. P. 77—109.

Bujak G. Die littauischen Kriegsreisen des deutschen Ordens im 14. Jahrhundert. Nach der Chronik eines Zeitgenossen [Wigand v. Marburg] // Zeitschrift für preussische Geschichte und Landeskunde. — 1867. — 4. — P. 655—681.

Bujak G. Regesten zu den littauischen Kriegsreisen des deutschen Ordens [nach v. Marburg] // Altpreußische Monatsschrift. — 1869. — T. 6. — P. 509—518.

Bunge F. G. V. Die Stadt Riga im dreizehnten und vierzehnten Jahrhundert. — Leipzig, 1876.

Bunge F. G. Einleitung in die liv-, esth- and curländische Rechtgeschichte und Geschichte der Rechtsquellen. — Reval, 1849.

Bunge F. G. Geschichte des Gerichtswesens und Gerichtsverfahrens in Liv-, Est- und Curland. — Reval, 1874.

Burgen gen Osten. Das Wehrsystem des Deutschritterordens // Die Sirene. — 1936. — P. 256—59.

Burleigh M. The Knights, nationalists and the historians: images of medieval Prussia from the Enligthment to 1945 // European History Quarterly. — 1987. — T. 17. — P. 35—55.

Calendar of Papal Registers / ed. W. T. Bliss et al. — London, 1893—1960.

Calendar of the Patent Rolls, preserved in the Public record office. — London, 1907; 1912—1914, Nendeln-Liechtenstein, 1971.

Capgrave John. De Illustribus Henricis / ed. F. C. Hingeston. — London, 1858.

Caune M. Rīgas pilsētas un Livonijas ordeņa karš 1297—1330 gadā // Latvijas PSR Zin. Akad. Vēstis. — 1973. — Nr. 12.— P. 63—74.

Chłopocka H. Procesy Polski z Zakonem krzyżackim w XIV wieku. Studium źródłoznawcze. — Poznań, 1967.

Christiansen E. The northern crusades: The Baltic and the Catholic frontier 1100—1525. — London, 1980.

Chronica Johannis de Reading et Anonymi Cantuariensi / ed. J. Tait. — Manchester, 1914.

Ciesielska K. W zasięgu krzyżackiego mieczu. — Warszawa, 1961.

Clasen-Sandt K. Zur Baugeschichte der Memelburgen Ragnit, Splitter und Tilsit // Prussia, 1931. — T. 29. — P. 196—222.

Codex diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon diaecesos Vilnensis. — Kraków, 1948.

Codex diplomaticus Prussicus / ed. J. Voigt. — Königsberg, 1848, 1853, 1857. — T. 3, 4, 5.

Codex epistolaris Vitoldi m. ducis Lithuaniae. 1376—1430 // ed. A. Prochaska. — Cracoviae, 1882.

Conrad K. Der dritte Litauerzug König Johans von Böhmen und die Rücktritt des Hochmeisters Lüdolf König // Festschrift für Heinrich Heimpel zum 70. Geburstatg. — Göttingen, 1972. — T. 2. — P. 382—401.

Conrad K. Litauen, der Deutsche Orden und Karl IV. 1352—1360 // Zeitschrift für Ostforschung. — 1972. — T. 21. —Nr. 1. — P. 20—42.

Corpus Christianorum. Continuatio Mediaeualis. Lexikon latininatis medii aevi. — Turnhout, 1975.

Crome H. Verzeichnis der Wehranlagen Ostpreussens // Prussia. — 1939. — T. 32. — Nr. 2 — P. 297—324; 1939. — T. 33. — P. 263—289; 1940. — T. 34. — P. 83—154.

Čerbulėnas K. Gynybiniai arealai Lietuvoje [XIII—XIV a.] // MG. — 1971. — Nr. 4. — P. 37—39.

Dąbrowski J. Korona Królewstwa Polskiego w XIV w. — Wroclaw etc., 1956.

Dąbrowski J. Z czasów Łokietka. Studya nad stosunkami polsko-węgierskimi w XIV w. // Pozprawy Akademii Umiejętności. Wydział historyczno-filozoficzny. — 1916. — T. 34. — P. 278—326.

Dąbrowski J. Dawnie dziejopisarstwo polskie (do roku 1480). — Wrocław-Warszawa-Kraków, 1964.

Daniłowicz I. Skarbiec diplomatów. — Wilno, 1862. — T. 1.

Daugudis V. Veršvų piliakalnio ir gyvenvietės tyrinėjimai. — ATL 1986 ir 1987 m. — V., 1988. — P. 28—31.

Daugudis V. Iš Vilniaus miesto praeities. — V., 1993.

Das Ausgabebuch des Marienburger Hauskomturs für die Jahre 1410—1420 / hrsg. von W. Ziesemer. — Königsberg, 1911.

Der Kreis Ortelsburg. Ein ostpreussisches Heimatbuch / [...] zusammengetragen, erarbeitet und gestaltet von... Max Meyhöfer. — Würzburg, 1957.

Deveike J. The Lithuanian Diarchies // Slavonic and East European Review. — 1949—1950. — T. 28. — P. 63—73.

Devilliers L. Sur les expéditions des comtes de Hainault et de la Hollande en Prusse // Comte rendu des séances de la Commission Royale d'histoire ou Recueil de ses bulletins. — (1878). — Ser. 4. — T. 5. — P. 130—142.

Die Berichte der Generalprokuratoren des Deutschen Ordens an der Kurie. — Göttingen, 1960—1961. — T. 1—2.

Die Habsburger: ein biographisches Lexikon / hrsg. von B. Hamann. — München, 1988.

Die Hochmeister des Deutschen Ordens 1190—1990 / hrsg. von U. Arnold // Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens. — 1994. — T. 40.

Die Rolle der Ritterorden in der mittelalterlichen Kultur / hrsg. von Z. H. Nowak. — Toruń, 1985 (Ordines militares III).

Die Spiritualität der Ritterorden im Mittelalter / hrsg. von Z. H. Nowak. — Toruń, 1993 (Ordines militares VII).

Długosz J. žr. Jana Długosza...; Joannis Dlugossii...

Długosz J. Dzieła wszystkie. — Kraków, 1870. — T. 3—5.

Dokumenty króla Władysława Jagiełły z lat 1386—1417. — Wrocław, 1974.

Dorothea von Montau. Eine preussische Heilige des 14. Jahrhunderts. [...] / hrsg. v. Richard Stachnik u. Annelieze Triller. — Münster, 1976.

Du Boulay F. R. H. Henry of Derby's Expeditions to Prussia, 1390—1391 and 1392 // The reign of Richard II, ed. F. R. H. du Boulay and C. M Barron. — London, 1971. — P. 153—172.

Ein Fragment der Reimchronik Wigands von Marburg / ed. U. Arnold // SRP. — Frankfurt a.'M., 1968. — T. 6. — P. 44—49.

Ekdahl S. Über die Kriegsdienste der Freien im Kulmerland zu Anfang des 15. Jahrhunderts // Preussenland. — 1964. — 2. — P. 1—14.

Ekdahl S. Die Schlacht bei Tannenberg 1410. Quellenkritische Untersuchungen. — Berlin, 1982. — T. 1 (Berliner Historische Studien. — T. 8).

Ekdahl S. Das Pferd und seine Rolle im Kriegswesen des Deutschen Ordens // Ordines militares VI. — Toruń, 1991. — P. 29—47.

Ekdahl S. Die Armbrust im Deutschordensland Preußen zu Beginn des 15. Jahrhunderts // L'État et les besoins des recherches sur l'histoire d'armement en Europe médiévale / ed. A. Nadolski (Fasciculi archaelogiae historicae. — 5). — [Lódź], 1992. — P. 17—48.

Ekdahl S. Jono Dlugošo "Prūsų vėliavos" — Žalgirio mūšio šaltinis. — V. 1992.

Ekdahl S. The Treatment of prisoners of war during the fighting between the Teutonic Order and Lituania // The Military Orders / ed. M. Barber. — Aldershot, 1994. — P. 263—269.

Emmelmann M. Die Beziehung des Deutschen Ordens zu König Johann von Böhmen und Karl IV. — Halle, 1910.

Engel B. Waffengeschichtliche Studien aus dem Deutschordensgebiet // Zeitschrift für historische Waffenkunde. — 1900/02. — 2. — P. 94—102, 174—175, 214—217, 348—351; 1902/5. — 3. — P. 37—40; 1906/8. — 4. — P. 118—125; 1909/11. — 5 .— P. 12—15; 1915/17. — 7. — P. 136—139.

England and the Crusades. 1045—1588 / ed. by Christopher Tyerman. — Chicago, 1988.

Expeditions Prussia and the Holy Land made by Henry, Earl of Derby / ed. L. Toulmin-Smith. Camden Societ. — London, 1894.

Finucane R. C. Soldiers of Faith: Crusaders and Moslems at War. — London, 1983.

Firtel H. Dorothea von Montau. Eine deutsche Mystikerin. — Freiburg, 1968.

Forstreuter K. Die Bekehrung des Litauerkönigs Gedimin // Jahrbuch der Albertus — Universität. — 1955. — T. 6. — P. 142—158.

Forstreuter K. Das "Hauptstadtproblem" des Deutschen Ordens // Jahrbuch für Geschichte Mittel- und Ostdeutschands. — 1956. — T. 5. — P. 129—156.

Forstreuter K. Deutschland und Litauen im Mittelalter. — Köln, 1962.

Fowler K. The King's Lieutenant. Henry of Grosmont, first duke of Lancaster. 1310—1361. — London, 1969. — P. 193—196.

Friedrich W. Der Deutsche Ritterorden und die Kurie in den Jahren 1300—1330. — Königsberg, 1915.

Gasser U. Die Priesterkonvente des Deutsches Ordens. Peter Rigler und ihrer Wiederrichtung 1854—1897. — Bonn-Godesberg, 1973 (Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens. — T. 28).

Gaudemet J. Le rôle de la papauté dans le règlement des conflicts entre états aux XIIIe et XIVe siècles // Recueil de la Société Jean Bodin. — Bruxelles, 1961. — T. 15. — P. 79—106.

Gause F. Die Geschichte der Stadt Königsberg in Preußen. — Graz, 1965. — T. 1. (Ostmitteleuropa in Vergangenheit und Gegenwart. — T. 10/1).

Gedanen[sis]. Beatificationis et canonisationis Servae Dei Dorotheae Montoviensis... — Vaticanae, 1971.

Gedimino laiškai / parengė V. Pašuta ir I. Štal. — V., 1966.

Gersdorf H. Der Deutsche Orden im Zeitalter der polnisch-

litauischen Union. Die Amtszeit des Hochmeisters Konrad Zöllner von Rotenstein (1382—1390). — Göttingen, 1957.

Gerß M. Berichtigung einer Stelle in Voigts Namen-Codex // Beiträge um Kunde v. Masuren. — 1895. — 1. — P. 27—29.

Gerullis G. Die Altpreussischen Ortsnamen. — Berlin-Leipzig, 1922.

Gidžiūnas V. Algirdo ryšiai su Rytų ir Vakarų bažnyčiomis // Lietuvių tautos praeitis. — 1978. — T. 4, kn. 1. — P. 27—54.

Giedroyć M. The arrival of Christianity in Lithuania: between Rome and Byzantium (1281—1341) // Oxford Slavonic Papers. — 1989. — T. 20. — P. 1—33.

Giedroyć M. The arrival of Christianity in Lithuania: baptism and survival (1341—1387) // Oxford Slavonic Papers. — 1989. — T. 22. — P. 34—57.

Goll J. Čechy a Prusy ve sredovéku. — Praha, 1897.

Görlich P. Zur Frage des Nationalbewußtseins in ostdeutschen Quellen des 12. bis 14. Jahrhunderts. — Marburg-Lahn, 1964.

Górski K. Dzieje Malborka. — Gdańsk, 1973.

Górski K., Arszyński M. Barciany. Dzieje zamku i ziemi do polowy XV wieku. — Olsztyn, 1967.

Górski K. Zakon krzyżacki a powstanie państwa pruskiego. — Wrocław, 1977.

Górski K. Studia i szkice z dziejów państwa krzyżackiego. — Olsztyn, 1986.

Górski K., Pakulski J. Udział Polaków w Krzyżackich rejzach na Litwę w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XIV stulecia // Zapiski historyczne. — 1987. — T. 52. — P. 39—58.

Grabski A. F. Polska w opiniach Europy zachodniej XIV—XV w. — Warszawa, 1968.

Greuz R. Der Kreis Labiau. Ein ostpreussicher Heimatbuch. — Marburg-L., 1973.

Grosse, dr. Umkämfte ostpreussiche Scholle [...] Rudau, 17. Februar 1370 // Königsberger Allgemeine Zeitung. — 1930.XII.31. — Nr. 609.

Grünhagen C. Über des letzten Kreuzzugs König Johanns gegen

die Litthauer 1345 // Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens. — 1882. — 16. — P. 266—272.

Grzegorz M. Szpitalnictwo w państwie krzyżackim w Prusach // Arch. Hist. Med. — 1974. — T. 37, sąs. 2.

Gudavičius E., Nikžentaitis A. Strijkovskis ir Pilėnų siejimas su Punia // *LIM, 1981.* — V., *1982.*

Gudavičius E. Kas žuvo prie Bajerburgo? // LMADA. — 1984. — T. 4(89). — P. 92—99.

Gudavičius E. Ką reiškė „ugninė ietis" (telum igneum) Vygando kronikoje // LIM, 1984. — V., 1985. — P. 78—80.

Gudavičius E., Nikžentaitis A. Kęstučio mirties aplinkybės // Gimtasis kraštas. — 1988. — Nr. 33.

Gudavičius E. Dėl kai kurių *rūšių iečių pavadinimo // LIM,* 1988. — V., 1989. — P. 148—149.

Gudavičius E. Kryžiaus karai Pabaltijyje ir Lietuva XIII amžiuje. — V., 1989.

Gudavičius E. Lietuvių pašauktinės kariuomenės organizacijos bruožai // Karo archyvas. — 1992. — T. 13. — P. 43—118.

Handbuch der historischen Stätten Ost- und Westpreussen. — Stuttgart, 1966.

Hassenstein W. Der Anteil des Ordensstaates in Preussen an der Entwicklung der Pulverwaffen in Deutschland // Zeitschrift für die Geschichte Schiess- und Sprengstoff-Wessen. — 1939. — 3. — P. 77—80.

Hauziński J. Polska w "Le songe des vieil pèlerin" Filipa de Mézières // Roczniki Historyczne. — 1973. — T. 39. — P. 105—119.

Hecht K. Die Schlacht bei Rudau 1370 // Oberländische Geschichstblätter. — Königsberg, 1914—1917. — T. 16—17.

Heidenmission und Kreuzzugsgedanke in der deutscher Ostpolitik des Mittelalters / hrsg. von Helmut Beumann. — Darmstaat, 1963.

Heimatbuch des Kreises Wehlau [Znamensk] / hrsg. v. d. Kreisgemeinschaft Wehlau. — Leer-Ostfr. — 1975. — T. 1.

Hein M. Die Verleihung Litauens an den Deutschen Orden durch Kaiser Ludwig den Bayern im Jahre 1337 // Altpreußische Forschungen. — 1942. — T. 19. — P. 36—54.

Heinl K. Fürst Witold von Litauen in seinem Verhältnis zum Deutschen Orden in Preußen während der Zeit seines Kampfes um sein litauisches Erbe: 1382—1401. — Berlin, 1925.

Hellmann M. Grunzüge der Geschichte Litauens. — Darmstadt, 1976 (Grundzüge. — T. 5.).

Helm K., Ziesemer W. Die Literatur des deutschen Ritterordens. — Gießen, 1951 (Gießener Beiträge zur deutschen Philologie. — T. 94).

Henrikas Latvis, Hermanas Vartbergė. Livonijos kronikos / iš lot. k. vertė, įvadą ir paaišk. parašė J. Jurginis. — V., 1991.

Higounet Ch. Die deutsche Ostsiedlung im Mittelalter. — Berlin, 1986.

Higounet Ch. Z la Rochelle do Torunia. Wyprawa baronów do Prus i związki gospodarcze (1363—1364) // Zapiski historyczne. — 1965. — T. 30, sąs. 3. — P. 29—35.

Historisch-geographische Atlas des Preußenlandes / hrsg. von H. Mortensen, G. Mortensen, R. Wenskus. — Wiesbaden, 1968. — 1.

H[oppe W.] Winrich von Kniprode (†1382) // Biographisches Wörterbuch zur deutschen Geschichte. — 1953. — P. 920—21.

Housley N. The Avignon Papacy and the Crusades 1305—1378. — Oxford, 1986.

Hryciuk R., Petraszko M. Bartoszyce. Z dziejów miasta i powiatu. — Olsztyn, 1969.

Hubatsch W. Quellen zur Geschichte de Deutschen Ordens. — Göttingen, 1954.

Yčas J. Vytautas ir žemaičiai. — K., 1931. (Atsp. iš "Praeities" 2 T.)

Ivinskis Z. Vytauto Didžiojo darbai Katalikų Bažnyčiai Lietuvoje. — K., 1930.

Ivinskis Z. Vytauto Didžiojo darbų ir jo periodo bibliografija // Athaeneum. — 1931. — 2.

Ivinskis Z. Geschichte des Bauernstandes in Litauen von den ältesten Zeiten bis zum Anfang des 16. Jahrhunderts. — Berlin, 1933.

Ivinskis Z. Krikščioniškosios Vakarų Europos santykiai su pagoniškąja Lietuva. — K., 1933.

Ivinskis Z. Vytenis ir jo karas su kryžiuočiais // Trimitas. — 1939. — Nr. 49. — P. 1187—1188.

Ivinskis Z. Didžioji 1336 m. tragedija Pilėnuose // Trimitas. — 1939. — Nr. 50. — P. 1216—1218.

Ivinskis Z. Didieji Gedimino darbai Lietuvai // Trimitas. — 1939. — Nr. 51—52. — P. 1241—1242.

Ivinskis Z. Gediminas ir kryžiuočių planai nukariauti Lietuvai // Trimitas. — 1940. — Nr. 3. — P. 51—53.

Ivinskis Z. Gedimino įpėdiniai ir Kęstutis // Trimitas. — 1940. — Nr. 4. — P. 81—82.

Ivinskis Z. Kęstučio žygiai į ordino žemes // Trimitas. — 1940. — Nr. 6. — P. 129—131; Nr. 7. — P. 152; Nr. 8. — P. 188—189.

Ivinskis Z. Kryžiuočių žygiai į Lietuvą Kęstučio laikais // Trimitas. — 1940. — Nr. 6. — P. 129—131.

Ivinskis Z. Lietuva po Algirdo mirties // Trimitas. — 1940. — Nr. 19. — P. 423—424.

Ivinskis Z. Nuo Kęstučio mirties iki Vytauto išbėgimo // Trimitas. — 1940. — Nr. 21. — P. 512—514.

Ivinskis Z. Lietuvos valstybingumo išplėtimas slavų erdvėje. Gediminaičių šešių dešimtmečių pastangos (iki 1408) // Tautos praeitis. — Chicago: Lietuvių istorijos draugija, 1962. — T. 1, kn. 4. — P. 501—520.

Ivinskis Z. Die Taufe Litauens. 1387—1987.

Ivinskis Z. Rinktiniai raštai. — Roma, 1978, 1986, 1989. — T. 1, 2, 3.

Jakštas J. Lietuvos santykiai su Vakarais Kęstučio metu // Vairas. — 1932. — Nr. 12.

Jakštas J. Jogailos ir Vytauto kovos su Vokiečių ordinu // Jogaila / red. A. Šapoka. — K., 1935.

Jakštas J. Vokiečių ordinas ir Lietuva Vytenio ir Gedimino metu // Senovė. — K., 1935. — Nr. 1. — P. 125—155. — Nr. 2. — P. 3—59.

Jakštas J. Algirdas ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos pirmas susidūrimas su Maskva // Lietuvių tautos praeitis. — 1940. — T. 1, sąs. 2. — P. 709—713.

Jakštas J. Das Baltikum in der Kreuzzugsbewegung des 14. Jhs. Die Nachrichten Philipps de Mézières über die baltischen Gebiete // Commentationes Balticae, 1959. — T. 6—7. — Nr. 3. —P. 139—183).

Jakubowski J. Opis Księstwa Trockiego z r. 1387 // Przegląd historyczny. — Warszawa, 1907. — T. 5. — P. 22-48.

Jana Długosza kanonika krakowskiego Dziejów Polskich ksiąg dwanaście. — W Krakowie, 1868. — T. 3: Ks. IX, X Jana Długosza... Dzieła wszystkie. — T. 4).

Jana Długosza Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa: Polskiego. — Warszawa, 1975. — T. V: Księga dziewiąta (1300—1369); 1981. — T. VI/1: Księga dziesiąta (1370—1405).

Janulaitis A. Kęstutis Marienburgo pilyje ir jo pabėgimas iš ten (1361 m.) // *Janulaitis A.* Praeitis ir jos tyrimo rūpesčiai. — V., 1989. — P. 23—53.

Jasiński K. Henryk Siemowitowicz i jego żona Ryngałła (Studium historyczno-genealogiczne) // Słowianie w dziejach Europy. — Poznań, 1974.

Jenks Stuart. England, die Hanse und Preussen. 1377—1474. — Köln, 1992. — T. 2, 3.

Joannis Dlugossii Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae. — Varsaviae, 1978. — T. V: Liber nonus (1300—1369);, 1985. — T. VI/1: Liber decimus (1370—1405).

Joannis Długossii seu Longini canonici cracoviensis Historiae Polonicae libri XII. — Cracoviae, 1876. — T. 3: libri IX, X (Ioannis Długosz... Opera omnia. — T. 12).

Jogaila / red. A. Šapoka. — Kaunas, *1991*.

Jonynas J. Kęstutis ir jo laikai // Trimitas. — 1932. — Nr. 39. — P. 767—768; Nr. 40. — P. 791—792; Nr. 42. — P. 830—831; Nr.

43. —P. 851—852; Nr. 44. — P. 871; Nr. 45. — P. 891—892; Nr. 46; P. 911—912; Nr. 47. — P. 930—932; Nr. 48. — P. 950—952; Nr. 49. — P. 970—972; Nr. 50. — P. 991—992; Nr. 51. — P. 1011—1012; Nr. 52. — P. 1032—1035.

Jonynas J. Jogaila. 1382 m. tragedija Lietuvoje // Židinys.— 1935. — Nr. 5—6. — P. 522—529; Nr. 7. — P. 59—68; Nr. 10. — P. 303—315.

Jonynas J. Jogaila // Židinys.— 1935. — Nr. 10.

Jonynas J. Jogaila. Krėvos akto genezis // Židinys.— 1936. — Nr. 2—3.

Jonynas I. Vytauto šeimyna // *Jonynas I.* Istorijos baruose. — V., 1984. — P. 53—71.

Jonynas I. Lietuvos didieji kunigaikščiai / sudarė V. Merkys. — V., 1996.

Jorga N. Philippe de Mézières 1327—1405. — London, 1973.

Jóżwiak S. Powstanie i rozwój struktury administracyjno-terytorialnej zakonu krzyżackiego na Kujawach i w ziemi chełmińskiej w latach 1246—1343. — Toruń, 1997.

Jurkštas V. Kęstučio sūnus ir vaikaitis Prahoje // Švyturys. — 1966. — Nr. 21. — P. 28.

Kaczmarczyk Z. Monarchia Kazimierza Wielkiego. Organizacja kościola, sztuka i nauka. — Poznań, 1946.

Karwasińska J. Zlote bulle Karola IV w sprawie chrsztu Litwy // Cultus et cognitio. — Warszawa, 1976. — P. 233—251.

Karwasińska J. Sąsiedstwo kujawsko-krzyżackie 1325—1343 (Rozprawy historyczne towarzystwa naukowego Warszawskiego. — T. 7, sąs. 1).

Kasiske K. Die Siedlungstätigkeit des Deutschen Ordens im östlichen Preussen bis zum Jahre 1410. — Königsberg, 1934.

Kawecki J. Ełk. Z dziejów miasta i powiatu. — Olsztyn, 1970.

Keen M. H. Chaucer's Knight, the English Aristocracy and the Crusade // English Court Culture in the Later Middle Ages / ed. V. J. Scattergood and J. W. Sherbourne. — London, 1983.

Keistučio ir Jogailos karo paliaubų sutartis su vokiečių ordinu

1379 m. (Iš Raczynskio "Codex Diplomaticus Lithuaniae", p. 53—55) // Teisių fakulteto darbai. — 1925. — T. 2. — Kn. 3. — P. 69—70.

Kiparsky V. Philippe de Mézières sur les rives de la Baltique // Neuphilologischen Mitteilungen. — 1940. — T. 41. — P. 61—67.

Kitkauskas N., Lisanka A., Lasavickas S. Perkūno šventyklos liekanos Vilniaus žemutinėje pilyje // Kultūros barai. — 1986. — Nr. 12. — P. 51—55; 1987. — Nr. 1. — P. 60—63; Nr. 2. — P. 53—57.

Kitkauskas N. Vilniaus pilys: Statyba ir architektūra. — V., 1989.

Klocke F. v. Untersuchungen über Heimat und Verwandschaft der Ordensmeister Winrich von Kniprode und Franke Kerksdorf am Niederrhein und in den Deutsch-ordensstaaten // Westfalen und Nordosteuropa. — 1964. — P. 75—82.

Koch H. Die Geschichte der Besiedlung des Kreises Johannisburg [Pisz]. — Münster, 1947.

Koeppen H. Die Resignation des Hochmeister Heinrich Dusemer und die Wahl seines Nachfolgers Winrich von Kniprode // Zeitschrift für Ostforschung. Länder und Völker im Östlichen Mitteleuropa. — 1958. — Nr. 3. — P. 380—392.

Koeppen H. Die Verhandlungen um den Abbruch der Burg Rajgród und derer Zerstörung. — Studien zur Geschichte des Preussenlandes. — 1963. — P. 47—57.

Koeppen H. Das Ende der Amtszeit des Hochmeisters Heinrich Dusemer // Preussenland. — 1966. — T. 4. — P. 1—5.

Köhler G. Das Heerwesen des deutschen Ordens zur Zeit der höchsten Blüthe desselben // *Köhler G.* Die Entwicklung des Kriegswesens in der Ritterzeit. — 1886. — T. 2. — P. 656—686.

Köhler G. Neun Kriegsjahre aus der Regierungszeit des Hochsmeisters Winrich von Kniprode 1362—1370 // *Köhler G.* Die Entwicklung des Kriegswesens in der Ritterzeit. — 1886. — T. 2. — P. 524—573.

Kolankowski L. Dzieje Wielkiego Księstwa za Jagiełłonów. — Warszawa, 1930. — T. 1 (1377—1499).

Kolberg A. Über Damerau und Wangus // Zeitschrift für Geschichte Ermlands. — 1874. — T. 5. — P. 233—267; 1878. — T. 6. — P. 76—80.

Koneczny F. Polityka zakonu niemieckiego w latach 1389—1390 // Rozprawy Akad. Um. — Kraków, 1889. — P. 247—311.

Koneczny F. Jagiełło i Witold. — Lwów, 1893.

Koneczny F. Sprawa księcia Geldrji 1389 r. // Ateneum Wileńskie. — 1930. — T. 7, sąs. 1/2. — P. 21—58.

Konrad Walenrod, wielki mistrz krzyżacki, w świetle dziejowym i w poemacie Mickiewicza // Roczniki Towarzystwa naukowego w Toruniu. — 1898. — 5. — P. 7—48.

Kopp J. Geschichte des Landkreises. — Tilsit, 1918.

Koppmann K. Zur Preussenfahrt der Herren von Ghistelles 1372 // Altpreussische Monatschrift. — 1878. — 15. — P. 309—311.

Korzon T. Dzieje wojen i wojskowości w Polsce. — Lwów-Warszawa-Kraków, 1923. — T. 1.

Kosman M. Rzekoma działalność pisarska Hanula // Studia żródłoznawcze. — 1967. — T. 12.— P. 149—153.

Kosman M. Wielki książę Witold. — Warszawa, 1967.

Kosman M. Krzyżacy a chrzest Litwy //Ars historica. — Poznań, 1976.

Kosman M. Historia Białorusi. — Wroclaw, 1979.

Kosman M. Między Zakonem krzyżackim, Rusią i Polską (Początki Chrystianizacji Litwy) // Przegląd zachodni. — 1987. — Nr. 5—6.

Kowalczyk E. Topografia granicy mazowiecko-krzyżackiej w świetle ugody granicznej w listopada 1343 r. // Kwartalnik historyczny. — 1992. — Nr. 1. — P. 33—58.

Kraštas ir žmonės / sudarė J. Jurginis, A. Šidlauskas. — V., 1983.

Krollmann Ch. Neues zur Genealogie der Hochmeister //

Sitzungsberichte des Vereins für Geschichte von Ost- und Westpreussen. — 1917. — 10. — P. 14—15.

Krumbholtz R. Samaiten und der Deutsche Orden bis zum Frieden am Melno-See // Alpreussische Monatsschrift. — 1889. — T. 26. — P. 193—258, 461—484; 1890. — T. 27. — P. 1—84, 193—227.

Krzesinski T. Konrad von Walenrodt, Hochmeister des Deutschen Ritterordens 1391—1393 // Deutsches Adelsblatt. — 1909. — 27. — P. 463—465, 474—475.

Kuczyński S. M. Władysław Jagiełło. 1350—1434. — Warszawa, 1985.

Kučinskas A. Pirmasis kryžiaus žygis į Lietuvą // Židinys. — 1936. — Nr. 24. — P. 141—152.

Kučinskas A. Kęstutis. — V., 1988.

Kuhn W. Vergleichende Untersuchungen zur mittelalterlichen Ostsiedlung. — Köln, 1973.

Kulikauskienė R. Maišiagalos piliakalnio tyrimai 1972 ir 1973 m. // ATL 1972 ir 1973 m. — V., 1974. — P. 23—29.

Labuda G. Historia Pomorza. — Poznań, 1969. — T. 1, d. 1.

Lampe K. H. Heinrich von Plötzke, Landmeister, Grosskomtur und Marschall des Deutschen Ordens (gefallen 1320) // Mitteilungen des Vereins für die Geschichte von Ost- u. Westpreussen. — 1943. — 18. — P. 10—15, 17—21.

Lampe K. H. Bibliographie des Deutschen Ordens bis *1959* / bearb. von K. Wieser. — Bonn-Godesberg, 1975 (Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens. — T. 3).

Latvijas PSR Maza Enciklopedia. — Rīga, 1967, 1968, 1970. — T. 1, 2, 3.

Lęgowski J. Der Hochmeister des Deutschen Ordens Konrad v. Wallenrod u. seine Behandlung in d. Quellen und Bearbeitungen der Ordensgeschichte // Altpreussische Monatschrift. — 1880. — 17. — P. 1—32.

Lemke P. Wo die "Leitsleute" durch die Memelwiederung führten // Prussia. —1927. — 27. — P. 58—61.

Lexikon latinitatis... žr. Corpus Christianorum...

Lietuvos archeologijos atlasas. — V., 1976. — T. 2.

Lietuvos pilys. — V., 1971.

Liv-, Esth- and Curländisches Urkundenbuch / ed. F. G. Bunge. — Reval, 1855. — T. 2.

Lietuvių enciklopedija. — Boston, 1954, 1958, 1959,1963. — T. 3, 14, 17, 29.

Lietuvių karas su kryžiuočiais. — V., 1964.

Lietuvos architektūros istorija: Nuo seniausių laikų iki XVII a. vidurio. — V., 1987. — T. 1.

Lietuvos TSR istorijos šaltiniai. — V., 1955. — T. 1.

Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque cruciferorum / ed. A. Przezdziecki. — Posnanie, 1855. — T. 2.

Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque cruciferorum / ed. H. Chłopocka. — Wrocław, 1970. — T. 1.

Liubavskis M. Lietuvos istorija iki Liublino unijos. — V., 1920.

Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch (1368—1393). — Darmstadt, 1970. — T. 3.

Lohmeyer [K.] Konrad von Jungingen. — A D B. — 1881. — 14. — P. 718—20.

Lohmeyer K. Die Litauerschlacht bei Rudau in Samland 1370, ihre gleichzeitige und ihre spätere Darstellung // Zeitschfrift für preuss. Geschichte und Landeskunde. 1870. — 7. — P. 349—363; t. p. *Lohmeyer K.* Zur altpreuss. Geschichte. — 1907. — P. 77—92.

Łowmiański H. Studja nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego. — Wilno, 1931—1932. — T. 1—2.

Łowmiański H. Z zagadnień spornych społeczeństwa litewskiego w wiekach średnich // Przegląd historyczny. — 1954. — T. 45, sąs. 2—3. — P. 338—371, 543—545, 561—562.

Łowmiański H. Prusy — Litwa — krzyżacy. — Warszawa, 1989.

Ludat H. Annalistische Aufzeichnungen zur Geschichte des Deutschen Ordens im 14. Jahrhundert // Zeitschfrift für Ostforschung. — 1956. — T. 5. — Nr. 1. — P. 97—104.

Macquarrie A. Scotland and the Crusades 1095—1560. — Edinburg, 1985.

Makarevičius A. Vilkijos senovės beieškant // Kraštotyra. — V., 1971. — P. 55—63.

Makarevičius A. Piliakalnis ieško savo istorijos // MG. — 1978. — Nr. 2. — P. 44—45.

Maschke E. Der deutsche Ordensstaat: Gestalten seiner grossen Meister. — Hamburg, 1936.

Maschke E. Burgund und der preußische Ordensstaat. Ein Beitrag zur Einheit der ritterlichen Kultur Europas im Spätmittelalter // *Maschke E.* Domus hospitalis Theutonicorum. — Bonn/Bad Godesberg, 1970 (Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens. — T. 10).

Matuzova V. Anglai Prūsijoje XIII—XV a. // LIM. — 1989. — V., 1990.

Mažeika R. The role of pagan Lithuania in Roman Catholic and Greek Orthodox religions diplomacy in east-central Europa (1345—1377). (Neskelbta daktaro disertacija). — Fordham, New York, 1987 (University Microfilms International, Ann Arbor, MI, 1987).

Mažeika R. Was Grand Prince Algirdas a Greek Orthodox Christian? // Lituanus. — 1987. — T. 33. — Nr. 4.

Mažeikaitė R. Prekyba ir taika mirties zonoje: Prekybinės taikos sutartys tarp kryžiuočių ir lietuvių XIV a. // Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai. — V., 1993. — T. 14. — P. 105—117.

Mažiulis V. Prūsų kalbos etimologijos žodynas. — V., 1997. — T. 4.

Mažeika R. The relations of grande prince Algirdas with Eastern and Western Christians. — Vaticano, 1986.

Mekas K. Medininkai // MG. — 1964. — Nr. 11. — P. 32.

Meltzer F. Die Ostraumpolitik König Johanns von Böhmen. — Jena, 1940.

Metraščiai ir kunigaikščių laiškai. — V., 1997 (Senoji Lietuvos literatūra. — Kn. 4).

Milthaler F. Die Grossgebietiger des Deutschen Ritterordens bis 1440. Ihre Stellung und Befugnisse. — Königsberg, 1940.

Mirback-Hart E. Beiträge zur Personalgeschichte des Deutschen Ordens // Jahrbuch heraldischen Gesselschaft Adler in Wien. — 1890. — 19/20. — P. 1—40.

Misiūnas R. J. Algirdo tikėjimas // Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai. — Roma, 1974. — T. 8. — P. 241—252.

Miškinis A. Semeliškės // Lietuvos TSR urbanistikos paminklai. — V., 1985. — T. 8. — P. 24.

Monumenta medii aevi historica Poloniae illustranta. — Kraków, 1891. — T. 12.

Monumenta Poloniae Historica. — Warszawa-Kraków. — 1878. — T. 3.

Mortensen H. Die landschaftliche Bedeutung der Ausdrücke Wildnis, Wald, Heide, Feld usw. in den Quellen des Deutschen Nordostens // Vom deutschen Osten. M. Friederichsen zum 60. Geburtstag. — 1934. — P. 127—142.

Mortensen H., Mortensen G. Die Besiedlung des nördlichen Ostpreussens bis zum Beginn des XVII. Jahrhunderts. — Leipzig, 1938.

Muldoon J. Popes, lawyers and infidels. The Church and the non-Christian world 1250—1550. — Liverpool, 1979.

Muldoon J. The Avignon Papacy and the frontiers of Christendom: the evidence of Vatican Register 62 // Archivum Historiae Pontificiae. — 1979. — 17. — P. 125—195.

Müller H. Über die Ostlichkeiten der "Wegeberichte" innerhalb der heutigen Landesgrenze // Altpreussische Forschungen. — 1927. — 4. — Nr. 2. — P. 43—64.

Nadolski A. Niektóre elementy bałtosłowiańskie w uzbrojeniu i sztucie wojennej Krzyżaków // Pomerania Antiqua. — 1974. — T. 5.— P. 165—175.

Nadolski A. Die Forschungen über die Bewaffnung des Deutschen Ordens und seinem Gegner in Ostmitteleuropa // Ordines militares IV. — Toruń, 1987. — P. 49—63.

Neitmann K. Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preußen 1230—1449. — Köln-Wien, 1986.

Neitmann K. Jagdbriefe im diplomatischen Verkehr des Deutschen Ordens mit Polen-Litauen um 1400 // Preußenland. — 1986. — 24. — P. 25—33.

Neitmann K. Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preußen 1230—1449. Studien zur Diplomatie eines spätmittelalterlichen deutschen Territorialstaates. — Köln-Wien, 1987 (Neue Forschungen zur brandenburgisch-preußischen Geschichte. — T. 6).

Neitmann K. Der Hochmeister des Deutschen Ordens in Preußen — ein Rezidenzherrscher unterwegs // Veröffentlichungen aus den Archiven Preussischer Kulturbesitz. — Wien, 1990. — T. 30.

Niess U. Hochmeister Karl von Trier (1311—1324). — Marburg, 1992.

Nikžentaitis A. Dar kartą apie tai „Kas žuvo prie Bajerburgo?" // LMADA. — 1987. — Nr. 1(98). — P. 31—42.

Nikžentaitis A. Dėl čekų feodalų vaidmens 1329 m. Vokiečių ordino žygyje į Lietuvą // LMADA. — 1988. — Nr. 3(104). — P. 52—57.

Nikžentaitis A. Gediminas. — V., 1989.

Nikžentaitis A. Prancūzijos karaliaus Karolio VI sveikinimo laiškas Jogailai krikšto priėmimo proga ir Lietuvos tarptautinio pripažinimo problema // *LIM, 1988.* — V., *1989.* — P. *104—108.*

Nikžentaitis A. Lietuvos užsienio politikos veiksmų programa XIV—XV a. I pusėje // Lituanistika. — 1990. — Nr. 3.

Nikžentaitis A. Trapėnų žemė // Žemaičių praeitis. — V., 1990. — T. 1. — P. 93—98.

Nikžentaitis A. Lietuvos diplomatijos veikla Vidurio Europoje XIV a. VI dešimtmetyje // Lituanistika. — 1991. — Nr. 2(6). — P. 3—12.

Nikžentaitis A. Bohater czy zdrajca? Formowanie się stereotypu Jagiełły na Litwie w okresie XV—XX wieku // Znak. — 1992. — Nr. 3.

Nikžentaitis A. XIII—XV a. lietuvių kariuomenės bruožai (organizacija, taktika, papročiai) // Karo archyvas. — V., 1992. — P. 3—34.

Nikžentaitis A. Die friedliche Periode in den Beziehungen zwischen dem Deutschen Orden und dem Großfürstentum Litauen (1345—1360) und das Problem der Christianisierung Litauens // Jahrbücher für Geschichte Osteuropas. — 1993. — T. 41.

Nikžentaitis A. Nuo Daumanto iki Gedimino: Ikikrikščioniškos Lietuvos visuomenės bruožai. — Klaipėda, 1996. (Acta Historica Unversitatis Klaipedensis. — T. 5.)

Nikžentaitis A. Belaisviai Lietuvoje ir Vokiečių ordino valstybėje (1283—1409) // Lietuvos valstybė XII—XVIII a. — V., 1997. — P. 507—525.

Nowak T. Władysław Łokietek polityk i dowódca. — Warszawa, 1978.

Nowakowski A. Uzbrojenie wojsk krzyżackich w Prusach w XIV w. I na początkach XV w. — Łódź, 1980.

Nowakowski A. Arsenały zamków krzyżackich w Prusach w latach 1364—1431 // Mediaevalia Archaelogica. — Wrocław, 1986 (Acta Archaelogica Lodziensia. — Nr. 31).

Nowakowski A. O wojskach Zakonu Szpitala Najświętszej Panny Domu Niemieckiego w Jerozolimie zwanego krzyżackiem. — Olsztyn, 1988.

Nowakowski A. Przyczynki do tak zwanej zbroi mazowieckiej / / Kwartalnik historyczny kultury materialnej. — 1973. — T. 21. — Nr. 2.

Ochmański J. Przyczyny opóżnienia Chrystianizacji Litwy // Kwartalnik historyczny. — 1971. — T. 78. — P. 870—871.

Ochmański J. Biskupstwo wileńskie w średniowieczu. — Poznań, 1972.

Ochmański J. Wielki książę litewski Olgierd w historiografii polskiej w sześćsetną rocznicę zgonu (1377—1977) // Dawna Litwa. — Olsztyn, 1986. — P. 25—43.

Ochmański J., Krzyżaniakowa J. Wladysłław Jagiełło. — Wrocław, 1990.

Olecko. Z dziejów miasta i powiatu / red. A. Chilecki i in. — Olsztyn, 1974.

Olejnik K. Działalność militarna Polski w czasach Kazimierza Wielkiego. — Poznań, 1966.

Ollsnitz A. B. E. v. Herkunft und Wappen der Hochmeister des Deutschen Ordens 1198—1525. — Königsberg, 1926.

Orda J. Trakų pusiasalio pilis // Valst. LTSR architektūros paminklų apsaugos inspekcijos mėtraštis. — 1960. — T. 2. — P. 49—68.

Ordenscherrschaft, Stände und Standpolitik. Zur Entwicklung des Preußenlandes in 14. und 15. Jahrhundert / Beiträge von Klaus Conrad, Klaus Neitmann und Ernst Manfred Wermter. — Lüneburg, 1985.

Pageant of the birth, life and death of Richard Beauchamp, Earl of Warwick 1389—1439 / ed. W. Dillon and St. Hope. — London, 1914.

Paravicini W. Die Preussenreisen des Europäischen Adels. — Sigmarigen, 1989—1995. — D. 1—2.

Paravicini W. Heraldische Quellen zur Geschichte der Preussenreisen // Ordines militares IV. — Toruń, 1987.

Paravicini W. Verlorene Denkmäler europäischer Ritterschaft: Die heraldische Malereien des 14. Jahrhunderts im Dom zu Königsberg // Kunst und Geschichte im Ostseeraum. Tagungen 1988 und 1989. Hamburger. Gespräche. — Kiel, 1990.

Paszkiewicz H. Polityka ruska Kazimierza Wielkiego. — Warszawa, 1925.

Paszkiewicz M. Z dziejów Podlasia w XIV wieku // Kwartalnik historyczny. — 1928. — T. 42. — P. 229—245.

Paszkiewicz H. Jagiełłonowie a Moskwa. — Warszawa, 1933. — T.1.

Pašuta V. Lietuvos valstybės susidarymas. — V., 1971.

Pauli R. Über die Kreuzfahrt des Grafen von Derby, späteren Königs Heinrich IV von England nach Preussen und Litauen in den Jahren 1390—1391 // Monatsbericht des Königlichen Preussischen Akademie der Wissenschaftten. — 1857. — P. 406—417.

Perlbach M. Zur Chronologie der preussischen Landmeister // Altpreussische Monatschrift. — 1872. — 9. — P. 490—491.

Perlbach M. Deutsch-ordens Nekrologe // Forschungen zur deutschen Geschichte. — 1877. — 17. — P. 357—71.

Perlbach M. Die Statuten des Deutschen Ordens. — Halle, 1890.

Perlbach M. Der Übersetzer des Wigand von Marburg // Altpreussische Monatschrift. — 1895. — T. 32. — P. 411—424.

Pėteraitis V. Mažosios Lietuvos ir Tvankstos vietovardžiai: jų kilmė ir reikšmė. — V., 1997.

Pėteraitis V. Mažoji Lietuva ir Tvanksta prabaltų, pralietuvių ir lietuvininkų laikais. — V., 1992.

Petras Dusburgietis. Prūsijos žemės kronika / parengė, įv. str. ir paaišk. parašė R. Batūra; tekstą vertė L. Valkūnas. — V., 1985.

Pfeiffer E. Der Kreis Angerburg. Ein ostpreussisches Heimatbuch. Rotenburg-Wümme, 1973.

Pfitzner J. Didysis Lietuvos kunigaikštis Vytautas kaip politikas. — V., 1989.

Plümicke R. Zur ländlichen Verfassung des Samlands unter der Herrschaft des Deutschen Ordens. — Leipzig, 1912.

Pollakówna M. Osadnictwo Warmii w okresie krzyżackiem // Prace Instytutu zachodniego. — 1953. — T. 17.

Polski słownik biograficzny. — Kraków, 1935, 1939. — T. 1; T. 5, sąs. 22.

Poschmann B. Bistümer und Deutsche Orden in Preussen 1243—1525 // Zeischrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands. — 1962. — T. 30. — P. 227—354.

Preußisches Urkundenbuch. — Königsberg, 1932—1944. — T. 2—3 (sąs. 1); Marburg, 1958—1986. — T. 3 (sąs 2). — T. 6 (sąs. 1).

Probst Ch. Der Deutsche Orden und sein Hospital, Firmarie und Arzt bis 1525. — Bad Godesberg, 1969.

Prochaska J. Konrad Walenrod w poezyi a w dziejach // *Prochaska A.* Szkice historyczne z XV wieku. — Kraków i Warszawa, 1884.

Prochaska A. W sprawie zajęcia Rusi przez Kazimierza Wielkego. // Kwartalnik historyczny. — 1892. — T. 6. — P. 1—33.

Prochaska A. Stosunki krzyżaków z Giedyminem i Łokietkiem // Kwartalnik historyczny. — 1896. — T. 10, sąs. 1. — P. 1—66.

Prochaska A. Rozejm Jagiełły z landmistrzem inflanckim zatwierdzony w Rydze 1380.II.27 // Kwartalnik historyzcny. — 1909. — P. 565.

Prochaska A. Upadek Kiejstuta // Kwartalnik historyczny. — 1909. — T. 23. — P. 392, 493.

Prochaska A. Od Mendoga do Jagiełły // Litwa i Ruś. — Kraków, 1912. — T. 1, d. 1, sąs. 1—3.

Prochaska A. Dzieje Witolda, w. księcia Litwy. — Wilno, 1914.

Prutz H. König Heinrich IV von England im Ordensland Preussen // Preussische Jahrbücher. — 1892. — 70. — P. 289—308.

Prutz H. Die geistlichen Ritterorden. Ihre Stellung zur kirchlichen, politischen, gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Entwicklung des Mittelalters. — Berlin, 1908.

Purc J. Itinerarium Witolda wielkiego księcia Litwy (1370—1430) // Zeszyty Naukowe Uniwersytetu A. Mickiewicza w Poznaniu. Historia. — 1971. — Nr. 74. — Sąs. 11. — P. 71—115.

Puścizna po Janie Długoszu dziejopisie polskim, to jest: Kronika Wiganda z Marburga rycerza i brata zakonu krzyżackiego / wyd. Jana Voigta i Edwarda Hr. Raczyńskiego. — Poznań, 1842.

Rathgen B. Die Pulverwaffe im Deutschordenstaat von 1362—1450 // *Rathgen B.* Das Geschütz im Mittelalter. — 1928. — P. 392—447.

Rautenberg W. Einwirkungen Böhmens auf die Geschichte des Ordenslandes Preussens im späte Mittelalter // Zeitschrift für Ostforschung. — 1973. — T. 22. — Nr. 4. — P. 626—695.

Rechnungen über Heinrich von Derby's Preussenfahrten 1390—91 und 1392 / hrsg. von. H. Prutz. — Leipzig, 1893.

Regesta historico-diplomatica ordinis S. Mariae Theutonicorum (1198—1525). — Götingen, 1948. — T. 1; — Götingen, 1973. — T. 2.

Remeika J. Prekyba Nemunu iki 1430 m. // Tautos praeitis. — Chicago: „Lietuvių istorijos draugija", 1962. — T. 1, kn. 4. — P. 521—564.

Reinold A. Die Siedlungstätigkeit des Deutschen Ordens in Preußen. — Würtburg, 1959.

Ritterbrüder im livländischen Zweig de Deutschen Ordens. — Böhlau, 1993 (Quellen und Studien zur baltischen Geschichte. — T. 12).

Ritterorden und Kirche im Mittelalter / hrsg. von Z. H. Nowak. — Toruń, 1997 (Ordines militares IX).

Ritterorden und Region — politische, soziale und wirtschaftliche Verbindungen im Mittelalter / hrsg. von Z. H. Nowak. — Toruń, 1995 (Ordines militares VIII).

Ronselle M. Das Siedlungswerk des deutschen Ordens ins Lande Gerdauen // Altpreussische Forschungen. — 1929. — T. 6. — P. 220—255.

Rowell S. C. A pagan's word: Lithuanian diplomatic procedure 1200—1385 // Journal of Medieval History. — 1992. — T. 18. — P. 145—160.

Rowell S. C. Gediminaičių dinastinė politika Žemaitijoje 1350—1430 m. // Žemaičių praeitis. — V., 1994. — T. 3. — P. 125—135.

Rowell S. C. Lithuania ascending. A pagan empire within east-central Europe, 1295—1345. — Cambridge, 1994.

Rowell S. C. Pious princesses or the daughters of Belial: pagan Lithuanian dynastic diplomacy 1279—1423 // Medieval Prosopography. — 1994. — T. 15. — Nr. 1. — P. 3—80.

Rozbiór krytyczny Annalium Poloniae Jana Długosza z lat 1385—1444 / pod kier. J. Dąbrowskiego. — Wrocław-Warszawa-Kraków, 1961. — T. 1.

Salys A. Die žemaitischen Mundarten // Tauta ir žodis. — 1930. — Kn. 6. —P. 173—314.

Salys A. Baltų kalbos, tautos bei kiltys. Lietuvių giminaičiai. — V., 1995.

Salmen W. Die musikgeschichtliche Bedeutung einiger

Litauerfahrten des 14. Jahrhunderts // Zeitschrift für Ostforschung. — 1957. — T. 6. — P. 531—539.

Salmen W. Zur Musikgeschichte am litauischen Hofe unter Großfürst Witold (1350—1430) // Musik des Ostens. — Kassel, 1962. — P. 80—82.

Sarnowsky J. Die Wirtschaftsführung des Deutschen Ordens in Preußen (1382—1454). — Köln-Weimar-Wien, 1993 (Verofftentlichungen aus den Archiven Preußischer Kulturbesitz, 34).

Schmid B. Speise und Trank in Deutschordenshäusern um das Jahr 1400 // Ostdeutsche Monatsh(efte?) — 1922. — 3. — P. 101—107.

Schmidchen V. Die Feuerwaffen des Deutschen Ritterordens bis zur Schlacht bei Tannenberg 1410. — Lüneburg, 1977.

Scholz K. Beiträge zur Personengeschichte des Deutschen Ordens in der ersten Halfte des 14. Jahrhunderts. — Münster, 1971.

Schoos J. Zur Herkunft des Hochmeisters des Deutschen Ordens Karl von Befort-Trier (1311—1324) // Freiburger Geschichtsblätter. — 1963/64. — T. 52. — P. 135—145.

Schreiber O. Die Personal und Amtsdaten der Hochmeister des Deutschen Ritterordens von seiner Gründung bis zum Jahre 1525 // Oberländische Geschichtsbl. — 1913. — 15. — P. 615—762.

Schreiber O. Zur Chronologie der Hochmeister des Deutschen Ordens. — Königsberg, 1913.

Schultz H. Der Natanger-kreis Preussisch-Eylau. — Köln, 1973.

Schütz C. Historia rerum Prussicarum. — Zerbst, 1592.

Scriptores rerum Prussicarum. — Leipzig, 1861. — T. 1; 1863. — T. 2; 1866. — T. 3; 1870. — T. 4; 1974. — T. 5; Frankfurt am Main, 1968. — T. 6.

Seibt F. Karl IV. — Münich, 1978.

Semkowicz W. Hanul, namiestnik wileński (1382—87) i jego ród // Ateneum Wileńskie. — 1930. — T. 7. — P. 1—20.

Sidera K. Tiltai Lietuvoje XIII—XIV a. // Karys. — 1932. — P. 377.

Sideravičius K. Didvyriškas Kauno gynimas // MG. — 1962. — Nr. 5. — P. 31—32.

Skrupskelis I. Vytautas Didysis vokiečių literatūroje // Athenaeum. — 1930. — 1. — P. 86—106.

Słownik geograficzny ziem polskich. — Warszawa, 1881. — T. 2, 13.

Słownik laciny średniowiecznej w Polsce. — Wrocław i in., 1964. — T. 2, sąs. 4; 1987. — T. 6, sąs. 4.

Smith J., Urban W. L. Peter von Suchenwirt // Lituanus. — 1985. — T. 31. — Nr. 2.

Smolka S. Kiejstut i Jagiełło. — Kraków, 1889.

Speváček J. Král diplomat / Jan Lucembursky 1296—1346. — Praha, 1982.

Spielmann C. Werner von Orzeln, Deutschsordenhochmeister 1324—1330 // Nassovia. — 1902. — 3. — P. 214—215, 224—226.

Stadnicki K. Bracia Wladyslawa Jagielly Olgierdowicza. — Lwow, 1867.

Stanicki K. Olgierd i Kiejstut. — Lwów, 1870.

Stawenhagen O. Der Kampf des Deutschen Ordens in Livland an dem Livländ. Einheitsstaat om XIV. Jahrh. // Baltische Monatschrift. — Riga, 1902. — P. 53—54.

Steffen H. Das Kriegsgefangenenwesen wahrend der Kämpfe des Deutschen Ordens in Preussen // Unsere ermländische Heimat. — 1936. — 16. — Nr. 3, 4.

Stryjkowski M. Kronika Polska, Litewska, żmódzka i wszystkiej Rusi Macieja Stryjkowskiego. — Warszawa, 1848. — T. 2.

Swiderska H. Z dziejów stosunków angielsko krzyżackich, XII—XV wieków // Teki historyczne. — 1959. — T. 10. — P. 103—118.

Šaduikis Č. Nawenpill-Navininkai-Aukštadvaris // MG. — 1971. — Nr. 7. — P. 58.

Šilas V., Sambora H. Mažosios Lietuvos kultūros pėdsakai. — V., 1990.

Širmulis A. Seniausias profesionaliosios antkapinės skulptūros paminklas Lietuvoje // Nuo gotikos iki romantizmo. — V., 1992. — P. 30—43.

Šležas P. Bandymai apkrikštyti Lietuvą Algirdo ir Kęstučio laikais // Tiesos kelias. — 1932. — Nr. 12.

Šležas P. Kauno pilies išgriovimas 1362 m. // Židinys. — 1932. — Nr. 10. — P. 271—281.

Šležas P. Kęstučio šeima [1] // Mūsų Žinynas. — 1933. — Nr. 98. — P. 387—396.

Šležas P. Ko bėgo Kęstučio sūnus iš Lietuvos? // Židinys. — 1932. — Nr. 12. — P. 449—457.

Tautavičius A. Seredžiaus piliakalnis // MG. — 1963. — Nr. 5. — P. 38.

Tautavičius A. Kryžiuočiai ties Veliuona // MG. — 1965. — Nr. 10. — P. 29—31.

Tarasenka P. Kauno pilies gynimas 1362 m. // Kraštotyra. — V., 1963. — P. 98—105.

Tęgowski J. Kiedy zmiarł Skirgiełło? // Spoleczeństwo i polityka do XVII wieku. — Olsztyń, 1994. — P. 59—64.

Tęgowski J. Powiązania genealogyczne wojewodów moldawskich Bohdanowiczów z domem Giedyminowiczów w XIV—XV wieku // Genealogia: Studia i materiały historyczne. T. 3. — Poznań-Wrocław, 1993.

The Westminster Chronicle. 1381—1394 / ed. L. C. Hector and B. F. Harvey. — Oxford, 1982.

Theiner A. Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque intimarum historiam illustrantia. — Romae, 1860. — T. 1.

Tyerman Ch. England ant the Crusades 1095—1588. — Chicago and London: University of Chicago Press, 1988.

Tymeniecki K. Studya nad XIV wieku. I. Proces polsko-krzyzacki z lat 1302—21 // Przegląd Historyczny. — 1917—1918. — Nr. 21.

Tymeniecki K. Uklady Wład. Lokietka z Zakonem Krzyżackim po zajęciu Pomorza // Roczniki korporacji studentów Uniwersitetu Poznańsk. — Pomerania. — 1928. — Nr. 3.

Toeppen M. Historisch-comparative Geographie von Preussen. — Gotha, 1858.

Toeppen M. Akten der Ständetage Preußens unter der Herrschaft des D. O. — Leipzig, 1874. — T. 1.

Töppen M. Geschichte der preussischen Historiographie von P. v. Dusburg bis auf K. Schütz. — Berlin, 1853.

Töppen M. Einige Reste der altpreussischen Sprache // Altpreussische Monatsschrift. — 1867. — T. 4. — P. 138—156.

Töppen M. Geschichte Masurens. — Danzig, 1870.

Totoraitis J. Sūduvija Vytauto laikais // Židinys. — 1930. — Nr. 8—9. — P. 138—140.

Totoraitis J. Sūduvos Suvalkijos istorija. — K., 1938. — D. 1.

Triller A. Konrad von Wallenrodt, Hochmeister des Deutschen Ordens (1391—1393), im Spiegel der Quellen über Dorothea von Montau // Zeitschrift für die Geschichte und Altertumshunde Ermlands. — 1970. — T. 34. — P. 21—45.

Tuulse A. Die Burgen in Estland und Lettland. — Dorpat, 1942.

Umbrassat A. Die Provinz Ostpreußen. — Würzburg, 1978.

Urban W. The Baltic crusade. — De Kalb, Ill., 1975.

Urban W. The Teutonic Order and the Christianisation of Lithuania // La Cristianizzazione della Lithuania. Atti e documenti. — Roma, 1987. — T. 2. — P. 105—135.

Urban W. The Samogitian Crusade. — Chicago, 1989.

Urbanavičius V. Skirsnemunės pilis, arba kur stovėjo Kristmemelis // MG. — 1992. — Nr. 10. — P. 8—9.

Uzbrojenie w Polsce średniowiecznej. 1350—1450. — Łódż, 1990.

Wagner K. Vokiečių ordino pilys Kauno apylinkėse // Naujoji romuva. — 1933. — P. 107.

Wagner P. Urkundliche Nachrichten von der Kreuzfahrt rheinischer Herrn nach Preussen 1321/22 // Altpreussische Monatschrift. — 1889. — T. 26. — P. 485—490.

Vahrte S. Jüriöö. — Tallinn, 1980.

Vaičiulaitis A. Vidurinių amžių poetas Machaut Lietuvoje // Suvažiavimo darbai (Lietuvių katalikų mokslo akademija). — K., 1940. — T. 3. — P. 315—319.

Vanagas A. Dėl vietovardžio Labguva darybos ir kilmės // Baltistica. — 1966. — Nr. 1(12). — P. 185—189.

Vanagas A. Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas. — V., 1981.

Varakauskas R. Didvyriškieji Pilėnai. — V., 1969.

Varakauskas R. Lietuvos ir Livonijos santykiai XIII—XVI a. — V., 1982.

Wasilewski T. Daty urodzin Jagiełły i Witolda // Przegląd Wschodni. — Warszawa, 1991. — T. 1. — Z. 1. — P. 14—34.

Wasilewski T. Trzy małżeństwa wielkiego księcia Litwy Olgierda. Przycznek do genealogii Giedyminowiczów // Kultura średniowieczna i staropolska. Studia ofiarowane Aleksandrowi Gieysztorowi w pięćdziesięciolecie pracy naukowej. — Warszawa, 1991. — P. 673—682.

Weise E. Der Heidenkampf des Deutschen Ordens // Zeitschrift für Ostforschung. — 1963. — T. 12. — P. 420—473, 622—672; 1964.— T. 13. — P. 401—420.

Weise E. Winrich von Kniprode // Rheinische Lebensbilder. — 1966. — 2. — P. 25—41.

Vėblaitis P. Petro Suchenvirto eilėraštis apie Austrijos kunigaikščio ir kryžiuočių žygį į Žemaičius // Karo archyvas. — 1939. — T. 11. — P. 5—13.

Vėlius N. Senovės lietuvių religija ir mitologija // Krikščionybė ir jos socialinis vaidmuo Lietuvoje. — V., 1986. — P. 9—42.

Wenskus R. Deutsche Orden und die nichtdeutsche Bevölkerung des Preussenlandes // Studien zum Deutschtum im Osten. — 1971. — T. 8. — P. 86—406.

Wenskus R. Das Ordensland Preußen als Territorialstaat des 14. Jahrhunderts // *Wenskus R.* Ausgewählte Aufsätze, 1986. — P. 317—352.

Wenskus R. Wort und Begriff „Bauer". „Bauer" — Begriff und historische Wirklichkeit / Ausgewählte Aufsätze zum frühen und preußischen Mittelalter. — Sigmaringen, 1986.

Wernicke E. Marienwerder. — Marienwerder, 1933.

Vetter H. Die Berichungen Wenzels zum Deutschen Orden von 1384—1411. — Halle, 1912.

Wigand von Marburg. Chronik. Originalfragmente, lateinische Übersetzung u. sonstige Überreste / hrsg. v. Theodor Hirsch // SRP. — 1863. — T. 2. — P. 429—800.

Winowski L. Innowerscy w poglądach uczonych Zachodniego Chrześcijaństwa XII—XIV wieku // Prace Wrocławskiego Towarzystwa naukowego. — Seria A. — 1985. — T. 236.

Wyrozumski J. Kazimierz Wielki. — Wrocław i in.

Wyrozumski J. Próba chrystianizacji Litwy w czasach Giedymina // Analecta Cracoviensia. — 1987. — 19. — P. 69—90.

Vitoldiana. Codex privilegiorum Vitoldi magni duci Lithuaniae 1386—1430. — Warszawa-Poznań, 1986.

Włodarski B. Między Polską, Litwą a Zakonem Krzyżackim // Zapiski Towarzystwa naukowiego w Toruniu. — 1950. — T. 16, sąs. 1/4.

Voigt J. Namen-Codex des deutschen Ordens-Beamten. — Königsberg, 1843.

Voigt J. Geschichte Preussens von den ältesten Zeiten. — Königsberg, 1830, 1832, 1834. — T. 4, 5, 6.

Wojtkowiak Z. Powiat Giedrojcie // Zapiski historyczne. — Warszawa, 1978. — T. 43, sąs. 2. — P. 7—24.

Wolff J. Kniaziowie Litewsko-Ruscy od końca XIV w. — Warszwa, 1895.

Wolff J. Ród Gedimina. — Kraków, 1886.

Volkaitė-Kulikauskienė R. Nauji duomenys apie žemdirbystę ir gyvulininkystę Rytų Lietuvoje XIII—XV amžiais // AMMD. — 1974. — T. 3(48). — P. 55—58.

Woltmann A. Der Hochmeister Winrich von Kniprode und seine nordische Politik. — Berlin, 1901.

Von Akkon bis Wien. Studien zur Deutschordensgeschichte vom 13. bis zum 20. Jahrhundert / hrsg. von U. Arnold. — Marburg, 1978 (Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens. — T. 20).

Wróblewski A. Chrystianizacja Litwy górnej // Novum. — 1971. — T. 13. — Nr. 7/8. — P. 86—99.

Wunder H. Siedlungs- und Bevölkerungsgeschichte der Komturei Christburg 13.—16. Jahrhundert. — Wiesbaden, 1968.

Wunder H. Siedlungs- und Bevölkerungsgeschichte der Komturei Christburg 13—16 Jahrhundert. — Wiesbaden, 1968.

Wunder H. Komturei Christburg (13.—16. Jhdt.). — Wiesbaden, 1968.

Zabiela G. Lietuvos medinės pilys. — V., 1995.

Zajączkowski S. Wolyń pod panowaniem Litwy. — Równe, 1931.

Zajączkowski S. Przymierze polsko-litewskie 1325 r. // Kwartalnik historyzcny. — 1926. — T. 40. — P. 567—617.

Zajączkowski S. Polska a zakon Krzyżacki w ostatnich latach Władysława Łokietka. — Lwów, 1929.

Zajączkowski S. Wilhelm de Machaut i jego wiadomości do dziejów Polski i Litwy XIV w. // Kwartalnik historyzcny. — 1929. — T. 43. — P. 217—228.

Zajączkowski S. Bitwa pod Płowcami. W sześćetną rocznice. — Poznań, 1931.

Zakon Krzyżacki a społeczeństwo państwa w Prusach. Zbiór studiów pod redakcją Zenona Huberta Nowaka. — Toruń, 1995 (Rozcniki Towarzystwa naukowego w Toruniu. — T. 86, sąs. 3).

Zbiór praw litewskich od r. 1389 do r. 1529 / wyd. T. Dzialyński. — Poznań, 1841.

Ziekursch J. Der Process zwischen König Kasimir von Polen und dem Deutschen Orden in Jahre 1339. — Berlin, 1939.

Zonenberg S. Kronika Wiganda z Marburga. — Bydgoszcz, 1994.

Zwei Fragmente der Reimchronik Wigand's von Marburg / ed. Th. Hirsch // SRP. — Leipzig, 1870. — T. 4. — P. 1—8.

Žalgirio laikų Lietuva ir jos kaimynai. — V., 1993.

Žemaičių sutartis su vokiečiais 1390. (Iš Lucas Davido Preussische Chronik, VII, 221—222) // Teisių fakulteto darbai. — 1925. — T. 2.— Kn. 3.— P. 71—72.

Žulkus V., Klimka L. Lietuvos pajūrio žemės viduramžiais. — V., 1989.

Батура Р. Оборона правобережия нижнего Немана против агрессии Тевтонского Ордена (XIII — начало XIV в.) // Древнейшие государства на территории СССР, 1985.— Москва, 1986. — Р. 184—193.

Батура Р., Пашуто В.Т. Культура Великого Княжества Литовского // Вопросы истории. — 1977. — № 4. — Р. 94—117.

Ванагас А. К вопросу о языковых ятвяжских реликтах в Литве // Acta Baltico-Slavica. — V., 1976. — Nr. 9. — 71—79.

Голубовский П. В. История Смоленской земли до начала XУст. — Киев, 1895.

Горбачевский Н. Словарь древнего актового языка. — В., 1874.

Греков И. Б. Восточная Европа и упадок Золотой орды (на рубеже X1У—XУ вв.). — М., 1975.

Гудавичюс Э. По поводу так называемой диархии в Великом Княжестве Литовском // Feodālisms Baltijas regionā. Zīnātisko rakstu krājums. — Rīga, 1985. — Р. 33—44.

Гуревич Ф. Д. Древности белорусского Понеманья. — М.-Л., 1962.

Данилевич В. Очерк истории Полоцкой земли до конца XIV столетия. — Киев, 1896.

Довнар-Запольский М. Из истории литовско-польской борьбы за Волынь (договоры 1366 г.). — Киев, 1896.

Исторические записки. — Москва, 1952. — Т.40.

Кирсанова Т. И. Социально-экономическое положение Тевтонского ордена второй половины XIV — первой половины XV вв. (Автореферат ... канд. ист. наук.) — М., 1966.

Охманьский Е. Иноземные поселения в Литве XIII—XIV вв. в свете этнономических местных названий // Балто-славянские исследования, 1980. — Москва, 1981. — Р. 112—31.

Пашуто В. Т. Образование Литовского государства. — М., 1959.

Полное собрание русских летописей. — Спб., 1841. — Т. 3; Петроградъ, 1917. — Т. 4; Спб., 1851. — Т. 5; Спб., 1856. — Т.7.

Сагановіч Г. Беларусь і Нямецкі ордэн (да Крэускай уніі) // З глыбі вякоу. — Наш край. — Мінск, 1997. — Р. 116—133.

Спрогис. Географический словаръ жомойтской земли ХУ1 столетия. — Вильна, 1888.

Тихомиров М. Н. Древнерусские города. — М., 1956.

Ткачоу М. А. Замки Беларуси (Х111—ХУ11 ст.). — Минск, 1977.

Ткачоу М. А. Абарончыя збудовані зямелъ Беларусі: Х111—ХУ111 ст. — Минск, 1978.

Топоров В. Н. Vilnius, Wilno, Вильна. Город и миф // Балто-славянские этноязыковые контакты / ред. Т. М. Судник. — М., 1980 — Р. 3—71.

Урбанавичюс В. Реликты язычества в памятниках 14—16 вв. в Литве // Новое в археологии Прибалтики и соседних территорий / ред. Селиранд. — Таллин, 1985. — Р. 161—167.

Жучкевич В. А. Краткий топонимический словарь Белоруссии. — Минск, 1974.

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

Santrumpos

bgr.	– burgrafas	lr.	– lordas
br.	– brolis	mkgr.	– markgrafas
gr.	– grafas	Or.	– Ordino
k.	– kunigaikštis	s.	– sūnus
kar.	– karalius	virš.	– viršininkas
komt.	– komtūras	vysk.	– vyskupas

GEOGRAFINIŲ VARDŲ RODYKLĖ

Santrumpos

ež.	– ežeras	k.	– kaimas
int.	– intakas	u.	– upė

TURINYS

Vygandas Marburgietis

Vi 97 Naujoji Prūsijos kronika / Vygandas Marburgietis; vertė Rimantas Jasas; įvadą parašė Rita Trimonienė; paaiškinimus — Rita Trimonienė ir Kęstutis Gudmantas; rodyklės p. 417—455. — Vilnius: Vaga, 1998. 468 p. — (Lituanistinė biblioteka)

ISBN 5-415-00489-0

Kryžiuočių ordino heroldas aprašo 1293(1311)—1394 m. karo žygius į Lietuvą. Tai — ne šaltas mokslininko, bet gyvas ir vaizdingas įvykių amžininko pasakojimas. Vygando Marburgiečio kronika yra tikras žinių apie lietuvių karą su kryžiuočiais lobynas. Joje sukaupta unikalių duomenų apie karinių veiksmų eigą bei šių paliestas vietoves. Daug dėmesio skiriama kunigaikščiams Kęstučiui ir Vytautui.

UDK 943.8(0936)"13"/"14"

Lituanistinė biblioteka 30
VYGANDAS MARBURGIETIS
Naujoji Prūsijos kronika

Užsakymas 189
Leidykla „VAGA", Gedimino pr. 50, 2600
Spausdino AB „Vilspa", Viršuliškių skg. 80,
2065 Vilnius